

بررسی و تحلیل وضعیت توسعه یافتگی استان‌های ایران
(رتبه‌بندی استان‌های ایران با استفاده از ۲۵ گروه متشکل از ۲۲۵ شاخص
آماري)

با مدیریت:

دکتر امید احمدی

(مدیر کل امور اقتصادی و دارایی خوزستان)

تحت نظارت:

معاونت سیاستگذاری و راهبری اقتصادی وزارت امور اقتصادی و دارایی

(گروه سیاستگذاری اقتصاد منطقه‌ای و آمایش سرزمین)

مؤلف:

دکتر اشکان بذرافکن

(کارشناس مسئول اقتصادی امور اقتصادی و دارایی خوزستان)

سرشناسه	:
عنوان و نام پدیدآور	:
مشخصات نشر	:
مشخصات ظاهری	:
شابک	:
وضعیت فهرست نویسی	:
یادداشت	:

miaadpub.ir

miaadpub.com

عنوان کتاب: بررسی و تحلیل وضعیت توسعه یافتگی استان‌های ایران

مؤلف: دکتر اشکان بذرافکن

ناشر: میعاد اندیشه

صفحه آرا: زینب بابامفخمی

طراح جلد: شکوفه احمدی

نوبت چاپ: اول - ۱۴۰۴

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

قیمت: ۱۵/۰۰۰/۰۰۰ ریال

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۱۱۴-۱۵۳-۱

تلفن انتشارات: ۰۹۱۲۵۱۲۰۰۶۷ - ۰۲۱۶۶۰۱۷۴۴۸ - ۰۲۱۶۶۰۱۴۷۹۷

همه ی حقوق مادی و معنوی این اثر برای مؤلف محفوظ است.

تکثیر و انتشار این اثر به هر صورت، از جمله بازنویسی، فتوکپی، ضبط الکترونیکی و ذخیره در سیستم‌های بازیابی و پخش، بدون دریافت مجوز کتبی و قبلی از مؤلف به هر شکلی ممنوع است.

این اثر تحت حمایت «قانون حمایت از حقوق مولفان، مصنفان و هنرمندان ایران» قرار دارد

فهرست مطالب

۱۷	دیباچه
۱۷	نتایج روش تاپسیس در گروه جمعیت و آب و هوا
۱۸	نتایج روش تاپسیس در گروه محیط زیست
۱۸	نتایج روش تاپسیس در گروه جمعیت
۱۹	نتایج روش تاپسیس در گروه نیروی انسانی
۱۹	نتایج روش تاپسیس در گروه کشاورزی
۲۰	نتایج روش تاپسیس در گروه معدن
۲۱	نتایج روش تاپسیس در گروه نفت و گاز
۲۱	نتایج روش تاپسیس در گروه صنعت
۲۲	نتایج روش تاپسیس در گروه آب و برق
۲۳	نتایج روش تاپسیس در گروه ساختمان
۲۳	نتایج روش تاپسیس در گروه بازرگانی
۲۴	نتایج روش تاپسیس در گروه حمل و نقل
۲۵	نتایج روش تاپسیس در گروه ارتباطات
۲۶	نتایج روش تاپسیس در گروه بازار مالی
۲۶	نتایج روش تاپسیس در گروه امور قضایی
۲۷	نتایج روش تاپسیس در گروه بهزیستی
۲۸	نتایج روش تاپسیس در گروه آموزش
۲۸	نتایج روش تاپسیس در گروه بهداشت
۲۹	نتایج روش تاپسیس در گروه فرهنگ و هنر
۳۰	نتایج روش تاپسیس در گروه بودجه دولت
۳۰	نتایج روش تاپسیس در گروه هزینه در آمد خانوار
۳۱	نتایج روش تاپسیس در گروه شاخص قیمت
۳۲	نتایج روش تاپسیس در گروه حساب ملی
۳۲	نتایج روش تاپسیس در گروه امور سیاسی

نتایج روش تاپسیس در گروه سایر	۳۳
نتایج روش تاپسیس به صورت کلی (تمامی گروه‌ها)	۳۳
نتایج روش تاپسیس به صورت کلی (بدون امور سیاسی)	۳۳
نتایج روش تاکسونومی در گروه جمعیت و آب و هوا	۳۴
نتایج روش تاکسونومی در گروه محیط زیست	۳۴
نتایج روش تاکسونومی در گروه جمعیت	۳۵
نتایج روش تاکسونومی در گروه نیروی انسانی	۳۵
نتایج روش تاکسونومی در گروه کشاورزی	۳۶
نتایج روش تاکسونومی در گروه معدن	۳۷
نتایج روش تاکسونومی در گروه نفت و گاز	۳۷
نتایج روش تاکسونومی در گروه صنعت	۳۸
نتایج روش تاکسونومی در گروه آب و برق	۳۸
نتایج روش تاکسونومی در گروه ساختمان	۳۹
نتایج روش تاکسونومی در گروه بازرگانی	۴۰
نتایج روش تاکسونومی در گروه حمل و نقل	۴۱
نتایج روش تاکسونومی در گروه ارتباطات	۴۲
نتایج روش تاکسونومی در گروه بازار مالی	۴۲
نتایج روش تاکسونومی در گروه امور قضایی	۴۳
نتایج روش تاکسونومی در گروه بهزیستی	۴۳
نتایج روش تاکسونومی در گروه آموزش	۴۴
نتایج روش تاکسونومی در گروه بهداشت	۴۵
نتایج روش تاکسونومی در گروه فرهنگ و هنر	۴۶
نتایج روش تاکسونومی در گروه بودجه دولت	۴۶
نتایج روش تاکسونومی در گروه هزینه و درآمد خانوار	۴۷
نتایج روش تاکسونومی در گروه شاخص قیمت	۴۸
نتایج روش تاکسونومی در گروه حساب ملی	۴۸

نتایج روش تاکسونومی در گروه امور سیاسی.....	۴۸
نتایج روش تاکسونومی در گروه سایر.....	۴۹
نتایج روش تاکسونومی به صورت کلی (تمامی گروه‌ها).....	۴۹
نتایج روش تاکسونومی به صورت کلی (بدون امور سیاسی).....	۴۹
روش میانگین‌گیری رتبه‌ها برای کل گروه‌ها.....	۵۰
روش میانگین‌گیری رتبه‌ها برای کل گروه‌ها(بدون امور سیاسی).....	۵۰
مبانی نظری و پیشینه پژوهش.....	۵۱
۱. مقدمه.....	۵۳
۲. تعریف توسعه.....	۵۵
۳. ابعاد توسعه.....	۵۹
۳-۱. توسعه اقتصادی.....	۶۰
۳-۲. توسعه صنعتی.....	۶۲
۳-۳. توسعه سیاسی.....	۶۴
۳-۴. توسعه فرهنگی.....	۶۷
۳-۵. توسعه اجتماعی.....	۶۸
۴. پایه‌های اقتصادی موثر بر توسعه اقتصادی.....	۷۱
۴-۱. علم و تکنولوژی.....	۷۱
۴-۲. کشاورزی.....	۷۲
۴-۳. صنعت و تجارت.....	۷۴
۴-۴. سرمایه‌گذاری.....	۷۵
۴-۵. محیط زیست.....	۷۷
۵. موانع توسعه.....	۷۹
۵-۱. موانع توسعه اقتصادی.....	۷۹
۵-۲. موانع توسعه فرهنگی.....	۸۱
۵-۳. موانع توسعه سیاسی.....	۸۳
۶. مراحل توسعه در جامعه.....	۸۶
۷. آمادگی اجتماعی برای توسعه.....	۸۶
۸. زیر ساخت‌های توسعه.....	۸۷

۹. نظریه‌های توسعه ۸۷
- ۹-۱. نظریه صنعت پیشرو ۸۷
- ۹-۲. نظریه جغرافیا ۸۸
- ۹-۳. نظریه فرهنگ ۸۸
- ۹-۴. نظریه‌های دیدگاه محافظه کار ۸۹
- ۹-۵. نظریه‌های دیدگاه رادیکال ۹۰
- ۹-۶. نظریه‌های دیدگاه اصلاح طلب ۹۱
- ۹-۷. نظریه قطب رشد ۹۲
- ۹-۸. نظریه مرکز - پیرامون ۹۴
- ۹-۹. نظریه وابستگی ۹۵
- ۹-۱۰. نظریه توسعه بر پایه صادرات ۹۶
- ۹-۱۱. نظریه ساختارگرایی ۹۶
- ۹-۱۲. نظریه نوسازی ۹۸
- ۹-۱۳. نظریه نئولیبرالیسم ۹۹
- ۹-۱۴. نظریه نهادگرایی ۱۰۰
- ۹-۱۵. نظریه توسعه به مثابه آزادی ۱۰۱
- ۹-۱۶. عدالت منطقه‌ای دیوید هاروی ۱۰۱
- ۹-۱۷. نظام سلسله مراتب سکونتگاهی ۱۰۳
- ۹-۱۸. نظریه دوگانگی میردال ۱۰۴
۱۰. توسعه یافتگی مناطق ۱۰۴
۱۱. نابرابری‌های ناحیه‌ای و منطقه‌ای ۱۰۶
۱۲. بازنگری در دیدگاه‌ها جهت کاهش نابرابری ۱۰۸
۱۳. نابرابری، چالشی فراروی توسعه یافتگی منطقه‌ای ۱۰۹
۱۴. سنجش سطح توسعه یافتگی و سطح بندی توسعه ۱۱۰
۱۵. برنامه‌ریزی و انواع آن ۱۱۱
۱۶. برنامه‌ریزی منطقه‌ای ۱۱۳
۱۷. راهبردهای توسعه ۱۱۴
۱۸. دیدگاه‌های توسعه ۱۱۵

۱۱۵	۱۸-۱. توسعه برونزا.....
۱۱۶	۱۸-۲. توسعه درونزا.....
۱۱۶	۱۹. رویکردهای توسعه متوازن.....
۱۱۸	۲۰. رویکردهای توسعه نامتوازن.....
۱۲۰	۲۱. توسعه منطقه‌ای.....
۱۲۲	۲۲. روند تاریخی شاخص‌های اندازه‌گیری توسعه.....
۱۲۴	جمعیت و آب و هوا.....
۱۲۴	محیط زیست.....
۱۲۴	جمعیت.....
۱۲۵	نیروی انسانی.....
۱۲۵	کشاورزی.....
۱۲۵	معدن.....
۱۲۶	نفت و گاز.....
۱۲۶	صنعت.....
۱۲۶	آب و برق.....
۱۲۷	ساختمان.....
۱۲۷	بازرگانی.....
۱۲۸	حمل و نقل.....
۱۲۹	ارتباطات.....
۱۲۹	بازار مالی.....
۱۲۹	امور قضایی.....
۱۳۰	بهبودی.....
۱۳۰	آموزش.....
۱۳۱	بهداشت.....
۱۳۱	فرهنگ و هنر.....
۱۳۱	بودجه دولت.....
۱۳۲	هزینه و درآمد خانوار.....

۱۳۲..... شاخص قیمت

۱۳۲..... حساب ملی

۱۳۲..... امور سیاسی

۱۳۲..... سایر

۱۳۳..... ۲۳. پیشینه تحقیق

۱۳۹..... چکیده‌ای از موقعیت جغرافیایی و وضعیت اقلیمی استانها

۱۴۱..... ۲۴. موقعیت جغرافیایی و وضعیت اقلیمی استان‌ها

۱۴۲..... ۲۴-۱. استان آذربایجان شرقی

۱۴۲..... ۲۴-۲. استان آذربایجان غربی

۱۴۳..... ۲۴-۳. استان اردبیل

۱۴۴..... ۲۴-۴. استان اصفهان

۱۴۵..... ۲۴-۵. استان البرز

۱۴۶..... ۲۴-۶. استان ایلام

۱۴۷..... ۲۴-۷. استان بوشهر

۱۴۸..... ۲۴-۸. استان تهران

۱۴۸..... ۲۴-۹. استان چهارمحال و بختیاری

۱۵۰..... ۲۴-۱۰. استان خراسان جنوبی

۱۵۰..... ۲۴-۱۱. استان خراسان رضوی

۱۵۲..... ۲۴-۱۲. استان خراسان شمالی

۱۵۲..... ۲۴-۱۳. استان خوزستان

۱۵۳..... ۲۴-۱۴. استان زنجان

۱۵۴..... ۲۴-۱۵. استان سمنان

۱۵۵..... ۲۴-۱۶. استان سیستان و بلوچستان

۱۵۶..... ۲۴-۱۷. استان فارس

۱۵۷..... ۲۴-۱۸. استان قزوین

۱۵۷..... ۲۴-۱۹. استان قم

۱۵۸..... ۲۴-۲۰. استان کردستان

۱۵۹	۲۴-۲۱	استان کرمان
۱۶۰	۲۴-۲۲	استان کرمانشاه
۱۶۱	۲۴-۲۳	استان کهگیلویه و بویراحمد
۱۶۲	۲۴-۲۴	استان گلستان
۱۶۳	۲۴-۲۵	استان گیلان
۱۶۴	۲۴-۲۶	استان لرستان
۱۶۵	۲۴-۲۷	استان مازندران
۱۶۶	۲۴-۲۸	استان مرکزی
۱۶۷	۲۴-۲۹	استان هرمزگان
۱۶۸	۲۴-۳۰	استان همدان
۱۶۸	۲۴-۳۱	استان یزد
۱۷۱		روش شناسی (روش تاکسونومی و تاپسیس)
۱۷۳	۲۵	روش تاکسونومی عددی
۱۷۴	۲۵-۱	مناطق طبیعی یا همگن
۱۷۴	۲۵-۲	روش کلی تشخیص مناطق همگن
۱۷۴	۲۵-۳	مراحل کلی روش های تعیین مناطق همگن
۱۷۴	۲۵-۴	متداول ترین روش های تعیین مناطق همگن
۱۷۵	۲۵-۵	مزایای روش تاکسونومی
۱۷۵	۲۵-۶	معایب روش تاکسونومی
۱۷۶	۲۵-۷	مراحل تاکسونومی
۱۷۷		گام ۱- مشخص نمودن گزینه ها و تعیین شاخصهای مختلف
۱۷۷		گام ۲- تشکیل ماتریس تصمیم و سپس محاسبه میانگین و انحراف معیار
۱۷۸		جدول ۱. ماتریس تصمیم
۱۷۸		گام ۳- تشکیل ماتریس استاندارد (نرمال شده) Z
۱۷۸		گام ۴- تعیین فاصله مرکب بین گزینه ها
۱۷۹		گام ۵- تعیین کوتاه ترین فاصله
۱۷۹		گام ۶- تحدید گزینه ها (همگن سازی گزینه ها)

- گام ۷- تعیین الگو یا سرمشق گزینه‌ها..... ۱۸۰
- گام ۸- درجه‌بندی یا رتبه‌بندی میزان توسعه یافتگی گزینه‌ها (F_i)..... ۱۸۰
۲۶. روش تاپسیس..... ۱۸۱
- نمودار ۲. نمودار تاپسیس..... ۱۸۱
- گام صفر: به دست آوردن ماتریس تصمیم..... ۱۸۱
- گام اول: نرمالایز کردن ماتریس تصمیم..... ۱۸۲
- گام دوم: وزن دهی به ماتریس نرمالایز شده..... ۱۸۲
- گام سوم: تعیین راه حل ایده آل و راه حل ایده آل منفی..... ۱۸۳
- گام چهارم: به دست آوردن اندازه فاصله‌ها..... ۱۸۳
- گام پنجم: محاسبه نزدیکی نسبی به راه حل ایده آل..... ۱۸۴
- گام ششم: رتبه‌بندی گزینه‌ها..... ۱۸۴
- ۱-۲۶. نقاط ضعف و قوت روش تاپسیس..... ۱۸۴
- نقطه ضعف..... ۱۸۴
- نقطه قوت..... ۱۸۵
- ۲-۲۶. مفروضات زیربنایی این روش..... ۱۸۶
- نتایج روش‌شناسی روش تاپسیس (قسمت اول)..... ۱۸۹**
- ۳-۲۶. نتایج روش تاپسیس در گروه جمعیت و آب و هوا..... ۱۹۱
- ۴-۲۶. نتایج روش تاپسیس در گروه محیط زیست..... ۱۹۴
- ۵-۲۶. نتایج روش تاپسیس در گروه جمعیت..... ۱۹۶
- ۶-۲۶. نتایج روش تاپسیس در گروه نیروی انسانی..... ۱۹۹
- ۷-۲۶. نتایج روش تاپسیس در گروه کشاورزی..... ۲۰۲
- ۸-۲۶. نتایج روش تاپسیس در گروه معدن..... ۲۰۵
- ۹-۲۶. نتایج روش تاپسیس در گروه نفت و گاز..... ۲۰۸
- ۱۰-۲۶. نتایج روش تاپسیس در گروه صنعت..... ۲۱۰
- ۱۱-۲۶. نتایج روش تاپسیس در گروه آب و برق..... ۲۱۳
- ۱۲-۲۶. نتایج روش تاپسیس در گروه ساختمان..... ۲۱۶

- ۱۳-۲۶. نتایج روش تاپسیس در گروه بازرگانی..... ۲۱۹
- ۱۴-۲۶. نتایج روش تاپسیس در گروه حمل و نقل..... ۲۲۲
- ۱۵-۲۶. نتایج روش تاپسیس در گروه ارتباطات..... ۲۲۵
- ۱۶-۲۶. نتایج روش تاپسیس در گروه بازار مالی..... ۲۲۸
- ۱۷-۲۶. نتایج روش تاپسیس در گروه امور قضایی..... ۲۳۱
- ۱۸-۲۶. نتایج روش تاپسیس در گروه بهزیستی..... ۲۳۴
- ۱۹-۲۶. نتایج روش تاپسیس در گروه آموزش..... ۲۳۷
- ۲۰-۲۶. نتایج روش تاپسیس در گروه بهداشت..... ۲۴۰
- ۲۱-۲۶. نتایج روش تاپسیس در گروه فرهنگ و هنر..... ۲۴۳
- ۲۲-۲۶. نتایج روش تاپسیس در گروه بودجه دولت..... ۲۴۵
- ۲۳-۲۶. نتایج روش تاپسیس در گروه هزینه در آمد خانوار..... ۲۴۸
- ۲۴-۲۶. نتایج روش تاپسیس در گروه شاخص قیمت..... ۲۵۱
- ۲۵-۲۶. نتایج روش تاپسیس در گروه حساب ملی..... ۲۵۳
- ۲۶-۲۶. نتایج روش تاپسیس در گروه امور سیاسی..... ۲۵۶
- ۲۷-۲۶. نتایج روش تاپسیس در گروه سایر..... ۲۵۸
- ۲۸-۲۶. نتایج روش تاپسیس به صورت کلی (تمامی گروه‌ها)..... ۲۶۱
- ۲۹-۲۶. نتایج روش تاپسیس به صورت کلی (بدون امور سیاسی)..... ۲۶۳
- نتایج روش‌شناسی روش تاکسونومی عددی (قسمت دوم)..... ۲۶۷**
۲۷. نتایج روش تاکسونومی عددی..... ۲۶۹
- ۱-۲۷. نتایج روش تاکسونومی در گروه جمعیت و آب و هوا..... ۲۶۹
- ۲-۲۷. نتایج روش تاکسونومی در گروه محیط زیست..... ۲۷۲
- ۳-۲۷. نتایج روش تاکسونومی در گروه جمعیت..... ۲۷۵
- ۴-۲۷. نتایج روش تاکسونومی در گروه نیروی انسانی..... ۲۷۸
- ۵-۲۷. نتایج روش تاکسونومی در گروه کشاورزی..... ۲۸۱
- ۶-۲۷. نتایج روش تاکسونومی در گروه معدن..... ۲۸۴
- ۷-۲۷. نتایج روش تاکسونومی در گروه نفت و گاز..... ۲۸۷
- ۸-۲۷. نتایج روش تاکسونومی در گروه صنعت..... ۲۸۹

۲۹۲	نتایج روش تاکسونومی در گروه آب و برق
۲۹۵	نتایج روش تاکسونومی در گروه ساختمان
۲۹۸	نتایج روش تاکسونومی در گروه بازرگانی
۳۰۱	نتایج روش تاکسونومی در گروه حمل و نقل
۳۰۵	نتایج روش تاکسونومی در گروه ارتباطات
۳۰۷	نتایج روش تاکسونومی در گروه بازار مالی
۳۱۰	نتایج روش تاکسونومی در گروه امور قضایی
۳۱۳	نتایج روش تاکسونومی در گروه بهزیستی
۳۱۶	نتایج روش تاکسونومی در گروه آموزش
۳۱۹	نتایج روش تاکسونومی در گروه بهداشت
۳۲۲	نتایج روش تاکسونومی در گروه فرهنگ و هنر
۳۲۴	نتایج روش تاکسونومی در گروه بودجه دولت
۳۲۷	نتایج روش تاکسونومی در گروه هزینه و درآمد خانوار
۳۳۰	نتایج روش تاکسونومی در گروه شاخص قیمت
۳۳۳	نتایج روش تاکسونومی در گروه حساب ملی
۳۳۵	نتایج روش تاکسونومی در گروه امور سیاسی
۳۳۸	نتایج روش تاکسونومی در گروه سایر
۳۴۰	نتایج روش تاکسونومی به صورت کلی (تمامی گروه‌ها)
۳۴۳	نتایج روش تاکسونومی به صورت کلی (بدون امور سیاسی)
۳۴۷	نتایج روش‌شناسی روش میانگین‌گیری رتبه‌ها (قسمت سوم)
۳۴۹	روش میانگین‌گیری رتبه‌ها
۳۵۰	روش میانگین‌گیری رتبه‌ها برای کل گروه‌ها
۳۵۲	روش میانگین‌گیری رتبه‌ها برای کل گروه‌ها (بدون امور سیاسی)
۳۵۵	نتیجه‌گیری و پیشنهادات
۳۵۷	نتیجه‌گیری و پیشنهادات
۳۵۸	نتایج روش تاپسیس به صورت کلی (تمامی گروه‌ها)
۳۵۸	نتایج روش تاپسیس به صورت کلی (بدون امور سیاسی)

۳۵۸.....	نتایج روش تاکسونومی به صورت کلی (تمامی گروه‌ها)
۳۵۹.....	نتایج روش تاکسونومی به صورت کلی (بدون امور سیاسی)
۳۵۹.....	روش میانگین‌گیری رتبه‌ها برای کل گروه‌ها
۳۶۰.....	روش میانگین‌گیری رتبه‌ها برای کل گروه‌ها (بدون امور سیاسی)
۳۶۰.....	پیشنهادات پژوهش
۳۶۱.....	منابع

دیاچه

توسعه یافتگی از مباحثی است که در سال‌های گذشته میان جغرافی دانان و برنامه‌ریزان، اهمیت ویژه‌ای یافته است. از آنجا که خدمات عمومی، ساختار دهنده شکل و ماهیت اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، کالبدی و فضایی مناطق است، نابرابری در نحوه پراکنش و توزیع آنها تاثیر جبران ناپذیری بر ساختار و ماهیت مناطق گذاشته و سبب پیدایش انواع سطوح توسعه شده است. در همین راستا در این پژوهش بر اساس ۲۵ گروه (۲۲۵ شاخص) برگرفته از مرکز آمار برای سال ۱۴۰۲ با استفاده از روش‌های تاپسیس و تاکسونومی عددی به صورت گروه به گروه و همچنین به صورت کلی به رتبه‌بندی توسعه یافتگی استان‌های ایران پرداخته شد. همچنین در آخر، رتبه‌بندی نهایی بر اساس روش میانگین‌گیری رتبه‌ها (به دلیل متفاوت بودن نتایج روش‌های مختلف تصمیم‌گیری چند معیاره) ذکر گردید.

نتایج روش تاپسیس در گروه جمعیت و آب و هوا

شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: توزیع تعداد شهرستان‌ها (درصد)، توزیع تعداد بخش (درصد)، توزیع تعداد شهر (درصد)، انحراف میانگین ارتفاع بارش سالانه استان از میانگین کل استان‌ها (میلی‌متر).

رتبه‌بندی استان‌های ایران بر اساس شاخص‌های گروه جمعیت و آب و هوا طبق روش تاپسیس نشان داد که گیلان در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، فارس و در رتبه سوم، مازندران قرار دارد. در انتهای جدول هم خراسان جنوبی، سمنان و قم قرار دارد. همچنین ۱۶ استان بالاتر از میانگین کشوری و ۱۵ استان پایینتر از میانگین کشوری قرار دارند. کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۳۲۷/، نسبتاً محروم است.

نتایج روش تاپسیس در گروه محیط زیست

شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: توزیع تعداد مناطق حفاظت شده تحت مدیریت سازمان حفاظت محیط زیست در کشور (درصد)، نسبت مساحت جنگل به مساحت استان (درصد)، نسبت مساحت مراتع اصلاح و احیا شده به کل مساحت مراتع (درصد)، نرخ تخریب جنگل (درصد)، نسبت مساحت جنگل‌های احیا شده به کل مساحت جنگل‌ها (درصد). رتبه‌بندی استان‌های ایران بر اساس شاخص‌های گروه محیط زیست طبق روش تاپسیس نشان داد که فارس در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، مازندران و در رتبه سوم، خراسان رضوی قرار دارد. در انتهای جدول هم زنجان، آذربایجان غربی و کردستان قرار دارد. همچنین ۱۳ استان بالاتر از میانگین کشوری و ۱۸ استان پایینتر از میانگین کشوری قرار دارند. کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۳۹۳۳/، نسبتاً محروم است.

نتایج روش تاپسیس در گروه جمعیت

شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: سهم جمعیت تحت پوشش استفاده از خدمات جمع‌آوری و دفع بهداشتی فاضلاب شهری از کل جمعیت شهری (درصد)، توزیع نسبی جمعیت استان به کل کشور (درصد)، توزیع نسبی جمعیت شهری (درصد)، میزان شهرنشینی استان‌ها (درصد)، نسبت جمعیت ۶۴-۱۵ سال (درصد)، میزان عمومی طلاق (نفر در هزار) به جمعیت، نسبت مهاجرپذیری به جمعیت، نسبت ولادت به جمعیت، نسبت فوت شده به جمعیت. رتبه‌بندی استان‌های ایران بر اساس شاخص‌های گروه جمعیت طبق روش تاپسیس نشان داد که تهران در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، خراسان رضوی و در رتبه سوم، اصفهان قرار دارد. در انتهای جدول هم گلستان، زنجان و سمنان قرار دارد. همچنین ۹ استان بالاتر از میانگین کشوری و ۲۲ استان پایینتر

از میانگین کشوری قرار دارند. کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۲۳۳۸/، نسبتاً محروم است.

نتایج روش تاپسیس در گروه نیروی انسانی

شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: نرخ مشارکت اقتصادی جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر در مناطق شهری (درصد)، نرخ مشارکت اقتصادی جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر در مناطق روستایی (درصد)، نرخ بیکاری جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر در مناطق شهری (درصد)، نرخ بیکاری جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر در مناطق روستایی (درصد)، سهم اشتغال زنان شاغل در بخش غیر کشاورزی (درصد)، نسبت کارکنان دولت به هزار نفر جمعیت، نرخ بیکاری جمعیت ۲۴-۱۵ سال. رتبه‌بندی استان‌های ایران بر اساس شاخص‌های گروه نیروی انسانی طبق روش تاپسیس نشان داد که سمنان در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، زنجان و در رتبه سوم، قزوین قرار دارد. در انتهای جدول هم کرمانشاه، کردستان و هرمزگان قرار دارد. همچنین ۲۱ استان بالاتر از میانگین کشوری و ۱۰ استان پایینتر از میانگین کشوری قرار دارند. کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۶۰۴۱/، نسبتاً توسعه یافته است.

نتایج روش تاپسیس در گروه کشاورزی

شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: سرانه تولید گوشت قرمز عرضه شده از کشتارگاه‌های رسمی کشور، سرانه تولید شیر، سرانه تولید گوشت مرغ در مرغداری‌های صنعتی، سرانه تولید تخم مرغ، سرانه تولید آبزیان، نسبت شاغلان زیر بخش شیلات (آبزی پروری) به کل جمعیت، نسبت شرکت‌های تعاونی فعال کشاورزی تحت پوشش سازمان مرکزی تعاونی روستایی به کل جمعیت روستایی، توزیع اراضی تحت پوشش سیستم‌های آبیاری تحت فشار (درصد)، توزیع اراضی تحت پوشش شبکه‌های آبیاری و زهکشی (درصد)، نسبت طول قنوات احیاء و مرمت شده به کل طول قنوات

(درصد)، توزیع مقدار تولید گندم (درصد)، توزیع مقدار تولید برنج (درصد)، توزیع اراضی تحت پوشش کانال‌های آبیاری عمومی (درصد).

نکته: بعد از قرارگیری تهران در رتبه ۳۰ گروه کشاورزی، شاخص‌های این گروه، تک به تک برای بار دوم بررسی شدند و به گواه مرکز آمار در اکثر شاخص‌های گروه کشاورزی، تهران در رتبه‌های آخر قرار می‌گرفت (رتبه بندی توسط خود مرکز آمار) که این نشان از رشد بی رویه جمعیت تهران نسبت به امکانات آن دارد. در نتیجه، جواب بدست آمده کاملاً مطابق با واقعیات جامعه است.

رتبه‌بندی استان‌های ایران بر اساس شاخص‌های گروه کشاورزی طبق روش تاپسیس نشان داد که مازندران در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، هرمزگان و در رتبه سوم، بوشهر قرار دارد. در انتهای جدول هم البرز، تهران و کهگیلویه و بویراحمد قرار دارد. همچنین ۱۵ استان بالاتر از میانگین کشوری و ۱۶ استان پایینتر از میانگین کشوری قرار دارند. کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۲۲۷۱، نسبتاً محروم است.

نتایج روش تاپسیس در گروه معدن

شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: توزیع تعداد معادن در حال بهره‌برداری از معادن کشور (درصد)، نسبت شاغلان معادن در حال بهره‌برداری به کل جمعیت فعال، سرانه ارزش تولیدات معادن در حال بهره‌برداری، سرانه ارزش افزوده معادن در حال بهره‌برداری، نسبت سرمایه‌گذاری (ارزش تغییرات اموال سرمایه‌ای) معادن در حال بهره‌برداری به کل جمعیت فعال، نسبت شرکت‌های تعاونی فعال معدنی تحت پوشش وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی به کل جمعیت، توزیع شاغلان معادن در حال بهره‌برداری از معادن کشور (درصد)، توزیع ارزش تولیدات معادن در حال بهره‌برداری از معادن کشور (درصد). رتبه‌بندی استان‌های ایران بر اساس شاخص‌های گروه معدن طبق روش تاپسیس نشان داد که کرمان در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، یزد و در

رتبه سوم، خراسان جنوبی قرار دارد. در انتهای جدول هم ایلام، گیلان و البرز قرار دارد. همچنین ۱۲ استان بالاتر از میانگین کشوری و ۱۹ استان پایینتر از میانگین کشوری قرار دارند. کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۱۶۴۷/، محروم از توسعه است.

نتایج روش تاپسیس در گروه نفت و گاز

شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: نسبت شهرهای گاز رسانی شده (درصد)، توزیع روستاهای گاز رسانی شده (درصد)، تعداد جایگاه‌های عرضه سوخت CNG به جمعیت، توزیع مصارف گاز طبیعی شرکت‌های گاز استانی (درصد)، توزیع انشعابات گاز شهری و روستایی نصب شده (درصد). رتبه‌بندی استان‌های ایران بر اساس شاخص‌های گروه نفت و گاز طبق روش تاپسیس نشان داد که فارس در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، مازندران و در رتبه سوم، خراسان رضوی قرار دارد. در انتهای جدول هم البرز، هرمزگان و سیستان و بلوچستان قرار دارد. همچنین ۱۷ استان بالاتر از میانگین کشوری و ۱۴ استان پایینتر از میانگین کشوری قرار دارند. کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۵۰۳۴/، در حال توسعه است.

نتایج روش تاپسیس در گروه صنعت

شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: نسبت کارگاه‌های صنعتی ده نفر کارکن و بیشتر به کل جمعیت، نسبت شاغلان کارگاه‌های صنعتی ده نفر کارکن و بیشتر به کل جمعیت، سرانه ارزش افزوده فعالیت صنعتی کارگاه‌های صنعتی دارای ده نفر کارکن و بیشتر، تعداد شرکت‌های تعاونی صنعتی تحت پوشش وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی به کل جمعیت، توزیع ارزش تولیدات کارگاه‌های صنعتی دارای ده نفر کارکن و بیشتر (درصد)، سرمایه‌گذاری مجوز تاسیس صادره به جمعیت، تعداد مجوز تاسیس صادر به جمعیت، سرمایه‌گذاری پروانه بهره‌برداری صادره به جمعیت، تعداد پروانه بهره‌برداری صادره به جمعیت. رتبه‌بندی استان‌های ایران بر اساس شاخص‌های گروه

صنعت طبق روش تاپسیس نشان داد که یزد در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، سمنان و در رتبه سوم، مرکزی قرار دارد. در انتهای جدول هم گیلان، کردستان و سیستان و بلوچستان قرار دارد. همچنین ۱۲ استان بالاتر از میانگین کشوری و ۱۹ استان پایینتر از میانگین کشوری قرار دارند. کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۲۴۸۵/، نسبتاً محروم است.

نتایج روش تاپسیس در گروه آب و برق

شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: متوسط مصرف مشترکین برق خانگی، متوسط مصرف مشترکین برق تجاری، سهم جمعیت تحت پوشش شبکه آب شهری (درصد)، سهم جمعیت تحت پوشش استفاده از فاضلاب شهری از کل جمعیت شهری، جمعیت روستایی بالای ۲۰ خانوار بهره‌مند از آب آشامیدنی سالم (درصد)، توزیع آب مصرف شده استان از منابع آب کشور (درصد)، سرانه مصرف کل آب شهری، توزیع آب مصرف شده در بخش صنعت (درصد)، توزیع آب مصرف شده در بخش کشاورزی (درصد)، سهم آب تولید شده سطحی (درصد)، سرانه فروش برق، تعداد مشترکان برق به جمعیت، تولید برق به جمعیت. رتبه‌بندی استان‌های ایران بر اساس شاخص‌های گروه آب و برق طبق روش تاپسیس نشان داد که خوزستان در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، تهران و در رتبه سوم، هرمزگان قرار دارد. در انتهای جدول هم لرستان، خراسان جنوبی و گلستان قرار دارد. همچنین ۱۱ استان بالاتر از میانگین کشوری و ۲۰ استان پایینتر از میانگین کشوری قرار دارند. کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۲۱۱۲/، نسبتاً محروم است.

نتایج روش تاپسیس در گروه ساختمان

شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: نسبت بهسازی واحدهای مسکونی روستایی تمام شده به خانوارهای روستایی توسط بنیاد مسکن، نسبت شرکت‌های تعاونی مسکن فعال تحت پوشش وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی به خانوار شهری، نسبت پروانه‌های ساختمانی صادر شده برای احداث ساختمان در نقاط شهری به جمعیت شهری، متوسط مساحت زمین در پروانه‌های ساختمانی صادر شده در نقاط شهری برای احداث ساختمان (متر مربع)، میانگین تعداد واحد در ساختمان شهری. رتبه‌بندی استان‌های ایران بر اساس شاخص‌های گروه ساختمان طبق روش تاپسیس نشان داد که خراسان جنوبی در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، خراسان شمالی و در رتبه سوم، قم قرار دارد. در انتهای جدول هم سیستان و بلوچستان، آذربایجان غربی و خراسان رضوی قرار دارد. همچنین ۱۴ استان بالاتر از میانگین کشوری و ۱۷ استان پایینتر از میانگین کشوری قرار دارند. کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۳۲۷۷/، نسبتاً محروم است.

نتایج روش تاپسیس در گروه بازرگانی

شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: ارزش سرمایه‌گذاری خارجی (هزار دلار) به جمعیت، نسبت تعداد شرکت‌های تعاونی تامین نیاز مصرف‌کنندگان به ازای هر ده هزار نفر جمعیت، نسبت تعداد شرکت‌های تعاونی تامین نیاز تولیدکنندگان به ازای هر ده هزار نفر جمعیت، نسبت تعداد شرکت‌های تعاونی خدماتی به ازای هر ده هزار نفر جمعیت، نسبت تعداد شرکت‌های تعاونی روستایی به ازای هر ده هزار نفر جمعیت روستایی، نسبت تعداد تعاونی روستایی زنان به ازای هر ده هزار نفر جمعیت روستایی، نسبت تعداد اتحادیه‌های شهرستانی تعاونی روستایی به ازای هر ده هزار نفر جمعیت روستایی، تعداد اقامتگاه‌های کشور به جمعیت، نسبت اعضای شرکت‌های تعاونی تامین

نیاز تولیدکنندگان به جمعیت، نسبت شاغلان شرکت‌های تعاونی تامین نیاز تولیدکنندگان به جمعیت، نسبت سرمایه شرکت‌های تعاونی تامین نیاز تولیدکنندگان به جمعیت، نسبت اعضای شرکت‌های تعاونی تامین نیاز مصرف کنندگان به جمعیت، نسبت شاغلان شرکت‌های تعاونی تامین نیاز مصرف کنندگان به جمعیت، نسبت سرمایه شرکت‌های تعاونی تامین نیاز مصرف کنندگان به جمعیت، نسبت اعضای شرکت‌های تعاونی خدماتی به جمعیت، نسبت شاغلان شرکت‌های تعاونی خدماتی به جمعیت، نسبت سرمایه شرکت‌های تعاونی خدماتی به جمعیت، نسبت اعضای اتحادیه‌های تعاونی خدماتی به جمعیت، نسبت شاغلان اتحادیه‌های تعاونی خدماتی به جمعیت، نسبت سرمایه اتحادیه‌های تعاونی خدماتی به جمعیت، حجم معاملات ثبت شده نزد دفتر اسناد به جمعیت. رتبه‌بندی استان‌های ایران بر اساس شاخص‌های گروه بازرگانی طبق روش تاپسیس نشان داد که یزد در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، خراسان جنوبی و در رتبه سوم، سمنان قرار دارد. در انتهای جدول هم همدان، سیستان و بلوچستان و قزوین قرار دارد. همچنین ۱۴ استان بالاتر از میانگین کشوری و ۱۷ استان پایینتر از میانگین کشوری قرار دارند. کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۲۹۵۱/، نسبتاً محروم است.

نتایج روش تاپسیس در گروه حمل و نقل

شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: توزیع آزاد راه‌های تحت حوزه استحفاظی وزارت راه و شهرسازی به مساحت استان، توزیع بزرگراه‌های تحت حوزه استحفاظی وزارت راه و شهرسازی به مساحت استان، توزیع راه‌های اصلی تحت حوزه استحفاظی وزارت راه و شهرسازی به مساحت استان، توزیع راه‌های فرعی تحت حوزه استحفاظی وزارت راه و شهرسازی به مساحت استان، توزیع راه‌های بین شهری تحت حوزه استحفاظی وزارت راه و شهرسازی به مساحت استان، نسبت کل راه‌های روستایی به کل راه‌های استان، نسبت راه‌های روستایی آسفالت به کل راه‌های استان (درصد)، توزیع

راه‌های شریانی بهسازی شده در بین استان‌ها (درصد)، توزیع تعداد نقاط و مقاطع پر حادثه اصلاح شده در جاده‌های کشور (درصد)، توزیع تعداد مجتمع‌های خدماتی رفاهی بهره‌برداری شده در جاده‌های کشور (درصد)، توزیع میزان کالای دارای بارنامه در حمل و نقل جاده‌ای کشور (درصد)، توزیع میزان ترانزیت جاده‌ای کالا در کشور (درصد)، نسبت تعداد کل انواع وسایل نقلیه موتوری شماره گذاری شده به کل خانوار، توزیع استان از تعداد سیلوهای دایر گندم (درصد)، نسبت شرکت‌های تعاونی فعال حمل و نقل تحت پوشش وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی به کل جمعیت، تعداد خودرو به جمعیت، سرانه اشتغال شرکت‌های تعاونی حمل و نقل، سرانه سرمایه شرکت‌های تعاونی حمل و نقل، تعداد انبار کالا به جمعیت، تعداد سردخانه کالا به جمعیت. رتبه‌بندی استان‌های ایران بر اساس شاخص‌های گروه حمل و نقل طبق روش تاپسیس نشان داد که فارس در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، هرمزگان و در رتبه سوم، اصفهان قرار دارد. در انتهای جدول هم کردستان، البرز و کهگیلویه و بویر احمد قرار دارد. همچنین ۱۴ استان بالاتر از میانگین کشوری و ۱۷ استان پایینتر از میانگین کشوری قرار دارند. کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۳۵۶۷/، نسبتاً محروم است.

نتایج روش تاپسیس در گروه ارتباطات

شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: ضریب نفوذ تلفن ثابت (درصد)، ضریب نفوذ تلفن همراه (درصد)، سرانه مرسولات پستی داخلی، سرانه مرسولات پستی به خارج، صندوق پستی شهری به جمعیت، صندوق پستی روستایی به جمعیت. رتبه‌بندی استان‌های ایران بر اساس شاخص‌های گروه ارتباطات طبق روش تاپسیس نشان داد که تهران در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، سمنان و در رتبه سوم، گیلان قرار دارد. در انتهای جدول هم هرمزگان، کرمان و سیستان و بلوچستان قرار دارد. همچنین ۱۵ استان

بالا تر از میانگین کشوری و ۱۶ استان پایینتر از میانگین کشوری قرار دارند. کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۳۵۳۴/، نسبتاً محروم است.

نتایج روش تاپسیس در گروه بازار مالی

شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: نسبت تسهیلات اعطایی بانک‌ها به سپرده بانکی، نرخ رشد سپرده‌های بانکی، نرخ رشد تراکنش از طریق خودپرداز، نسبت کارت صادر شده بانکی به جمعیت، نسبت خودپرداز به جمعیت، توزیع ارزش کل معاملات بورس اوراق بهادار تهران، توزیع حق بیمه تولیدی، توزیع خسارت پرداختی، حق بیمه سرانه، ضریب نفوذ بیمه تولیدی، اعضای شرکت‌های تعاونی اعتبار به جمعیت، نسبت اشتغال شرکت‌های تعاونی اعتبار به جمعیت، تعداد شرکت‌های تعاونی اعتبار به جمعیت. رتبه‌بندی استان‌های ایران بر اساس شاخص‌های گروه بازار مالی طبق روش تاپسیس نشان داد که تهران در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، مازندران و در رتبه سوم، یزد قرار دارد. در انتهای جدول هم خوزستان، سیستان و بلوچستان و البرز قرار دارد. همچنین ۱۲ استان بالاتر از میانگین کشوری و ۱۹ استان پایینتر از میانگین کشوری قرار دارند. کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۳۰۳۹/، نسبتاً محروم است.

نتایج روش تاپسیس در گروه امور قضایی

شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: نسبت شعبه‌های فعال دادگاه‌های عمومی به کل جمعیت، نسبت شعبه‌های فعال دادگاه‌های تجدید نظر به کل جمعیت، نسبت شعبه‌های فعال دادرها به کل جمعیت، نسبت شعبه‌های فعال شوراها به کل جمعیت، نسبت دستگیرشدگان جرایم واقع شده در حوزه استحفاظی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران به کل جمعیت، نسبت تصادفات درون شهری وسایل نقلیه به کل جمعیت، نسبت تصادفات برون شهری وسایل نقلیه به کل جمعیت، نسبت مقدار مواد مخدر کشف شده به کل جمعیت، نسبت دستگیر شدگان مواد مخدر به

کل جمعیت، نسبت فوت شدگان تصادفات به کل جمعیت، نسبت مجروح شدگان تصادفات به کل جمعیت. رتبه‌بندی استان‌های ایران بر اساس شاخص‌های گروه امور قضایی طبق روش تاپسیس نشان داد که خوزستان در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، آذربایجان غربی و در رتبه سوم، کردستان قرار دارد. در انتهای جدول هم قم، ایلام و خراسان جنوبی قرار دارد. همچنین ۱۹ استان بالاتر از میانگین کشوری و ۱۲ استان پایینتر از میانگین کشوری قرار دارند. کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۷۱۱۴/، نسبتاً توسعه یافته است.

نتایج روش تاپسیس در گروه بهزیستی

شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: نسبت تعداد مراکز ارائه دهنده خدمات اجتماعی شهری در بخش آسیب‌های اجتماعی به تعداد افراد دارای آسیب اجتماعی، نسبت تعداد مراکز نگهداری از کودکان بی‌سرپرست به تعداد کودکان بی‌سرپرست، تعداد واحدهای کمیته امداد امام خمینی به جمعیت، تعداد مددجویان معیشت‌بگیر کمیته امداد امام خمینی به جمعیت، سهم زنان سرپرست خانوار از کل افراد تحت پوشش کمیته امداد امام خمینی (درصد)، نسبت تعداد بیمه شدگان اصلی و تبعی سازمان تامین اجتماعی به کل جمعیت (درصد)، نسبت بیمه شدگان اصلی و تبعی سازمان بیمه سلامت به کل جمعیت (درصد)، نسبت بیمه شدگان صندوق بیمه اجتماعی کشاورزان، روستاییان و عشایر به کل جمعیت (درصد). رتبه‌بندی استان‌های ایران بر اساس شاخص‌های گروه بهزیستی طبق روش تاپسیس نشان داد که آذربایجان شرقی در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، زنجان و در رتبه سوم، خوزستان قرار دارد. در انتهای جدول هم هرمزگان، البرز و ایلام قرار دارد. همچنین ۱۶ استان بالاتر از میانگین کشوری و ۱۵ استان پایینتر از میانگین کشوری قرار دارند. کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۵۵۱۹/، در حال توسعه است.

نتایج روش تاپسیس در گروه آموزش

شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: نسبت دانش‌آموزان به معلم مدارس دولتی، تراکم دانش‌آموز در کلاس دوره ابتدایی دولتی، نسبت دانش‌آموزان به کارکنان مدیریت و کیفیت بخشی، نسبت دانش‌آموزان ابتدایی به کل دانش‌آموزان (درصد)، نرخ ارتقاء دوره ابتدایی (درصد)، نرخ ترک تحصیل دوره ابتدایی (درصد)، نرخ تکرار پایه در دوره ابتدایی (درصد)، نرخ گذر دوره ابتدایی (درصد)، نسبت تعداد دانشجویان آموزش عالی به جمعیت، توزیع دانشجویان در استان‌ها (درصد)، نسبت تعداد دانش‌آموختگان دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی به جمعیت، توزیع تعداد دانش‌آموختگان در استان‌ها (درصد)، نرخ باسوادی (درصد)، نسبت مدرسه به جمعیت، نسبت کلاس به جمعیت، نسبت معلم به جمعیت، نسبت آموزشگران دانشگاهی به جمعیت، تعداد مراکز فنی و حرفه‌ای به جمعیت، تعداد مربیان رسمی مراکز فنی و حرفه‌ای به جمعیت، تعداد آموزش دیدگان مراکز فنی و حرفه‌ای به جمعیت. رتبه‌بندی استان‌های ایران بر اساس شاخص‌های گروه آموزش طبق روش تاپسیس نشان داد که سمنان در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، تهران و در رتبه سوم، خراسان جنوبی قرار دارد. در انتهای جدول هم خوزستان، کرمانشاه و فارس قرار دارد. همچنین ۱۴ استان بالاتر از میانگین کشوری و ۱۷ استان پایینتر از میانگین کشوری قرار دارند. کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۴۷۹۵/، در حال توسعه است.

نتایج روش تاپسیس در گروه بهداشت

شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: نسبت تعداد بیمارستان فعال به جمعیت، نسبت تعداد تخت‌های فعال بخش‌های بیمارستانی به جمعیت، نسبت تعداد مراکز ارائه دهنده مراقبت‌های اولیه بهداشتی به جمعیت، نسبت تعداد مراکز بهداشتی و درمانی روستایی به جمعیت روستایی، نسبت تعداد خانه‌های بهداشت فعال روستاها به جمعیت

روستایی، نسبت تعداد کل آزمایشگاه‌های تشخیص طبی به جمعیت، نسبت تعداد کل مراکز توانبخشی پزشکی به جمعیت، نسبت تعداد داروخانه‌ها به ده هزار نفر جمعیت، نسبت تعداد پایگاه‌های اورژانس پیش‌بیمارستانی ۱۱۵ به مساحت استان، نسبت کارکنان گروه پزشکی به جمعیت، نسبت کارکنان گروه پیراپزشکی به جمعیت، نسبت تعداد درمانگاه عمومی به جمعیت، نسبت مراکز پزشکی هسته‌ای به جمعیت، تعداد شاغلان بخش دامپزشکی به جمعیت، نسبت خون‌اهدایی به جمعیت.

نکته: بعد از قرارگیری تهران در رتبه آخر گروه بهداشت، شاخص‌های این گروه، تک به تک برای بار دوم بررسی شدند و به گواه مرکز آمار در اکثر شاخص‌های گروه بهداشت، تهران در رتبه ۳۱ قرار می‌گرفت (رتبه بندی توسط خود مرکز آمار) که این نشان از رشد بی‌رویه جمعیت تهران نسبت به امکانات آن دارد. در نتیجه، جواب بدست آمده کاملاً مطابق با واقعیات جامعه است.

رتبه‌بندی استان‌های ایران بر اساس شاخص‌های گروه بهداشت طبق روش تاپسیس نشان داد که یزد در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، کهگیلویه و بویر احمد و در رتبه سوم، ایلام قرار دارد. در انتهای جدول هم قم، سیستان و بلوچستان و تهران قرار دارد. همچنین ۱۷ استان بالاتر از میانگین کشوری و ۱۴ استان پایینتر از میانگین کشوری قرار دارند. کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۴۷۲۳، در حال توسعه است.

نتایج روش تاپسیس در گروه فرهنگ و هنر

شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: میزان تولید برنامه‌های رادیویی به جمعیت، میزان تولید برنامه‌های تلویزیونی به جمعیت، تعداد عناوین کتاب‌های منتشر شده به جمعیت، تعداد ناشران فعال به جمعیت، تعداد نمایشگاه هنرهای تجسمی به جمعیت، نسبت آموزشگاه‌های آزاد هنری به مساحت، نسبت تعداد سینما به جمعیت، نسبت تعداد صندلی سینما به جمعیت، متوسط تعداد دفعات استفاده از یک صندلی سینما.

رتبه‌بندی استان‌های ایران بر اساس شاخص‌های گروه فرهنگ و هنر طبق روش تاپسیس نشان داد که تهران در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، قم و در رتبه سوم، سمنان قرار دارد. در انتهای جدول هم آذربایجان غربی، لرستان و سیستان و بلوچستان قرار دارد. همچنین ۱۳ استان بالاتر از میانگین کشوری و ۱۸ استان پایینتر از میانگین کشوری قرار دارند. کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۲۸۰۳/، نسبتاً محروم است.

نتایج روش تاپسیس در گروه بودجه دولت

شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: توزیع عملکرد اعتبارات هزینه‌ای (جاری) دستگاه‌های اجرایی از محل درآمد عمومی (درصد)، توزیع عملکرد اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای (عمرانی) (درصد)، نسبت اعتبارات هزینه‌ای به کل مصارف بودجه‌ای دولت (درصد)، نسبت اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای به کل مصارف بودجه‌ای دولت (درصد)، سهم درآمدهای مالیاتی از تولید ناخالص داخلی (درصد)، میزان تحقق اعتبارات هزینه‌ای (درصد)، توزیع درآمدهای مالیاتی دولت (درصد). رتبه‌بندی استان‌های ایران بر اساس شاخص‌های گروه بودجه دولت طبق روش تاپسیس نشان داد که تهران در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، هرمزگان و در رتبه سوم، خوزستان قرار دارد. در انتهای جدول هم خراسان شمالی، سمنان و کهگیلویه و بویراحمد قرار دارد. همچنین ۱۰ استان بالاتر از میانگین کشوری و ۲۱ استان پایینتر از میانگین کشوری قرار دارند. کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۱۹۹۳/، محروم از توسعه است.

نتایج روش تاپسیس در گروه هزینه درآمد خانوار

شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: متوسط هزینه‌های غیر خوراکی سالانه یک خانوار شهری (هزار ریال)، متوسط هزینه‌های خوراکی و دخانی سالانه یک خانوار شهری، متوسط درآمد سالانه یک خانوار شهری، متوسط درآمد سالانه یک

خانوار روستایی، متوسط هزینه‌های غیر خوراکی سالانه یک خانوار روستایی (هزار ریال)، متوسط هزینه‌های خوراکی و دخانی سالانه یک خانوار روستایی، ضریب جینی در مناطق شهری (درصد)، ضریب جینی در مناطق روستایی (درصد).

نکته: بعد از قرارگیری تهران در رتبه ۲۷ گروه هزینه درآمد خانوار، شاخص‌های این گروه، تک به تک برای بار دوم بررسی شدند و به گواه مرکز آمار در اکثر شاخص‌های گروه هزینه درآمد خانوار، تهران در رتبه‌های اول قرار می‌گرفت (رتبه بندی توسط خود مرکز آمار) اما به دلیل اثر منفی متوسط هزینه‌ها و ضریب جینی بر شاخص توسعه، تهران در رتبه‌های آخر قرار گرفت. در نتیجه، جواب بدست آمده کاملاً مطابق با واقعیات جامعه است.

رتبه‌بندی استان‌های ایران بر اساس شاخص‌های گروه هزینه درآمد خانوار طبق روش تاپسیس نشان داد که کرمان در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، اردبیل و در رتبه سوم، گیلان قرار دارد. در انتهای جدول هم مرکزی، همدان و بوشهر قرار دارد. همچنین ۱۴ استان بالاتر از میانگین کشوری و ۱۷ استان پایینتر از میانگین کشوری قرار دارند. کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۵۳۹۸/، در حال توسعه است.

نتایج روش تاپسیس در گروه شاخص قیمت

شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: شاخص قیمت کالا و خدمات مصرفی خانوارهای شهری، شاخص قیمت کالا و خدمات مصرفی خانوارهای روستایی. رتبه‌بندی استان‌های ایران بر اساس شاخص‌های گروه شاخص قیمت خانوار طبق روش تاپسیس نشان داد که تهران در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، گیلان و در رتبه سوم، فارس قرار دارد. در انتهای جدول هم خراسان شمالی، چهارمحال و بختیاری و لرستان قرار دارد. همچنین ۱۵ استان بالاتر از میانگین کشوری و ۱۶ استان پایینتر از میانگین

کشوری قرار دارند. کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۵۰۳۲/، در حال توسعه است.

نتایج روش تاپسیس در گروه حساب ملی

شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: سهم استان از تولید ناخالص داخلی (درصد)، سهم استان از محصول ناخالص داخلی (بدون نفت) (درصد). رتبه‌بندی استان‌های ایران بر اساس شاخص‌های گروه حساب ملی خانوار طبق روش تاپسیس نشان داد که تهران در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، خوزستان و در رتبه سوم، اصفهان قرار دارد. در انتهای جدول هم چهارمحال و بختیاری، خراسان شمالی و خراسان جنوبی قرار دارد. همچنین ۹ استان بالاتر از میانگین کشوری و ۲۲ استان پایینتر از میانگین کشوری قرار دارند. کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۱۱۲۸/، محروم از توسعه است.

نتایج روش تاپسیس در گروه امور سیاسی

شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: نسبت رای دهندگان انتخابات ریاست جمهوری در هر دوره (درصد)، نسبت رای دهندگان در انتخابات مجلس شورای اسلامی در هر دوره (درصد). رتبه‌بندی استان‌های ایران بر اساس شاخص‌های گروه امور سیاسی طبق روش تاپسیس نشان داد که ایلام در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، خراسان جنوبی و در رتبه سوم، کهگیلویه و بویر احمد قرار دارد. در انتهای جدول هم کردستان، تهران و البرز قرار دارد. همچنین ۱۴ استان بالاتر از میانگین کشوری و ۱۷ استان پایینتر از میانگین کشوری قرار دارند. کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۴۶۴۶/، در حال توسعه است.

نتایج روش تاپسیس در گروه سایر

شاخص‌های این گروه عبارتند از: ارزش واردات به جمعیت، ارزش صادرات به جمعیت، شاخص کسب و کار (درصد). رتبه‌بندی استان‌های ایران بر اساس شاخص‌های گروه سایر طبق روش تاپسیس نشان داد که هرمزگان در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، بوشهر و در رتبه سوم، خوزستان قرار دارد. در انتهای جدول هم لرستان، چهارمحال و بختیاری و کهگیلویه و بویراحمد قرار دارد. همچنین ۶ استان بالاتر از میانگین کشوری و ۲۵ استان پایینتر از میانگین کشوری قرار دارند. کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۰/۷۶۷، محروم از توسعه است.

نتایج روش تاپسیس به صورت کلی (تمامی گروه‌ها)

رتبه‌بندی استان‌های ایران بر اساس شاخص‌های کلی (تمامی گروه‌ها) طبق روش تاپسیس نشان داد که تهران در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، یزد و در رتبه سوم، سمنان قرار دارد. در انتهای جدول هم گلستان، همدان و سیستان و بلوچستان قرار دارد. همچنین ۱۵ استان بالاتر از میانگین کشوری و ۱۶ استان پایینتر از میانگین کشوری قرار دارند. کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۰/۳۹۵۱، نسبتاً محروم است.

نتایج روش تاپسیس به صورت کلی (بدون امور سیاسی)

رتبه‌بندی استان‌های ایران بر اساس شاخص‌های کلی (بدون امور سیاسی) طبق روش تاپسیس نشان داد که تهران در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، یزد و در رتبه سوم، سمنان قرار دارد. در انتهای جدول هم گلستان، همدان و سیستان و بلوچستان قرار دارد. همچنین ۱۵ استان بالاتر از میانگین کشوری و ۱۶ استان پایینتر از میانگین کشوری قرار دارند. کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۰/۳۹۴۴، نسبتاً محروم است.

نتایج روش تاکسونومی در گروه جمعیت و آب و هوا

شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: توزیع تعداد شهرستان‌ها (درصد)، توزیع تعداد بخش (درصد)، توزیع تعداد شهر (درصد)، انحراف میانگین ارتفاع بارش سالانه استان از میانگین کل استان‌ها (میلی‌متر).

رتبه‌بندی استان‌های ایران طبق روش تاکسونومی بر اساس گروه جمعیت و آب و هوا نشان داد که فارس در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، خوزستان و در رتبه سوم، مازندران قرار دارد. در انتهای جدول هم البرز، سمنان و قم قرار دارد. همچنین ۱۲ استان پایینتر از میانگین کشوری و ۱۹ استان بالاتر از میانگین کشوری قرار دارند. کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۶۷۵۵/، نسبتاً محروم است.

نتایج روش تاکسونومی در گروه محیط زیست

شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: توزیع تعداد مناطق حفاظت شده تحت مدیریت سازمان حفاظت محیط زیست در کشور (درصد)، نسبت مساحت جنگل به مساحت استان (درصد)، نسبت مساحت مراتع اصلاح و احیا شده به کل مساحت مراتع (درصد)، نرخ تخریب جنگل (درصد)، نسبت مساحت جنگل‌های احیا شده به کل مساحت جنگل‌ها (درصد). رتبه‌بندی استان‌های ایران طبق روش تاکسونومی بر اساس گروه محیط زیست نشان داد که فارس در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، مازندران و در رتبه سوم، کهگیلویه و بویراحمد قرار دارد. در انتهای جدول هم قزوین، قم و کردستان قرار دارد. همچنین ۱۲ استان پایینتر از میانگین کشوری و ۱۹ استان بالاتر از میانگین کشوری قرار دارند. کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۷۶۸۰/، نسبتاً محروم است.

نتایج روش تاکسونومی در گروه جمعیت

شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: سهم جمعیت تحت پوشش استفاده از خدمات جمع‌آوری و دفع بهداشتی فاضلاب شهری از کل جمعیت شهری (درصد)، توزیع نسبی جمعیت استان به کل کشور (درصد)، توزیع نسبی جمعیت شهری (درصد)، میزان شهرنشینی استان‌ها (درصد)، نسبت جمعیت ۶۴-۱۵ سال (درصد)، میزان عمومی طلاق (نفر در هزار) به جمعیت، نسبت مهاجرپذیری به جمعیت، نسبت ولادت به جمعیت، نسبت فوت شده به جمعیت. رتبه‌بندی استان‌های ایران طبق روش تاکسونومی بر اساس گروه جمعیت نشان داد که تهران در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، خوزستان و در رتبه سوم، اصفهان قرار دارد. در انتهای جدول هم خراسان شمالی، گیلان و مازندران قرار دارد. همچنین ۱۳ استان پایینتر از میانگین کشوری و ۱۸ استان بالاتر از میانگین کشوری قرار دارند. کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۸۵۳۲/، محروم از توسعه است.

نتایج روش تاکسونومی در گروه نیروی انسانی

شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: نرخ مشارکت اقتصادی جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر در مناطق شهری (درصد)، نرخ مشارکت اقتصادی جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر در مناطق روستایی (درصد)، نرخ بیکاری جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر در مناطق شهری (درصد)، نرخ بیکاری جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر در مناطق روستایی (درصد)، سهم اشتغال زنان شاغل در بخش غیرکشاورزی (درصد)، نسبت کارکنان دولت به هزار نفر جمعیت، نرخ بیکاری جمعیت ۲۴-۱۵ سال. رتبه‌بندی استان‌های ایران طبق روش تاکسونومی بر اساس گروه نیروی انسانی نشان داد که زنجان در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، یزد و در رتبه سوم، مازندران قرار دارد. در انتهای جدول هم کرمان، سیستان و بلوچستان و هرمزگان قرار دارد. همچنین ۱۷ استان پایینتر از میانگین کشوری و ۱۴ استان بالاتر از

میانگین کشوری قرار دارند. کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۶۷۰۹/، نسبتاً محروم است.

نتایج روش تاکسونومی در گروه کشاورزی

شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: سرانه تولید گوشت قرمز عرضه شده از کشتارگاه‌های رسمی کشور، سرانه تولید شیر، سرانه تولید گوشت مرغ در مرغداری‌های صنعتی، سرانه تولید تخم مرغ، سرانه تولید آبزیان، نسبت شاغلان زیر بخش شیلات (آبزی پروری) به کل جمعیت، نسبت شرکت‌های تعاونی فعال کشاورزی تحت پوشش سازمان مرکزی تعاونی روستایی به کل جمعیت روستایی، توزیع اراضی تحت پوشش سیستم‌های آبیاری تحت فشار (درصد)، توزیع اراضی تحت پوشش شبکه‌های آبیاری و زهکشی (درصد)، نسبت طول قنات احیاء و مرمت شده به کل طول قنات (درصد)، توزیع مقدار تولید گندم (درصد)، توزیع مقدار تولید برنج (درصد)، توزیع اراضی تحت پوشش کانال‌های آبیاری عمومی (درصد).

نکته: بعد از قرارگیری تهران در رتبه ۳۰ گروه کشاورزی، شاخص‌های این گروه، تک به تک برای بار دوم بررسی شدند و به گواه مرکز آمار در اکثر شاخص‌های گروه کشاورزی، تهران در رتبه‌های آخر قرار می‌گرفت (رتبه بندی توسط خود مرکز آمار) که این نشان از رشد بی رویه جمعیت تهران نسبت به امکانات آن دارد. در نتیجه، جواب بدست آمده کاملاً مطابق با واقعیات جامعه است.

رتبه‌بندی استان‌های ایران طبق روش تاکسونومی بر اساس گروه کشاورزی نشان داد که گلستان در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، سمنان و در رتبه سوم، مازندران قرار دارد. در انتهای جدول هم البرز، تهران و سیستان و بلوچستان قرار دارد. همچنین ۱۲ استان پایینتر از میانگین کشوری و ۱۹ استان بالاتر از میانگین کشوری قرار دارند.

کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۹۰۸۹/، محروم از توسعه است.

نتایج روش تاکسونومی در گروه معدن

شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: توزیع تعداد معادن در حال بهره‌برداری از معادن کشور (درصد)، نسبت شاغلان معادن در حال بهره‌برداری به کل جمعیت فعال، سرانه ارزش تولیدات معادن در حال بهره‌برداری، سرانه ارزش افزوده معادن در حال بهره‌برداری، نسبت سرمایه‌گذاری (ارزش تغییرات اموال سرمایه‌ای) معادن در حال بهره‌برداری به کل جمعیت فعال، نسبت شرکت‌های تعاونی فعال معدنی تحت پوشش وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی به کل جمعیت، توزیع شاغلان معادن در حال بهره‌برداری از معادن کشور (درصد)، توزیع ارزش تولیدات معادن در حال بهره‌برداری از معادن کشور (درصد). رتبه‌بندی استان‌های ایران طبق روش تاکسونومی بر اساس گروه معدن نشان داد که کرمان در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، یزد و در رتبه سوم، خراسان جنوبی قرار دارد. در انتهای جدول هم ایلام، البرز و گیلان قرار دارد. همچنین ۹ استان پایینتر از میانگین کشوری و ۲۲ استان بالاتر از میانگین کشوری قرار دارند. کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۷۶۶۴، نسبتاً محروم است.

نتایج روش تاکسونومی در گروه نفت و گاز

شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: نسبت شهرهای گاز رسانی شده (درصد)، توزیع روستاهای گاز رسانی شده (درصد)، تعداد جایگاه‌های عرضه سوخت CNG به جمعیت، توزیع مصارف گاز طبیعی شرکت‌های گاز استانی (درصد)، توزیع انشعابات گاز شهری و روستایی نصب شده (درصد). رتبه‌بندی استان‌های ایران طبق روش تاکسونومی بر اساس گروه نفت و گاز نشان داد که فارس در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، مازندران و در رتبه سوم، خراسان رضوی قرار دارد. در انتهای جدول هم قم، هرمزگان و سیستان و بلوچستان قرار دارد. همچنین ۱۳ استان پایینتر از میانگین کشوری و

۱۸ استان بالاتر از میانگین کشوری قرار دارند. کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۷۰۰۱/، نسبتاً محروم است.

نتایج روش تاکسونومی در گروه صنعت

شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: نسبت کارگاه‌های صنعتی ده نفر کارکن و بیشتر به کل جمعیت، نسبت شاغلان کارگاه‌های صنعتی ده نفر کارکن و بیشتر به کل جمعیت، سرانه ارزش افزوده فعالیت صنعتی کارگاه‌های صنعتی دارای ده نفر کارکن و بیشتر، تعداد شرکت‌های تعاونی صنعتی تحت پوشش وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی به کل جمعیت، توزیع ارزش تولیدات کارگاه‌های صنعتی دارای ده نفر کارکن و بیشتر (درصد)، سرمایه‌گذاری مجوز تاسیس صادره به جمعیت، تعداد مجوز تاسیس صادر به جمعیت، سرمایه‌گذاری پروانه بهره‌برداری صادره به جمعیت، تعداد پروانه بهره‌برداری صادره به جمعیت. رتبه‌بندی استان‌های ایران طبق روش تاکسونومی بر اساس گروه صنعت نشان داد که یزد در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، سمنان و در رتبه سوم، مرکزی قرار دارد. در انتهای جدول هم کهگیلویه و بویراحمد، کردستان و سیستان و بلوچستان قرار دارد. همچنین ۱۳ استان پایینتر از میانگین کشوری و ۱۸ استان بالاتر از میانگین کشوری قرار دارند.

کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۷۸۷۱/، نسبتاً محروم است.

نتایج روش تاکسونومی در گروه آب و برق

شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: متوسط مصرف مشترکین برق خانگی، متوسط مصرف مشترکین برق تجاری، سهم جمعیت تحت پوشش شبکه آب شهری (درصد)، سهم جمعیت تحت پوشش استفاده از فاضلاب شهری از کل جمعیت شهری، جمعیت روستایی بالای ۲۰ خانوار بهره‌مند از آب آشامیدنی سالم (درصد)، توزیع آب مصرف شده استان از منابع آب کشور (درصد)، سرانه مصرف کل آب شهری،

توزیع آب مصرف شده در بخش صنعت (درصد)، توزیع آب مصرف شده در بخش کشاورزی (درصد)، سهم آب تولید شده سطحی (درصد)، سرانه فروش برق، تعداد مشترکان برق به جمعیت، تولید برق به جمعیت. رتبه‌بندی استان‌های ایران طبق روش تاکسونومی بر اساس گروه آب و برق نشان داد که خوزستان در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، تهران و در رتبه سوم، اصفهان قرار دارد. در انتهای جدول هم خراسان جنوبی، گلستان و سیستان و بلوچستان قرار دارد. همچنین ۱۴ استان پایینتر از میانگین کشوری و ۱۷ استان بالاتر از میانگین کشوری قرار دارند.

کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۸۱۲۹/، محروم از توسعه است.

نتایج روش تاکسونومی در گروه ساختمان

شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: نسبت بهسازی واحدهای مسکونی روستایی تمام شده به خانوارهای روستایی توسط بنیاد مسکن، نسبت شرکت‌های تعاونی مسکن فعال تحت پوشش وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی به خانوار شهری، نسبت پروانه‌های ساختمانی صادر شده برای احداث ساختمان در نقاط شهری به جمعیت شهری، متوسط مساحت زمین در پروانه‌های ساختمانی صادر شده در نقاط شهری برای احداث ساختمان (متر مربع)، میانگین تعداد واحد در ساختمان شهری. رتبه‌بندی استان‌های ایران طبق روش تاکسونومی بر اساس گروه ساختمان نشان داد که خراسان شمالی در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، ایلام و در رتبه سوم، قم قرار دارد. در انتهای جدول هم آذربایجان غربی، خراسان رضوی و قزوین قرار دارد. همچنین ۱۲ استان پایینتر از میانگین کشوری و ۱۹ استان بالاتر از میانگین کشوری قرار دارند. کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۸۲۳/، محروم از توسعه است.

نتایج روش تاکسونومی در گروه حمل و نقل

شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: توزیع آزاد راه‌های تحت حوزه استحفاظی وزارت راه و شهرسازی به مساحت استان، توزیع بزرگراه‌های تحت حوزه استحفاظی وزارت راه و شهرسازی به مساحت استان، توزیع راه‌های اصلی تحت حوزه استحفاظی وزارت راه و شهرسازی به مساحت استان، توزیع راه‌های فرعی تحت حوزه استحفاظی وزارت راه و شهرسازی به مساحت استان، توزیع راه‌های بین شهری تحت حوزه استحفاظی وزارت راه و شهرسازی به مساحت استان، نسبت کل راه‌های روستایی به کل راه‌های استان، نسبت راه‌های روستایی آسفالت‌ه به کل راه‌های استان (درصد)، توزیع راه‌های شریانی بهسازی شده در بین استان‌ها (درصد)، توزیع تعداد نقاط و مقاطع پر حادثه اصلاح شده در جاده‌های کشور (درصد)، توزیع تعداد مجتمع‌های خدماتی رفاهی بهره‌بردار شده در جاده‌های کشور (درصد)، توزیع میزان کالای دارای بارنامه در حمل و نقل جاده‌ای کشور (درصد)، توزیع میزان ترانزیت جاده‌ای کالا در کشور (درصد)، نسبت تعداد کل انواع وسایل نقلیه موتوری شماره گذاری شده به کل خانوار، توزیع استان از تعداد سیلوهای دایر گندم (درصد)، نسبت شرکت‌های تعاونی فعال حمل و نقل تحت پوشش وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی به کل جمعیت، تعداد خودرو به جمعیت، سرانه اشتغال شرکت‌های تعاونی حمل و نقل، سرانه سرمایه شرکت‌های تعاونی حمل و نقل، تعداد انبار کالا به جمعیت، تعداد سردخانه کالا به جمعیت. رتبه‌بندی استان‌های ایران طبق روش تاکسونومی بر اساس گروه حمل و نقل نشان داد که هرمزگان در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، فارس و در رتبه سوم، اصفهان قرار دارد. در انتهای جدول هم البرز، سیستان و بلوچستان و کهگیلویه و بویراحمد قرار دارد. همچنین ۱۴ استان پایینتر از میانگین کشوری و ۱۷ استان بالاتر از میانگین کشوری قرار دارند. کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۸۵۴۱/، محروم از توسعه است.

نتایج روش تاکسونومی در گروه ارتباطات

شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: ضریب نفوذ تلفن ثابت (درصد)، ضریب نفوذ تلفن همراه (درصد)، سرانه مرسولات پستی داخلی، سرانه مرسولات پستی به خارج، صندوق پستی شهری به جمعیت، صندوق پستی روستایی به جمعیت. رتبه‌بندی استان‌های ایران طبق روش تاکسونومی بر اساس گروه ارتباطات نشان داد که تهران در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، سمنان و در رتبه سوم، گیلان قرار دارد. در انتهای جدول هم هرمزگان، کرمان و سیستان و بلوچستان قرار دارد. همچنین ۱۶ استان پایینتر از میانگین کشوری و ۱۵ استان بالاتر از میانگین کشوری قرار دارند. کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۷۸۹۲/، نسبتاً محروم است.

نتایج روش تاکسونومی در گروه بازار مالی

شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: نسبت تسهیلات اعطایی بانک‌ها به سپرده بانکی، نرخ رشد سپرده‌های بانکی، نرخ رشد تراکنش از طریق خودپرداز، نسبت کارت صادر شده بانکی به جمعیت، نسبت خودپرداز به جمعیت، توزیع ارزش کل معاملات بورس اوراق بهادار تهران، توزیع حق بیمه تولیدی، توزیع خسارت پرداختی، حق بیمه سرانه، ضریب نفوذ بیمه تولیدی، اعضای شرکت‌های تعاونی اعتبار به جمعیت، نسبت اشتغال شرکت‌های تعاونی اعتبار به جمعیت، تعداد شرکت‌های تعاونی اعتبار به جمعیت. رتبه‌بندی استان‌های ایران طبق روش تاکسونومی بر اساس گروه بازار مالی نشان داد که تهران در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، مازندران و در رتبه سوم، یزد قرار دارد. در انتهای جدول هم خوزستان، سیستان و بلوچستان و البرز قرار دارد. همچنین ۱۱ استان پایینتر از میانگین کشوری و ۲۰ استان بالاتر از میانگین کشوری قرار دارند. کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۸۱۱۲/، محروم از توسعه است.

نتایج روش تاکسونومی در گروه امور قضایی

شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: نسبت شعبه‌های فعال دادگاه‌های عمومی به کل جمعیت، نسبت شعبه‌های فعال دادگاه‌های تجدید نظر به کل جمعیت، نسبت شعبه‌های فعال دادرها به کل جمعیت، نسبت شعبه‌های فعال شوراهای حل اختلاف به کل جمعیت، نسبت دستگیرشدگان جرایم واقع شده در حوزه استحفاظی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران به کل جمعیت، نسبت تصادفات درون شهری وسایل نقلیه به کل جمعیت، نسبت تصادفات برون شهری وسایل نقلیه به کل جمعیت، نسبت مقدار مواد مخدر کشف شده به کل جمعیت، نسبت دستگیر شدگان مواد مخدر به کل جمعیت، نسبت فوت شدگان تصادفات به کل جمعیت، نسبت مجروح شدگان تصادفات به کل جمعیت. رتبه‌بندی استان‌های ایران طبق روش تاکسونومی بر اساس گروه امور قضایی نشان داد که خوزستان در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، هرمزگان و در رتبه سوم، آذربایجان غربی قرار دارد. در انتهای جدول هم ایلام، مرکزی و خراسان جنوبی قرار دارد. همچنین ۱۸ استان پایینتر از میانگین کشوری و ۱۳ استان بالاتر از میانگین کشوری قرار دارند. کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۱/۶۴۲۱، نسبتاً محروم است.

نتایج روش تاکسونومی در گروه بهزیستی

شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: نسبت تعداد مراکز ارائه دهنده خدمات اجتماعی شهری در بخش آسیب‌های اجتماعی به تعداد افراد دارای آسیب اجتماعی، نسبت تعداد مراکز نگهداری از کودکان بی‌سرپرست به تعداد کودکان بی‌سرپرست، تعداد واحدهای کمیته امداد امام خمینی به جمعیت، تعداد مددجویان معیشت‌بگیر کمیته امداد امام خمینی به جمعیت، سهم زنان سرپرست خانوار از کل افراد تحت پوشش کمیته امداد امام خمینی (درصد)، نسبت تعداد بیمه شدگان اصلی و تبعی

سازمان تامین اجتماعی به کل جمعیت (درصد)، نسبت بیمه شدگان اصلی و تبعی سازمان بیمه سلامت به کل جمعیت (درصد)، نسبت بیمه شدگان صندوق بیمه اجتماعی کشاورزان، روستاییان و عشایر به کل جمعیت (درصد). رتبه‌بندی استان‌های ایران طبق روش تاکسونومی بر اساس گروه بهزیستی نشان داد که آذربایجان شرقی در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، زنجان و در رتبه سوم، خوزستان قرار دارد. در انتهای جدول هم ایلام، سیستان و بلوچستان و البرز قرار دارد. همچنین ۱۸ استان پایینتر از میانگین کشوری و ۱۳ استان بالاتر از میانگین کشوری قرار دارند. کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۷۸۱۷، نسبتاً محروم است.

نتایج روش تاکسونومی در گروه آموزش

شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: نسبت دانش‌آموزان به معلم مدارس دولتی، تراکم دانش‌آموز در کلاس دوره ابتدایی دولتی، نسبت دانش‌آموزان به کارکنان مدیریت و کیفیت بخشی، نسبت دانش‌آموزان ابتدایی به کل دانش‌آموزان (درصد)، نرخ ارتقاء دوره ابتدایی (درصد)، نرخ ترک تحصیل دوره ابتدایی (درصد)، نرخ تکرار پایه در دوره ابتدایی (درصد)، نرخ گذر دوره ابتدایی (درصد)، نسبت تعداد دانشجویان آموزش عالی به جمعیت، توزیع دانشجویان در استان‌ها (درصد)، نسبت تعداد دانش‌آموختگان دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی به جمعیت، توزیع تعداد دانش‌آموختگان در استان‌ها (درصد)، نرخ باسوادی (درصد)، نسبت مدرسه به جمعیت، نسبت کلاس به جمعیت، نسبت معلم به جمعیت، نسبت آموزشگران دانشگاهی به جمعیت، تعداد مراکز فنی و حرفه‌ای به جمعیت، تعداد مراکز فنی و حرفه‌ای به جمعیت، تعداد مربیان رسمی مراکز فنی و حرفه‌ای به جمعیت، تعداد آموزش دیدگان مراکز فنی و حرفه‌ای به جمعیت. رتبه‌بندی استان‌های ایران طبق روش تاکسونومی بر اساس گروه آموزش نشان داد که تهران در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، سمنان و در رتبه سوم، یزد قرار دارد. در انتهای جدول هم کردستان،

کرمانشاه و فارس قرار دارد. همچنین ۱۲ استان پایینتر از میانگین کشوری و ۱۹ استان بالاتر از میانگین کشوری قرار دارند. کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۸۶۶۳/، محروم از توسعه است.

نتایج روش تاکسونومی در گروه بهداشت

شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: نسبت تعداد بیمارستان فعال به جمعیت، نسبت تعداد تخت‌های فعال بخش‌های بیمارستانی به جمعیت، نسبت تعداد مراکز ارائه دهنده مراقبت‌های اولیه بهداشتی به جمعیت، نسبت تعداد مراکز بهداشتی و درمانی روستایی به جمعیت روستایی، نسبت تعداد خانه‌های بهداشت فعال روستاها به جمعیت روستایی، نسبت تعداد کل آزمایشگاه‌های تشخیص طبی به جمعیت، نسبت تعداد کل مراکز توانبخشی پزشکی به جمعیت، نسبت تعداد داروخانه‌ها به ده هزار نفر جمعیت، نسبت تعداد پایگاه‌های اورژانس پیش‌بیمارستانی ۱۱۵ به مساحت استان، نسبت کارکنان گروه پزشکی به جمعیت، نسبت کارکنان گروه پیراپزشکی به جمعیت، نسبت تعداد درمانگاه عمومی به جمعیت، نسبت مراکز پزشکی هسته‌ای به جمعیت، تعداد شاغلان بخش دامپزشکی به جمعیت، نسبت خون‌اهدایی به جمعیت.

نکته: بعد از قرارگیری تهران در رتبه آخر گروه بهداشت، شاخص‌های این گروه، تک به تک برای بار دوم بررسی شدند و به گواه مرکز آمار در اکثر شاخص‌های گروه بهداشت، تهران در رتبه ۳۱ قرار می‌گرفت (رتبه بندی توسط خود مرکز آمار) که این نشان از رشد بی‌رویه جمعیت تهران نسبت به امکانات آن دارد. در نتیجه، جواب بدست آمده کاملاً مطابق با واقعیات جامعه است.

رتبه‌بندی استان‌های ایران طبق روش تاکسونومی بر اساس گروه بهداشت نشان داد که کهگیلویه و بویراحمد در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، یزد و در رتبه سوم، اردبیل قرار دارد. در انتهای جدول هم البرز، سیستان و بلوچستان و تهران قرار دارد. همچنین ۱۷

استان پایینتر از میانگین کشوری و ۱۴ استان بالاتر از میانگین کشوری قرار دارند. کشوری ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۷۵۴۷/، نسبتاً محروم است.

نتایج روش تاکسونومی در گروه فرهنگ و هنر

شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: میزان تولید برنامه‌های رادیویی به جمعیت، میزان تولید برنامه‌های تلویزیونی به جمعیت، تعداد عناوین کتاب‌های منتشر شده به جمعیت، تعداد ناشران فعال به جمعیت، تعداد نمایشگاه هنرهای تجسمی به جمعیت، نسبت آموزشگاه‌های آزاد هنری به مساحت، نسبت تعداد سینما به جمعیت، نسبت تعداد صندلی سینما به جمعیت، متوسط تعداد دفعات استفاده از یک صندلی سینما. رتبه‌بندی استان‌های ایران طبق روش تاکسونومی بر اساس گروه فرهنگ و هنر نشان داد که تهران در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، قم و در رتبه سوم، سمنان قرار دارد. در انتهای جدول هم لرستان، خراسان رضوی و سیستان و بلوچستان قرار دارد. همچنین ۱۳ استان پایینتر از میانگین کشوری و ۱۸ استان بالاتر از میانگین کشوری قرار دارند. کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۸۳۹۹/، محروم از توسعه است.

نتایج روش تاکسونومی در گروه بودجه دولت

شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: توزیع عملکرد اعتبارات هزینه‌ای (جاری) دستگاه‌های اجرایی از محل درآمد عمومی (درصد)، توزیع عملکرد اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای (عمرانی) (درصد)، نسبت اعتبارات هزینه‌ای به کل مصارف بودجه‌ای دولت (درصد)، نسبت اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای به کل مصارف بودجه‌ای دولت (درصد)، سهم درآمدهای مالیاتی از تولید ناخالص داخلی (درصد)، میزان تحقق اعتبارات هزینه‌ای (درصد)، توزیع درآمدهای مالیاتی دولت (درصد). رتبه‌بندی استان‌های ایران طبق روش تاکسونومی بر اساس گروه بودجه دولت نشان داد که تهران در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، هرمزگان و در رتبه سوم، خوزستان قرار

دارد. در انتهای جدول هم مرکزی، کهگیلویه و بویراحمد و آذربایجان شرقی قرار دارد. همچنین ۱۳ استان پایینتر از میانگین کشوری و ۱۸ استان بالاتر از میانگین کشوری قرار دارند.

کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۸۳۳۵/، محروم از توسعه است.

نتایج روش تاکسونومی در گروه هزینه و درآمد خانوار

شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: متوسط هزینه‌های غیر خوراکی سالانه یک خانوار شهری (هزار ریال)، متوسط هزینه‌های خوراکی و دخانی سالانه یک خانوار شهری، متوسط درآمد سالانه یک خانوار شهری، متوسط درآمد سالانه یک خانوار روستایی، متوسط هزینه‌های غیر خوراکی سالانه یک خانوار روستایی (هزار ریال)، متوسط هزینه‌های خوراکی و دخانی سالانه یک خانوار روستایی، ضریب جینی در مناطق شهری (درصد)، ضریب جینی در مناطق روستایی (درصد).

نکته: بعد از قرارگیری تهران در رتبه ۲۹ گروه هزینه درآمد خانوار، شاخص‌های این گروه، تک به تک برای بار دوم بررسی شدند و به گواه مرکز آمار در اکثر شاخص‌های گروه هزینه درآمد خانوار، تهران در رتبه‌های اول قرار می‌گرفت (رتبه بندی توسط خود مرکز آمار) اما به دلیل اثر منفی متوسط هزینه‌ها و ضریب جینی بر شاخص توسعه، تهران در رتبه‌های آخر قرار گرفت. در نتیجه، جواب بدست آمده کاملاً مطابق با واقعیات جامعه است.

رتبه‌بندی استان‌های ایران طبق روش تاکسونومی بر اساس گروه هزینه و درآمد خانوار نشان داد که گیلان در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، کرمان و در رتبه سوم، کهگیلویه و بویر احمد قرار دارد. در انتهای جدول هم تهران، مازندران و سیستان و بلوچستان قرار دارد. همچنین ۱۶ استان پایینتر از میانگین کشوری و ۱۵ استان بالاتر از میانگین کشوری قرار دارند. کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۷۷۳۷/، نسبتاً محروم است.

نتایج روش تاکسونومی در گروه شاخص قیمت

شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: شاخص قیمت کالا و خدمات مصرفی خانوارهای شهری، شاخص قیمت کالا و خدمات مصرفی خانوارهای روستایی. رتبه‌بندی استان‌های ایران طبق روش تاکسونومی بر اساس گروه شاخص قیمت نشان داد که تهران در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، گیلان و در رتبه سوم، خوزستان قرار دارد. در انتهای جدول هم خراسان شمالی، چهارمحال و بختیاری و لرستان قرار دارد. همچنین ۱۶ استان پایینتر از میانگین کشوری و ۱۵ استان بالاتر از میانگین کشوری قرار دارند. کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۵۵۰۴/، در حال توسعه است.

نتایج روش تاکسونومی در گروه حساب ملی

شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: سهم استان از تولید ناخالص داخلی (درصد)، سهم استان از محصول ناخالص داخلی (بدون نفت) (درصد). رتبه‌بندی استان‌های ایران طبق روش تاکسونومی بر اساس گروه حساب ملی نشان داد که تهران در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، خوزستان و در رتبه سوم، اصفهان قرار دارد. در انتهای جدول هم چهارمحال و بختیاری، خراسان شمالی و خراسان جنوبی قرار دارد. همچنین ۹ استان پایینتر از میانگین کشوری و ۲۲ استان بالاتر از میانگین کشوری قرار دارند. کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۷۰۶۹/، نسبتاً محروم است.

نتایج روش تاکسونومی در گروه امور سیاسی

شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: نسبت رای دهندگان انتخابات ریاست جمهوری در هر دوره (درصد)، نسبت رای دهندگان در انتخابات مجلس شورای اسلامی در هر دوره (درصد). رتبه‌بندی استان‌های ایران طبق روش تاکسونومی بر اساس گروه امور سیاسی نشان داد که ایلام در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، خراسان جنوبی و در رتبه سوم، خراسان شمالی قرار دارد. در انتهای جدول هم کردستان، تهران و البرز

قرار دارد. همچنین ۱۶ استان پایینتر از میانگین کشوری و ۱۵ استان بالاتر از میانگین کشوری قرار دارند. کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۵۹۰۷/، در حال توسعه است.

نتایج روش تاکسونومی در گروه سایر

شاخص‌های این گروه عبارتند از: ارزش واردات به جمعیت، ارزش صادرات به جمعیت، شاخص کسب و کار (درصد). رتبه‌بندی استان‌های ایران طبق روش تاکسونومی بر اساس گروه سایر نشان داد که هرمزگان در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، بوشهر و در رتبه سوم، خوزستان قرار دارد. در انتهای جدول هم خراسان رضوی، فارس و کردستان قرار دارد. همچنین ۱۱ استان پایینتر از میانگین کشوری و ۲۰ استان بالاتر از میانگین کشوری قرار دارند. کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۸۳۶/، محروم از توسعه است.

نتایج روش تاکسونومی به صورت کلی (تمامی گروه‌ها)

رتبه‌بندی استان‌های ایران طبق روش تاکسونومی به صورت کلی (تمامی گروه‌ها) نشان داد که یزد در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، تهران و در رتبه سوم، اصفهان قرار دارد. در انتهای جدول هم قم، البرز و سیستان و بلوچستان قرار دارد. همچنین ۱۵ استان پایینتر از میانگین کشوری و ۱۶ استان بالاتر از میانگین کشوری قرار دارند. کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۹۱۴۸/، محروم از توسعه است.

نتایج روش تاکسونومی به صورت کلی (بدون امور سیاسی)

رتبه‌بندی استان‌های ایران طبق روش تاکسونومی به صورت کلی (بدون امور سیاسی) نشان داد که یزد در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، تهران و در رتبه سوم، اصفهان قرار دارد. در انتهای جدول هم خراسان شمالی، البرز و سیستان و بلوچستان قرار دارد. همچنین

۱۵ استان پایینتر از میانگین کشوری و ۱۶ استان بالاتر از میانگین کشوری قرار دارند. کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۹۱۴۵/، محروم از توسعه است.

روش میانگین‌گیری رتبه‌ها برای کل گروه‌ها

در یک مساله تصمیم‌گیری چند معیاره، ممکن است از چند روش تصمیم‌گیری چند معیاره (MCDM) استفاده شود که نتایج این روش‌ها همیشه یکسان نیستند. در این حال روش میانگین‌گیری رتبه‌ها مورد استفاده قرار می‌گیرد. در واقع در چنین مواقعی که نتایج روش‌های مختلف تصمیم‌گیری چند معیاره یکسان نیست سوالی که مطرح می‌شود این است که کدام گزینه باید انتخاب شود؟ در چنین مواقعی است که باید از روش ادغام که در بالا نام برده شد استفاده می‌شود.

رتبه‌بندی نهایی استان‌های ایران طبق روش میانگین‌گیری رتبه‌ها به صورت کلی نشان داد که تهران در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، یزد و در رتبه سوم، سمنان قرار دارد. در انتهای جدول هم همدان، البرز و سیستان و بلوچستان قرار دارد.

روش میانگین‌گیری رتبه‌ها برای کل گروه‌ها (بدون امور سیاسی)

رتبه‌بندی نهایی استان‌های ایران طبق روش میانگین‌گیری رتبه‌ها به صورت کلی (بدون امور سیاسی) نشان داد که تهران در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، یزد و در رتبه سوم، سمنان قرار دارد. در انتهای جدول هم خراسان شمالی، همدان و سیستان و بلوچستان قرار دارد.

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

۱. مقدمه

توسعه از جمله مباحث بحث برانگیزی است که بخاطر چند بعدی بودن و داشتن جنبه‌های گوناگون سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی طی سال‌های پس از جنگ جهانی دوم همواره محل مناقشه کارشناسان رشته‌های گوناگون علوم اجتماعی بوده است. در آغاز، توسعه برحسب رشد اقتصادی تعریف می‌شد و افزایش متغیرهای اقتصادی مانند تولید ناخالص داخلی، درآمد سرانه و مانند آن نشانه توسعه یافتگی جوامع به شمار می‌آمد. بدیهی است که رشد اقتصادی شرط لازم برای کاهش فقر و نابرابری است، اما شرط کافی نیست. به عبارت دیگر، توسعه عبارت است از حرکت از وضعیت موجود به وضعیتی که در آن فرصت و امکانات بیشتری برای کاربرد موثر منابع فراهم آمده است. هدف کلی توسعه، رشد و تعالی همه جانبه جوامع انسانی است. از این رو در فرایند برنامه‌ریزی برای دستیابی به توسعه و قرار گرفتن در مسیر آن، شناخت و درک شرایط و مقتضیات جوامع انسانی و نیازهای آنان در ابعاد مادی و معنوی از جمله اقدامات ضروری در این زمینه است. یکی از ویژگی‌های کشورهای در حال توسعه، تمرکز شدید و عدم تعادل است، این ویژگی معلول نتایج سیاست‌های رشد قطبی به شمار می‌آید که در نتیجه این سیاست، تمام امکانات و قدرت در یک یا چند منطقه تمرکز می‌یابد و سایر مناطق به صورت حاشیه‌ای عمل می‌نمایند. توسعه نیافتگی و علل آن از دغدغه‌های اصلی و بنیادین اقتصادهای در حال توسعه نظیر ایران است و مباحثی چون جهانی شدن اقتصاد و دیگر ملاحظات آینده شناختی بر این دغدغه‌ها اثر افزایشی دارد. وجود نابرابری‌ها تهدیدی جدی برای رسیدن به توسعه پایدار متعادل و متوازن است چرا که یک بعد از پایداری، تعادل بین ارزش‌های زیست محیطی، اقتصادی و اجتماعی است. مهم‌ترین چالش علمی و اجتماعی در کشورهای در حال توسعه، رشد سریع و تمرکز فزاینده آن در یک یا چند نقطه شهری بخصوص در کشورهای جهان سوم بود. ابتدا غرب این پدیده را برجسته کرد

و آن را نوعی ناهنجاری منجر به عدم تعادل و بی‌عدالتی در توزیع فرصت‌ها و ناکارآمدی نظام فرآیند نماید. به دنبال آن کشورهای جهان سوم نیز به بحث در خصوص این پدیده برخاستند و در جستجوی راه‌های غلبه بر این مشکل برآمدند. در این کشورها، کیفیت زندگی مردم دستخوش نابرابری‌های منطقه‌ای عظیمی است که در بسیاری موارد، به سرعت در حال افزایش است لذا توزیع متعادل امکانات و خدمات، گامی در جهت از بین بردن عدم تعادل‌های منطقه‌ای است؛ زیرا هر چقدر تفاوت‌های منطقه‌ای بیشتر باشد منجر به حرکت جمعیت و سرمایه به سمت قطب‌های پر جاذبه شده و نهایتاً باعث عدم تعادل توزیع جمعیت در سطح منطقه و سرزمین خواهد شد. نابرابری به عنوان یک چالش اساسی در تمامی کشورها می‌باشد. این نابرابری، یک تهدید جدی برای رسیدن به توسعه متعادل و متوازن مناطق است و رسیدن به یکپارچگی ملی را دشوار می‌کند. عدم تعادل و عدم توازن در هر ناحیه جغرافیایی ناشی از دو دسته عوامل، یکی درون ناحیه‌ای و دیگری برون ناحیه‌ای می‌باشد. نابرابری‌های درون ناحیه‌ای و بین ناحیه‌ای یکی از مظاهر بارز کشورهای جهان سوم است که ناشی از شرایط اقتصادی، اجتماعی و سیاسی آنهاست. عوامل درون ناحیه‌ای مانند شرایط طبیعی و جغرافیایی حاکم بر ناحیه که هر جا این شرایط مناسب باشد چنین ناحیه‌ای برتری محسوسی خواهد داشت. عوامل برون ناحیه‌ای نیز در پیشرفت یا عدم پیشرفت نواحی تأثیر بسزایی خواهند داشت، این عوامل ناشی از سیاست‌گذاری‌ها و نوع استراتژی انتخابی جهت توسعه می‌باشد. برای رفع چنین کمبودهایی باید به بررسی نحوه پراکندگی شاخص‌های توسعه در سطوح مختلف ملی، منطقه‌ای و محلی پرداخت. با توجه به توانمندی‌های متفاوت مناطق مختلف، تعیین موقعیت و جایگاه مناطق به ویژه از نظر میزان توسعه یافتگی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. در حال حاضر ایران دارای ۳۱ استان می‌باشد که بزرگترین استان، کرمان و کوچک‌ترین استان البرز به شمار می‌رود. ایران دارای ۱۶ استان مرزی هست که از میان آن‌ها ۹ استان آذربایجان شرقی، آذربایجان غربی، اردبیل، خراسان رضوی، خراسان شمالی، کرمانشاه، کردستان، ایلام و خراسان

جنوبی در دسته‌ی استان‌های مرز زمینی قرار می‌گیرند و ۳ استان هرمزگان، مازندران و بوشهر نیز دارای مرز آبی هستند. اما ۴ استان دیگر یعنی گیلان، گلستان، سیستان و بلوچستان و خوزستان نیز این دو نوع مرز را به طور همزمان در خود جای داده‌اند. هدف کلی این پژوهش، شناخت، رتبه‌بندی و پی بردن به درجه توسعه یافتگی ۳۱ استان ایران است که نتایج آن در راستای کاهش نابرابری‌های منطقه‌ای که از اهداف اصلی برنامه‌ریزی‌های توسعه است، می‌باشد. ساختار پژوهش به صورتی است که پس از مقدمه در بخش دوم به مبانی نظری پرداخته، در بخش سوم پیشینه داخلی و خارجی، در بخش چهارم روش‌شناسی، در بخش پنجم نتایج روش‌شناسی و در بخش ششم به نتیجه‌گیری و پیشنهادات پرداخته می‌شود.

۲. تعریف توسعه

توسعه در لغت به معنای گسترش دادن است و در اصطلاح نیز دارای تعاریف متعددی است. بعضی مفهوم توسعه را تغییرات کیفی درخواست‌های اقتصادی، نوع تولید، انگیزه‌ها و سازمان تولید می‌دانند. توسعه، رشد موزون و همه‌جانبه در عرصه سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی یک جامعه بوده و در واقع یک حرکت برنامه‌ریزی شده و رو به جلو در جهت تأمین نیازهای همه مردم و بهبود مداوم آن خواهد بود. در کتاب پیشگامان توسعه، پروفیسور گولت^۱، توسعه را هم واقعی‌مادی و هم ذهنی می‌داند و می‌گوید: بر حسب توسعه، جامعه از طریق ترکیب فرایندهای اجتماعی، اقتصادی و نهادی، وسایلی را برای به دست آوردن زندگی بهتر تأمین می‌کند. از کیا در نتیجه‌گیری خود از بحث توسعه، توسعه را به معنای کاهش فقر، بیکاری، نابرابری، صنعتی‌شدن بیشتر، ارتباطات بهتر، ایجاد نظام اجتماعی مبتنی بر عدالت و افزایش مشارکت مردم در امور سیاسی جاری تعریف می‌کند.

مایکل تودارو^۲ صاحب‌نظر و اندیشمند بزرگ مسائل توسعه، توسعه را جریانی چند بعدی می‌داند که مستلزم تغییرات اساسی در ساختار اجتماعی، طرز تلقی عامه مردم و

^۱ Golet

^۲ Michael Todaro

نهادهای ملی و نیز تسریع رشد اقتصادی، کاهش نابرابری و ریشه کن کردن فقر مطلق است. وی معتقد است: توسعه به معنای ارتقای مستمر کل جامعه و نظام اجتماعی به سوی زندگی بهتر و یا انسانی‌تر است. تودارو، به پیروی از پروفیسور گولت معتقد است، برای درک معنای درونی توسعه باید حداقل سه ارزش اصلی به عنوان پایه فکری و رهنمود عملی در نظر گرفته شود: الف: معاش زندگی و قدرت تأمین نیازهای اساسی ب: اعتماد به نفس، یعنی احساس شخصیت کردن و عزت نفس داشتن ج: آزادی از قید بردگی و توانایی انتخاب داشتن. هر کشوری در راه توسعه تلاش می‌کند، زیرا توسعه هدفی است که اکثر مردم آن را ضروری می‌دانند. پیشرفت اقتصادی یکی از عوامل مهم توسعه است ولی تنها عامل نیست. دلیل آن این است که توسعه صرفاً پدیده اقتصادی نیست. توسعه جریانی چند بعدی است که مستلزم تجدید سازمان و تجدید جهت‌گیری مجموعه نظام اقتصادی و اجتماعی کشور است. توسعه، علاوه بر بهبود وضع درآمدها و تولید، آشکارا متضمن تغییرات بنیادی در ساختارهای نهادی، اجتماعی، اداری و نیز طرز تلقی عامه و در بیشتر موارد حتی آداب و رسوم و اعتقادات است. بنابراین توسعه به معنی ارتقاء مستمر کل جامعه و نظام اجتماعی به سوی زندگی بهتر و یا انسانی‌تر است.

از نظر شومپتر^۳، توسعه عبارت است از تغییرات مداوم و خود به خودی در کشورهای در حال توسعه که بعد از استقلال سیاسی، تعادل اقتصادی موجود را از دست داده‌اند. شومپتر از تغییرات مداوم در جریان توسعه یاد می‌کند. این تغییرات که در یک دوره کوتاه مدت برای تغییر ساختارها و نهادها و به منظور زمینه‌سازی برای سایر مراحل توسعه و ترسیم آینده مطلوب در جامعه خواهد بود، باید در جهت رفاه انسان صورت گیرد، زیرا هدف همه فرآیندهای توسعه، رفاه انسان است.

آمارتیا سن^۴، با تأکید و توجه خاصی که بر عامل انسانی و سرمایه‌گذاری در منابع انسانی دارد، تفسیر ویژه‌ای از توسعه را ارائه می‌دهد. از نظر آمارتیا سن، توسعه عبارت است از افزایش توانمندی‌ها و بهبود استحقاق‌ها. بنابراین اقداماتی که توانمندی‌های انسان را در ابعاد مختلف

³ Schumpeter

⁴ Amartiasen

عمق و گسترش دهد، عوامل پیش برنده توسعه بوده و اقداماتی که منجر به کاهش توانمندی‌های انسان گردد، عوامل بازدارنده توسعه محسوب می‌گردند.

میردال^۵، از توسعه به عنوان حرکت یک سیستم یکپارچه اجتماعی به سمت جلو، که مسیر آن را یک مجموعه شرایط تعیین می‌کند، یاد کرده است. به طوری که در برابر شکوفایی کامل توانایی‌های ذاتی انسان، مانعی ایجاد نشود.

روستو^۶، توسعه را بر مبنای مراحل رشد اقتصادی مورد سنجش و ارزیابی قرار داده و توسعه‌یافتگی کشورها را بر اساس میزان برخورداری از تکنولوژی مدرن، درجه صنعتی شدن بالا و دسترسی به کالا و خدمات مورد سنجش قرار داده است.

به عقیده **فریدمن**^۷، توسعه یک روند خلاق و نوآورانه در جهت ایجاد تغییرات زیر بنایی در سیستم اجتماعی است. سازمان ملل، توسعه را فرآیندی می‌داند که کوشش‌های مردم و دولت را برای بهبود اوضاع اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی هر منطقه متحد کرده و مردم این مناطق را در زندگی یک ملت ترکیب نموده و آن‌ها را به طور کامل برای مشارکت در پیشرفت ملی توانا می‌سازد.

جرالد میر^۸، توسعه را رشد اقتصادی توأم با تغییرات و تحولات فنی و ارزشی و نهادی دانسته است. به اعتقاد وی، توسعه اقتصادی فرایند تاریخی پیچیده‌ای است که در آن عوامل اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی با یکدیگر در ارتباطند، تا بر رفاه افراد یک جامعه تأثیر بگذارند.

مک لوپ^۹، در تعریف توسعه اقتصادی می‌گوید: توسعه عبارت است از کاربرد منابع تولیدی به نحوی که موجب رشد بالقوه مداوم درآمد سرانه در یک جامعه شود.

⁵ Myrdal

⁶ Rostov

⁷ Freedmen

⁸ Jerald Mir

⁹ Mc Lop

بروکفیلد^{۱۰}، در تعریف توسعه می‌گوید: توسعه را باید برحسب پیشرفت به سوی اهداف رفاهی نظیر کاهش فقر، بیکاری و نابرابری تعریف کنیم.

راجرز و شومیکر^{۱۱}، از بزرگان علم ارتباطات، توسعه را برابر با تجددگرایی و نوعی تغییر اجتماعی که در آن عقاید نو در یک اجتماع معرفی می‌شوند تا باعث افزایش درآمد سرانه و سطح زندگی از طریق روش‌های تولید بیشتر شود، معرفی می‌کنند. توسعه به هدف یا وسیله تغییرات اجتماعی اشاره دارد. توسعه به طور همزمان دور نمای یک زندگی بهتر است که از نظر مادی مرفه‌تر و جدیدتر، و از نظر تکنولوژیکی و فنی کاراتر می‌باشد. در تعریفی دیگر توسعه را به مثابه درختی دانسته‌اند که ریشه آن را فرهنگ و غذای آن را آموزش و سرمایه‌گذاری در فعالیت‌های توسعه‌ای تشکیل می‌دهد. بر اساس این تعریف، تنه و شاخ و برگ درخت، نظام مناسب اقتصادی و میوه شیرین آن برطرف شدن فقر و محرومیت، حفظ استقلال و خودکفایی و تأمین اقتصادی و اجتماعی مردم است. و در یک جمله: توسعه، یعنی بهبود در وضعیت زندگی انسان‌ها در ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی، علمی که اگر فرایند بهبود در زندگی انسان‌ها، بدون تخریب محیط زیست بوده و توأم با عدالت اجتماعی باشد و در نتیجه با کمترین نوسان ادامه یابد به آن توسعه پایدار^{۱۲} گفته می‌شود.

در تعاریف اخیر از توسعه، بیشتر بر جنبه‌های انسانی زندگی بشر تأکید شده و محتوای اصلی توسعه را بهبود بخشیدن به شرایط زندگی افراد در جامعه می‌دانند. به طور کلی، توسعه در مفهوم عام خود از قوه به فعل در آوردن توانمندی‌های افراد جامعه و امری پویا و درونزا تعریف شده است. اما مفهوم توسعه از چارچوب اقتصادی و جنبه‌های انسانی زندگی بشر در زمان حال، فراتر رفته است. امروزه توسعه، زندگی نسل‌های آینده را نیز هدف قرار می‌دهد. چنانچه طرح‌های بلندمدتی که به دنبال برنامه‌های توسعه موجب برهم کنش تعادل محیط زیست از طریق حذف و نابودی منابع در آینده شود، اقدامی ضد توسعه‌ای محسوب می‌شود. توسعه در مفهوم جدید، دامنه وسیع‌تری دارد و ممکن است بخش‌های متعددی از جنبه‌های سیاسی،

¹⁰ Brookfield

¹¹ Rogers and Shoemaker

¹² Sustainable Development

اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی را در بر گیرد. با توجه به تعاریف مذکور، امروزه دیگر توسعه، محصور در مفاهیم و مصادیق اقتصادی نیست بلکه تلقی جدید از مفهوم توسعه، فرآیندی همه‌جانبه است (نه فقط توسعه اقتصادی) که معطوف به بهبود تمامی ابعاد زندگی مردم یک جامعه است. از این رو توسعه، کلیه عوامل مؤثر در بهبود شرایط زیستی، یعنی عوامل اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی جامعه را در بر می‌گیرد. لذا هر کشور می‌بایست در چارچوب مقتضیات داده‌های فرهنگی، اقلیمی، محیطی، انسانی و نهادی خود طرح خاصی از توسعه را طراحی و به اجرا بگذارد. توسعه علاوه بر اینکه بهبود میزان تولید و درآمد را در بر دارد، شامل دگرگونی‌های اساسی در ساخت‌های نهادی، اجتماعی - اداری و همچنین دیدگاه‌های عمومی مردم است. توسعه در بسیاری از موارد، حتی عادات و رسوم و عقاید مردم را نیز در بر می‌گیرد. به طور کلی هدف از توسعه، بهبود شرایط کلی زندگی مردم است. در هر کشوری اقشار خاصی از مردم هستند که وضعیت زندگی‌شان به مراتب بهتر از زندگی دیگران است. از این رو توسعه باید بیشترین توجه خود را به کسانی معطوف دارد که سطح زندگی‌شان مطلوب نیست. این اقشار، اغلب چیزی برای خوردن ندارند. وضعیت مسکن آن‌ها بسیار نامناسب است، تحصیلات اندکی داشته و امکان استفاده از تسهیلات آموزشی برای فرزندان آنان مهیا نمی‌باشد. آن‌ها امکانات کمی برای اندیشیدن در مورد راه‌های بهبود بخشیدن شرایط زندگی خویش دارند و یا اینکه نسبت به لزوم چنین کاری آگاه نیستند.

۳. ابعاد توسعه

از سالیان بسیار دور، با افزایش سطح دانش و فهم بشر، کیفیت و وضعیت زندگی او همواره در حال بهبود و ارتقا بوده است. بعد از انقلاب فرهنگی - اجتماعی اروپا (رنسانس) و متعاقب آن انقلاب صنعتی، موج پیشرفت‌های شتابان کشورهای غربی آغاز گردید. تنها کشور آسیایی که تا حدی با جریان رشد قرن‌های نوزده و اوایل قرن بیستم میلادی غرب همراه گردید کشور ژاپن بود. بعد از رنسانس که انقلابی فکری در اروپا رخ داد، پتانسیل‌های فراوان این ملل، شکوفا و متجلی گردید اما متأسفانه در همین دوران، کشورهای شرقی روند رو به رشدی را تجربه نکرده

و بعضاً سیری نزولی طی نمودند. البته بعضاً حرکت‌های مقطعی و موردی در این کشورها صورت گرفت اما از آنجایی که با کلیت جامعه و فرهنگ عمومی، تناسب کافی را نداشت و مورد حمایت واقع نگردید، به سرعت مضمحل گردید. محمدتقی‌خان امیرکبیر در ایران، نمونه‌ای از این دست است. مباحث توسعه اقتصادی از قرن هفدهم و هجدهم میلادی در کشورهای اروپایی مطرح گردید. فشار صنعتی شدن و رشد فناوری در این کشورها توأم با تصاحب بازار کشورهای ضعیف مستعمراتی باعث شد تا در زمانی کوتاه، شکاف بین دو قطب پیشرفته و عقب مانده عمیق شده و دو طیف از کشورها در جهان شکل گیرد: کشورهای پیشرفته (یا توسعه‌یافته) و کشورهای عقب مانده (یا توسعه‌نیافته).

۱-۳. توسعه اقتصادی

توسعه اقتصادی عبارت است از رشد همراه با افزایش ظرفیت‌های تولیدی اعم از ظرفیت‌های فیزیکی، انسانی و اجتماعی. در توسعه اقتصادی، رشد کمی تولید حاصل خواهد شد اما در کنار آن، نهادهای اجتماعی نیز متحول خواهند شد، نگرش‌ها تغییر خواهد کرد، توان بهره‌برداری از منابع موجود به صورت مستمر و پویا افزایش یافته، و هر روز نوآوری جدیدی انجام خواهد شد. بعلاوه می‌توان گفت ترکیب تولید و سهم نسبی نهاده‌ها نیز در فرآیند تولید تغییر می‌کند. توسعه امری فراگیر در جامعه است و نمی‌تواند تنها در یک بخش از آن اتفاق بیفتد. توسعه، حد و مرز و سقف مشخصی ندارد بلکه به دلیل وابستگی آن به انسان، پدیده‌ای کیفی است (بر خلاف رشد اقتصادی که کاملاً کمی است) که هیچ محدودیتی ندارد.

توسعه اقتصادی دو هدف اصلی دارد: افزایش ثروت و رفاه مردم جامعه (و ریشه‌کنی فقر) و ایجاد اشتغال، که هر دوی این اهداف در راستای عدالت اجتماعی است. نگاه به توسعه اقتصادی در کشورهای پیشرفته و کشورهای توسعه‌نیافته متفاوت است. در کشورهای توسعه‌یافته، هدف اصلی، افزایش رفاه و امکانات مردم است در حالی که در کشورهای عقب‌مانده، بیشتر ریشه‌کنی فقر و افزایش عدالت اجتماعی مدنظر است.

از جمله شاخص‌های توسعه اقتصادی یا سطح توسعه‌یافتگی می‌توان این موارد را برشمرد:

(۱) **شاخص درآمد سرانه:** از تقسیم درآمد ملی یک کشور (تولید ناخالص داخلی) به جمعیت آن، درآمد سرانه بدست می‌آید. این شاخص ساده و قابل ارزیابی در کشورهای مختلف، معمولاً با سطح درآمد سرانه کشورهای پیشرفته مقایسه می‌شود.

(۲) **شاخص برابری قدرت خرید:** از آنجاکه شاخص درآمد سرانه از قیمت‌های محلی کشورها محاسبه می‌گردد و معمولاً سطح قیمت محصولات و خدمات در کشورهای مختلف جهان یکسان نیست، از شاخص برابری قدرت خرید استفاده می‌گردد. در این روش، مقدار تولید کالاهای مختلف در هر کشور، در قیمت‌های جهانی آن کالاها ضرب شده و پس از انجام تعدیلات لازم، تولید ناخالص ملی و درآمد سرانه آنان محاسبه می‌گردد.

(۳) **شاخص درآمد پایدار:** کوشش برای غلبه بر نارسایی‌های شاخص درآمد سرانه و توجه به "توسعه پایدار" به جای "توسعه اقتصادی"، منجر به محاسبه شاخص درآمد پایدار گردید. در این روش، هزینه‌های زیست‌محیطی که در جریان تولید و رشد اقتصادی ایجاد می‌گردد نیز در حساب‌های ملی منظور گردیده (چه به عنوان خسارت و چه به عنوان بهبود منابع و محیط زیست) و سپس میزان رشد و توسعه بدست می‌آید.

(۴) **شاخص‌های ترکیبی توسعه:** از اوایل دهه ۱۹۸۰، برخی از اقتصاددانان به جای تکیه بر یک شاخص انفرادی برای اندازه‌گیری و مقایسه توسعه اقتصادی بین کشورها، استفاده از شاخص‌های ترکیبی را پیشنهاد نمودند. به عنوان مثال می‌توان به شاخص ترکیبی موزنی که مک‌گراثانان (۱۹۷۳) بر مبنای ۱۸ شاخص اصلی (۷۳ زیرشاخص) محاسبه می‌نمود، اشاره کرد (بعد، شاخص توسعه انسانی معرفی گردید).

(۵) **شاخص توسعه انسانی:** این شاخص در سال ۱۹۹۱ توسط سازمان ملل متحد معرفی گردید که بر اساس این شاخص‌ها محاسبه می‌گردد: درآمد سرانه واقعی (بر اساس روش شاخص برابری خرید)، امید به زندگی (دربدو تولد) و دسترسی به آموزش (تابعی از نرخ باسوادی بزرگسالان و میانگین سال‌های به مدرسه رفتن افراد).

۲-۳. توسعه صنعتی

یونیدو یا سازمان توسعه صنعتی ملل متحد، یک سازمان تخصصی سازمان ملل متحد است که مقر آن در وین می‌باشد. هدف اصلی این سازمان، ارتقاء و تسریع توسعه صنعتی در کشورهای در حال توسعه یا اقتصادهای در حال گذار و توسعه روابط صنعتی بین‌المللی می‌باشد. خواستگاه سازمان توسعه صنعتی ملل متحد، می‌تواند متأثر از مجموعه مطالعات بر روی برنامه‌ی صنعتی‌سازی سریع کشورهای در حال توسعه باشد که دبیرخانه سازمان ملل متحد، بر اساس درخواست شورای اجتماعی و اقتصادی ملل متحد در طول اوایل سال ۱۹۵۰ انجام داده است. این مطالعات روی برنامه کاربر روی صنعتی‌سازی و بهره‌وری که توسط دبیرخانه عمومی ملل متحد فراهم شده بود و در سال بعد توسط (اکوسوگ) و مجمع عمومی امضا شد، به اوج خود می‌رسد. در آن زمان ابتدا پیشنهاد شد که یک بدنه اختصاصی برای مواجهه با مشکلات صنعتی‌سازی، تأسیس شود که نهادهای سیاسی می‌توانستند به اکوسو و مجمع عمومی برای بررسی دقیق سؤالات، کمک کنند و دبیرخانه می‌توانست کار را بیشتر از بخش صنعتی موجود در دفتر امور اقتصادی را در داخل دبیرخانه انجام دهد. بخش صنعتی دبیرخانه در سال ۱۹۵۹ تبدیل به یک شعبه و در سال ۱۹۶۲ تبدیل به مرکز توسعه صنعتی شد که توسط عضو کمیسیون توسعه صنعتی رهبری می‌شد. به عنوان اولین فعالیت‌ها در جهت ارائه کمک‌های صنعتی، می‌توان برنامه سازمان ملل متحد در مورد کمک‌های صنعتی (برنامه‌ی سازمان ملل متحد برای کمک‌های توسعه سال ۱۹۴۸)، صندوق مخصوص سازمان ملل متحد (۱۹۵۸)، کمیته برای توسعه صنعتی که در سال ۱۹۶۰ توسط شورای اقتصادی و اجتماعی سازمان ملل متحد تأسیس شد، بالاخره مرکز توسعه صنعتی را نام برد. هدف مرکز توسعه صنعتی، هماهنگی فعالیت‌های مربوط به صنعتی - سیاسی در داخل سازمان ملل متحد بود. بعد از اینکه خواست کشورهای در حال توسعه در شورای اقتصادی و اجتماعی مطرح شد، بر اساس قطعنامه سال ۱۹۶۶ مجمع عمومی سازمان ملل متحد، سازمان تخصصی یونیدو (سازمان توسعه صنعتی) تأسیس گردید. از این جهت یونیدو به مفهوم حقوق بین‌الملل یک سازمان تخصصی مستقل نیست ولی روی هم رفته خصوصیات چنین سازمانی را دارا می‌باشد. این سازمان در ژانویه ۱۹۶۷ به صورت یک مؤسسه خودمختار در داخل تشکیلات سازمان ملل به وجود آمد تا به صنعتی شدن کشورهای در حال توسعه کمک

کرده، آهنگ رشد آن‌ها را تسریع کند. ایجاد هماهنگی میان کارگزاری‌های سازمان ملل در زمینه توسعه به یونیدو واگذار گردید. در سال ۱۹۸۲ حدود ۱۵۱ کشور عضویت این سازمان را دارا بودند. مقر یونیدو در شهر وین پایتخت اتریش می‌باشد.

بخش خصوصی نقش مرکزی در از بین بردن فقر و دستیابی به اهداف توسعه‌ی هزاره را ایفا می‌کند. توسعه‌ی صنعتی تحت رهبری بخش خصوصی، سهم عمده‌ای را در به وقوع پیوستن تغییرات ساختاری مورد نیاز ایجاد می‌کند که می‌تواند اقتصادهای کشورهای فقیر را در مسیر رشد اقتصادی قابل قبول قرار دهد؛ بنابراین خدمات سازمان یونیدو بر ایجاد اشتغال و درآمد کافی برای پوشش دادن فقر متمرکز است. روند صنعتی کردن کشورهای در حال توسعه در سازمان ملل متحد به عنوان یکی از اهداف اصلی شناخته شده است. لزوم این امر وقتی مشهود است که دریاپیم جمعیت کشورهای در حال توسعه با بیش از ۷۰ درصد از کل جمعیت جهان فقط ۷ درصد از کل تولیدات صنعتی دنیا را تولید می‌کنند. سهم بخش‌های صنعتی در تولید ناخالص داخلی در کشورهای صنعتی بین ۳۰ تا ۴۰ درصد قرار دارد در حالی که این رقم در اغلب کشورهای در حال توسعه زیر ۱۰ درصد می‌باشد؛ لذا کشورهای در حال توسعه در نظر دارند که از کنفرانس‌های عمومی یونیدو به عنوان سکویی برای تسریع در روند صنعتی کردن در چارچوب نظام نوین اقتصاد بین‌المللی استفاده نمایند. در دومین کنفرانس عمومی در لیما در سال ۱۹۶۷ بر اساس قطعنامه‌ای تصمیم گرفته شد که سهم کشورهای در حال توسعه در تولیدات کل صنعتی جهان به ۲۵ درصد در سال ۲۰۰۰ افزایش داده شود. بعلاوه در بیانیه لیما خواست‌های دیگری نیز از قبیل حق مصادره شرکت‌های خارجی، تقویت کارتل‌های مواد اولیه و امثالهم به چشم می‌خورد. گذشته از این، تصمیم گرفته شد که یک سیستم مشورتی در چارچوب یونیدو بین کشورهای در حال توسعه و صنعتی نیز به وجود آید. بیانیه لیما هر چند دارای ضمانت اجرایی نبود ولی سرعت روابط بین کشورهای صنعتی و کشورهای در حال توسعه را تسریع بخشید. در سومین کنفرانس عمومی در سال ۱۹۸۰ در دهلی نو، خواست‌های کشورهای در حال توسعه به طور کلی از طرف کشورهای صنعتی رد شد. پیشنهاد کشورهای در حال توسعه برای تأسیس صندوقی با سرمایه چندین میلیارد دلار برای تسریع بخشیدن به روند صنعتی کردن با موافقت

کشورهای صنعتی مواجه نشد. بر اساس نظرات کشورهای صنعتی، جهت تسریع بخشیدن در روند صنعتی کردن کشورهای در حال توسعه، بایستی سیستم گمرکی ترجیحی را بهبود بخشید و بعلاوه بایستی سازمان یونیدو را به عنوان مرکز هماهنگی‌های صنعتی، تجهیز کرد. در طول سال‌های گذشته، ۱۸۰ کشور از طرح‌های همکاری فنی یونیدو استفاده کرده‌اند.

۳-۳. توسعه سیاسی

توسعه سیاسی، مفهومی است که در پی تحولات پس از جنگ جهانی دوم با استقلال کشورهای تحت استعمار از یک سو و نیز تهدیدات نظام‌های سوسیالیستی بلوک شرق برای جهان سرمایه‌داری غربی در خلال جنگ سرد از سوی دیگر، توسط جامعه‌شناسان و نظریه‌پردازان غربی و به ویژه نظریه‌پردازان آمریکایی، به منظور ارائه راه حلی برای کشورهای تازه استقلال یافته و عقب مانده به منظور تغییر و دگرگونی مطرح گردید. هدف اولیه نظریه‌پردازان آمریکایی در مطالعه و تجویز الگوهای توسعه و نوسازی، جلوگیری از نفوذ ایدئولوژی‌های کمونیستی به کشورهای تازه استقلال یافته جهان سوم بر اساس سیاست‌های سد نفوذ آمریکا و در کل ترویج و گسترش فرهنگ و هنجارهای غربی در جهان سوم پس از جنگ جهانی دوم بوده است. به رغم گذشت بیش از نیم قرن از مطالعات، نوسازی و توسعه سیاسی این مفهوم روز بروز بیشتر ابهام یافته و در پس مناقشات و اختلاف نظرهای صاحب‌نظران پنهان مانده است. امروزه با وجود انبوهی از مطالعات انجام شده در این باب، همانند دیگر مفاهیم علوم انسانی، اجماع مشترکی بین صاحب‌نظران درباره این مفهوم به دست نیامده است. هر کدام از مکاتب، تعریف و معیارهای خاص خود را از این اصطلاح مطرح می‌نمایند.

جامعه‌شناسان علوم سیاسی، توسعه را وجهی از نوسازی به شمار می‌آورند که مهم‌ترین پیامد آن، تأسیس نهادهای سیاسی و اجتماعی می‌باشد. این گروه از اندیشمندان، توسعه را حرکتی به سوی یک فرآیند ارزشی می‌دانند که ممکن است در طی این فرآیند، ساختارهای سیاسی جامعه دچار تحولاتی شود. اصطلاح توسعه سیاسی یک مفهوم سیاسی در علوم سیاسی است که امروزه اغلب از تحولات این مفهوم بحث می‌شود. عواملی که در ارتباط با طرح نظریه توسعه‌ی سیاسی مطرح بودند عبارتند از: الف) دو قطبی بودن جهان ب) گسترش نفوذ سوسیالیست در جهان دوم ج)

گسترش نهضت‌های آزادی‌بخش در مستعمرات (د) ایجاد برخی سازمان‌های بین‌المللی با هدف کاهش توان ابرقدرت‌ها.

هانینگتن^{۱۳}، توسعه را به مثابه‌ی فراگردی که بوسیله‌ی آن هر کشور ظرفیت خود را برای جذب آثار بی‌ثبات‌کننده‌ی مشارکت مردم در امور سیاسی ناشی از تحرک اجتماعی، افزایش می‌دهد، می‌داند. در واقع او مفهوم توسعه‌ی سیاسی را بر اساس میزان صنعتی شدن، تحولات اجتماعی، رشد اقتصادی و مشارکت سیاسی ارزیابی می‌کند و معتقد است در فرآیند توسعه‌ی سیاسی ادعاهای جدیدی به صورت مشارکت و ایفای نقش‌های جدید ایجاد می‌شود؛ از این رو، نظام سیاسی باید قادر به تغییر وضعیت موجود به سمت توسعه باشد، و گرنه دچار تزلزل خواهد شد. از طرفی باید بدانیم مسائلی چون فقر و گرسنگی، استثمار و شکاف اقتصادی، مشروعیت و نقش دولت، مسائل مربوط به صنعت و کشاورزی، خوداتکایی و نیازهای اساسی، از مواردی هستند که در قالب توسعه‌ی سیاسی به آن‌ها پرداخته می‌شود. باید اضافه کرد که تقریباً تا به امروز تمام مفاهیم اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی توسعه، ریشه در یک هدف سیاسی خاص داشته‌اند و هیچ یک از تعابیر توسعه، نمی‌تواند جدای از شرایط سیاسی قرار گیرد. اما با این حال، توجه به رویکرد سیاسی توسعه، امری جدید می‌باشد که در دهه پایانی قرن بیستم نظام‌های مدیریتی و سیاسی در دو جهان توسعه‌یافته و در حال توسعه با آن مواجه شدند. جامعه‌ی توسعه‌یافته در مفهوم سیاسی، جامعه‌ای است که قانون در آن در حد بهینه تولید شده باشد، نه چندان کم که رفتارهای بی‌قاعده و پرهزینه امور جامعه را مختل کنند و نه چندان فراوان که راه بر انتخاب‌های بهینه‌ی افراد بسته شود.

از نظر آمارتیا سن، تحقق توسعه و به عبارتی توسعه به مفهوم آزادی مستمر، مستلزم اقدام سیاسی است. در این راستا، او معتقد است دولت‌های جهان سوم که در پی فعالیت‌های سیاسی ایجاد شدند، به روش‌های سیاسی، حضور خود را در جامعه‌ی بین‌المللی پررنگ‌تر می‌کنند و به همان شیوه نیز به دنبال توسعه هستند؛ به همین دلیل می‌توان توسعه‌ی آن‌ها را نیز امری سیاسی دانست.

¹³ Huntington

برخلاف معیارهای توسعه اقتصادی که کمیت‌پذیرند و از طریق شاخص‌هایی چون تولید ناخالص ملی، درآمد سرانه، افزایش یا کاهش قدرت خرید، میزان اشتغال و غیره می‌توان میزان توسعه اقتصادی را در چارچوب‌های آماری با محاسبات دقیق مورد ارزیابی و سنجش قرار داد. در توسعه سیاسی، قادر به انجام چنین کاری نیستیم؛ زیرا به علت کمیت‌ناپذیری عناصر کیفی توسعه سیاسی، نمی‌توان پارامترهای توسعه سیاسی را به طور دقیق اندازه‌گیری نمود. برای مثال تعیین سطح جامعه‌پذیری یا مشروعیت سیاسی و نهادی شدن آن‌ها در یک جامعه و فهم میزان توسعه سیاسی از آن به سختی می‌تواند صورت پذیرد. مسئله مهم وجود متغیرهای نسبتاً زیاد و ارتباط پیچیده‌ای است که میان این متغیرها وجود دارد به طوری که از تعامل این متغیرها به سادگی نمی‌توان روابط علی و معلولی را از هم بازشناخت. مثلاً مشروعیت سیاسی خود باعث افزایش سطح مشارکت در جامعه می‌شود، در حالی که مشارکت سیاسی و اجتماعی به نوبه خود به توسعه سیاسی و مشروعیت سیاسی کمک می‌کند. در مورد بسیاری از پارامترهای اصلی توسعه سیاسی چون مشروعیت و مشارکت سیاسی، میان محققان علوم سیاسی اتفاق نظر وجود دارد، اما به محض آنکه این عناصر در ارتباط با جوامع و فرهنگ‌ها و ساختارهای متفاوت اقتصادی، سیاسی و اجتماعی مورد بررسی قرار می‌گیرند، به سادگی نمی‌توان با توجه به پارامترهای مزبور، جامعه‌ای را از نظر سیاسی، توسعه‌یافته و یا نظام دیگر را عقب مانده تلقی کرد. ولی در هر صورت، شاخص‌هایی را که از پذیرش بیشتری برخوردارند می‌توان چنین برشمرد:

- (۱) میزان مشروعیت نظام و اهتمام مردم به دولتمردان؛
- (۲) مشارکت مردم از طریق نهادهای اجتماعی - سیاسی نظیر انتخابات مجلس، احزاب و نهادهای سیاسی غیردولتی و مطبوعات و قدرت انتخاب حکومتی برخاسته از مردم بر مردم و میزان آزادی آنان؛
- (۳) حکومت قانون، نه حکومت فرد به شکل استبدادی و دیکتاتوری و غیرشخصی بودن نظام سیاسی؛
- (۴) میزان اقتدار در پاسخگویی به نیازهای مردم از طریق ایجاد شبکه اداری کارآمد و فعال و حل قانونمند مشکلات و معضلات سیاسی جامعه.

آنچه به نظر می‌رسد، این است که با توسعه سیاسی بسیاری از مشکلات جوامع سنتی حل می‌شود و گشایش‌هایی فراهم می‌آید.

۴-۳. توسعه فرهنگی

مفهوم توسعه فرهنگی عبارت است از دگرگونی که از طریق تراکم برگشت‌ناپذیر عناصر فرهنگی در یک جامعه معین صورت می‌پذیرد و بر اثر آن، جامعه، کنترل موثرتری را بر محیط طبیعی و اجتماعی اعمال می‌کند. اصطلاح توسعه فرهنگی اولین بار توسط یونسکو به کار برده شده و دهه ۱۹۸۷ تا ۱۹۹۷ را دهه توسعه فرهنگی می‌نامند. توسعه و پیشرفت زندگی یک جامعه با هدف تحقق ارزش‌های فرهنگی، به صورتی که با واقعیت کلی توسعه اقتصادی و اجتماعی هماهنگ شده باشد. بعد از جنگ جهانی دوم، تغییرات و تحولات وسیع و گسترده‌ای به‌ویژه در روابط میان کشورهای استعمارگر و استعمار شده به وجود آمد. بعد از آنکه متفکران و روشنفکران کشورهای در حال توسعه و جهان سوم در یک فرایند طولانی سعی و خطا، متوجه شدند که الگوی توسعه غربی، نمی‌تواند پاسخگوی دردها و نیازهای آن‌ها باشد و نمی‌تواند به توسعه‌یافتگی بینجامد، به سوی سیاست توسعه‌ی درون‌زا روی آوردند. در این خط مشی، به جای الگو گرفتن از فرهنگ مغرب‌زمین، بر فرهنگ و ارزش‌های خودی، بومی و ملی به عنوان نقطه آغازین هرگونه حرکت رو به جلو تاکید شده و الگویی توسعه‌ی غربی، یک الگویی وارداتی شمرده شد. از آن زمان به بعد، فرهنگ، آهسته آهسته در کانون توجه قرار متفکران و برنامه‌ریزان جهان به‌ویژه در کشورهای در حال خیز قرار گرفت. در ادامه‌ی این فرایند، یونسکو، سازمان تربیتی، علمی و فرهنگی سازمان ملل متحد به صورت جدی‌تر وارد میدان شد و به عنوان مرکز اصلی طراحی و کارشناسی فرهنگ، اقدامات خود را آغاز کرد. در اثر همین تلاش‌ها و کوشش‌ها و اقداماتی که یونسکو در دهه‌ی هفتاد قرن بیستم انجام داد برای اولین بار مفهوم توسعه فرهنگی پدید آمد و از اوایل دهه‌ی ۱۹۸۰ به بعد به صورت رسمی وارد ادبیات توسعه شد. از مجموع تعاریف و نظریه‌هایی که درباره‌ی توسعه فرهنگی بیان شد، می‌توان مهم‌ترین شاخص‌های توسعه فرهنگی را به قرار زیر برشمرد:

۱. عقل‌گرایی و اهمیت دادن به نقش عقل؛

۲. نگاه مثبت به دنیا و امور دنیوی؛
۳. رویکرد تعاملی با دیگر فرهنگ‌ها؛
۴. باور به آزادی بیان.

۳-۵. توسعه اجتماعی

امروزه، توسعه یکی از مهم‌ترین موضوعات مورد بحث در کشور ما و سایر کشورهای در حال توسعه می‌باشد. بی‌شک در جهان امروز، کشورهایی که از قافله پیشرفت و توسعه باز بمانند و هماهنگ با حرکت رو به جلوی جهانی در این مسیر گام نهند، توان ادامه حیات در عرصه جهانی را نخواهند داشت. رواج و رونق بحث‌های توسعه‌ای در تمام محافل علمی و مدیریتی در تمام سطوح، خود گواه اهمیت این مسئله است. در این میان صاحب‌نظران متعددی به ارائه دیدگاه‌های خود در این زمینه پرداخته‌اند و هر کدام از منظر خود به بررسی این مهم، پرداخته‌اند. یکی از دلایل تعدد بحث‌های توسعه‌ای در بینایی بودن این رشته می‌باشد. توسعه را می‌توان از رشته‌هایی به حساب آورد که در حوزه‌های گوناگون علمی قابل بحث و تبیین است. توسعه، در علمی نظیر اقتصاد، علوم سیاسی، امور فرهنگی و جامعه‌شناسی مورد بررسی قرار گرفته و اندیشمندان هر کدام از این حوزه‌ها بنا به رویکرد خود، به توسعه اقتصادی، توسعه سیاسی، توسعه فرهنگی و... پرداخته‌اند. مفهوم توسعه اجتماعی از جمله مباحثی است که بیشتر در حوزه جامعه‌شناسی قرار می‌گیرد و از جمله مفاهیمی است که اغلب، جامعه‌شناسان به آن عنایت دارند. مطابق با ادبیات علوم اجتماعی اولیه، توسعه اجتماعی تقریباً مترادف با تکامل اجتماعی به کار می‌رفت. مراحل تکامل جامعه بشری که اغلب اوقات در یک چشم‌انداز جامعه‌شناختی کلان تعیین می‌شد نمودی از توسعه اجتماعی به شمار می‌رفت. بسیاری از تکامل‌گرایان به نوعی کلیت و جهان‌شمولی و اجتناب‌ناپذیری در این توالی‌های تکاملی اعتقاد داشتند. در بحث‌های جدیدتر، مفهوم توسعه اجتماعی از فرضیه تکاملی جدا شده و روی موضوعات مربوط به تامین نیازهای بشر و ارتقاء کیفیت زندگی تمرکز کرده است. در واقع توسعه اقتصادی باید با اهداف اجتماعی خاصی وفق داده شود. نرخ رشد، درآمد سرانه و سایر ارقام و اعداد نمی‌توانند نشان دهنده میزان توسعه یافتگی باشند.

برخی توسعه اجتماعی را جریانی چند بعدی می‌دانند که تجدید سازمان و جهت‌گیری متفاوت کل نظام اقتصادی - اجتماعی را به همراه دارد. از این رو، توسعه به طور همزمان شامل چند امر هماهنگ می‌گردد: بهبود میزان تولید و درآمد، دگرگونی اساسی در ساخت‌های اجتماعی و اداری، تغییر دیدگاه‌های مردم و تغییر مناسب آداب و رسوم. در این راستا بعضی از اندیشمندان بر این اعتقادند که: در توسعه اجتماعی، دگرگونی و تغییر جامعه در کلیت آن مورد نظر است. توجه اساسی بیشتر بر تغییر و بهبود نحوه زندگی و ارزیابی جریان‌ها و تحول اجتماعی است، تا تغییر در یک سازمان و یا نهاد اجتماعی. استراتژی‌های توسعه اجتماعی نیز در جهت بهبود کیفیت زندگی انسانی بوده و پاسخگویی به نیازهای اساسی انسان را مدنظر دارد. از این رو استراتژی‌های توسعه اجتماعی، شامل نیازهای رفاهی، نیازهای فرهنگی، نیازهای روانی، نیاز در تطبیق‌پذیری، و نیاز به رشد و ترقی که در مجموع از عمده‌ترین نیازهای انسان در جامعه جدید است، می‌باشد. برخی دیگر توسعه اجتماعی را اشکال متفاوت کنش متقابل که در یک جامعه خاص همراه با توسعه تمدن رخ می‌دهد، دانسته و توسعه اجتماعی و توسعه فرهنگی را جنبه‌های مکمل و پیوسته یک پدیده، قلمداد کرده‌اند. اگر توسعه اجتماعی به معنای گسترده آن مورد نظر باشد دقیقاً معادل توسعه همه جانبه خواهد بود ولی اگر جایگاه توسعه اجتماعی در مقابل توسعه سیاسی، اقتصادی و غیره در نظر باشد، باید توسعه اجتماعی را در چگونگی شخصیت فردی، خانوادگی، و وجود نهادهای اجتماعی مناسب و تاثیرگذار نظیر آموزش و پرورش، آموزش عالی، تامین اجتماعی و... جستجو کرد. در این معنا، برای تحقق توسعه اجتماعی باید شاخص‌های زندگی و رفاه اجتماعی بهبود پیدا کند.

توسعه اجتماعی زمانی صورت می‌پذیرد که نهادهای مناسب و آگاهی بخش در جامعه تحقق یابد. این نهادها عبارت‌اند از:

۱. گسترش آموزش و پرورش؛
۲. همگانی شدن آموزش و پرورش؛
۳. وجود مراکز آموزش فنی - حرفه‌ای؛
۴. تلقی آموزش به عنوان شالوده حیاتی جامعه؛

۵. پرورش روحیه آزادی و آزادی خواهی؛
۶. توجه روزافزون بر قوام خانواده؛
۷. رعایت بهداشت فردی، خانوادگی و عمومی؛
۸. ایجاد فضای مناسب برای زنان و مردان برای شرکت در فعالیت‌های اجتماعی - اقتصادی؛
۹. امنیت اجتماعی گسترده؛
۱۰. قداست کار و وجود وجدان کاری در بین مردم؛
۱۱. حضور نظم و انضباط کاری در زندگی.

در چشم‌انداز جامعه‌شناختی به مقوله توسعه اجتماعی، مفهوم توسعه انسانی اهمیت ویژه‌ای داراست. در واقع به دنبال وضع اصطلاح توسعه انسانی از اواسط دهه ۱۹۸۰، این مقوله شفافیت بیشتری پیدا کرده است. توسعه انسانی فرایندی در جهت افزایش انتخاب‌های مردم تعریف شده است. سه عامل ضروری برای یک زندگی سالم مطرح است: طول عمر، امکان کسب دانش و دسترسی به منابع برای یک زندگی آسوده. اگر این انتخاب‌ها در بین نباشد ممکن است که سایر فرصت‌ها نیز قابل دسترسی نباشند. بر طبق مفهوم توسعه انسانی، افزایش درآمد یکی از مهم‌ترین انتخاب‌های انسانی در همه جوامع است. اما افزایش درآمد را نمی‌توان تنها انتخاب اساسی انسان تلقی کرد. مسائل مهم دیگری نیز وجود دارند که ذیل عنوان "امنیت انسانی" طبقه‌بندی می‌شوند. **سیمون کوزنتس**^{۱۴}، نیز یکی از شاخص‌های توسعه اجتماعی را مساوات خواهی می‌داند، بدین معنی که در اصل، هیچ تفاوت طبیعی بین افراد جامعه وجود ندارد. حاکمیت اندیشه‌ها و ارزش‌هایی نظیر عدالت اجتماعی و مساوات‌طلبی می‌تواند بستر مناسبی را برای توسعه اجتماعی در یک جامعه فراهم سازد. در سایه حاکمیت این ارزش‌ها، حاکمان جامعه و دولت‌ها باید زمینه‌های رشد و تعالی را برای همه افراد جامعه تدارک ببینند، آموزش و پرورش که نقش کلیدی در شکوفایی استعداد‌های انسانی دارد باید در اختیار همگان قرار گیرد. وضع معیشتی خانواده‌ها باید طوری باشد که مانعی در راه شکوفا شدن استعدادها ایجاد نکند. روح آزادی و آزادی خواهی باید در جامعه رواج یابد تا آزاد اندیشی و آزاد زیستی در جامعه نهادینه گردد.

¹⁴ Simon Kuznets

۴. پایه‌های اقتصادی موثر بر توسعه اقتصادی

۱-۴. علم و تکنولوژی

امروزه یکی از ابزارهای سلطه، اقتدار علمی است. در بحث توسعه و اقتصاد جهانی، مسائلی مانند تولید ناخالص ملی به برکت تحولات فکری و دانش بشری گسترش زیادی پیدا کرده است. از دهه ۶۰ تاکنون، تولید ناخالص ملی بیش از ۴۰ برابر افزایش پیدا کرده است که عقبه چنین مواردی بیشتر دانش مدیریت، شیوه‌های جدید تولید و... است. در این قلمرو بحثی بنیادی بین صاحب‌نظران توسعه پیش آمده است که ریشه شرایط امروزه جهان در مورد نابرابری، عمدتاً در تکنولوژی و دانش نهفته است. امروزه داشتن منابع زیرزمینی نمی‌تواند به عنوان عاملی برای تولید مورد تأکید قرار بگیرد. روی سرمایه انسانی هم این قدر نمی‌توان تأکید کرد. چیزی که ثروت را به عنوان یک مؤلفه قدرت افزایش می‌دهد، تکنولوژی است. هنگامی که در یک کشور، علم و فناوری گسترش یابد، سهم نیرو و فعالیت انسانی به صورت دستی و یدی کم می‌شود، زیرا تکنولوژی، جایگزین آن می‌شود و به جای آن، سهم فکر افزایش پیدا می‌کند. در این هنگام است که دیگر کمبود منابع طبیعی، مانند قرن‌های گذشته مهم به نظر نمی‌آید بلکه منابع دیگری چون انرژی خورشیدی و انرژی هسته‌ای که حاصل علم است می‌تواند جایگزین آن شود.

هر چه دانش، گسترده‌تر باشد و امکان استفاده بیشتری را فراهم آورد، محدودیت‌ها از بین می‌رود یا کمتر می‌شود. در قرون پیش، چون دانش محدود بوده منابع هم کم به نظر می‌رسیده است. می‌توان از نمونه آن کشورهای آفریقایی را مثال زد که با وجود منابع سرشار نسبت به برخی از کشورهای اروپایی، چون دانش و تکنولوژی بهره‌برداری از منابع را ندارند جزء کشورهای توسعه نیافته محسوب می‌شوند. یکی از خصایص کشورهای در حال توسعه، عقب‌افتادگی تکنولوژیک این کشورها است. عقب‌ماندگی تکنولوژیک این کشورها در وهله اول در هزینه متوسط نسبتاً زیاد تولید، علی‌رغم دستمزدهای نازل پرداختی و در گام دوم در نسبت زیاد کار به تولید و نسبت زیاد سرمایه به تولید است؛ که مشخص کننده پایین بودن کارایی تولید و کار است و در گام سوم استفاده از نیروی کار غیرماهر و غیر متخصص در جریان تولید و در گام آخر در استفاده از کالای سرمایه‌ای بیشتر برای رسیدن به خودکفائی در تولید ملی نهفته است.

به عبارت دیگر کمبود سرمایه لازم جهت تعویض ماشین آلات و کالاهای سرمایه‌ای با کالاهای سرمایه‌ای مجهز به تکنولوژی مدرن، یکی از عوامل مهم در عدم رشد و توسعه اقتصادی این کشورهاست. بی‌سوادی و فقدان نیروی کار ماهر و متخصص که بتواند از تکنولوژی مدرن در تنوع ساختن تولید بهره‌بردار، یکی دیگر از دلایل عقب‌افتادگی تکنولوژیک در کشورهای در حال توسعه است. بنابراین عقب‌ماندگی تکنولوژیک نه تنها عامل عقب‌ماندگی اقتصادی است، بلکه عقب‌ماندگی اقتصادی خود یکی از دلایل عقب‌ماندگی تکنولوژیک است. به عبارت دیگر عقب‌ماندگی تکنولوژیک رابطه متقابل با توسعه نیافتگی اقتصادی دارد.

نکته مهم دیگر در این بحث اینکه اگر علم به تکنولوژی و تجهیزات انتقال پیدا نکند، صرفاً به صورت مجموعه‌های از آگاهی‌ها و دانش‌ها باقی می‌ماند و هیچ‌گونه تأثیری در بهبود کیفیت زندگی افراد در یک جامعه نمی‌گذارد. کشورهایی که هر دو این عامل را مهم دانسته و در جهت آن تلاش کرده‌اند مستمر آ‌روش‌های نوینی را در تولید در پیش گرفته‌اند، در حالی که کشورهای عقب‌مانده در این زمین به‌کندی و به تدریج این راه را دنبال کرده‌اند و در امر تولید بسیار ناموفق بوده‌اند.

۲-۴. کشاورزی

صنعتی شدن و توسعه جز در پرتو توسعه کشاورزی و صنایع جانبی آن و استفاده از دانایی و خلاقیت امری دشوار خواهد بود. مازاد سرمایه و نیروی کار این بخش، از یک سو می‌تواند موتور توسعه صنعتی را روشن کرده و از سوی دیگر خانوارهای این بخش، بازار مصرف کالای بخش صنعت باشد. بنابراین توسعه اقتصادی پویا بدون رشد صحیح بخش کشاورزی تحقق نمی‌یابد.

در اکثر کشورهای در حال توسعه از نظر زیربنایی، بخش کشاورزی نقش مهمی در اقتصاد ملی از نظر ایجاد شغل و مهارت‌های تولید ایفا می‌کند. کشاورزی وسیله معاش میلیون‌ها نفر در این کشورهاست و ریشه تاریخی در سنت، مهارت و اقتصاد مردم این کشورها دارد. تولید کشاورزی بخش مهمی از تولید ناخالص داخلی را تشکیل می‌دهد و محصولات کشاورزی سهم به‌سزایی در تأمین درآمدهای صادراتی بسیاری از این کشورها دارد. در بسیاری از کشورهای در حال

توسعه یک یا چند محصول کشاورزی، ارزش خارجی کشور را از طریق صادرات تأمین می‌کند. البته نحوه تولید در این کشورها بسیار عقب افتاده و بر اساس روش‌های سنتی بوده و تولیدچندان زیادی را در بر ندارد. روش تولید بر اساس شیوه ارباب و رعیت است، در نتیجه میزان برداشت محصول ناچیز و درآمدهای ایجاد شده ناچیزتر از آن است. در خصوص اهمیت بخش کشاورزی و ارتباط آن با بخش صنعت مایکل تودارو می‌گوید:

بدون توسعه کشاورزی و روستایی، رشد صنعتی یا موفق نخواهد شد و یا اگر موفق شود چنان عدم تعادل‌های شدید داخلی در اقتصاد ایجاد خواهد کرد که مشکلات فقر گسترده، نابرابری و بیکاری قطعی‌تر خواهد شد.

ریچارد تی. گیل^{۱۵} نیز می‌گوید:

اگر محصولات کشاورزی، کفایت نیازهای جامعه را نکند موجبات افزایش قیمت فرآورده‌های کشاورزی و در نتیجه افزایش نرخ مزدهای بخش صنعتی و در نهایت کاهش نرخ رشد بخش صنعتی را فراهم خواهد کرد. به طور خلاصه، بخش کشاورزی غیر مولد می‌تواند رشد بخش صنعت که بالقوه ظرفیت بارور شدن را دارد کمتر یا متوقف کند.

از دیگر امتیازات توجه به بخش کشاورزی در امر توسعه می‌توان دلایل زیر را برشمرد:

۱. بی‌نیازی به ارزش زیاد برای رشد بخش کشاورزی؛

۲. بی‌نیازی از فناوری پیچیده؛

۳. نیاز کمتر به مهارت و تحصیلات عالی؛

۴. افزایش اشتغال؛

۵. جلوگیری از مهاجرت روستاییان؛

۶. توسعه هماهنگ در تمام بخش‌ها.

¹⁵ Richard.t.gil

۳-۴. صنعت و تجارت

وجود منابع عظیم نفتی در برخی از کشورهای در حال توسعه باعث شده است که متأسفانه این کشورها با کسب درآمدهای نفتی، روی به واردات بیاورند و از تجارت، صادرات و شرکت در بازارهای بین‌المللی دور بمانند. شرکت و رقابت در بازارهای جهانی باعث گسترش علم و فن آوری در کشور و مرغوبیت روز به روز کالاها می‌شود.

امروزه صنعتی شدن عبارت است از، سازماندهی تولیدی از طریق تقسیم کار و تخصص‌گرایی و به کارگیری فناوری و نیروهای مکانیکی و الکتریکی به جای نیروی انسانی یا همراه با آن. فرایند تولید صنعتی یعنی ماشینی کردن تولید، با تغییر، تبدیل و تحول روش‌های تولید، اگر منجر به افزایش بهره‌وری عوامل تولید نگردد، بی‌فایده خواهد بود. یعنی ضرورت دارد که استفاده از هر عامل تولید بهبود یابد و بیش از پیش مؤثر گردد. مثلاً در کشورهای صنعتی، هر کارگری بسیار بیشتر از احتیاج خود تولید می‌کند؛ زیرا او در واقع عضوی از دستگاه اقتصادی است. چنین کارگری در دستگاه اقتصاد صنعتی، بسیار بیش‌تر از کارگر جامعه غیرصنعتی تولید می‌کند. در هر حال تفاوت نتیجه کار این دو نوع کارگر، مربوط به درجه سعی و کوشش آن‌ها نیست، بلکه مربوط به تفاوت دستگاهی است که در آن کار می‌کنند. بدین ترتیب کارگر در عصر صنعت بسیار بیش‌تر از نیازهای شخصی خود، کالا تولید می‌کند. یعنی در واقع مازاد کلی بر احتیاجات داخلی فراهم می‌کند و همین مازاد است که موجب رشد اقتصادی و رفاه ملی می‌شود.

مقوله تجارت نیز از مباحثی است که از دیرباز مورد توجه بشر بوده است و در حیات اقتصادی هر کشور تأثیر به‌سزایی داشته است. بنابراین می‌توان برای تجارت، هدفی اساسی و مهم که همانا کمک به رشد و توسعه اقتصادی و به‌طور کلی کمک به ارتقاء سطح رفاه جامعه می‌باشد، تصور کرد. با توجه به هدف‌دار بودن بحث تجارت، مسئله سیاست‌گذاری و ابزار هدایت تجارت خارجی مطرح می‌شود. سیاست‌گذاری در این زمینه بسته به نوع کشور که، توسعه‌یافته یا توسعه‌نیافته باشد متفاوت است. در کشورهای در حال توسعه، سیاست‌های تجاری معمول و معروف، سیاست‌های درون‌نگرا (معمول‌ترین آن سیاست جایگزینی واردات) و برون‌نگرا (توسعه صادرات) می‌باشد که از اوایل دهه ۵۰ میلادی به کشورهای در حال توسعه توصیه و سپس به کار گرفته شده است.

اوایل دهه ۵۰ میلادی، اعتقاد غالب در خصوص توسعه کشورهای در حال توسعه بر این بود که، سیاست درونگرایی جایگزینی واردات، امکان صنعتی شدن و توسعه اقتصادی را به دنبال دارد. به همین دلیل آن را به عنوان استراتژی توسعه صنعتی به کار گرفتند، با این توجیه اقتصادی که نیازهای جامعه به جای اینکه از محل واردات کالاهای ساخته شده تأمین شود از طریق تولیدات داخلی تأمین گردد. به عبارت دیگر توسعه اقتصادی را تنها متکی در به کارگیری سیاست‌های خودکفایی پنداشته، که از مرحله تولید کالاهای مصرفی در داخل، تا تولید نهاده‌ها و عوامل تولید را در بر می‌گیرد. بنابراین یکی از دلایل عمده در خصوص به کارگیری این سیاست، مقابله با کمبود منابع ارزی کشورهای در حال توسعه بوده که بعد از جنگ جهانی دوم مبتلا به این کشورها بوده است.

به همین منظور گمان می‌شد سیاست جایگزینی واردات، تولیدات جامعه را به مقیاس وسیع و به سطح سودآوری خواهد رساند؛ و از سوی دیگر نیاز واردات کالاهای ساخته شده از خارج را کاهش خواهد داد. اما آنچه اتفاق افتاد مغایر با تئوری‌ها و پیش‌بینی‌ها بود، به طوری که به کارگیری سیاست مزبور تشدید کسری تراز پرداخت‌ها و گسترش دیوان‌سالاری دولتی را به ارمغان آورده است. مضافاً اینکه اعمال این سیاست، به معنای خودداری از مشارکت دو جانبه در مبادلات بین‌المللی و در نتیجه محروم ماندن از دستاوردهای علمی، تکنولوژیکی جهان، جهت رشد و توسعه بیشتر می‌گردید.

۴-۴. سرمایه‌گذاری

به عقیده بسیاری از اقتصاددانان، مهم‌ترین عامل توسعه نیافتگی اقتصادی کشورهای در حال توسعه، کمبود سرمایه است. کمبود سرمایه از دوره‌های باطل فقر سرچشمه می‌گیرد. فقر هم علتی برای تمرکز ناچیز سرمایه و هم معلول آن است. سرمایه به معنی ذخیره‌ی عوامل فیزیکی قابل تولید مجدد، در روند تولید است و هنگامی که در طول زمان ذخایر سرمایه افزایش یابد این روند تمرکز سرمایه، تشکیل سرمایه نام می‌گیرد. در نظر بسیاری از اقتصاددانان، در امر توسعه اقتصادی، سرمایه، دارای نقش اصلی است و سرمایه نه تنها به عنوان تکیه‌گاه و هسته مرکزی توسعه اقتصادی تلقی شده است، بلکه آن را عامل تعیین‌کننده مسیر و جهت توسعه هم شمرده‌اند.

تشکیل سرمایه، جریانی است مستمر و دارای تأثیر متقابل، یعنی تشکیل سرمایه درآمد را فزونی می‌دهد و درآمد افزون شده به نوبه خود، تشکیل سرمایه را بیشتر تسهیل می‌کند، همه اقتصاددانان سرمایه را دارای اهمیت درجه اول نمی‌دانند، در برخی موارد پیشرفت‌هایی صورت گرفته است که نمی‌توان برای سرمایه در آن‌ها نقش اساسی قائل شد، اگر قبول کنیم که تعریف سرمایه امری است نظری، پس سرمایه و تشکیل آن به سه مرحله تقسیم می‌شود:

جریان تمرکز و تشکیل سرمایه متوالی، از سه مرحله تشکیل می‌شود:

الف) وجود پس‌انداز واقعی و افزایش آن؛

ب) وجود مؤسسات اعتباری و مالی برای تشویق پس‌اندازها و کانالیزه کردن این منابع در فعالیت‌های اقتصادی مطلوب؛

ج) استفاده از این پس‌اندازها برای سرمایه‌گذاری در کالاهای سرمایه‌ای.

نکته مهم دیگر در این بحث، نقش سرمایه در تولید است؛ و اهمیت دادن به سرمایه‌گذاری در افزایش درآمد ملی و تأثیر متقابل افزایش درآمد ملی بر ایجاد پس‌انداز و تشکیل دوباره سرمایه. زیرا درآمد، پس‌انداز و سرمایه‌گذاری به شکل متقابل، یکدیگر را در معرض تأثیر و تأثر قرار می‌دهند؛ به گونه‌ای که فقدان یا کمبود هر یک از این عوامل، اقتصاد کشور را به رکود ممتد و توسعه‌ی ناپایدار دچار می‌سازد و منشأ بحران و تضعیف مؤلفه‌های قدرت ملی می‌شود و به عامل تهدید کننده‌ی امنیت ملی تبدیل می‌گردد. اصولاً کشورهای در حال توسعه به کشورهای فقیر از لحاظ سرمایه و یا فقیر از نظر پس‌انداز شهرت دارند، این کشورها نه تنها از موجودی سرمایه ناچیزی برخوردارند، بلکه نرخ تمرکز سرمایه جاری در این کشورها نیز بسیار نازل است. در اغلب این کشورها سرمایه‌گذاری ناخالص تنها ۵ الی ۶ درصد تولید ناخالص ملی را تشکیل می‌دهد. در حقیقت آن‌ها به زحمت قادر به تأمین سرمایه لازم، برای جبران استهلاک کالاهای سرمایه‌ای و یا تعویض آن‌ها با کالاهای سرمایه‌ای مدرن هستند.

ریشه این مشکل، یعنی ناکافی بودن سرمایه، از ناچیز بودن میزان پس‌اندازها نشأت می‌گیرد و با توجه به درآمد نازل مردم این کشورها، انتظار نمی‌رود که این افراد بتوانند حتی مقدار بسیار ناچیزی از سرمایه خود را پس‌انداز نمایند. از طرف دیگر در این کشورها نابرابری شدید و عمیقی

در توزیع درآمدها وجود دارد که حتی در روند رشد اقتصادی شدت بیشتری گرفته است. در حقیقت در کشورهای در حال توسعه، این صاحبان درآمدهای کلان هستند که اکثر پس اندازها متعلق به آنان است؛ اما تنها بخش ناچیزی از این پس اندازها صرف پروژه‌های مولد می‌شود، از طرف دیگر بخش بیشتری از این پس اندازها؛ صرف فعالیت‌های غیراقتصادی از قبیل خرید زمین، مستغلات، طلا و کالاهای لوکس می‌شود.

۵-۴. محیط زیست

با پیشرفت صنعت و بخصوص صنعتی شدن کشاورزی، در اغلب کشورها فشار و تخریب منابع طبیعی به شدت افزایش پیدا کرد و محیط زیست دچار آسیب‌های بیشتری گردید. تغییرات در امر صنعتی شدن در برخی از موارد باعث بروز پیامدهای جبران ناپذیری چون، فرسایش خاک‌ها، مصرف نامعقول انرژی، آلودگی آب و هوا شده است. امروزه و در دهه‌های اخیر محیط زیست و حفظ منابع جزء دغدغه‌های بزرگ کشورها شده است.

بر این اساس مفهوم تازه‌ای در امر توسعه به نام توسعه پایدار مورد توجه قرار گرفت. مفهوم توسعه پایدار در اواخر دهه ۱۹۶۰، زمانی که تضاد رشد اقتصادی و بقای محیط زیست آشکار شد شکل گرفت، اما تا دهه ۱۹۶۰ منابع طبیعی و محیط زیست در حوزه گسترده‌ای مترادف در نظر گرفته می‌شد، محیط زیست، معدن منابع طبیعی بود. در دهه ۱۹۶۰ محدودیت ظرفیت منابع طبیعی در اقتصاد به طور برجسته‌ای مورد بحث قرار گرفت و تمرکز اصلی کنفرانس استکهلم سازمان ملل در ۱۹۷۲ بر محیط زیست بود.

ارتقاء و اعتلای کیفیت زندگی جوامع انسانی که از مهم‌ترین اهداف هر برنامه توسعه اقتصادی است، مستلزم وجود برنامه‌هایی در جهت تأمین خدمات آموزشی بهتر و بیشتر، اشتغال کامل، ارتباطات کافی، بهداشت مناسب، افزایش درآمد، رفع فقر و محرومیت و نیز افزایش تولید است. بدیهی است اجرای چنین برنامه‌هایی جز از طریق بهره‌برداری از ذخایر و منابع طبیعی شامل آب، خاک، هوا، گیاهان، جانوران و انواع کانی‌ها امکان‌پذیر نمی‌باشد. به همین جهت منابع طبیعی از عوامل مهم در توسعه اقتصادی و تأمین رفاه ملت‌ها به شمار می‌رود.

در کشورهای در حال توسعه منابع طبیعی به طور مطلوب مورد استفاده قرار نگرفته‌اند شاید یکی از دلایل مهم عقب‌افتادگی کشورها همین مسئله باشد. وجود و داشتن منابع غنی طبیعی به معنای رشد اقتصادی نیست، آنچه اهمیت دارد استخراج و استفاده شایسته از این منابع است. اگر منابع موجود به نحو صحیح مورد استفاده قرار نگیرد کشور مذکور نمی‌تواند توسعه و رشد پیدا کند. فیشر می‌گوید:

دلیل اصلی بی‌علاقگی به استفاده مطلوب از منابع اولیه، عقب‌ماندگی اقتصادی و فقدان تکنولوژی لازم برای استخراج و استفاده نهایی از این مواد است. بنابراین منابع طبیعی تنها از طریق تکنولوژی مناسب و گسترش دانش امکان‌پذیر است.

توسعه‌ی اقتصادی به همان میزانی که از محیط زیست متأثر می‌شود بر عوامل تشکیل‌دهنده‌ی آن نیز اثر می‌گذارد. به طور کلی مسئله‌ی محیط زیست یکی از ابعاد توسعه در کشورهای در حال توسعه است و حفاظت از آن را باید یکی از هدف‌های چندگانه‌ی برنامه‌های عمرانی دانست. به عبارت دیگر چنانچه هنگام اخذ تصمیم درباره‌ی استفاده از منابع طبیعی هم عوامل اکولوژیک و هم عوامل اجتماعی و اقتصادی در نظر گرفته شوند، بین دو هدف توسعه یعنی بهره‌برداری از منابع و حفظ کیفیت محیط که هر دو اهمیتی یکسان دارند تعارضی به وجود نخواهد آمد.

بحران کنونی محیط زیست در واقع معلول بهای کمی است که طی سال‌های گذشته به اصول و قوانین حاکم بر نظام طبیعت داده شده است. ادامه‌ی چنین روندی، نسل آینده را با مخاطرات شدیدی مواجه خواهد ساخت. بنابراین باید بدون به خطر انداختن سلامت و بقای نسل آینده برای توسعه‌ی اقتصادی برنامه‌ریزی کرد. مقابله با ناهنجاری‌های محیط زیست و مبارزه با آلودگی‌های آن به عنوان بخشی از استراتژی حفاظت محیط زیست، مستلزم اتخاذ تدابیر و صرف امکاناتی است که مشارکت همگانی ملت‌ها، هزینه‌های کلان و همچنین زمان کافی از مهم‌ترین آن‌هاست. در حقیقت این نتیجه بی‌توجهی انسان در امر استفاده از منابع طبیعی طی سال‌های گذشته است.

برخی از مهم‌ترین علل آلودگی محیط زیست در این کشورها عبارت است از:

استفاده‌ی نادرست از زمین، فرسایش شدید خاک در اثر کشت‌های مداوم، استفاده‌ی زیاد از کودها و آفت‌کش‌های شیمیایی، انهدام پوشش گیاهی بر اثر عوامل طبیعی و انسانی، دفع غیراصولی فضولات خانگی و صنعتی، انبوه وسایط نقلیه‌ی موتوری در شهرها و افزایش جمعیت و توزیع نامناسب آن از مهم‌ترین علل آلودگی محیط زیست در جهان است.

۵. موانع توسعه

۱-۵. موانع توسعه اقتصادی

کمبود سرمایه از موانع اصلی توسعه اقتصادی در کشورهای در حال توسعه است. اما همان‌طور که نورکس نوشته: توسعه اقتصادی تا حد زیادی نه تنها به فراوانی سرمایه بلکه به خصوصیات فردی، اجتماعی و شرایط تاریخی کشورهای در حال توسعه نیز بستگی دارد. سرمایه برای توسعه اقتصادی لازم است اما کافی نیست. بر اساس گزارش سازمان ملل متحد در مورد روندها و مشکلات صنعتی شدن در کشورهای در حال توسعه، مقاومت اجتماعی بر علیه تغییرات اقتصادی در این کشورها که شامل عوامل سازمان‌یافته فرهنگی و سنتی می‌شوند، از طریق انعطاف‌ناپذیر بودن مشاغل که خود از طریق باورها و ارزش‌های سنتی، طرز تفکر مردم در ارزش‌گذاری اجتماعی مشاغل و عدم تطبیق با شرایط زندگی فعلی، طبقه‌بندی و قشربندی جامعه در طبقات و اقشار مختلف اجتماعی فرهنگی، تبعیت از رسوم کهنه و فقدان و سردرگمی هویت اجتماعی ظاهر می‌گردند، مشخص و معلوم می‌شوند. این موانع اجتماعی به صورت زنجیروار مانعی در روند تحرک اجتماعی و جغرافیایی ایجاد می‌کنند و در حقیقت مانند دامی فرا راه پیشرفت اجتماعی قرار می‌گیرند. در نتیجه مردم این کشورها در قبول ارزش‌های نوین که از طریق به‌کارگیری روش‌های نوین و نوآوری ایجاد شده، مقاومت می‌کنند. توسعه‌ی اقتصادی حالتی است که در آن یک جامعه از پیشرفته‌ترین تکنولوژی در فعالیت‌های اقتصادی خود بهره می‌جوید. در این تعریف مقصود از تکنولوژی چهار عامل تولید، دانش و علوم، نیروی انسانی ماهر و سازمان تولید می‌باشد. هرگز نمی‌توان با وارد کردن تکنولوژی پیشرفته به توسعه اقتصادی دست پیدا کرد. لذا کشورهایی مثل ایران که به امید رسیدن به توسعه‌یافتگی می‌کوشند تا آخرین و پیشرفته‌ترین ابزار تولیدی، دانش و علوم و مهارت‌ها را از کشورهای توسعه‌یافته وارد کنند نه

تنها به توسعه یافتگی نمی‌رسند بلکه این عمل خود مانع بزرگی بر سر راه توسعه یافتگی اقتصادی آنان خواهد بود. که می‌توان گفت توسعه اقتصادی از این دیدگاه ضد توسعه اقتصادی به کار گرفته می‌شود. زیرا توسعه‌ی اقتصادی در صورتی واقعیت عینی و عملی پیدا می‌کند که تکنولوژی درون‌زا باشد و نه وارداتی.

توسعه‌ی اقتصادی وسیله‌ای است برای رسیدن به رشد اقتصادی که در سایه افزایش محصول ملی، سطح ارضای نیازهای مادی و معنوی افراد جامعه یا رفاه اقتصادی افزایش نماید. امروزه وقتی از توسعه پایدار صحبت می‌کنیم منظورمان توسعه هماهنگ در همه سطوح سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی است. تا دو سه دهه پیش، توسعه صرفاً اقتصاد را در بر می‌گرفت. حتی کسی چون دادلی سیرز خواست در آن زمان تعریفی جهان شمول از توسعه ارائه دهد برای آن سه ملاک قرار داد؛ یکی فقر، رفع بیکاری و رفع نابرابری. می‌بینیم که این مفاهیم عمدتاً اقتصادی است، در حالی که امروزه در تعریفی که از توسعه می‌شود، اقتصاد یکی از حوزه‌ها است که البته بسیار هم مهم است. دلیل عقب‌ماندگی اقتصادی ایران نه به خاطر عوامل اقتصادی بلکه از مهیا بودن عوامل غیراقتصادی سرچشمه می‌گیرد. به همین دلیل اگر هم صدها برابر سرمایه موجود را هم که به ما بدهند تا در این محیط شوره زار، محصول‌گذاری کنیم باز هم نابرابری و فقر ادامه دارد، کما اینکه این تجربه دو یا سه دهه اخیر هم حاکی از همین امر است. کمتر دیده‌ایم که دولت‌های گذشته و کنونی با نگرش فوق در عوامل غیراقتصادی سرمایه‌گذاری مناسبی کنند. یکی از عوامل غیراقتصادی، ساختار سیاسی است. اما مهم‌تر از همه ساختار فکری و نگرش جامعه است. نسخه‌های اقتصاددانان زمانی تأثیر گذار است که بستر علمی کردن آن‌ها فراهم باشد. اینکه می‌بینید در چند دهه گذشته فرمول‌های متعدد اقتصادی چنان که باید جواب نداده است و حتی در بعضی از موارد بدتر هم شده است نشانه این است که بسترهای غیراقتصادی لازم برای رشد اقتصادی آماده نیست. به عبارت دیگر ساختارهای غیر اقتصادی یعنی نگرش جامعه به حیات مادی و در واقع ساختار سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی شکل گرفته متأثر از این نگرش یا ضد توسعه است یا غیر توسعه‌ای است. به هر حال لازم به توضیح نیست که نقش نخبگان در این تغییر نگرش، نقش اول است. متأسفانه نخبگان ما انرژی

و وقت و به اصطلاح هزینه‌ی کافی از خود برای ایجاد نگرش توسعه‌ای خرج نمی‌کنند. بار توسعه‌ی یک جامعه به دوش توده مردم نیست. نخبگان هستند که بقیه را به دنبال خود می‌کشند. عواملی مانند روحیه‌ی مصرف‌گرایی، غلبه منابع اقتصادی در فرآیند تحقیق و ضعف نگرش در زمینه عمومی دانستن حاکمیت یافته‌ها، موانع در بعد اقتصادی هستند.

۲-۵. موانع توسعه فرهنگی

بر اساس رهیافت روان‌شناختی، ویژگی‌هایی از جمله جزمیت‌گرایی، افراط و تفریط، قهرمان‌پرستی، ترس از قدرت، تعصب، ریا و تزویر، اصول‌ناگرایی، عدم اعتماد، بدگمانی و آسیب‌پذیری از هوا و هوس‌های شخصی که از فرد شروع شده و به کل جامعه تعمیم پیدا می‌کند از موانع توسعه فرهنگی هستند. چرا که با تکیه بر تعریف یونسکو، فرهنگ کلیت تامی از ویژگی‌های معنوی، مادی، فکری و احساسی است که یک گروه اجتماعی را مشخص می‌کند. لذا فرهنگ نه تنها هنر و ادبیات را در بر می‌گیرد، بلکه شامل آیین‌های زندگی، حقوق اساسی نوع بشر و نظام سنتی ارزشی و باورهاست.

(۱) عدم همراهی و سازگاری دو قرائت مبتنی بر سنت و مدرنیاسیون و ایستایی و مقاومت سنت در مقابل آن، با توجه به اینکه هر کدام، محصول دو مقطع و شرایط زمانی مختلف و مبتنی بر دو نوع انسان با نیازهای مختلف است؛

(۲) غلبه فضای تقلیدی و مصرفی در جامعه به جای فضای تولیدی و غیرمصرفی به عنوان یک هنجار و ارزش پذیرفته شده؛

(۳) هنجارمند شدن و ارزش تلقی گردیدن سؤال نکردن، سؤال نداشتن و نقد کردن به عنوان یک فرهنگ و هنجار پذیرفته شده در جامعه؛

(۴) انقباض فرهنگی در مقابل دیگر ایده‌ها و فرهنگ‌ها؛

(۵) تأکید بر بی‌نیازی از دیگر فرهنگ‌ها و تمدن‌ها؛

(۶) نگاه منفی به توسعه، پیشرفت و نوآوری و مثبت تلقی نکردن پدیده‌های جدید در عرصه‌ی فن‌آوری و تکنولوژی‌های پیشرفته و مخالفت و مبارزه با پدیده‌های نو؛

(۷) عدم تبادل فرهنگی باعث گردیده که حوزه‌های فرهنگی از داد و ستد محروم و سطح مدارا کاهش یابد و ابتکار، خلاقیت و نوآوری در حدی به رسمت شناخته می‌شود که انطباق با فرهنگ سنتی و بومی داشته باشد. همچنین بازار تولید در عرصه‌های مختلف غیر رقابتی و عرصه‌ی فکر و فرهنگ در محدوده‌ی بسته رشد و توسعه می‌یابد؛

(۸) توقف فرهنگی در دوره‌ی گذار و عبور نکردن از دوران سنت به دوران جدید و سرگردان بودن جامعه در میانه دوران مدرن و سنتی و از همه مهمتر پاسخگو نبودن فرهنگ سنتی به نیازهای جدید و تداوم چالش‌های سنت و تجدد به عنوان یک هنجار و ارزش؛

(۹) اقتصاد دولتی و فقدان ساز و کارهای لازم برای مشارکت مردم در قالب نهادها و ساختارهایی که امکان توسعه را سرعت می‌بخشد؛

(۱۰) کم بودن روحیه‌ی همکاری گروهی و جمعی و توجه بیشتر به منافع فردی؛

(۱۱) فقدان نوآوری و عدم پویایی فرهنگی که نقش بازدارنده در فضای آزاد اندیشی و تولید علم به‌ویژه در عرصه علوم انسانی داشته و کمتر به انباشت علم کمک کرده است؛

(۱۲) مهاجرت مغزها و فرار سرمایه‌ها به خارج از کشور، یک پدیده‌ی هنجاری است. شکی نیست که سرمایه‌های مادی و فکری مکمل یکدیگرند و تولید کنندگان علم و دانش به نوعی تولید کنندگان ثروت و بالعکس هستند؛

(۱۳) مشکلات اقتصادی به خصوص معیشتی؛

(۱۴) تحجرگرایی: بسیاری از شکل‌ها و عمل مذهبی به عنوان کندکننده دگرگونی اجتماعی عمل کرده‌اند، و بیش از هر چیز، ضرورت پایبند بودن به ارزش‌ها و شعائر سنتی را مورد تأکید قرار داده‌اند. هر چیز که گاه اعتقادات مذهبی برانگیزنده‌ی دگرگونی اجتماعی بوده‌اند؛

(۱۵) عدم توجه کافی به نخبگان و عدم استفاده کافی از آنها در حل مشکلات کشور (به خصوص مشکلات اقتصادی) از موانع فرهنگی توسعه بوده است؛

(۱۶) روحیه‌ی تملق، چاپلوسی و مدح و ستایش حاکمان و قدرتمندان در دوران قاجار و پهلوی باعث گردیده که عرصه‌ی مدیریت مورد تاخت و تاز عناصر فوق قرار گرفته و شایستگان در حاشیه قرار گیرند؛

(۱۷) ضعف آینده‌نگری در تحقیقات در زندگی؛

(۱۸) نبود ساختار پویا و ارگانیک در فرهنگ علمی و پژوهشی کشور؛

(۱۹) فقدان تمایز و تفکیک نقش‌ها در زمینه‌ی فرهنگ علمی؛

(۲۰) مبهم بودن جایگاه پژوهش و پژوهشگر؛

(۲۱) در انتخاب مدیریت علمی و پژوهش به شایسته‌سالاری و تخصص‌گرایی توجه کافی نشده است.

۳-۵. موانع توسعه سیاسی

توسعه سیاسی، پدیده‌ای است که در دوره معاصر تاریخ جهان، هم قوای هیأت حاکم (دولت) و هم ذهن اندیشه ورزان جوامع (ملت) را به خود معطوف ساخته و بحث‌های متعددی را برانگیخته است. فرایند شکل‌گیری دولت مطلق مدرن همراه با گسترش شکاف‌های اجتماعی و فرهنگی و تداوم و تمرکز فرهنگی سیاسی در دست گروهی محدود، موانع اصلی توسعه سیاسی هستند. مشارکت و رقابت گروه‌های اجتماعی در زندگی سیاسی به عنوان هدف توسعه سیاسی خود مستلزم تحقق لوازم بلافصلی است که در حقیقت اجزای تعریف توسعه سیاسی را تشکیل می‌دهند.

از مهم‌ترین موانعی که باعث می‌شود توسعه سیاسی رشد پیدا نکند، عبارت‌اند از:

(۱) خشونت سیاسی: خشونت است که در چارچوب ساز و کارهای قدرت قابل تحلیل و تبیین باشد. زیرا خشونت سیاسی، پدیده‌ای است چند بعدی. در یک طرف این خشونت دولت با قوه قهریه حضور دارند. در طرف دیگر گروه‌های سیاسی به چشم می‌خورند. در طرف سوم، شهروندانی به چشم می‌آیند که خود عامل دامن زدن به این خشونت‌ها هستند یا در برابر آن‌ها سکوت می‌کنند و در طرف چهارم، نهادها و تشکل‌هایی به چشم می‌خورند که می‌توانند پناه امن افراد در برابر خشونت سیاسی باشند، اگر چه در جوامعی که توسعه سیاسی وجود نداشته باشد، از دادن تامین به اعضای خود ناتوانند. خشونت سیاسی در جامعه از مهمترین موانع توسعه سیاسی است؛ زیرا خشونت سیاسی در جامعه دارای کارکردهای ذیل است که نتیجه آن عدم توسعه سیاسی می‌باشد:

۱. خشونت سیاسی ناقض حاکمیت سیاسی دولت است؛
۲. از نظر کارکردی در فرایند عادی سیاسی اختلال ایجاد می‌کند؛
۳. خواست تحول و تغییر را به سطح تخریب و نابودی ارتقا می‌بخشد؛
۴. محصول نابهنجاری‌های اجتماعی است؛
۵. هزینه‌های بالایی برای حاکمیت سیاسی دارد؛
۶. از خواست انتقادی شهروندان که برای آن‌ها یک خواست طبیعی است جلوگیری می‌کند؛
۷. وجود دولت استبدادی.

دولت در حکومت‌های استبدادی، مهم‌ترین نهاد در ساختار سیاسی است. چون نهادهای جامعه مدنی، حضور ندارند. از این جهت دولت تمایل دارد وظایف خویش را گسترش دهد و دخالت همه جانبه‌ای در همه امور داشته باشد و اگر دولت بخواهد در همه عرصه‌ها دخالت کند قدرت پاسخگویی‌اش کاهش می‌یابد، یعنی دولت ایجاد و هدایت تقاضای مؤثر در جامعه و توان پاسخگویی به این تقاضا و جهت‌دهی فعالیت‌های اجتماعی را ندارد.

از مهم‌ترین مشخصه‌های دولت استبدادی، فقدان ساختارهای مشارکتی در جامعه است و مردم در این نوع حکومت، رویکرد مشارکت فعال ندارند، زیرا مشارکت سیاسی بر این فرض استوار است که فرد عقلانی محض است و با محاسبه سود و زیان خود و به منظور تحقق برخی خواسته‌ها و تامین منافع خویش پای به عرصه سیاسی می‌گذارد. غایت اصلی افراد از مشارکت سیاسی عبارت است از تاثیر بر انتخاب مجریان و بر نحوه تصمیم‌گیری آنان به منظور تامین منافع و خواسته‌های فردی بیشتر در حالی که این نوع از فرهنگ سیاسی مشارکتی در حکومت‌های استبدادی وجود ندارد.

(۲) تمرکز منابع قدرت: افزایش کنترل حکومت بر منابع قدرت (اعم از منابع اجبارآمیز و غیر آن) احتمال مشارکت و رقابت سیاسی را کاهش می‌دهد و از این رو مانع توسعه سیاسی می‌شود. معمولاً در شرایط بحران‌های ساختاری، کنترل حکومت بر انواع منابع افزایش می‌یابد. این بحران‌ها را می‌توان در افول نظام سیاسی، انقلاب سیاسی، ضعف ملی و اقتصادی در قبال نظام بین‌المللی، عدم پیدایش نظام سیاسی همبسته و منضبط جدید و نزاع بر سر قدرت سیاسی یافت.

همچنین کنترل متمرکز بر منابع مختلف در فرآیند اولیه تکوین دولت‌های ملی مدرن (دوران حکومت‌های مطلقه) به دلایل ساختاری ضرورت می‌یابد. به هر حال پیدایش کنترل متمرکز بر منابع پیش از گسترش مشارکت در قالب سیاسی مانعی بر سر راه توسعه سیاسی به معنای مورد نظر ما ایجاد می‌کند. زیرا کنترل حکومت بر منابع قدرت بر میزان اقتدار و تمرکز قدرت در حکومت می‌افزاید و از امکان رقابت و مشارکت سیاسی می‌کاهد. تمرکز منابع مختلف در دست حکومت ممکن است کارایی حکومت را افزایش دهد، اما قطعاً مانع رقابت و مشارکت در سیاست خواهد شد و این به معنای عدم توسعه سیاسی است و مانع از آن خواهد شد؛

(۳) وجود شکاف‌های آشتی‌ناپذیر: وجود هر نوع از شکاف‌های آشتی‌ناپذیر در جامعه مانع وصول به اجتماع کلی درباره اهداف زندگی سیاسی گردیده و از تکوین چارچوب‌های لازم برای مشارکت و... جلوگیری می‌کند و به استقرار نظام سیاسی غیر رقابتی یاری می‌رساند. اینگونه شکاف‌ها ممکن است اقتصادی (طبقه‌ای) محلی و منطقه‌ای، قومی و فرهنگی باشد. قطعاً وجود چنین شکاف‌هایی از تکوین هویت ملی واحد نیز ممانعت به عمل می‌آورد. البته یک جامعه ممکن است به صورت ساختاری و بالقوه واجد شکاف‌هایی باشد ولیکن این شکاف‌ها فعال و سیاسی نشده باشند. شکاف‌ها و تعارضات اجتماعی تنها وقتی که به صورت قطب‌بندی‌های آشتی‌ناپذیر فکری و ایدئولوژیک در جامعه درآیند، مانع توسعه سیاسی می‌شوند. در کشورهایی که شکاف‌های محلی، منطقه‌ای، قومی، فرهنگی، و طبقه‌ای باشد، از ظهور شرایط لازم برای توسعه سیاسی جلوگیری می‌کند و مانع از توسعه سیاسی می‌شود؛ زیرا چنین شکاف‌هایی معمولاً زندگی اجتماعی و سیاسی را به سوی بدبینی، بی‌اعتمادی و ترس و خشونت سوق می‌دهد و این‌ها همگی مانع از توسعه سیاسی است. از دیگر عواملی که مانع از توسعه سیاسی می‌شود عبارت‌اند از: جزمیت، فقدان انگیزه موقعیت‌طلبی در مردم، فساد سیاسی به خاطر منافع شخصی، پراکندگی احزاب سیاسی، متمرکز شدن اختیارات و سیاسی شدن نیروهای مسلح، اسطورگرایی، احساساتی بودن، وجود تفکر افراطی درباره هویت‌های فرهنگی جوامع، محافظه‌کاری، سوء ظن در برابر ابتکار و غیره.

۶. مراحل توسعه در جامعه

چندین بار برای توضیح و توصیف فرآیندهای صنعتی شدن، نظریه‌های مرحله‌ای پیشنهاد شده‌اند. یکی از مهم‌ترین نمونه آن‌ها در اینجا نظریه روستو (۱۹۶۶) است. نقطه آغاز نظریه روستو را تحت عنوان مرحله خیز به منزله رشد و شکوفایی خاص اقتصادی می‌دانیم. این مرحله وقتی فرا می‌رسد که رشد اقتصادی خوداتکاء، تأمین و انجام شده باشد. از جمله نظریه‌های مرحله‌ای دیگر، شعبه‌ها و شاخه‌ها و گزینه‌های دوگانه و سه‌گانه تحول اجتماعی است. با وجود این به نظر می‌رسد که الگوی عالی یا پارادایم تکاملی اغلب به اندیشه‌های فرآیندهای توسعه خطی وابسته باشد. این پارادایم خطی با توجه به جنبه‌های متعدد و غیرعادی و نابه‌هنگام آن فی‌المثل فرآیندهای اختلاف‌زدائی و درهم‌جوشی کارکردها، تجدید حیات گرایش‌های اسنادی به هنگام کسب پایگاه مدت‌ها است که متزلزل از کار درآمده است. همچنین تصورات حرکت گام به گام (یا الگوی شرط لازم) که انسان می‌باید به موجب آن ابتدا به یک مرحله خاص از توسعه برسد تا بتواند مراحل بعدی را تحقق بخشد، به طور کلی زیر سؤال رفته است. این امر به وضوح نشان می‌دهد که بروز موارد انحرافی فی‌المثل در ژاپن وجود دارد که از مرحله آغازین کشاورزی فئودالی بدون پیمودن گام‌های بینابینی منظم و قابل شناخت، به صورت جامعه صنعتی جدید و پیشرفته درآمده و در عین حال بر ساختارهای سنتی متکی است. بر عکس به نظر می‌رسد که در حقیقت فرآیندهای تخصصی کردن و فردگرایی کردن، رشد اقتصادی را به راه می‌اندازند، در عین حال هم می‌توانند با پیشرفت و توسعه تصاعدی، به صورت توسعه منفی و انحطاط درآیند.

۷. آمادگی اجتماعی برای توسعه

اعتماد از مفاهیم کلیدی در حوزه جامعه‌شناسی و یکی از ابعاد مهم سرمایه اجتماعی محسوب می‌شود و طرح اعتماد اجتماعی، بیانگر توجه فزاینده به عوامل اجتماعی و نهادی در مطالعات توسعه است. مطالعاتی که عمدتاً بر مؤلفه‌های اقتصادی تأکید داشته، ولی در دهه‌های اخیر، بیشتر به عوامل اجتماعی و فرهنگی توسعه معطوف گردیده است. با اهمیت یافتن اعتماد اجتماعی در جامعه معاصر به تدریج این مفهوم در نزد سیاست‌گذاران، برنامه‌ریزان و دولتمردان نیز از جایگاه

خاصی برخوردار شده تا جایی که سنجش اعتماد اجتماعی در قانون برنامه توسعه اقتصادی - اجتماعی کشور مورد توجه قرار گرفته است.

۸. زیر ساخت‌های توسعه

زیر ساخت، در عمومی‌ترین حالت، یک دسته از عوامل ساختاری به هم پیوسته می‌باشد که تکیه‌گاه اسکلت یک ساختمان کامل را فراهم می‌آورد. این واژه در زمینه‌های متفاوت معانی گوناگونی می‌دهد، اما شاید در بسیاری موارد جهت اشاره به جاده‌ها، و مجرای فاضلاب از آن استنباط شود. ممکن است این عوامل گوناگون مجتمعاً زیرسازه شهری، زیرسازه مربوط به شهرداری، یا به طور ساده سازه‌های عمومی نامیده شوند، اگر چه ممکن است به عنوان بخش خصوصی یا تشکیلات اقتصادی دولتی گسترش یافته و اداره شوند. ممکن است در دیگر موارد کاربردی، زیرسازه جهت اشاره به تکنولوژی اطلاعات، کانال‌های غیررسمی و رسمی ارتباطات، ابزارهای گسترش نرم‌افزاری، شبکه‌های سیاسی و اجتماعی، یا اعتقادات مشترکی که اعضای گروه‌های خاص حفظ کرده‌اند به کار رود. معذالک متضمن عمومی‌ترین موارد استفاده این تصور کلی می‌باشد که زیرسازه تشکیلات ساختاری را فراهم آورده و سیستم یا سازمان خادم را حمایت می‌کند، خواه این سیستم یک شهر، یک ملت، یا یک اجتماع باشد.

۹. نظریه‌های توسعه

۹-۱. نظریه صنعت پیشرو

بسیاری از اقتصاددانان بر این باورند که رشد و توسعه بخش صنعت، زمینه رشد و توسعه سایر بخش‌ها را فراهم می‌سازد زیرا بخش صنعت به دلیل توانمندی در ایجاد ارزش افزوده و اشتغال‌زایی از یک سو و تامین ماشین آلات، تجهیزات و نیازهای سایر بخش‌های تولیدی و خدماتی از سوی دیگر از اهمیت بسیار بالایی در رشد و شکوفایی اقتصاد و در نتیجه توسعه جوامع برخوردار است. به همین دلیل هم نظریه صنعت پیشرو در توسعه کشورها نقش مهمی را ایفا می‌کند.

۹-۲. نظریه جغرافیا

یکی دیگر از نظریات رایج در مورد دلایل نابرابری در جهان و توسعه متفاوت کشورهای مختلف، فرضیه مرتبط با جغرافیا است. جغرافیا بر همه عواملی دلالت دارد که بخشی از محیط فیزیکی، جغرافیایی و اکولوژیک هستند و فرضیه جغرافیا معتقد است که شکاف گسترده میان کشورهای فقیر و غنی در اثر تفاوت‌های جغرافیایی به وجود آمده است. بنابراین می‌توان گفت که بر اساس عقیده این گروه از نظریه‌پردازان، مناطقی که دسترسی به آن‌ها از نظر جغرافیایی مشکل‌تر است یعنی به عنوان مثال برای رسیدن به آن‌ها باید از معابر سخت و موانع طبیعی بیشتری عبور کرد، توسعه‌نیافته‌تر هستند. همچنین مناطقی که میزان بارش در آن‌ها بیشتر است و آب و هوای معتدلی دارند، توسعه‌یافته‌تر هستند. البته این نظریه با توجه به پیشرفت و توسعه کشورهایمانند مالزی و سنگاپور رد شده است.

۹-۳. نظریه فرهنگ

فرضیه فرهنگی معتقد است که علت تفاوت در توسعه کشورها به فرهنگ کشورها مرتبط می‌شود. این دسته از نظریه‌پردازان معتقدند که به عنوان مثال دلیل عقب‌ماندگی آفریقا، نبود اخلاق کاری مناسب در آن‌ها و باور به سحر و جادو است و یا دلیل توسعه نیافتن آمریکای لاتین، ذات تهی‌دست آن‌ها است. این نظریه هم می‌تواند درست باشد و هم نادرست. بدین معنی که فرهنگ با عوامل موثر بر توسعه ارتباط مستقیمی دارد، ولی به عنوان مثال دو کشور کره شمالی و کره جنوبی فرهنگ مشترک طولانی دارند اما از لحاظ توسعه‌یافتگی کاملاً از یکدیگر متفاوت هستند. بنابراین این نظریه در بیشتر موارد نمی‌تواند پاسخ‌گوی دلیل تفاوت میزان توسعه‌یافتگی کشورها باشد، اما در بعضی موارد عکس این نتیجه هم ممکن است.

از آنجایی که فرهنگ به باورها و عقاید اشاره دارد و باورهای یک قوم، بخشی از فرهنگ آن‌هاست، بنابراین اگر فرهنگ با قومیت تعریف شود بر اساس نتایج به دست آمده از پژوهش‌های مختلف، قومیت بر توسعه یک منطقه تاثیرگذار است. زیرا اقلیت‌های قومی و مذهبی در کشورهای در حال توسعه و توسعه نیافته معمولاً از امتیازات کمتری نسبت به دیگر

مناطق برخوردارند. به عنوان نمونه برخی استان‌های سنی و مرزی کشور طی سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۳ از درآمد نسبی کمتری برخوردار بوده‌اند.

۹-۴. نظریه‌های دیدگاه محافظه کار

دیدگاه محافظه کار شامل نظرات کلاسیک‌ها، نئو کلاسیک‌ها و نیز مدل‌های توسعه لوئیس^{۱۶} (۱۹۵۴) و مدل‌های رشد و اقتصادهای توسعه نیافته است. این دیدگاه توسعه را عمدتاً با معیارهای تئوری‌های پیشرفته صنعتی می‌سنجد و نظرات این دیدگاه کمی و محافظه کارانه است. افزایش بهره‌دهی کار و انعکاس و تأثیر آن بر توزیع و استفاده از محصول اجتماعی، هسته‌ی اصلی تئوری توسعه در مدل کلاسیک است. به صورت کلی، کلاسیک‌ها توسعه‌ی اقتصاد را باور داشتند و پیشرفت تکنیکی را عامل اساسی در پیشرفت اقتصادی می‌دانستند.

نئو کلاسیک‌ها، توسعه نیافتگی را در دور بسته‌ای می‌دیدند که ناتوان از ایجاد توسعه است، مگر این که عاملی از خارج به کمک آن بشتابد. ولی توسعه از بالا (مرکز) در نظریه اقتصادی نئو کلاسیک ریشه دارد و نمونه آمایشی آن مفهوم قطب رشد است.

لوئیس را شاید بتوان معروف‌ترین توسعه شناس دیدگاه محافظه کار معرفی کرد. لوئیس اقتصاد دوگانه یا دوآلیستی را مطرح می‌کند که یک کشور توسعه نیافته دارای دو بخش است، بخش مدرن، صنعتی یا سرمایه‌داری و بخش سنتی، کشاورزی یا غیر سرمایه‌داری. بخش سنتی نیروی کار بخش صنعتی را فراهم می‌کند و بنابراین آنچه لازم به نظر می‌رسد سرمایه است که می‌تواند از خارج تأمین شود. لوئیس نام مدل خود را توسعه‌ی اقتصادی با عرضه‌ی نامحدود نیروی کار گذاشت؛ چون در مدل وی عرضه‌ی نیروی کار نامحدود است، از این جهت یک مدل کلاسیک به شمار می‌رود.

در مورد مدل‌های رشد و اقتصادهای توسعه نیافته، هنری بروتون^{۱۷} (۱۹۷۲) معتقد است با این که درآمد سرانه‌ی پائین و بالتبع پس انداز محدود نمایانگر اصلی توسعه نیافتگی است، اما نمایانگرهای مهم دیگری نیز وجود دارند، بیکاری پنهان در سطح وسیعی وجود دارد،

¹⁶ Lewis

¹⁷ Broughton

فعالیت‌های عمده شامل تولید مواد خام و محصولات کشاورزی بوده و سطح تولید کشور پائین است، سطح تکنولوژی هم پائین است و به دنبال آن کمبود ظرفیت کارفرمایی و مدیریت وجود دارد، مضافاً این که یک کشور عقب مانده بیشتر با کشورهای پیشرفته مرادده و مبادلات بازرگانی دارد تا با همگنان خویش (لطیفی، ۱۳۸۸).

۹-۵. نظریه‌های دیدگاه رادیکال

دیدگاه رادیکال شامل نظرات پل باران^{۱۸} (۱۹۵۷) و مکتب وابستگی است. این دیدگاه موضوع توسعه کشورهای پیشرفته و کشورهای توسعه نیافته را دو امر کاملاً متفاوت می‌داند و در مسائل توسعه، مسائل کیفی را بر مسائل کمی مقدم می‌دارد و غالباً توسعه را بدون انقلاب اجتماعی ناممکن می‌شمارد. در این دیدگاه، نظریات بسیار متنوع و حتی متفاوتی وجود دارد، ولی پایه و اساس تمام نظریه پردازان این دیدگاه بدین صورت است که: توسعه فرآیندی است که فارغ از استعمار و استثمار در حالی که سطح زندگی جامعه را بالا می‌برد، تفاوت‌ها را نیز کاهش می‌دهد؛ تفاوت بین گروه‌های اجتماعی، بین افراد، بین زن و مرد، بین کار فکری و کار یدی، بین شمال شهر و جنوب شهر، بین شهر و روستا و غیره. فرآیندی است که نه تنها می‌کوشد سطح تخصص را بالا ببرد، بلکه امکان آن را نیز برای همه فراهم می‌نماید. به نظر باران اگر چه تکامل جامعه بشری و پیشرفت اقتصادی درخشان بوده است، اما این مسئله فقط منحصر به کشورهای پیشرفته است و در کشورهای عقب مانده عکس این اتفاق افتاده است. به نظر وی حضور سرمایه‌داری غرب در جوامع عقب مانده مانع اصلی رشد و توسعه‌ی آنهاست، برای این ادعا نیز دو مثال از کشورهای هند و ژاپن مطرح می‌کند که هندوستان یک کشور کاملاً غنی از نظر فرهنگ و منابع، با سابقه‌ی تاریخی، وسیع و ثروتمند، با بنیان محکم اقتصادی و صنایع متنوع کارخانجات نساجی، محصولات گوناگون کشاورزی و غیره، زمانی که به زیر استعمار انگلستان کشیده می‌شود، از رشد و توسعه باز می‌ایستد. منابع و ثروت‌هایش که برای توسعه و پیشرفت خود آن کشور لازم‌اند به تاراج می‌روند. کارخانجات پارچه‌بافی‌اش از بین می‌روند تا محصولات نساجی انگلیس به قیمت‌های بسیار بالاتر در آنجا به فروش برسد و اختلافات نژادی، مذهبی و قومی دامن زده

¹⁸ Paul Baran

می‌شود و فرهنگ و سنت‌های جامعه مورد هجوم قرار می‌گیرد. به طور خلاصه عمده‌ی مازاد اقتصادی و ارزش افزوده‌ی آن کشور به جای این که رشد اقتصادی هند را تأمین نماید، در انگلستان مورد استفاده قرار می‌گیرد تا توسعه‌ی آن کشور را تسریع کند. بر عکس کشور ژاپن که از لحاظ منابع طبیعی فقیر است و به هیچ وجه قابل مقایسه با کشور هندوستان نمی‌باشد چه از نظر وسعت و چه از نظر منابع طبیعی و ثروت‌های خدادادی، چون هرگز استعمار پای به آنجا ننهاد؛ توانست کم‌کم در اثر اصلاحات اجتماعی داخلی و حفظ مازاد اقتصادی و ارزش افزوده در داخل جامعه به چنان وضعیتی از توسعه اقتصادی برسد که اکنون در شمار پیشرفته‌ترین کشورهای صنعتی قرار گرفته است. اما نکته‌ی اصلی آن است که ژاپن هرگز مستعمره نبوده است. به نظر اقتصاددانان مکتب وابستگی، باید ارتباط بین کشورهای پیشرفته و عقب مانده قطع شود تا جامعه بتواند در مسیر توسعه قرار گیرد.

۹-۶. نظریه‌های دیدگاه اصلاح طلب

دیدگاه اصلاح طلب شامل نظرات پی میسرا^{۱۹} (۱۹۸۵) می‌باشد و این دیدگاه تأکید دارد که تفاوت‌های بین زمینه تاریخی توسعه‌ی کشورهای پیشرفته و توسعه نیافته مورد توجه قرار گیرد و مسائل انسانی مرکز ثقل توسعه دانسته شود.

دیدگاه مذکور هم نظریات کمی دیدگاه اول را مورد حمله قرار می‌دهد و هم خشونت مورد نظر دیدگاه دوم را و بیشتر ناظر به اصلاحات اقتصادی و اجتماعی است. توسعه شناسان این دیدگاه که اغلب از جهان سوم هستند و در سطح بین‌المللی در سازمان‌هایی نظیر سازمان ملل، سازمان بین‌المللی کار، بانک جهانی و غیره فعالیت دارند، دو دیدگاه قبلی را هم از لحاظ درک آن‌ها از توسعه و هم از نظر ارائه‌ی مدل‌ها و سیاست‌هایشان مورد حمله و انتقاد قرار می‌دهند زیرا انسان کمتر از آنکه باید باشد در تنوری‌هایشان مطرح است. از نظر میسرا توسعه یک فرآیند است نه یک وضعیت و این فرآیند سرانجام به ارزش‌ها بازگشت می‌کند و در نهایت ارزش‌های مربوط به مردم موضوع توسعه است، نه ارزش‌های دنیای غرب.

¹⁹ RP Misra

۹-۷. نظریه قطب رشد

از جمله تئوری‌های توسعه که در کشور اجرا شده است، تئوری قطب رشد است. این نظریه که ابتدا توسط فرانسوا پرو^{۲۰} (۱۹۶۵) مطرح شد ابتدا به صنعت توجه داشت. وی معتقد بود که جوهر و اصل توسعه صنعتی به یکباره و در همه جا حاضر نخواهد شد بلکه ابتدا در کانون‌هایی با شدت‌های مختلف ظاهر شده و از طریق مسیرهایی در نقاط معینی آغاز و پخش می‌شود. این کانون را وی قطب رشد خواند. در واقع پرو (۱۹۶۵) قطب‌ها را مانند میدان نیرویی تصور کرد که از آن نیروهایی منتشر شده و نیروهایی جذب می‌شود. این نیروها همان جریان‌های اقتصادی هستند مانند: جریان نیروی کار، حمل مواد اولیه، سرمایه، حرکت دانشجویان برای تحصیل، خدمات پزشکی، اطلاعات، نوآوری و ابتکار و غیره. قطبی شدن صنعتی مانند آهن ربایی که خاصیت جذب دارد، منجر به قطبی شدن جغرافیایی آن مناطق خواهد شد، زیرا سرمایه‌گذاری‌های کلان در این مناطق انجام شده که این موضوع منجر به جذب جمعیت دیگر مناطق خواهد شد. نظریه قطب رشد بر دو اثر استوار است: یکی اثرات تمرکز و دیگری اثرات پخش. به این صورت که رشد همزمان بعد از صنعتی شدن در همه جا ایجاد نمی‌شود بلکه در نقاط یا قطب‌های توسعه اتفاق می‌افتد که از قدرت جاذبه بالایی برخوردارند (اثر تمرکز) این نقاط توسعه را در کانال‌هایی پخش می‌کند که کل اقتصاد را تحت تاثیر قرار می‌دهد (اثر پخش). اثر پخش یعنی اینکه به مرور زمان، ویژگی‌های پیشاهنگی قطب رشد، همچون موجی در فضای اطراف پخش می‌گردد تا سرتاسر منطقه را در برگیرد. شاید بتوان گفت که اثر پخش، مهم‌ترین جنبه این تئوری است. به نظر منطقی می‌رسد که پس از اینکه منابع و امکانات در اثر قطبی شدن به مرکز جذب شدند، با گذشت زمان این منابع شروع به پخش شدن در فضای اطراف نمایند. ولی اثبات این قسمت از تئوری در عمل دشوارتر بوده و به رغم استدلال‌هایی که شده، مطالعات تجربی نتوانسته‌اند نشان دهند که واقعاً رشد از مرکز به خارج از آن گسترش می‌یابد. نظریه قطب رشد در کشورهای جنوب از جمله کشور ایران به کار برده شد و اثرات ناگواری در توسعه و نظام سکونتگاهی ایران بر جای گذاشته است. این نظریه که به مدل توسعه اقتصادی هم مشهور

است، رویکرد غیر مشارکتی دارد و مختص نظام‌های متمرکز برنامه‌ریزی است. اصول و مبانی قطب رشد شامل پنج مرحله است:

(۱) توسعه در محور نظام سکونتگاهی در مراحل اولیه شکل‌گیری حالت قطبی دارد و با تمرکز همراه است؛

(۲) عدم تعادل و عدم توازن هم در فضا و هم در فعالیت از ویژگی مراحل اولیه توسعه بوده و اجتناب‌ناپذیر است؛

(۳) رشد و تمرکزگرایی می‌تواند در مرحله بعد منتشر شود و به اطراف رخنه کند؛

(۴) از طریق انتشار، قطب رشد اولیه می‌تواند قطب‌های رشد ثانویه یا فرعی ایجاد کند؛

(۵) ویژگی انتشار به خودی خود رخ داده و نیازی به مداخله دولت ندارد.

برای مرحله اول نیاز است که زیر ساخت‌ها و جمعیت در یک نقطه متمرکز شود، مرحله دوم عدم تعادل در فعالیت و فضا است که فعالیت به سه دسته صنعتی، خدماتی و کشاورزی تقسیم‌بندی می‌شود و فضا هم به عنوان مثال به شهری و روستایی. زمانی که سهم بودجه صنعت نسبت به کشاورزی و خدمات بیشتر شود منجر به شکاف بین جمعیت شهر و روستا خواهد شد و آنچه در مرحله سوم اتفاق می‌افتد بدون دخالت دولت‌ها است. آنچه که باید در مرحله بعد انجام شود، ایجاد قطب‌های فرعی و ثانویه است ولی تجربه عملی در دنیا شواهد کمی از وقوع این مرحله را نشان می‌دهد و در نتیجه عدم تعادل و توازن به اوج خود خواهد رسید. سوال این است که چرا در جوامع مختلف مرحله اول قطبی شدن شکل می‌گیرد اما جامعه وارد مرحله بعد نمی‌شود؟

گذر از مرحله قطب به انتشار نیازمند موارد زیر است که عبارت‌اند از:

(۱) فراهم آوردن زیر ساخت‌ها برای ایجاد بستر مناسب انتقال به نواحی دیگر از جمله شبکه‌های ارتباطی و زیر ساخت‌های قانونی و فرهنگی و حتی باورها، که به دلیل هزینه‌های سنگین ایجاد زیر ساخت‌های لازم و عدم توانایی این مناطق در تامین هزینه این زیر ساخت‌ها، منجر به عدم انتشار می‌شود؛

(۲) به باور بعضی‌ها، فشارهایی که در قطب‌های رشد وجود دارد مانع از ایجاد قطب‌های فرعی می‌شود؛

(۳) در مرحله انتشار باید نواحی پیرامون از نظر زیر ساخت‌ها توانایی پذیرش نقش قطب فرعی یا ثانویه را در خود ایجاد کرده باشند، اما به دلیل ضعف ساختارهای اقتصادی و اجتماعی این آمادگی ایجاد نمی‌شود، پس مرحله گذر اتفاق نمی‌افتد؛

(۴) انتخاب و مکان‌یابی بهینه قطب‌های رشد اولیه، از عوامل اصلی در شکل‌گیری مراحل بعدی انتشار است؛

(۵) عوامل سیاسی که مانع از انتشار می‌شود.

۸-۹. نظریه مرکز - پیرامون

جان فریدمن (۱۹۶۶) یکی از چند نویسنده‌ای است که چهارچوبی کم و بیش هماهنگ برای ساختار منطقه‌ای ارائه می‌دهد، او ضمن فاصله گرفتن از بحث صرف اقتصادی به سمت پیوندهای بین قطبی شدن، کنش متقابل و نظریه‌سازی حرکت می‌کند. وی در سال ۱۹۶۶ با ارائه نظریه مرکز - پیرامون، مرکز را به عنوان منشأ توسعه دانسته که با به وجود آمدن توسعه در مرکز و حرکت به سمت پیرامون جریان می‌یابد، به عبارت دیگر هر کشوری از یک بخش هسته‌ای و نواحی پیرامونی تشکیل می‌شود و نواحی پیرامونی بر اساس روابطی که با هسته مربوطه دارند تعریف می‌شوند. مناطق هسته‌ای اثر تعیین‌کننده‌ای بر پیرامون داشته و برتری خود را بر آنان اعمال می‌کنند. اساس نظریه مرکز - پیرامون بر مبنای واقعیت شکل گرفته است که مناطق مرزی در پیرامون کشورها مکان‌گزینی شده‌اند.

فریدمن (۱۹۶۶) رابطه بین مرکز و پیرامون را، رابطه‌ای استعماری دانسته که قطبی شدن را در مرکز و حاشیه‌ای شدن را در پیرامون به دنبال دارد. مرکز به عنوان محل تمرکز اطلاعات، نوآوری و تخصص، جایگاه مناسبی برای رخداد توسعه است و همچنین مرکز، پیشرفت خود را از طریق تسلط و کنترل بر فعالیت‌های اقتصادی و سیاسی مناطق پیرامونی و نیمه پیرامونی به دست می‌آورد. در واقع نواحی پیرامونی، مناطقی هستند که مسیر توسعه آن‌ها توسط نهادهای نواحی مرکزی و با توجه به نحوه ارتباط آن‌ها و بر حسب وابستگی عمده تعیین می‌شود.

۹-۹. نظریه وابستگی

نظریه وابستگی در دهه ۱۹۵۰ یعنی در دورانی که کشورهای جدید بسیاری بعد از جنگ جهانی دوم به وجود آمده و بیشتر آن‌ها در وضعیت توسعه نیافتگی محصور شده بودند و همچنین بسیاری دیگر از کشورهای جهان مانند آمریکای لاتین که از ابتدا قرن نوزدهم و قبل از دولت‌ها و ملت‌های اروپایی وجود داشتند ولی هنوز توسعه نیافته بودند، مطرح شد.

پیدایش این کشورهای جدید توسعه نیافته و واکنش به نظریات متعارف توسعه که شبیه‌سازی نهادهای کشورهای سرمایه‌داری را کلید توسعه می‌دانست، زمینه‌ساز شکل‌گیری نسل نخست نظریه وابستگی شد و بسیاری از آثار نظریه‌پردازان وابستگی در مورد دلایل عقب‌ماندگی کشورهای آمریکای لاتین است، زیرا مسئله اصلی بیشتر این کشورها دستیابی به توسعه مستقل و پایدار و گریز از چنگال عقب‌ماندگی بوده است. نظریه وابستگی دارای دو جریان اصلی بوده است که با وجود داشتن تشابه و نقاط مشترک، اختلافات اساسی هم در بنیان‌های هستی‌شناختی داشتند. گروه نخست مارکسیست‌هایی بودند که ریشه عقب‌ماندگی را در تضاد طبقاتی نهادینه شده در سرمایه‌داری می‌دانستند که به عرضه جهانی گسترش یافته و به استثمار کشورهای جهان سوم منجر شده است. در واقع مارکسیست دانش اقتصاد را به چالش کشیده و راه را برای دانشی نوین که اقتصاد سیاسی نام گرفته، باز کرد. مهم‌ترین مفهوم گرایش مارکسیستی تاکید بر این موضوع است که عامل اصلی عقب‌ماندگی کشورهای توسعه نیافته نه در درون آن‌ها که در استثمار آن‌ها توسط خارجی‌ها است و به همین دلیل نیز گسستن از خارج و بازگشت به درون مهم‌ترین راه گریز از چنگ توسعه نیافتگی قلمداد شده است و پس باید ارتباط با جهان خارج خشکیده شود. گروه دوم که به اصطلاح مکتب آکلا (Latin American Economic Commission) نامیده می‌شد نگاهی انتقادآمیز و ساختارگرایانه به نظام سرمایه‌داری داشته و آن را منشأ عقب‌ماندگی دانسته است. بنابراین، توصیه نظریه وابستگی به کشورهای عقب‌مانده رسیدن به خود کفایی و گریز از مبادله گسترده و ساختاری با نهادهای سرمایه‌داری جهانی است. به طور عمده نظریه وابستگی بر چهار فرض مبتنی است:

(۱) اقتصاد و جامعه در بخش عمده‌ای از دنیای در حال توسعه، به شکل کامل تحت تأثیر این واقعیت قرار دارند که این کشورها در اصل به منزله تولیدکنندگان مواد خام و مصرف‌کنندگان محصولات صنعتی در اقتصاد جهانی ادغام شده‌اند؛

(۲) این تقسیم کار بوسیله قدرت اقتصادی و سیاسی دنیای توسعه یافته دائمی گردیده است؛

(۳) همین ادغام پابرجا در اقتصاد جهانی، موجب انحرافات جدی اقتصاد داخلی در جهان سوم می‌شود؛

(۴) عوارض این معضل اقتصادی به قلمرو اجتماعی و سیاسی هم سرایت می‌کند.

با توجه به فرض چهارم، نظریه وابستگی هم به مبحث توسعه می‌پردازد و هم به جامعه‌شناسی و اقتصاد کشورهای توسعه نیافته و هم به روابط سلطه در نظام بین‌الملل و به بنیاد سیاست در دوران سرمایه‌داری، به گونه‌ای در تمام رشته‌های علوم اجتماعی مورد توجه قرار می‌گیرد، اما محصور در هیچ یک از رشته‌ها نیست.

۹-۱۰. نظریه توسعه بر پایه صادرات

این نظریه کمبود منابع و سرمایه را عامل عمده عدم پیشرفت مناطق عقب مانده می‌داند و بر رشد بزرگ‌ترین شهرها و به خصوص در مناطق توسعه نیافته تأکید دارد، بنابراین، بهره‌وری اقتصادی از طریق تراکم سرمایه و ایجاد مقیاس انجام می‌گیرد. این نظریه، بر پایه صادرات کمتر، و به طور مستقیم به مسئله ارائه خدمات به مناطق و نواحی پرداخته است.

۹-۱۱. نظریه ساختارگرایی

استفاده از مفهوم ساختار در تاریخ اندیشه جامعه‌شناسی به قرن نوزدهم باز می‌گردد، نخستین بار، امیل دورکیم^{۲۱} از ساختار ریخت‌شناسی گروه سخن می‌گوید و مارکس بحث رو ساختار (روبنا) و زیر ساختار (زیربنا) را مطرح می‌سازد و در فرانسه قبل از جنگ دوم جهانی نیز مکرر از مفهوم ساختاری سخن به میان می‌آید. به دنبال نظریات آلفرد رادکلیف براون^{۲۲} در انگلستان و شاگرد

²¹ Emile Durkheim

²² Alfred Radcliffe Brown

وی مایر فرت^{۲۳}، مردم شناسان دیگری مانند ر. فرچ^{۲۴} و مورداک^{۲۵} نظریات مردم شناسان انگلیسی را در آمریکا دنبال کردند. هر یک مفهوم ساختار را به صورت‌های مختلفی به کار گرفتند. اما در این میان نظرات لوی اشتراوس در چند دهه اخیر اهمیت و برجستگی خاصی پیدا کرده است و جایگاه ساختارگرایی در مکاتب و نظریه‌ها تثبیت شده است. در الگوی ساختارگرایی، علت کاهش میزان رشد، کمبود پس‌انداز نیست بلکه در موارد انگیزه ناکافی برای سرمایه‌گذاری و کمبود ارزش است. در یک اقتصاد توسعه نیافته، بخش کشاورزی سنتی با تکنولوژی و بهره‌برداری پایین فعالیت می‌کند، بخش مدرن با تکنولوژی بسیار پیشرفته و اغلب با سرمایه‌گذاری خارجی در تولید کالاهای اولیه به منظور صادرات فعال است و میزان زیادی از تجهیزات سرمایه‌ای مورد نیازش را وارد می‌کند. تقاضا برای واردات (حتی افزایش قیمت) بسیار بالاست، در حالی که افزایش قیمت کالاهای صادراتی این کشورها چندان درآمد آن‌ها را افزایش نمی‌دهد. این عوامل در کنار گرایش ذاتی این اقتصادها به تورم موج ایجاد بحران در تراز پرداخت‌ها می‌شود. ساختارگرایان معتقدند ویژگی‌های یاد شده موجب شده است تا اقتصادهای توسعه نیافته نسبت به ابزارهای متعارف اقتصاد نئوکلاسیک واکنش متفاوتی داشته باشند. بنابراین، نمی‌توان انتظار داشت که این کشورها دقیقاً از مسیر توسعه کشورهای پیشرفته صنعتی پیروی کنند. این موضوع زمانی اهمیت می‌یابد که قائل باشیم ویژگی‌های اصلی توسعه‌نیافتگی اقتصادی ناشی از تأثیر کشورهای توسعه‌یافته بر کشورهای توسعه نیافته است. برخی از ساختارگرایان به دنبال پاسخ به این سؤال بودند که چگونه رشد اقتصادی کشورهای جهان سوم در ایجاد اشتغال کافی برای جذب نیروی کار جهان سوم ناموفق بوده و نابرابری فزاینده و فقر را در این کشورها ایجاد کرده است؟ این نظریات در گزارش‌های دفتر بین‌المللی کار در دهه ۱۹۷۰ منعکس شد و خواستار تأمین حداقلی از نیازهای اساسی زندگی برای فقیران گردید. البته این نظریه پردازان همچنان رشد اقتصادی و تغییرات ساختاری را در مرکز توجه خود داشتند، اما معتقد بودند که توسعه باید به الگوی توزیع درآمد و سطح زندگی فقیران هم پردازد. بدین ترتیب آن‌ها کاملاً در مقابل

²³ MeyerFrtr

²⁴ R.frch

²⁵ Murdock

ایده نظریه پردازان نوسازی قرار گرفتند که بر این باور بودند که رشد اقتصادی به تدریج به تمامی اعضای جامعه سود خواهد رساند. الگوی ساختارگرا عناصری از هر دو نگرش نئومارکسیستی و هسته در حال گسترش سرمایه‌داری را با خود دارد. از یک سو به شرایط اقتصادی بین‌الملل و حجم بازار داخلی نگاه می‌کند و از طرفی، رویکردی تاریخی برای تحلیل مسائل جهانی دارد. اما الگوی ساختارگرا با هر دو رویکرد بالا تفاوت‌هایی نیز دارد. ساختارگراها بر محدودیت حجم بازار داخلی اشاره دارند و از این نظر با الگوی هسته در حال گسترش سرمایه‌داری متفاوت هستند. همچنین نگرش آن‌ها غیر طبقاتی است و معتقدند طبقه سرمایه‌داری می‌تواند نقش مثبت در توسعه داشته باشد. به همین دلیل با الگوی نئومارکسیستی هم متفاوت هستند. با وجود این تفاوت‌ها می‌توان رد پای ساختارگرایی کلاسیک را در مکتب وابستگی که الگویی مارکسیستی دارد دید.

۹-۱۲. نظریه نوسازی

این دیدگاه پس از جنگ جهانی دوم، بر پایه نظریه‌های جامعه‌شناسی ساخت‌گرایی - کارکردگرایی شکل گرفت. آلون سو^{۲۶} نوسازی را محصول سه رویداد مهم پس از جنگ جهانی دوم می‌داند: اول، ظهور ایالات متحده به عنوان یک ابرقدرت؛ دوم، گسترش جنبش جهانی کمونیسم و نفوذ گسترش شوروی در اروپای شرقی و آسیا و سوم، تجزیه امپراطوری‌های استعماری اروپایی در آسیا، آفریقا و آمریکای لاتین که موجب پایداری بسیاری دولت - ملت‌های جدید شده بود که هر یک به دنبال الگویی برای رشد و توسعه اقتصادی بودند. بدین ترتیب نخبگان سیاسی ابتدا در آمریکا، اندیشمندان علوم سیاسی را به مطالعه کشورهای جهان سوم ترغیب کردند تا ضمن رسیدن به توسعه اقتصادی و ثبات سیاسی از پیوستن آن‌ها به کشورهای کمونیست جلوگیری کنند. بدین ترتیب، در نتیجه تقویت گفتمان توسعه توسط حاکمیت به تدریج انبوهی از نظریات توسعه وابسته به انگاره نوسازی در رشته‌های مختلف جامعه‌شناسی، روانشناسی اجتماعی، اقتصاد و ... پدید آمد، که عمده‌ترین نقاط اشتراک آن‌ها که به نوعی تبدیل به نقاط ضعف آن‌ها نیز گردید تأکید بر عوامل درونزا در فرایند توسعه و

نادیده انگاشتن عوامل خارجی و برونزا، تعمیم تجربه تاریخی اروپای غربی به کل جهان و حاکم دانستن ضرورت‌های پیشینی تکاملی بر کل تاریخ می‌باشد. ماری لوی^{۲۷} از جامعه‌شناسان نوسازی است که میزان سنتی یا مدرن بودن جوامع را با میزان و درجه‌ای که ابزارها و منابع بی‌روح قدرت به کار گرفته می‌شوند، می‌سنجد. مطابق این تقسیم‌بندی، جوامع بر روی پیوستاری از جوامع نسبتاً نوسازی شده تا جوامع نسبتاً نوسازی نشده قرار می‌گیرند. از نظر وی، برای آنکه توسعه آغاز شود باید یک بار الگوی جوامع نسبتاً نوسازی شده پدید یابد و پس از آن گرایش عام به وجود می‌آید که به همه زمینه‌های اجتماعی سرایت می‌کند. یکی دیگر از جامعه‌شناسان مکتب نوسازی، می‌توان به نیل اسملسر^{۲۸} اشاره کرد. از نظر اسملسر، نوسازی عموماً بر تمایز ساختاری است. در فرایند نوسازی ساختارهای پیچیده‌ای که کارکرد جداگانه‌ای داشته‌اند، به ساختارهای متعدد تخصصی تقسیم می‌شوند که هر یک تنها یک وظیفه را انجام می‌دهند، با این تفاوت که در حالت جدید بسیار کارآمدتر هستند.

۹-۱۳. نظریه نئولیبرالیسم

نقدی به نظریه نوسازی وارد شد که بحث آن در مورد ناکارآمدی دولت‌های جهان سوم بود. این دسته از نظریه‌پردازان معتقد بودند که فساد و ناتوانی دولت‌ها اجازه نمی‌دهد تا مردم این کشورها توسعه را تجربه کنند. بنابراین برخلاف الگوهای پیشین، دولت باید دخالت خود را به حداقل برساند و امور را به دست بخش خصوصی بسپارد. علاوه بر این، قوانین و مقررات موجود در کشورهای جهان سوم تنها به سود عده‌ای کم شمار است و این قوانین هم باید کاهش یابند تا امکان توسعه برای کشورها فراهم شود. بدین ترتیب نحله فکری جدیدی در اقتصاد سیاسی جهان مطرح شد که به نام نئولیبرالیسم شناخته می‌شود و دو آموزه اصلی دارد: آزادی سازی و خصوصی سازی. نئولیبرالیسم، نظریه‌ای در مورد شیوه‌هایی در اقتصاد سیاسی است. با گشودن راه برای تحقق آزادی‌های کارآفرینانه و مهارت‌های فردی در چهارچوبی نهادی که ویژگی آن حقوق مالکیت خصوصی قدرتمند، بازارهای آزاد و تجارت آزاد است، می‌توان رفاه و بهره‌وری

²⁷ MaryLevy

²⁸ NeilSmelser

انسان را افزایش داد. از نظر نئولیبرالیسم، نقش دولت، ایجاد و حفظ یک چهارچوب نهادی مناسب برای عملکرد این شیوه‌هاست. یکی از سیاست‌های اصلی نئولیبرالیسم کاهش خدمات اجتماعی است. نظریه‌پردازان نئولیبرالیسم بر این باورند که رشد اقتصادی در گرو کاهش هزینه‌های اجتماعی و افزایش سرمایه‌گذاری اقتصادی است. قابل ذکر است که رویکرد نئولیبرال با توجه به کسری بودجه کشورهای توسعه نیافته و نیاز کشورها به کاهش تورم و حجم دولت، مطرح شد و سپس به عنوان نظریه‌ای برای توسعه عرضه گردید.

۹-۱۴. نظریه نهادگرایی

در دهه ۱۹۶۰، دیدگاه فکری دیگری در اقتصاد توسعه متولد شد که به نقش نهادها در توسعه کشور اهمیت می‌داد. این تفکر ناشی از مطالعات گوناگون میردال در مورد فقر آسیای جنوبی با نام نهادگرایی شهرت یافت. میردال معتقد بود که باید تاریخ و سیاست، نظریه‌ها و ایدئولوژی‌ها، ساختارها و سطوح اقتصادی، لایه‌های اجتماعی، کشاورزی و صنعت، رشد جمعیت، بهداشت و آموزش را نه به صورت مجزا و جدا از هم، که در ارتباط متقابل مطالعه کرد. وی معتقد بود که توسعه اقتصادی نتیجه عمل عوامل دورانی است. در این روند ثروتمندان سود بیشتری می‌برند و تلاش فقرا در بهبود نسبی شرایط زندگی شان دچار وقفه می‌شود. به عقیده وی، در جریان توسعه اقتصاد دو نوع اثر ایجاد می‌شود: اثر بازدارنده که نقش مسلط دارد و اثر تهیه‌کننده که نقش چندانی بر توسعه اقتصادی کشورهای در حال توسعه ندارد. اثر بازدارنده وضع نامساعدی است که در کشورهای توسعه نیافته بر اثر تأکید بر صادرات موارد و کالاهای کشاورزی ایجاد می‌شود و این به زیان رشد و توسعه صنعتی کشور است. اثر تهیه‌کننده به معنی افزایش درآمد صادراتی و ارتباط دادن آن با سایر بخش‌های اقتصادی است. مطابق تحلیل‌های نهادی، فعالیت‌های اقتصادی - اجتماعی به تبعیت از فرصت‌ها و پاداش‌هایی که نهادها ایجاد می‌کنند، شکل می‌یابد و اگر چهارچوب‌ها به فعالیت‌های واسطه‌گری بهره بیشتر برسانند، چنین فعالیت‌هایی بیشتر خواهد شد. از آنجا که افراد برای دستیابی به کارآمدی بالاتر، تعاملات خود را تغییر می‌دهند، نهادها نیز به تدریج تغییر یافته یا حتی از بین می‌روند. نهادگرایان با تأکید بر نقش نهادهای غیر رسمی، نتیجه می‌گیرند که انتقال قواعد رسمی سیاسی و اقتصادی که در غرب بوده‌اند، ابزاری

کافی برای نیل جهان سوم به توسعه نخواهد بود. آن‌ها همچنین به نقش ویژه دولت توجه می‌کنند که بخش گسترده‌ای از قواعد اقتصادی را تعیین و اجرا می‌کند.

۹-۱۵. نظریه توسعه به مثابه آزادی

در دهه ۱۹۸۰، اندیشه آمارتیاسن در مورد توسعه بسیار مورد توجه قرار گرفت، به طوری که بسیاری از جنبه‌های شاخص توسعه انسانی بر مبنای نگرش وی شکل گرفته است. از نظر آمارتیاسن، وفور تولیدات به اندازه‌ای رسیده است که بتوان بر محرومیت، فقر و گرسنگی غلبه کرد؛ اما در جهان حاضر شاهد تداوم فقر و نیازهای اولیه تأمین نشده، وقوع قحطی‌ها و گرسنگی گسترده و فراگیر، نقض آزادی‌های سیاسی ابتدایی و نیز آزادی‌های اساسی، بی‌توجهی گسترده نسبت به منافع و عاملیت زنان و وخیم‌تر شدن تهدیدات نسبت به محیط زیست هستیم. هدف اصلی توسعه، غلبه بر مشکلات و محرومیت‌هاست. از نظر او آزادی اهمیت زیادی دارد؛ به طوری که آزادی هم هدف و هم ابزار توسعه است. اما تعریف آزادی در جامعه محدود می‌شود. کیفیت آزادی عاملیتی است که هر یک از اعضای جامعه از آن برخوردار است و بوسیله فرصت‌های اجتماعی، سیاسی و اقتصادی که در اختیار افراد قرار می‌گیرد، مقید می‌شود. توسعه شامل حذف انواع مختلف موارد خلاف آزادی است که انتخاب و فرصت عاملیت معقول مردم را از آن‌ها می‌گیرد و امکان پرورش قابلیت‌های آن‌ها را از بین می‌برد.

۹-۱۶. عدالت منطقه‌ای دیوید هاروی^{۲۹}

دیوید هاروی در کتاب عدالت اجتماعی و شهر، با بررسی مفهوم عدالت اجتماعی آن را از دید جغرافیایی مورد کنکاش قرار می‌دهد و معتقد است که توزیع عادلانه در مقیاس سرزمینی و منطقه‌ای لزوماً مترادف با توزیع عادلانه در سطوح دیگر یا توزیع عادلانه در سطح مناطق، توزیع عادلانه بین افراد را نیز به دنبال خواهد داشت. هاروی ماهیت عدالت اجتماعی را به کمک سه معیار کلی تشریح می‌کند: نیاز، منفعت عمومی و استحقاق. وی برای تدوین اصول توزیع عادلانه منطقه‌ای، تعیین هر کدام از مفاهیم فوق را ضروری می‌داند و معتقد است که احتمالاً می‌توان با

²⁹ Harvey

ترکیبی از آن‌ها و طرح نظریه‌ای، تخصیص منابع به مناطق را انجام داد و عدالت منطقه‌ای را با مقایسه تخصیص فعلی با تخصیص فرضی سنجید. با این روش، امکان تشخیص مناطقی که از استانداردهای عدالت اجتماعی بیشترین فاصله را دارند میسر خواهد شد. مفهوم نیاز: نیاز یک مفهوم نسبی است. احتیاجات و نیازهای انسانی هم ثابت نیستند زیرا مقولاتی وابسته به شعور انسان هستند و به موازات تحول جامعه، شعور و در نتیجه نیاز تحول می‌یابد. وی نیاز را بر حسب چند مقوله مختلف فعالیت تعریف می‌کند. خوراک، مسکن، خدمات بهداشتی، تحصیلات، خدمات اجتماعی و محیط زیست، کالاهای مصرفی، تأسیسات رفاهی و وسائل حمل و نقل. از نظر وی میزان نسبی محرومیت افراد در مناطق مختلف را می‌توان با سه خصوصیت تشخیص داد. اول اینکه افراد از خدماتی محروم باشند، دوم اینکه سایر افرادی را مشاهده کنند که از آن خدمات برخوردارند و سوم چیزی را بخواهند و داشتن آن را مقدور بدانند. وی معتقد است که مفهوم محرومیت نسبی معمولاً با گروه مرجع آمیخته است و گروه مرجع می‌تواند به لحاظ اجتماعی تعیین گردد. در مورد بحث مصالح و منفعت عمومی، معتقد است که مسئله اصلی در این بحث این است که تخصیص منابع به یک منطقه، چگونه در وضع سایر مناطق تأثیر می‌گذارد. در بحث استحقاق، وی به مسائل طبیعی مانند طوفان، سیل، زلزله و امثال آن در مناطق اشاره می‌کند و معتقد است که اگر در منطقه‌ای به لحاظ طبیعی مشکل وجود داشته باشد باید منابع بیشتری برای مقابله با حوادث به آن منطقه اختصاص یابد. در حقیقت این طور استدلال می‌کند که اختصاص منابع بیشتر به این منطقه غیر عادلانه نیست چون این امکانات نیاز افراد ساکن آن منطقه است و این دور از عدالت نیست. وی مفهوم عدالت اجتماعی منطقه‌ای را به این صورت قابل دسترس می‌داند که توزیع درآمد و منابع به طریقی باشد که:

الف) نیازهای جمعیت هر منطقه برآورد شود؛

ب) تخصیص منابع به طریقی صورت گیرد که ضرایب فزاینده‌گی به حداکثر برسد؛

ج) تخصیص منابع اضافی به طریقی باشد که در رفع مشکلات خاص ناشی از محیط اجتماعی و فیزیکی مؤثر باشد.

ساز و کارهای سازمانی و اقتصادی و سیاسی باید به طریقی باشد که دور نمای زندگی در محروم‌ترین مناطق تا حد امکان بهبود یابد. اگر این شرایط موجود باشد آنگاه می‌توان به یک توزیع عادلانه منطقه‌ای دست یافت.

۹-۱۷. نظام سلسله مراتب سکونتگاهی

پایه فکری این نظریه، برگرفته از نظریه مکان مرکزی است. در این نظریه بنا بر رفتار منطقی جمعیت، بر پهنه محیطی همگون، شبکه‌های سلسله مراتبی از مراکز عرضه کالا و خدمات به عنوان سازمان فضایی بهینه ارائه می‌شود و بدین ترتیب توزیع مناسبی از مراکز کوچک‌تر و بزرگ‌تر را که شامل دهکده، مرکز مجموعه، مرکز حوزه و... می‌باشد را سازماندهی می‌نمایند. در این دیدگاه، شهر، نقش تعیین‌کننده‌ای در توسعه، به‌ویژه با انتشار نوآوری و روحیه کارآفرینی بازی می‌کند اما مختص شدن رشد شهری به محدودی قطب، نیازمند زمینه‌سازی و هدایت این رشد به مراکز شهری بیشتری است.

برخی نظریه‌پردازان این دیدگاه معتقدند که ایجاد شهرهای کوچک در پیوند عملکردی با حوزه‌های روستایی محور قرار گیرد تا با تنوع بخشیدن به اقتصاد، صنعتی کردن، عرضه خدمات پشتیبانی و سرانجام سازماندهی و مدیریت، توسعه را برآورده سازند. دولت‌ها در بسیاری از کشورهای در حال توسعه و سازمان‌های بین‌المللی در خلال چند دهه اخیر، علاقه بیشتری به تشویق رشد شهرهای متوسط یافته‌اند. چنین تأکید بر شهرهای متوسط به دلایلی گوناگون که مورد توافق تعدادی از طراحان توسعه قرار گرفته، ایجاد گردیده است. به این معنی که به منظور توزیع ارادی جمعیت شهری و کاهش قطبی شدن الگوی سکونت در کشورهای با سیستم‌های فضایی مادر شهری، شبکه‌ای قوی از شهرهای میانی مورد نیاز می‌باشد. ایرادهای وارده بر نظریه سلسله مراتب سکونتگاهی عبارت‌اند از:

الف) ایجاد سلسله مراتب بین سطوح متفاوت فضایی لزوماً هماهنگی بین سطوح مختلف برنامه‌ریزی و نیز هماهنگی افقی درون هر سطح را به همراه نخواهد داشت؛
 ب) ساختارهای اقتصادی - اجتماعی در شهرهای کوچک معمولاً به سود افراد بهره‌مند کنونی است و تقویت این قبیل شهرها ضرورتاً به تعادل‌های اجتماعی کمک نخواهد کرد.

۹-۱۸. نظریه دوگانگی میردال

میردال هم از جمله نظریه پردازانی است که بحث نابرابری منطقه‌ای را مطرح کرده است. وی معتقد است که رشد مرکز خاص در کشور به هر دلیل اولیه که صورت گیرد، پس از چندی باعث افزایش صرفه‌جویی‌های داخلی و خارجی می‌شود که این امر خواه ناخواه باعث عقب‌ماندگی مراکز و مناطق دیگر خواهد شد. میردال برای تشریح نظریه خود از دو واژه اثرات بازدارنده و اثرات تهییج کننده یا اثرات انتشار استفاده می‌کند. به نظر او، اثرات بازدارنده، تأثیرات منفی تغییراتی است که در اقتصاد انجام می‌شود که نتیجه فعالیت نیروهایی در خارج از سیستم است. میردال در زمینه نابرابری منطقه‌ای و دوگانگی‌ها، نظام سرمایه‌داری را مقصر می‌داند. چون در این نظام، سود، هدف اصلی است و منابع جایی می‌روند که سود بیشتر باشد و نظام سرمایه‌داری از نظر او مثل آهنربا عمل می‌کند یعنی مناطقی که از شرایط بهتری برای توسعه برخوردار هستند و نرخ سود در آن‌ها بالاست، نیروی کار و سرمایه را به خود جذب می‌کنند. این مناطق چون وضعیت بهتری داشته و امکانات توسعه را نیز جذب می‌کنند، توسعه یافته‌تر می‌شوند. از نظر وی، اثر انتشار اثری است که موجب می‌شود فرایند توسعه در یک بخش یا منطقه یا کشور به سایر بخش‌ها یا مناطق دیگر سرایت و آن‌ها را نیز با خود جلو برد. در مقابل، اثرات بازدارنده، اثری است که باعث می‌شود تا جلوی گسترش توسعه یک بخش یا منطقه به سایر بخش‌ها یا مناطق گرفته شود و فرایند رشد و توسعه از هر دو اثر انتشار و بازدارنده برخوردار است و در ضمن معتقد است که آثار بازدارنده در ممالک توسعه نیافته بر اثر انتشار غالب است.

۱۰. توسعه یافتگی مناطق

بسیاری از کشورهای استقلال یافته قرن نوزدهم که فرایند رشد و تکامل آن‌ها شکل نگرفته بود، معمولاً در گروه کشورهای توسعه نیافته قرار داشتند. با گذشت یک قرن و نیم از تشکیل این کشورها هنوز دارای مشکلات مختلف اقتصادی هستند و بنیادهای توسعه در جامعه آن‌ها به وجود نیامده بود. در سرآغاز دهه ۱۹۷۰ میلادی، بیشتر کشورهای جهان، توسعه نیافته و دارای مشکلات مختلف بودند. در درون ارکان سازمان ملل مانند شورای اقتصادی - اجتماعی نگاهی شکل گرفت که فقدان نهادهای کارآمد سرمایه‌داری و نیز نبود دولت‌های قوی و سطح پایین

سواد، تخصص و فرهنگ اجتماعی و یا عواملی از این قبیل را به عنوان عوامل اصلی توسعه نیافتگی معرفی کردند. به عبارت دیگر نظریه‌های توسعه سرمایه‌داری که از نوع توسعه کشورهای صنعتی الگو می‌گرفت به چراغ راه توسعه در کنفرانس‌ها و اقدامات سازمان‌های بین‌المللی بدل شد.

توسعه منطقه‌ای مفهوم جدیدی در ادبیات برنامه‌ریزی می‌باشد که هدف آن خلق چارچوبی مناسب برای دستیابی به بهبودی باثبات در استانداردهای زندگی برای شهروندان و روستائیان است. وجود نابرابری و ابعاد مختلف آن، از نشانه‌های مهم توسعه نیافتگی است؛ زیرا در حقیقت، کشورهایی که امروزه به عنوان کشورهای توسعه‌یافته شناخته می‌شوند ضمن اینکه از شاخص‌های اقتصادی و اجتماعی بالایی برخوردار هستند، توزیع درآمدها و امکانات نیز در آن جوامع نسبتاً عادلانه است؛ اما در کشورهای توسعه نیافته هم مقادیر این شاخص‌ها پایین است و هم توزیع آن بسیار ناعادلانه است. بسیاری از نظریه‌پردازان توسعه مانند تودارو و میردال^{۳۰} بر کاهش نابرابری و رفع دوگانگی اقتصادی و اجتماعی به عنوان یکی از اهداف توسعه تاکید دارند. تفاوت در سطح برخورداری مناطق همواره تحت تاثیر توانمندی‌های محیطی، روحیه کار و تلاش، ویژگی‌ها و گسست‌های تاریخی، درجه مدنیت و شهرنشینی، ایدئولوژی و ارزش‌های حاکم بوده است. اما پس از انقلاب صنعتی و با بهره‌گیری نظام سرمایه‌داری از نیروی بخار و در دوران تاریخی کشف قاره‌ها و پیامد آن دوران استعمار قدیم و سپس در عصر جدید که به نام مدرنیسم و پست مدرنیسم و نهایتاً جهانی شدن همراه است، شاهد پیوند خوردن مناطق خرد و کلان و دور افتاده جهان در یکدیگر و شکل‌گیری نوعی تقسیم کار ناعادلانه و بهره‌کشی بین‌المللی هستیم. به نحوی که در سطح جهان درصد کمی از کشورها و ساکنین آن‌ها از بیشترین امکانات، رفاه و توسعه یافتگی برخوردارند و در مقابل، اکثر کشورهای جهان سوم و شهروندان آن‌ها در فقر، محرومیت و عدم برخورداری از بسیاری نیازهای اولیه به سر می‌برند. اهداف اصلی اقتصادهای ملی باید میزان بالایی از رشد و افزایش سطح توسعه باشد، بهبود میزان شاخص‌های

³⁰ Todaro and mirdal

توسعه به معنی بالا رفتن استانداردهای زندگی و رفاه عمومی در کشور است. مفهوم توسعه شامل پیشرفت در نهادهای اجتماعی، سیاسی، فرهنگی، اقتصاد و... در سراسر کشور می‌باشد. در سال‌های آینده پیش بینی می‌شود که بیشتر جمعیت جهان در نواحی و مناطق شهری زندگی کنند. به تبع شهرنشینی شتابان، افزایش نابرابری‌های اجتماعی - اقتصادی در نواحی شهری کشورهای در حال توسعه دامنه وسیعی از شرایط ناهمگون زندگی را به وجود آورده است، به طوری که هم اکنون محققان، اهمیت توسعه‌های پایدار شهری و منطقه‌ای را که موجب حذف شدن چنین مشکلاتی می‌شود به خوبی درک کرده‌اند. شناخت میزان توسعه یافتگی شهرستان‌ها و استان‌های کشور نسبت به یکدیگر نه فقط موجب توجه خاص از نظر اقتصادی به آن‌ها می‌شود، بلکه موجب شناخت توان‌ها و کمبودهای آن‌ها و در نهایت موجب توفیق برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای می‌شود. وضعیت خاص کشور ایران به لحاظ وسعت سرزمین، تنوع آب و هوایی و وضعیت خاص توپوگرافی، ایجاب می‌نماید که به نقش مناطق مختلف در ابعاد اقتصادی توجه بیشتری مبذول گردد. نوسانات قیمت نفت در سال‌های اخیر، زنگ خطر است که ما را به توجه بیش‌تر به مناطق مختلف کشور رهنمون می‌کند.

۱.۱. نابرابری‌های ناحیه‌ای و منطقه‌ای

نابرابری‌های منطقه‌ای، شرایطی است که گاهی در سطح برخی کشورها ظهور می‌کند و علل مختلف و فراوانی می‌تواند داشته باشد. این نابرابری‌ها به دلایل متعدد تاریخی، اجتماعی، اقتصادی، جغرافیایی و سیاسی ایجاد می‌شوند که رشد ناهمگون و نامتعادل نواحی و مناطق را به دنبال دارد. وجود این نابرابری‌ها سبب شده تا شکاف توسعه بین نواحی توسعه یافته و محروم روز به روز بیشتر شده و عدالت اقتصادی و اجتماعی مفهوم خود را از دست بدهد، محرومیت نواحی محروم تداوم و نواحی مرکزی، امکانات را در خود متمرکز کنند. این امر سبب شده تا روند کلی توسعه ناعادلانه‌تر و آهسته‌تر شود. در بسیاری از کشورها، نابرابری‌های منطقه‌ای پیامد مستقیم اجرای سیاست‌های مربوط به ایجاد قطب‌های رشد می‌باشد؛ به طوری که برخی نواحی سریع‌تر از سایر مناطق، رشد و توسعه می‌یابند. نابرابری‌های درون ناحیه‌ای و بین ناحیه‌ای یکی از مظاهر بارز کشورهای جهان سوم است که ناشی از شرایط

اقتصادی، اجتماعی و سیاسی آن‌هاست. در اکثر کشورهای در حال توسعه، برخی مناطقی که از نظر خدمات عمومی، اقتصادی و اجتماعی، وضعیت مناسبی نسبت به دیگر مناطق دارند، نقش عمده‌ای در ایجاد درآمد و تولید ملی دارند. این امر به بهای عقب‌نگه داشتن مناطق دیگر و افزایش شکاف و نابرابری بین مناطق و نواحی کشور صورت می‌پذیرد. در مناطقی که تفاوت‌ها و نابرابری‌های ناحیه‌ای با نرخ نگران‌کننده‌ای در حال افزایش است؛ به بروز مشکلاتی جدی نظیر مهاجرت از مناطق محروم به نواحی برخوردار و توسعه یافته‌تر منجر شده است.

امروزه نابرابری منطقه‌ای به عنوان یک موضوع مهم و اساسی مطرح می‌باشد که به طور قابل ملاحظه‌ای مورد توجه دولت‌ها و محققان قرار گرفته است. افزایش تدریجی و روزافزون تفاوت‌ها و نابرابری‌های منطقه‌ای، موجب بروز ناآرامی‌های اجتماعی و سیاسی می‌گردد و در نهایت، یکپارچگی و وحدت ملی را مورد تهدید جدی قرار می‌دهد. نابرابری و جنبه‌های مختلف آن، نشانه‌های مشخصی از عدم توسعه‌یافتگی محسوب می‌شود؛ در واقع، مناطقی به عنوان مناطق توسعه‌یافته شناخته می‌شوند که شاخص‌های اقتصادی و اجتماعی آن‌ها در وضعیت مطلوبی باشد و در عین حال، توزیع امکانات و خدمات در آن‌ها متعادل باشد. در حالی که وضعیت نامناسب شاخص‌ها و توزیع نامتعادل امکانات از ویژگی‌های مناطق توسعه‌نیافته به شمار می‌رود. مردمی که در مناطق پیرامونی کشورها زندگی می‌کنند، معمولاً از کانون توجه برنامه‌ها و سیاست‌گذاری‌های توسعه به دور هستند؛ همین امر سبب می‌شود سطح توسعه اقتصادی و اجتماعی آن‌ها تنزل یابد. به نظر می‌رسد دو عامل تفاوت‌های فزاینده در میزان توسعه‌یافتگی مناطق و توزیع نامتعادل امکانات و تسهیلات زندگی همواره یکدیگر را تشدید می‌کنند. در گزارش سازمان ملل متحد در سال ۱۹۵۴ پیرامون سیاست و برنامه‌ریزی اجتماعی، رشد اقتصادی به عنوان یک مؤلفه‌ی مهم برای استانداردهای زندگی بهتر و نه به عنوان هدف نهایی سیاست‌گذاری‌ها مورد توجه قرار گرفت. در سال ۱۹۶۹ نیز متخصصان برنامه‌ریزی خاطر نشان کردند که متمرکز شدن بر رشد اقتصادی به عنوان تنها هدف برنامه‌ریزی، فقر و رکود و ایجاد مناطق حاشیه‌ای را در پهنه‌های

وسعی از سرزمین به دنبال خواهد داشت. امروزه دیدگاه غالب در زمینه‌ی کاهش نابرابری‌های منطقه‌ای این است که توسعه‌ی متعادل مناطق باید بر افزایش نرخ رشد اقتصادی کشور، مقدم باشد.

۱۲. بازنگری در دیدگاه‌ها جهت کاهش نابرابری

پس از انقلاب صنعتی، روند رو به رشد اقتصاد سرمایه‌داری، نواحی دوردست را در اقتصاد نوظهور جهانی سهیم کرد. همچنین شهرهای موجود در نظام نوین، ادغام و وظایف آن‌ها دست‌خوش دگرگونی شد. تورم توسعه و تراکم رشد به‌ویژه در کشورهای جهان سوم سبب بروز عدم تعادل‌های منطقه‌ای شد که پیامد آن به سیل عظیم مهاجرت‌های روستا به شهرها، عقب‌ماندگی نقاط دیگر و نابرابری‌های منطقه‌ای منجر شد. کشورهای غربی پیشگام در انقلاب صنعتی که بر پایه ایدئولوژی سرمایه‌داری با هرگونه دخالت دولت در اقتصاد بازار مخالف بودند، در رویارویی با بحران رکود بزرگ اقتصادی در سال‌های ۱۹۲۹ تا ۱۹۳۵ به تجدیدنظری‌هایی پرداختند که برنامه‌ریزی ملی و دخالت‌های دولت به نفع رفع بیکاری و ایجاد رونق اقتصادی را می‌پذیرفت. با شروع جنگ جهانی دوم در سال ۱۹۳۹ برنامه‌ریزی اقتصادی توسط دولت‌های مهم درگیر، جهت بسیج منابع و تأمین نیازهای عمومی جامعه به کار گرفته شد. با پایان جنگ اگر چه ایالات متحده آمریکا برنامه‌ریزی مرکزی را عمدتاً کنار گذاشت، لیکن کشورهای اروپای غربی و ژاپن برای بازسازی و استفاده بیشتر از کمک‌های اقتصادی آمریکا (تحت عنوان طرح مارشال) به آن متکی شدند.

در دهه ۱۹۶۰، کشورهای توسعه‌یافته، پیشرفت چشمگیری را در حیات اجتماعی - اقتصادی خود تجربه کردند، اما با پایان این دهه، ملل توسعه‌یافته صنعتی با یک بحران اقتصادی مواجه شدند. بحران اقتصادی کشورهای توسعه‌یافته موجب تقویت انتقادات وارد بر سیاست‌های منطقه‌ای مبتنی بر رهیافت نوسازی گردید. بحران مذکور، اشکال موجود توسعه نامتعادل را وخیم‌تر کرد و شکل جدیدی از نابرابری‌های را به وجود آورد. حتی در مواردی که نوعی از همگرایی منطقه‌ای در حال شکل‌گیری بود، مجدداً شکاف بین مناطق به شکل جدیدتری افزایش یافت. این بحران وضعیت را در کشورهایی که دارای عدم تعادل‌های منطقه‌ای قوی‌تری

بودند شدت بخشید. به جزء عوامل اقتصادی فوق، برخی مسائل سیاسی در دهه ۱۹۷۰ موجب تغییر در سیاست‌های توسعه و اتخاذ راهبردهای جدید در این زمینه گردید. از نظر سیاسی، ادامه مشکلات در مناطق عقب مانده به دلیل شکست برنامه‌های توسعه منطقه‌ای، شدت گسترده‌تری یافت. این نابرابری باعث گردید تا کسانی که در مناطق عقب مانده و بحران زده زندگی می کردند تصور کنند که این مشکلات، مسائل محلی بوده و می توانند با فشار سیاسی بر دولت‌ها این نیازها را رفع کرده و بر این مسائل فائق آیند. به این ترتیب، بسیاری از پیش فرض‌های سیاست‌های منطقه‌ای زیر سؤال قرار گرفتند این مسائل منجر به انجام مطالعات و برگزاری کنفرانس‌های متعدد در مورد تجارت و توسعه در دهه‌های ۱۹۷۰ و ۱۹۸۰ توسط سازمان ملل گردید. رشد این گونه تقاضاها ناشی از نارضایتی کشورهای در حال توسعه از وجود نابرابری‌های بین‌المللی در زمینه‌های قدرت، دارایی و ثروت بود. نتیجه این مطالعات در مورد سنجش میزان موفقیت سیاست‌های منطقه‌ای باعث گردید تا بحث‌های وسیع‌تری در مورد مناسب‌ترین سیاست منطقه‌ای به وجود آید. در کشورهای در حال توسعه، موضوعات منطقه‌ای و الگوهای سکونتگاهی ارتباط تنگاتنگی با استراتژی‌های جدید توسعه که تأکید بر منابع موجود، توجه به شرایط محلی و زمینه‌هایی که به طور غیرمستقیم بر قشر فقیر اثر مثبت می گذارد، پیدا کردند.

۱۳. نابرابری، چالشی فراوری توسعه یافتگی منطقه‌ای

توسعه یکپارچه منطقه‌ای هرگز اتفاق نمی افتد مگر آنکه بین سرمایه و نیروی کار مناطق، تعیین مرز شفاف انجام پذیرد و مناطق عقب مانده از طریق سرمایه گذاری و حمایت‌های مالی ارتقای توسعه بیابند، و شکاف و نابرابری بین این مناطق و مناطق توسعه یافته، کاهش یابد. به عبارت دیگر برای رسیدن به توسعه پایدار منطقه‌ای باید در جهت کاهش نابرابری‌های منطقه‌ای گام برداشت و امکان رشد برابر را در مناطق بوسيله فراهم کردن تسهیلات و خدمات عمومی و اجتماعی برای مردم ایجاد نمود. بنابراین یکی از موانع عمده در مسیر رسیدن به تعادل منطقه‌ای، وجود نابرابری‌های فضایی در درون و بین مناطق می باشد. امروزه در میان افزایش نگرانی درباره نابرابری، ابعاد فضایی نابرابری توجه بیشتری را به خود جلب کرده است. وجود نابرابری و ابعاد

مختلف آن، از نشانه‌های مهم توسعه‌نیافتگی است. زیرا در حقیقت کشورهای توسعه‌یافته محسوب می‌شوند که علاوه بر این که از شاخص‌های اقتصادی و اجتماعی بالا برخوردارند، توزیع درآمدها و امکانات نیز در آن جوامع نسبتاً عادلانه است. اما در کشورهای توسعه‌نیافته نه تنها مقادیر این شاخص‌ها پایین است بلکه توزیع آن نیز بسیار ناعادلانه است. عدم تعادل و توازن مناطق گوناگون در جریان توسعه، موجب ایجاد شکاف و تشدید نابرابری منطقه‌ای می‌شود که خود مانعی در مسیر توسعه است. بر این اساس، مطالعه نابرابری‌های منطقه‌ای یکی از اقدامات ضروری و پایه‌ای برای برنامه‌ریزی اصلاحات در جهت تأمین رشد اقتصادی همراه با عدالت اجتماعی است که می‌تواند تخصیص منابع را با هدف رفع نابرابری‌های منطقه‌ای، تحت تأثیر قرار دهد.

۱۴. سنجش سطح توسعه‌یافتگی و سطح‌بندی توسعه

مشکل برنامه‌ریزی برای هر کشور عبارت است از ارزیابی امکان‌ها، توانایی‌های بالقوه و مشکلات و مرتبط گردانیدن مشکلات و امکان‌های مزبور با ابعاد کلی برنامه ملی. هدف برنامه‌ریزی، تبدیل وضعیت موجود به وضع مطلوب می‌باشد، برای رسیدن به وضع مطلوب در گام نخست باید شناخت دقیق و همه‌جانبه‌ای از وضع موجود به عمل آید؛ چنین شناختی صرفاً از طریق علم جغرافیا اساس یک نگرش سیستمی امکان‌پذیر خواهد بود. ارزیابی سطح توسعه‌یافتگی واحدهای منطقه‌ای در کشور امری مهم و اساسی در زمینه‌ی برنامه‌ریزی منطقه‌ای و سیاست‌گذاری توسعه به شمار می‌رود که در عین حال، عاملی کلیدی برای تخصیص منابع مختلف نیز محسوب می‌شود. لذا، جهت تدوین یک زیربنای علمی و منطقی برای سیاست‌گذاری توسعه، لازم است ارزیابی جامعی پیرامون وضعیت موجود توسعه‌ی مناطق از نظر شاخص‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی و محیطی صورت پذیرد و مشکلات اساسی و ریشه‌ای مناطق محروم شناسایی شود. این امر سبب می‌شود برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران با درک عمیق‌تر و بهتر نسبت به مسائل منطقه‌ای، اقدام به پیشنهاد سیاست‌ها و تهیه‌ی برنامه‌ها نمایند و بدین ترتیب، توسعه‌ی مناطق محروم با شتاب بیشتری تحقق پذیرد. سطح‌بندی توسعه، روشی برای سنجش توسعه‌ی مناطق است که اختلاف مکانی، فضایی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مناطق

را نشان می‌دهد و وضعیت هر یک از مناطق را نسبت به یکدیگر از نظر سطح توسعه مشخص می‌کند. با این روش، روند شکل‌گیری توسعه‌ی قطبی مناطق مشخص می‌گردد و در نهایت در برنامه‌ریزی توسعه، مناطق نیازمند و کمتر توسعه‌یافته تعیین و از عدم تعادل مناطق جلوگیری می‌شود. به کارگیری معیارها و روش‌های کمی به منظور سطح‌بندی سکونتگاه‌ها از سویی منجر به شناخت میزان نابرابری سکونتگاه‌ها می‌شود و از سویی دیگر معیاری است برای تلاش در زمینه‌ی کاهش و رفع نابرابری موجود میان آن‌ها. به هر حال، برای برنامه‌ریزی بهتر نواحی گوناگون یک کشور لازم است که نواحی از نظر برخورداری، طبقه‌بندی گردند تا نسبت به میزان برخورداری یا عدم برخورداری آن‌ها، برنامه‌ریزی شود. در این راستا، مطالعه و بررسی شاخص‌های اقتصادی و غیراقتصادی امری ضروری در جهت اتخاذ راهبردهای توسعه محسوب می‌شود.

۱۵. برنامه‌ریزی و انواع آن

برنامه‌ریزی، فعالیتی است که بشر از آغاز به آن مشغول بوده است. هیچ اقدامی برای رسیدن به هدف هر چه باشد به نتیجه نمی‌رسد، مگر آن که شامل برنامه‌ریزی باشد. اقدامات لازم برای رسیدن به هدف به طور اصولی از مراحل زیر می‌گذرد: مشخص کردن هدف‌ها؛ انتخاب وسایلی که برای رسیدن به هدف‌ها به کار می‌رود و به کار بردن این وسایل. این سه مرحله بر روی هم فرایند برنامه‌ریزی را تشکیل می‌دهند. به طور کلی، برنامه‌ریزی نوعی استراتژی است، و برنامه‌ریزی استراتژیک می‌تواند شکل سیستماتیک آمادگی برای تغییر آینده یک شهر یا مناطق تعریف شود. به خصوص برنامه‌ریزی استراتژیک بسان مشارکت خلاق و یک فرایند باز که اصولی را برای پیوستن فعالیت‌ها از همه چارچوب‌ها در یک دوره‌ای از زمان ایجاد کند را شامل می‌شود. برنامه‌ریزی ابزاری است برای تبدیل وضع موجود به وضع مطلوب با هدف توسعه و عمران. بدیهی است برای رسیدن به وضع مطلوب در درجه اول باید شناخت دقیق و همه‌جانبه‌ای از وضع موجود باشد. چنین شناختی صرفاً از طریق علم جغرافیا آن هم به صورت دینامیک (توجه به گذشته، حال و پیش‌بینی آینده) و بر اساس یک نگرش سیستمی امکان‌پذیر خواهد بود. بی‌شک غایت اصلی تمام برنامه‌ریزی‌ها رسیدن به توسعه پایدار، تعادل منطقه‌ای، توزیع

مناسب فعالیت‌ها و استفاده حداکثر از قابلیت‌های محیطی در فرآیند توسعه است. در کشورهای در حال توسعه، معمولاً برنامه‌ریزی توسط دولت و به صورت متمرکز صورت می‌گیرد و عمدتاً منابع تخصیص‌یافته ارتباط چندانی با پتانسیل‌ها و نیازها نداشته و در نتیجه شکاف و دوگانگی بین مناطق مرتب افزایش می‌یابد. در برخی منابع، برنامه‌ریزی را از نظر مدت زمان اجزاء به چند سطح زمانی تقسیم کرده‌اند که عبارت‌اند از:

برنامه‌ریزی بلندمدت: که دوره اجرای آن بین ۱۰ تا ۲۰ سال است و گاهی به ۲۵ سال نیز می‌رسد. و علت نیاز به آن معمولاً ایجاد یک چارچوب کلی و آینده‌نگرانه در زمینه‌ی مورد توجه برنامه است؛

برنامه‌ریزی میان مدت: که معمولاً مدت اجرای آن بین ۳ تا ۷ سال است و گاه نیز می‌تواند به ۱۰ سال برسد؛

برنامه کوتاه مدت: که معمولاً اجرای آن بین ۱ الی ۲ سال است. این نوع برنامه‌ها با توجه به برنامه‌های میان مدت و بلندمدت تعیین می‌شوند. معمولاً هراندازه مدت اجرای برنامه، کوتاه‌تر باشد اجرای آن برنامه‌ها در رابطه با واقعیات، قابلیت اجرایی بیشتر و بهتری دارند. برنامه‌ریزی از نظر سطوح مختلف به چند سطح تقسیم شده که شامل مراحل ذیل است:

ملی؛ منطقه‌ای؛ شهری و روستایی.

که به تعاریف هر کدام از آن‌ها پرداخته می‌شود:

برنامه‌ریزی ملی: برنامه‌ریزی ملی، استراتژی‌های اقتصادی - اجتماعی در سطح ملی را در کوتاه مدت، میان مدت و بلندمدت مورد تأکید قرار می‌دهد. این گونه برنامه‌ریزی‌ها بر سیاست‌های رشد توجه اساسی دارد؛

برنامه‌ریزی منطقه‌ای: برنامه‌ریزی منطقه‌ای، فرآیندی است، در جهت مشارکت مردم و مناطق در برنامه‌ریزی و فراهم آوردن موجبات برنامه‌ریزی از جهت انطباق با برنامه‌های کلان ملی و ویژگی‌های منطقه‌ای؛

برنامه‌ریزی شهری: برنامه‌ریزی شهری، ریشه‌های اندیشه خود را از اصول کاربردی معماری و مهندسی دارد، که با آن‌ها بر حل مشکلات تمرکز داشته. برنامه‌ریزی شهری عبارت است از تأمین رفاه شهرنشینان از طریق ایجاد محیطی بهتر، مساعدتر و سالم‌تر؛

برنامه‌ریزی روستایی: برنامه‌ریزی برای مراکز روستایی است و در صورتی انجام می‌گیرد که تسهیلات و خدماتی که موجب تولید می‌شود، در مراکز روستا، متمرکز شود.

۱۶. برنامه‌ریزی منطقه‌ای

برنامه‌ریزی منطقه‌ای، فرآیندی است در جهت مشارکت مردم و مناطق برنامه‌ریزی و فراهم آوردن موجبات برنامه‌ریزی از پایین به بالا در جهت انطباق برنامه‌های کلان ملی با ویژگی‌های ناحیه‌ای. برنامه‌ریزی منطقه‌ای مولود نابرابری منطقه‌ای و عدم وجود تعادل بین استان‌های یک کشور، عدم تعادل شهری - روستایی، لزوم مشارکت افراد محلی در فرآیند توسعه، لزوم هماهنگی میان سیاست‌های ملی و محلی، تمرکززدایی، ساماندهی نظام شهری، کنترل مهاجرت، تأمین عدالت، تأمین برابری میان مناطق، نارسایی سیاست‌های رشد اقتصادی و... است که به قطبی شدن فرآیند درآمد، فرصت‌های اشتغال، دسترسی به آموزش، خدمات و سایر تسهیلات بین مناطق می‌انجامد. برنامه‌ریزی منطقه‌ای یکی از مباحث مهم و از ضرورت‌های توسعه مناطق است که در دهه‌های اخیر از سوی بسیاری از محققین و پژوهشگران مورد توجه قرار گرفته است. یکی از مفاهیم و اهداف کلیدی در برنامه‌ریزی منطقه‌ای، توازن منطقه‌ای است. توازن منطقه‌ای را که به معنای برخورداری مناطق از فرصت‌های مساوی برای برطرف کردن ضعف‌های اجتماعی، جمعیتی، اقتصادی، محیطی در جهت دستیابی به تمام استعدادها و پتانسیل‌های بالقوه منطقه دانسته‌اند، می‌توان هدف عمده برنامه‌ریزی منطقه‌ای برشمرد که دستیابی به توسعه منطقه‌ای و کاهش نابرابری فضایی را خود به همراه دارد. در برنامه‌ریزی منطقه‌ای، برنامه‌ریزان بیشتر به فکر استفاده بهینه از منابع، قابلیت‌های منطقه و همچنین برطرف نمودن عدم تعادل‌های منطقه‌ای هستند. به عبارتی کلی‌تر می‌توان برنامه‌ریزی منطقه‌ای را روندی منظم برای انتخاب بهترین روش برای رسیدن به اهداف توسعه منطقه‌ای که به صورت خودمحمور است، دانست. برنامه‌ریزی منطقه‌ای نتیجه منطقه‌ای کردن برنامه ملی نمی‌باشد، بلکه با شناخت نیازها، توان‌ها و تنگناهای

ویژه هر منطقه، خود موزاییکی بر نقش برنامه‌ریزی ملی می‌افزاید و رابطه دو طرفه برقرار می‌سازد. برنامه‌ریزی منطقه‌ای منفعلاً به مزیت‌های نسبی از دید اقتصاد ملی و شرکت در تقسیم کار جهانی نمی‌پردازد، بلکه به مزیت‌های مورد نظر ساکنین منطقه‌ای و در خدمت اقتصاد منطقه اولویت می‌دهد. در مطالعات منطقه‌ای، گذشته، حال و آینده مورد مطالعه قرار می‌گیرد. ولی به طور کلی روند برنامه‌ریزی منطقه‌ای دارای سه مرحله است که عبارت‌اند از: شناخت منطقه و مشکلات آن و طرح و تنظیم برنامه توسعه آن؛ اجرای برنامه تهیه شده و بررسی و ارزیابی طرح اجرا شده.

۱۷. راهبردهای توسعه

اگر توسعه را در معنای وسیع آن، سمت‌گیری نظام به سوی تجدید سازمان اقتصاد و اجتماع به منظور نیل به پیشرفت‌های رفاهی بدانیم، دو راهبرد اصلی در فرایند کوشش برای تحقق هدف‌های توسعه قابل تشخیص خواهد بود:

(۱) راهبرد بهبود که از عمومیت بیشتری در تجربه توسعه‌ای کشورهای جهان به‌ویژه از جنگ جهانی دوم به بعد، برخوردار است که با دو جهت‌گیری اصلی مشخص می‌شود:

- یا بر اساس جهت‌گیری‌های تکنوکراتی با پیش‌فرض حفظ وضعیت طبقاتی و از طریق پذیرفتن ابزارها، تکنیک‌ها و روش‌های نوین صورت پذیرفته است و صنعت‌گرایی تجلی بارز آن است که کشورهای صنعتی شده جنوب شرقی آسیا و برزیل نمونه‌های عینی آن به شمار می‌آیند؛

- و یا مبتنی بر اصلاح‌گرایی (رفورمیسم) است که از طریق تجدید آشتی جویانه سلسله مراتب نظام طبقاتی، به منظور فراهم‌سازی شرایط افزایش بهره‌وری صورت گرفته و اغلب کشورهای خاورمیانه و از جمله ایران، ترکیه و پاکستان را می‌توان مظهر آن دانست.

(۲) راهبرد دگرگونی که از حیث فراوانی عمومیت در مقایسه با راهبرد بهبود در مرتبه پایین‌تری قرار می‌گیرد، اما از حیث شدت تأثیرگذاری و میزان ساخت‌شکنی و ریشه‌ای بودن، مرتبه‌ای بالاتر دارد. این فرایند به‌ویژه در دهه‌های ۱۹۵۰ و ۱۹۶۰ در تعدادی از کشورهای جهان که به

- طور مستقیم یا غیرمستقیم تحت تأثیر ایدئولوژی مارکسیسم و الگوی برنامه‌ریزی متمرکز دولتی قرار گرفتند، به وقوع پیوست. در این رویکرد نیز دو جهت‌گیری اصلی را می‌توان تشخیص داد:
- روش‌های رادیکال و انقلابی نظیر آنچه در کشورهای چون الجزایر، مصر، لیبی، عراق، موزامبیک و امثال آن‌ها می‌توان دید؛
 - انقلاب‌های سوسیالیستی، نظیر شوروی سابق، چین و کوبا.

۱۸. دیدگاه‌های توسعه

به طور کلی درباره توسعه تا پایان دهه ۱۹۷۰ می‌توان دو سیاست یا دیدگاه را تشخیص داد، که عبارت‌اند از توسعه برونزا و توسعه درونزا.

۱۸-۱. توسعه برونزا

این دیدگاه در دهه ۱۹۶۰ میلادی افکار نظریه پردازان توسعه و جوامع را به خود متوجه ساخته بود، توسعه را بیشتر معادل رشد قلمداد می‌کرد و توسعه‌نیافتگی را ناشی از مناسبات قدرت داخلی و انعطاف‌پذیری اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، نهادی و ساختی داخلی می‌دانست و بر این باور بود که اگر کشورهای جهان سوم می‌خواهند توسعه یابند باید با الگو قرار دادن غرب و پذیرش فرهنگ آن‌ها، راه توسعه را تسهیل کنند. نمونه این تفکر را می‌توان در برنامه‌های مارشال ترومن برای کشورهای جهان سوم ملاحظه کرد. این الگوی توسعه، منشأ و جهت‌گیری خارجی دارد و الگویی خارجی دارد و الگویی است تقلیدی که بر کشورهای توسعه‌نیافته به نوعی تحمیل شده است. این الگو به دلیل تحمیلی بودن و سوگیری خارجی داشتن به الگوی توسعه غربی نیز معروف است. در این الگو به اوضاع و شرایط درونی جامعه توجه چندانی نمی‌شود و در زمینه‌های اقتصادی با ملاک قرار دادن الگوهای کلاسیک توسعه اقتصادی که تأکید بر اقتصاد بازار و عملکرد آن دارند، در جهت نیل به انباشت سرمایه به عنوان نیروی محرکه توسعه اقتصادی مطابق با الگوی نظام سرمایه‌داری تأکید می‌شود. در قالب این الگوی توسعه‌ای برای رسیدن به توسعه اقتصادی به شیوه غربی و تکرار آنچه در کشورهای توسعه‌نیافته با تحمیل برنامه‌های اصلاحی از بالا به پایین و تکیه بر سرمایه‌های خارجی، زمینه آن نوع تغییرات و تحولاتی را فراهم

می‌سازد که در نهایت به رشد اقتصادی و توسعه ناهمگون و ناموزون می‌انجامد. کشورهای چون برزیل، آرژانتین، کره جنوبی، کنیا و ایران قبل از انقلاب اسلامی این نوع الگو را تجربه کرده‌اند.

۱۸-۲. توسعه درونزا

این روش که از اواخر دهه ۱۹۶۰ و اوایل دهه ۱۹۷۰، افکار نظریه‌پردازان توسعه و جوامع دنیای سوم را به خود معطوف ساخته است، به دلیل نارسایی‌های بسیار و از بین رفتن هر چه بیشتر جاذبه دیدگاه اول مطرح شد. در این دیدگاه، توسعه به مفهوم رشد و یا توسعه اقتصادی نیست و توسعه‌نیافتگی را در عدم انعطاف نهادی، ساختی و اقتصادی و در تحت سلطه بودن و وابستگی کشورهای جهان سوم به کشورهای توسعه‌یافته می‌داند. در این الگو منابع داخلی و شرایط تاریخی، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی جامعه خود مورد توجه قرار می‌گیرد و بر این واقعیت تأکید دارد که چگونه شرایط اقتصادی، اجتماعی و سیاسی جامعه را تغییر دهد که عوامل بازار بتوانند با فعالیت‌های خود نیازهای داخلی جامعه را تأمین کنند. همچنین برای ارتقای سطوح کیفی زندگی تمامی انسان‌ها تأکید دارند. بنابراین الگوی توسعه درونزا، خودی و داخلی است که با شرایط تاریخی، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی جامعه بیگانه نیست و از تقلیدی و الگوپردازی محض و وابستگی به خارج اجتناب دارد و تلاش خود را برای تحقق و توسعه‌ای همگون و متوازن در جامعه به کار می‌بندد.

۱۹. رویکردهای توسعه متوازن

دسته اول از رویکردها به دنبال ایجاد توازن منافع و دستاوردهای حاصل از فرآیند توسعه میان بازیگران مختلف محلی و ذی‌نفعان گوناگون است تا اصولی را ایجاد و دنبال کند که تمام ذی‌نفعان بتوانند حداکثر رضایت را کسب کنند. این رویکرد بر اساس رویکرد اقتصادی استاندارد مبتنی بر نظریه تعادل و هدف آن، حداکثرسازی مطلوبیت ذی‌نفعان بر اساس وجود شرایط عقلانیت کامل و پاسخگویی به نیازهای آنان بدون کاهش در مطلوبیت افراد دیگر است. رویکرد بالا این توانایی را به ما می‌دهد تا مسیری را تعریف کنیم که در آن، ذی‌نفعان مختلف با هم همراه باشند. در این رویکرد می‌توانیم روش‌های موازی که دارای ابعاد زیست‌محیطی یا

شرایط توسعه پایدار باشند، با هم ادغام کنیم. این رویکرد می‌تواند به شکل‌گیری الگویی بر مبنای مذاکره منتج شود که مبتنی بر فرآیندهای مشورتی در توزیع متوازن حقوق و وظایف ذی‌نفعان مختلف محلی و توجه به اهداف و محدودیت‌های اقتصادی و زیست‌محیطی باشد. از منظر پایداری ضعیف، توسعه نباید منجر به تخلیه و نابودی منابع شود که شامل جانشینی سرمایه‌های طبیعی بوسیله منابع انسانی است. اساس این رویکرد بر نظریه نئوکلاسیک استوار است و روشی که از این نظریه به ذهن متبادر می‌شود، یک رشد یک نوا بر پایه سرمایه و نیروی کار است و در ادامه، این رویکرد با ورود سومین عامل که بیشتر ماهیت فناورانه دارد و در بسیاری از موارد، تحت عنوان سرمایه‌گذاری دانش‌محور یا سرمایه‌گذاری در تحقیق و توسعه شناخته می‌شود، گسترش می‌یابد. این رویکرد شامل ارزیابی حجم و نرخ رشد تولید و توجه به این عناصر به صورت موازی با ترکیب بهینه عوامل و تلاش‌های مرتبط با بهره‌وری یا انباشت سرمایه است.

این رویکرد که در بلندمدت احتمال و امکان ریشه‌کن کردن تفاوت‌های بین منطقه‌ای را مدنظر قرار می‌دهد، با موفقیت نسبی همراه شده است که تعبیر نسبی به دلیل محدودیت‌های رویکرد مذکور در خصوص رشد یک نوا و ناتوانی در لحاظ عدم توازن‌هایی است که قبلاً توسط نظریه قطبی شدن یا در رویکرد رشد پایین به بالا نشان داده شده بود. از دهه ۱۹۹۰ به بعد و در قالب نظریه جغرافیای اقتصادی جدید، این موضوع به اندازه کافی دچار تغییر شد و به صورت مؤثری ابعاد مرتبط با رشد نامتوازن و قطبی شدن فعالیت‌ها را در تحلیل فرآیندهای توسعه وارد کرد. توسعه نیازمند گسترش بخش پایه است، زیرا تغییر در این بخش منجر به شکل‌گیری تأثیر ضریب فزاینده کینزی بر اقتصاد محلی به صورت کلی خواهد شد. افزایش درآمد افرادی که در این بخش کار می‌کنند، منجر به افزایش مصرف آن‌ها می‌شود و در نتیجه، تولید بخش داخلی نیز توسعه می‌یابد. این امر منجر به شکل‌گیری چرخه توسعه کامل می‌شود و در این فرآیند، نواحی شهری نقش اصلی را در تولید کالاهای پایه به عهده دارند.

۲۰. رویکردهای توسعه نامتوازن

گروه دوم شامل رویکردهایی است که توافقات بین بازیگران محلی را کاملاً موقتی می‌دانند و فرآیندهای توسعه ایجادکننده نابرابری‌های بین منطقه‌ای خواهد بود که کاهش آن‌ها بسیار مشکل است. در این دیدگاه که مخالف رویکردهای گروه اول است، توسعه در افزایش نابرابری بین مناطق نقش دارد. این دیدگاه‌ها به وجود نظام‌ها و سیستم‌های محلی و برخوردار از ویژگی‌های مهم در سطوح اقتصادی، نهادی و فنی توجه خاصی دارند و موفقیت یا شکست این سیستم‌ها منجر به شکل‌گیری فرآیندهای نابرابر توسعه می‌شود.

این رویکردها در مطالعات مربوط به تحلیل رشد توسط پروکس^{۳۱} و میردال و سپس هیرشمن^{۳۲} و هیگینز^{۳۳} آغاز شد. ایده اولیه پروکس این بود که توسعه نمی‌تواند در همه مکان‌ها و در یک زمان واحد با شدت یکسان رخ دهد. اثبات این ادعا وجود نواحی و کشورهای کمتر توسعه‌یافته‌ای است که برای اولین بار در نظریه رشد قطبی معرفی شد. توسعه بر اساس قطبی شدن فعالیت‌ها شکل می‌گیرد که خود مبتنی بر وجود و استقرار شرکت‌های بزرگ و پویا در مرکز توسعه‌یافته‌ترین مناطق است. این شرکت‌ها و مجتمع‌های صنعتی، ارتباط بین تأمین‌کنندگان و پیمانکاران فرعی را با مشتریان و بازیگران عرصه صنعت برقرار می‌سازند که به نوبه خود منجر به ایجاد و شکل‌گیری قطبی فعالیت‌ها و سرریز ثروت به مناطق خاص به ضرر مناطق کمتر توسعه‌یافته خواهد شد. این تغییرات اغلب با استفاده از روش‌های داده - ستانده نشان داده می‌شود و تا حد زیادی به آزمون فرضیه‌ها در روش‌های توسعه منطقه‌ای و ابزارهای سیاست‌های اقتصادی در منطقه مرتبط است. در مقام بی‌اثر بودن تحلیل‌های مبتنی بر ایده همگرایی نرخ‌های رشد منطقه‌ای و سطوح قدرت اقتصادی، نظریه جغرافیای اقتصادی جدید که توسط کروگمن^{۳۴} (۱۹۹۱) و سایر محققان نظیر فوجیتا و تیسه^{۳۵} (۱۹۹۷) و اتاویانا و تیسه^{۳۶} (۲۰۰۴) بیان شد، به احتمال بالای این موضوع که امکان قطبی شدن فضایی و تمرکز فعالیت‌ها وجود دارد، اشاره

³¹ Perroux

³² Hirschmann

³³ Higgins

³⁴ Krugman

³⁵ Fujita and Thisse

³⁶ Ottaviano and Thisse

می‌کنند که می‌تواند یک منطقه را به بهای محرومیت سایر مناطق منتفع سازد. با فرض امکان وجود بازدهی فزاینده در برخی از صنایع و وجود ترجیح مصرف‌کنندگان برای استفاده از برخی محصولات، نظیر جغرافیای اقتصادی جدید احتمال وقوع پدیده واگرایی را نتیجه‌گیری می‌کند که بر تخصصی شدن صنعتی و بنابراین، توانمند شدن برخی از مناطق یا ملت‌ها به ضرر مناطق عموماً کمتر توسعه‌یافته تأکید می‌کند. دلیل توسعه کمتر این مناطق نیز ورود دیرهنگام به تولید کالاهای غیرکشاورزی و غیرستنی است. جغرافیای اقتصادی جدید به جهان به عنوان یک کل نگاه می‌کند که در آن، فرآیندهای قطبی شدن خصوصاً در شهرهای دارای مزیتی که در آن‌ها، فعالیت‌های کسب و کار کارکنان و مصرف‌کنندگان با همدیگر وجود دارد، در حال افزایش است. بنابراین، الگوی توسعه مبتنی بر گسترش فعالیت‌های مولد غالباً در مقیاس بزرگ و از طریق ارتباط بین فعالیت‌های تولیدی و مصرفی انجام می‌گیرد.

تحلیل‌های مربوط به اقتصاد مسکن، تصویر دیگری از تفاوت‌های بین منطقه‌ای ارائه می‌دهد. با اقتباس از نظریه اقتصاد پایه، به استثنای رویه آن در خصوص روابط متوازن بین بازیگران محلی، این تحلیل‌ها توسعه مناطق را به گونه‌ای تعریف می‌کنند که از جریان‌های منابع ورودی به منطقه بدون اینکه این مناطق ظرفیت‌های لازم صنعتی یا کشاورزی را برای استفاده از این منابع درآمدی به عنوان پایه‌ای جهت تولید کالاها برای صادرات داشته باشند، از سایر مناطق منتفع شوند. مناطق ساحلی یا مناطق گردشگری به این طبقه‌بندی تعلق دارند، به طوری که از منافع ناشی از هجوم موقتی و دوره‌ای گردشگرانی که در دوره‌های زمانی مختلف در آنجا اقامت دارند، بهره‌مند و با خرید کالاها و خدمات محلی، منجر به تزریق منابع پولی به اقتصاد محلی می‌شوند یا از مخارج پولی انجام گرفته توسط بازنشستگانی که دیگر در فرآیند تولید قرار ندارند و صرفاً منابع مالی خود را در محل اقامت خود هزینه می‌کنند، بهره‌مند می‌شوند، اما بخش پایه از طریق تولید در فرآیند توسعه منطقه مشارکت نداشته و در مقابل از این دو منبع درآمدی خارجی استفاده می‌کند. این موضوع باعث نوعی انتقال به سمت معیارهای توسعه‌ای متداول شده که توسعه بر پایه اقتصاد خدماتی و مبتنی بر مصرف گروه‌های مهاجرتی موقت شکل گرفته است و معمولاً نیز به ضرر

مناطق رخ می‌دهد که از محل فعالیت‌های تولیدی خود، منافع و درآمدهای بسیار اندکی را کسب می‌کنند.

۲۱. توسعه منطقه‌ای

توسعه منطقه‌ای را می‌توان روندی دانست فراگیر در جهت افزایش توانایی‌های انسانی - اجتماعی بر اساس پاسخ‌گویی به نیازهای انسانی - اجتماعی در یک منطقه خاص. هیرشمن و میردال از جمله کسانی بودند که کاربردهای مکانی فرایند توسعه را شناختند و برای ایجاد پیوند و ارتباط میان مدل‌های رشد و نظریه‌های توسعه منطقه‌ای، گام‌های مهمی برداشتند. توسعه در سطوح مختلف، خصوصاً منطقه‌ای هم معیاری مناسب در جهت تعیین جایگاه مناطق است و هم نیازمند اعمال ملاحظات خاص در سطح منطقه‌ای و تعیین شرایط سازگاری و انطباق ملی - منطقه‌ای است. به عبارت دیگر، منظور از توسعه یک کشور یا منطقه، افزایش تولید، دسترسی عادلانه همگان به تسهیلات زیربنایی و خدماتی، فرصت‌های شغلی مناسب به کارگیری تکنولوژی جدید و افزایش نرخ سرمایه‌گذاری و مصرف است.

یکی از مهم‌ترین خصایص اقتصاد پویای سالم، توزیع مناسب و عادلانه امکانات در میان اکثریت جمعیت هر ناحیه و منطقه یا کشور است. از این رو برنامه‌ریزان از طریق تهیه برنامه‌های محرومیت‌زدایی سعی در کاهش شکاف‌های نابرابری‌ها دارند. برنامه‌ریزی منطقه‌ای با هدف توسعه و کاهش نابرابری‌های منطقه‌ای از موضوعات مهم در کشورهای در حال توسعه محسوب می‌شود. عدم توازن در جریان توسعه بین مناطق مختلف موجب ایجاد شکاف و تشدید نابرابری منطقه‌ای می‌شود که خود مانعی در مسیر توسعه است. بر این اساس مطالعه نابرابری‌های اقتصادی - اجتماعی منطقه‌ای، یکی از اقدامات پایه‌ای برای برنامه‌ریزی و اصلاحات در جهت تامین رشد اقتصادی همراه با عدالت اجتماعی است که می‌تواند تخصیص منابع را با هدف رفع نابرابری‌های منطقه‌ای، تحت تأثیر قرار دهد. عدم تعادل‌های منطقه‌ای ممکن است پیامدهای زیان‌باری داشته باشد. مهم‌ترین آثار زیان‌بار آن عبارت‌اند از: وجود تفاوت‌های منطقه‌ای دائمی در استاندارد زندگی که موجب خشم و نارضایتی می‌شود. این مسئله بیشتر از جانب افراد در جست و جوی شغل که انتظار پیدا کردن کار را دارند و افرادی که از نظر استاندارد زندگی فقیر محسوب

می‌شوند تقویت می‌شود. دوم؛ سطوح بالا و دائمی بیکاری در مناطق کم‌مزیت که باعث پیامدهای اقتصادی و اجتماعی زیان‌باری می‌شود. سوم؛ تفاوت در رشد اقتصادی مناطق که می‌تواند هزینه‌های اقتصادی جدی را بر رشد سریع مناطق به واسطه تقاضای اضافی برای سرمایه‌های اجتماعی ایجاد کند.

توسعه و توسعه نیافتگی، امروزه یکی از مباحث روز اجتماعات علمی و سیاست‌گذاری است که معیارها و عوامل مختلفی می‌تواند توسعه یک جامعه یا منطقه را تحت تاثیر خود قرار دهد. در ادبیات توسعه، هدف اصلی توسعه، ایجاد برابری پایدار و عدالت اجتماعی در کنار رشد است. نابرابری و فقدان تعادل در توزیع بهینه امکانات به دلیل سیاست‌های اجرا شده گذشته از مسائل مهمی است که تحت تأثیر مکانیسم‌های حاکم بر ساختارهای اقتصادی، اجتماعی و سیاسی پدید آمده است. این ناهنجاری و عدم تعادل باعث گسترش اقتصاد دولتی شده و به بخش خصوصی کمتر توجه شده و برنامه‌ریزی‌ها بیشتر در اختیار دولت قرار گرفته است. در این ارتباط از مشارکت مردم کاسته شده و نواحی بزرگ و کوچک در یک کلیت یکپارچه دیده نشده است. با توجه به آنکه شهر، مظهر تعامل انسان‌ها با یکدیگر و محیطی برای ظهور انسان اجتماعی است باید فضایی متعادل را برای رشد و تعالی انسان و جامعه فراهم سازد، امروزه کشورهای در حال توسعه، به منظور تقویت زیربنای اقتصادی و رهایی از وابستگی و عدم تعادل‌های موجود، بیش از هر زمان دیگر نیازمند برنامه‌ریزی و شناسایی امکانات و منابع کشورشان می‌باشند. یقیناً در برنامه‌ریزی رشد و توسعه کشور، شناخت موقعیت و جایگاه مناطق مختلف از مهم‌ترین عوامل جهت نیل به پیشرفت است. دسترسی به امکانات و منطقه‌بندی صحیح و اصولی، مقوله‌هایی هستند که مدیران شهری برای دستیابی به اهدافی همچون آسایش و زیبایی شهر، آن را سرلوحه مقاصد خود قرار می‌دهند، لذا سطح‌بندی کردن نیازمند بررسی و مطالعه دقیق است. با سطح‌بندی مناطق، اختلافات مکانی، فضایی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی آشکار می‌شود. می‌توان گفت الگوی استقرار جمعیت و کانون‌های زیستی از نظام بهره‌گیری متناسب ظرفیت‌ها و استعداد‌های موجود تبعیت نکرده و سیمای اسکان جمعیت، تصویر متعادل و متناسبی را به دست نمی‌دهد.

در کشور ما، در قالب سیاست‌های برنامه‌های پنج ساله توسعه، تلاش‌های زیادی برای تعدیل عدم تعادل‌های توسعه منطقه‌ای صورت گرفته است، اما در برخی موارد، توزیع نامتوازن امکانات، خدمات و فعالیت‌ها و وجود نابرابری‌ها و شکاف توسعه، هم در بین استان‌ها و هم در درون استان‌ها بین بخش‌های مختلف، وجود داشته و همواره به عنوان یکی از موضوعات مورد توجه سازمان‌ها و نهادهای اجتماعی و اقتصادی کشور مطرح بوده است. اهمیت و پیچیدگی موضوعات مرتبط با فقر و محرومیت و ارتباط تنگاتنگ آن با فرآیند رشد و توسعه در مناطق محروم از یک سو، و ضرورت توجه به مباحث عدالت فضایی و توسعه متوازن در گستره ملی از سوی دیگر نشان از اهمیت بررسی وضعیت مناطق مختلف از نظر نحوه توزیع خدمات و میزان برخورداری از شاخص‌های مختلف، محیطی، اجتماعی - فرهنگی و اقتصادی و شناخت کمبودها و نارسایی‌ها برای برنامه‌های آینده توسعه دارد؛ در واقع می‌توان عنوان کرد نابرابری فضایی بعدی از تمام نابرابری‌هاست و با توجه به اینکه توزیع نامتعادل منابع و عوامل اقتصادی، استعدادها و قابلیت‌های متفاوتی را در مناطق مختلف به همراه داشته و از آنجا که برنامه‌ریزی به عنوان فرآیند تعیین اقدامات مناسب آتی بر مبنای شناخت وضع موجود و انتخاب بهترین راحل‌ها می‌باشد، تعیین موقعیت و جایگاه مناطق مختلف به‌ویژه از نظر میزان توسعه‌یافتگی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. تعیین و اندازه‌گیری سطح توسعه‌یافتگی می‌تواند از یک طرف موقعیت‌ها و نارسایی‌های موجود را مشخص کند و از طرف دیگر مسئولین و برنامه‌ریزان را قادر می‌سازد تا در سیاست‌گذاری‌ها، اصلاحات لازم را به عمل آورند.

۲۲. روند تاریخی شاخص‌های اندازه‌گیری توسعه

بدون تردید از زمانی که اقتصاددانان به بررسی مسائل توسعه کشورهای جهان سوم پرداختند، رشد تولید ناخالص ملی به عنوان یکی از شاخص‌های رشد و توسعه اقتصادی کشورها مد نظر بوده و طبقه‌بندی مناطق نیز بر این اساس انجام می‌گرفته است. اما تجربه نشان داده است که علی‌رغم رشد اقتصادی در بعضی مناطق، نابرابری درآمد تشدید شده و طبقات پایین درآمدی در کمترین مقدار خود از منافع حاصل از رشد بهره‌مند گردیده‌اند. این امر باعث گردید تا اقتصاددانان در ورای سیاست راهبرد اشتغال و توزیع مجدد درآمد حاصل از رشد، توجه خود را

به مسئله رفع فقر مطلق به‌ویژه با تاکید بر نیازهای اساسی انسان معطوف دارند. در این رابطه رفع نیازهای مربوط به خوراک، پوشاک، مسکن، آموزش و بهداشت موضوع اصلی استراتژی نیازهای اساسی، به عنوان راهبرد توسعه مدنظر است. تحقق چنین اهدافی، اقتصاددانان را بر آن داشت تا با به‌کارگیری برخی شاخص‌های معین، میزان محرومیت‌ها را ارزیابی کرده و سیاست‌های لازم را برای کاهش و رفع محرومیت، به موقع اجرا گذارند و به این ترتیب تعدادی شاخص‌های اجتماعی، اجتماعی و انسانی یک جامعه مطرح گردید. این شاخص‌ها سطح توسعه را از نظر بهداشت، تغذیه، مسکن، توزیع درآمد و سایر جنبه‌های توسعه بررسی می‌کردند و در این راستا مطالعاتی بوسیله برخی از سازمان‌های بین‌المللی مانند سازمان یونسکو و سازمان ملل انجام گرفت و به این ترتیب شاخص‌های جانشینی برای تولید ناخالص ملی مطرح شدند. همچنین بواسطه مشکلاتی که شاخص‌های درآمد ناخالص ملی، درآمد ناخالص سرانه و رفاه اقتصادی در اندازه‌گیری توسعه داشتند، اقتصاددانان و سازمان ملل متحد را بر آن داشت تا شاخص‌های اجتماعی توسعه را جهت رتبه‌بندی مناطق بکار گیرند.

اولین گامی که در این زمینه صورت گرفت گزارشی بود که در سال ۱۹۵۴ میلادی، سازمان ملل متحد در مورد تعریف معیارها و سنجش سطوح زندگی توسط گروهی از کارشناسان انتشار داد این گزارش سطح زندگی را به اجزا و شاخص‌هایی تقسیم می‌کرد که چند جزء تشکیل دهنده‌ی آن به صورت ذیل تعریف گردیده است:

بهداشت؛ غذا و تغذیه؛ آموزش و پرورش؛ شرایط کار؛ رضایت اشتغال؛ مصرف کل و پس‌انداز؛ حمل و نقل؛ مسکن و پوشاک.

این گزارش با شناخت این مطلب که، شاخص‌هایی که قرار است پیشرفت هر یک از اجزاء را اندازه‌گیری کنند، در اصل متعدد هستند، ولی در بیشتر کشورها داده‌های اطلاعاتی لازم برای بسیاری از آن‌ها موجود نیست، در صورتی که شاخص‌های دارای اولویت را می‌توان پیشنهاد کرد که عبارت‌اند از:

امید به زندگی در بدو تولد؛ نرخ مرگ و میر نوزادان؛ میانگین ملی تامین مواد غذایی بر حسب کالری مورد نیاز؛ نسبت کودکان پنج تا پانزده سال که در مدارس ثبت نام کرده‌اند؛ درصد

باسواد و توزیع آن از لحاظ جنسیت؛ نسبت جمعیت فعال از لحاظ اقتصادی ولی بدون شغل؛ درصد توزیع جمعیت فعال از لحاظ اقتصادی بر اساس طبقه‌بندی‌های اصلی صنعتی و شغلی؛ مصرف فردی به صورت نسبی از درآمد ملی و شاخص تغییرات ناشی از آن. این گزارش مبنای بسیاری از کارهای بعدی در این زمینه قرار گرفت و هر کسی با توجه به تعریف و برداشتی که از توسعه در ذهن خود داشته است، شاخص‌هایی متناسب با آن برای اندازه‌گیری سطح توسعه مناطق معرفی کرده است.

با توجه به چند بعدی بودن توسعه، از ۲۲۵ شاخص توسعه موجود در مرکز آمار برای ۲۵ گروه مختلف استفاده گردید. این ۲۲۵ شاخص عبارتند از:

جمعیت و آب و هوا

توزیع تعداد شهرستان‌ها (درصد)، توزیع تعداد بخش (درصد)، توزیع تعداد شهر (درصد)، انحراف میانگین ارتفاع بارش سالانه استان از میانگین کل استان‌ها (میلی‌متر).

محیط زیست

توزیع تعداد مناطق حفاظت شده تحت مدیریت سازمان حفاظت محیط زیست در کشور (درصد)، نسبت مساحت جنگل به مساحت استان (درصد)، نسبت مساحت مراتع اصلاح و احیا شده به کل مساحت مراتع (درصد)، نرخ تخریب جنگل (درصد)، نسبت مساحت جنگل‌های احیا شده به کل مساحت جنگل‌ها (درصد).

جمعیت

سهم جمعیت تحت پوشش استفاده از خدمات جمع‌آوری و دفع بهداشتی فاضلاب شهری از کل جمعیت شهری (درصد)، توزیع نسبی جمعیت استان به کل کشور (درصد)، توزیع نسبی جمعیت شهری (درصد)، میزان شهرنشینی استان‌ها (درصد)، نسبت جمعیت ۶۴-۱۵ سال (درصد)، میزان عمومی طلاق (نفر در هزار) به جمعیت، نسبت مهاجرپذیری به جمعیت، نسبت ولادت به جمعیت، نسبت فوت شده به جمعیت.

نیروی انسانی

نرخ مشارکت اقتصادی جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر در مناطق شهری (درصد)، نرخ مشارکت اقتصادی جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر در مناطق روستایی (درصد)، نرخ بیکاری جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر در مناطق شهری (درصد)، نرخ بیکاری جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر در مناطق روستایی (درصد)، سهم اشتغال زنان شاغل در بخش غیرکشاورزی (درصد)، نسبت کارکنان دولت به هزار نفر جمعیت، نرخ بیکاری جمعیت ۲۴-۱۵ سال.

کشاورزی

سرانه تولید گوشت قرمز عرضه شده از کشتارگاه‌های رسمی کشور، سرانه تولید شیر، سرانه تولید گوشت مرغ در مرغداری‌های صنعتی، سرانه تولید تخم مرغ، سرانه تولید آبزیان، نسبت شاغلان زیر بخش شیلات (آبزی پروری) به کل جمعیت، نسبت شرکت‌های تعاونی فعال کشاورزی تحت پوشش سازمان مرکزی تعاونی روستایی به کل جمعیت روستایی، توزیع اراضی تحت پوشش سیستم‌های آبیاری تحت فشار (درصد)، توزیع اراضی تحت پوشش شبکه‌های آبیاری و زهکشی (درصد)، نسبت طول قنوات احیاء و مرمت شده به کل طول قنوات (درصد)، توزیع مقدار تولید گندم (درصد)، توزیع مقدار تولید برنج (درصد)، توزیع اراضی تحت پوشش کانال‌های آبیاری عمومی (درصد).

معدن

توزیع تعداد معادن در حال بهره‌برداری از معادن کشور (درصد)، نسبت شاغلان معادن در حال بهره‌برداری به کل جمعیت فعال، سرانه ارزش تولیدات معادن در حال بهره‌برداری، سرانه ارزش افزوده معادن در حال بهره‌برداری، نسبت سرمایه‌گذاری (ارزش تغییرات اموال سرمایه‌ای) معادن در حال بهره‌برداری به کل جمعیت فعال، نسبت شرکت‌های تعاونی فعال معدنی تحت پوشش وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی به کل

جمعیت، توزیع شاغلان معادن در حال بهره‌برداری از معادن کشور (درصد)، توزیع ارزش تولیدات معادن در حال بهره‌برداری از معادن کشور (درصد).

نفت و گاز

نسبت شهرهای گاز رسانی شده (درصد)، توزیع روستاهای گاز رسانی شده (درصد)، تعداد جایگاه‌های عرضه سوخت CNG به جمعیت، توزیع مصارف گاز طبیعی شرکت‌های گاز استانی (درصد)، توزیع انشعابات گاز شهری و روستایی نصب شده (درصد).

صنعت

نسبت کارگاه‌های صنعتی ده نفر کارکن و بیشتر به کل جمعیت، نسبت شاغلان کارگاه‌های صنعتی ده نفر کارکن و بیشتر به کل جمعیت، سرانه ارزش افزوده فعالیت صنعتی کارگاه‌های صنعتی دارای ده نفر کارکن و بیشتر، تعداد شرکت‌های تعاونی صنعتی تحت پوشش وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی به کل جمعیت، توزیع ارزش تولیدات کارگاه‌های صنعتی دارای ده نفر کارکن و بیشتر (درصد)، سرمایه‌گذاری مجوز تاسیس صادره به جمعیت، تعداد مجوز تاسیس صادره به جمعیت، سرمایه‌گذاری پروانه بهره‌برداری صادره به جمعیت، تعداد پروانه بهره‌برداری صادره به جمعیت.

آب و برق

متوسط مصرف مشترکین برق خانگی، متوسط مصرف مشترکین برق تجاری، سهم جمعیت تحت پوشش شبکه آب شهری (درصد)، سهم جمعیت تحت پوشش استفاده از فاضلاب شهری از کل جمعیت شهری، جمعیت روستایی بالای ۲۰ خانوار بهره‌مند از آب آشامیدنی سالم (درصد)، توزیع آب مصرف شده استان از منابع آب کشور (درصد)، سرانه مصرف کل آب شهری، توزیع آب مصرف شده در بخش صنعت (درصد)، توزیع

آب مصرف شده در بخش کشاورزی (درصد)، سهم آب تولید شده سطحی (درصد)، سرانه فروش برق، تعداد مشترکان برق به جمعیت، تولید برق به جمعیت.

ساختمان

نسبت بهسازی واحدهای مسکونی روستایی تمام شده به خانوارهای روستایی توسط بنیاد مسکن، نسبت شرکت‌های تعاونی مسکن فعال تحت پوشش وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی به خانوار شهری، نسبت پروانه‌های ساختمانی صادر شده برای احداث ساختمان در نقاط شهری به جمعیت شهری، متوسط مساحت زمین در پروانه‌های ساختمانی صادر شده در نقاط شهری برای احداث ساختمان (متر مربع)، میانگین تعداد واحد در ساختمان شهری.

بازرگانی

ارزش سرمایه‌گذاری خارجی (هزار دلار) به جمعیت، نسبت تعداد شرکت‌های تعاونی تامین نیاز مصرف‌کنندگان به ازای هر ده هزار نفر جمعیت، نسبت تعداد شرکت‌های تعاونی تامین نیاز تولیدکنندگان به ازای هر ده هزار نفر جمعیت، نسبت تعداد شرکت‌های تعاونی خدماتی به ازای هر ده هزار نفر جمعیت، نسبت تعداد شرکت‌های تعاونی روستایی به ازای هر ده هزار نفر جمعیت روستایی، نسبت تعداد تعاونی روستایی زنان به ازای هر ده هزار نفر جمعیت روستایی، نسبت تعداد اتحادیه‌های شهرستانی تعاونی روستایی به ازای هر ده هزار نفر جمعیت روستایی، تعداد اقامتگاه‌های کشور به جمعیت، نسبت اعضای شرکت‌های تعاونی تامین نیاز تولیدکنندگان به جمعیت، نسبت شاغلان شرکت‌های تعاونی تامین نیاز تولیدکنندگان به جمعیت، نسبت اعضای شرکت‌های تعاونی تامین نیاز مصرف‌کنندگان به جمعیت، نسبت شاغلان شرکت‌های تعاونی تامین نیاز مصرف‌کنندگان به جمعیت، نسبت سرمایه شرکت‌های تعاونی تامین نیاز مصرف‌کنندگان به جمعیت، نسبت

اعضای شرکت‌های تعاونی خدماتی به جمعیت، نسبت شاغلان شرکت‌های تعاونی خدماتی به جمعیت، نسبت سرمایه شرکت‌های تعاونی خدماتی به جمعیت، نسبت اعضای اتحادیه‌های تعاونی خدماتی به جمعیت، نسبت شاغلان اتحادیه‌های تعاونی خدماتی به جمعیت، نسبت سرمایه اتحادیه‌های تعاونی خدماتی به جمعیت، حجم معاملات ثبت شده نزد دفتر اسناد به جمعیت.

حمل و نقل

توزیع آزاد راه‌های تحت حوزه استحفاظی وزارت راه و شهرسازی به مساحت استان، توزیع بزرگراه‌های تحت حوزه استحفاظی وزارت راه و شهرسازی به مساحت استان، توزیع راه‌های اصلی تحت حوزه استحفاظی وزارت راه و شهرسازی به مساحت استان، توزیع راه‌های فرعی تحت حوزه استحفاظی وزارت راه و شهرسازی به مساحت استان، توزیع راه‌های بین شهری تحت حوزه استحفاظی وزارت راه و شهرسازی به مساحت استان، نسبت کل راه‌های روستایی به کل راه‌های استان، نسبت راه‌های روستایی آسفالت به کل راه‌های استان (درصد)، توزیع راه‌های شریانی بهسازی شده در بین استان‌ها (درصد)، توزیع تعداد نقاط و مقاطع پر حادثه اصلاح شده در جاده‌های کشور (درصد)، توزیع تعداد مجتمع‌های خدماتی - رفاهی بهره‌بردار شده در جاده‌های کشور (درصد)، توزیع میزان کالای دارای بارنامه در حمل و نقل جاده‌ای کشور (درصد)، توزیع میزان ترانزیت جاده‌ای کالا در کشور (درصد)، نسبت تعداد کل انواع وسایل نقلیه موتوری شماره‌گذاری شده به کل خانوار، توزیع استان از تعداد سیلوهای دایر گندم (درصد)، نسبت شرکت‌های تعاونی فعال حمل و نقل تحت پوشش وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی به کل جمعیت، تعداد خودرو به جمعیت، سرانه اشتغال شرکت‌های تعاونی حمل و نقل، سرانه سرمایه شرکت‌های تعاونی حمل و نقل، تعداد انبار کالا به جمعیت، تعداد سردخانه کالا به جمعیت.

ارتباطات

ضریب نفوذ تلفن ثابت (درصد)، ضریب نفوذ تلفن همراه (درصد)، سرانه مرسولات پستی داخلی، سرانه مرسولات پستی به خارج، صندوق پستی شهری به جمعیت، صندوق پستی روستایی به جمعیت.

بازار مالی

نسبت تسهیلات اعطایی بانک‌ها به سپرده بانکی، نرخ رشد سپرده‌های بانکی، نرخ رشد تراکنش از طریق خودپرداز، نسبت کارت صادر شده بانکی به جمعیت، نسبت خودپرداز به جمعیت، توزیع ارزش کل معاملات بورس اوراق بهادار تهران، توزیع حق بیمه تولیدی، توزیع خسارت پرداختی، حق بیمه سرانه، ضریب نفوذ بیمه تولیدی، اعضای شرکت‌های تعاونی اعتبار به جمعیت، نسبت اشتغال شرکت‌های تعاونی اعتبار به جمعیت، تعداد شرکت‌های تعاونی اعتبار به جمعیت.

امور قضایی

نسبت شعبه‌های فعال دادگاه‌های عمومی به کل جمعیت، نسبت شعبه‌های فعال دادگاه‌های تجدید نظر به کل جمعیت، نسبت شعبه‌های فعال دادرها به کل جمعیت، نسبت شعبه‌های فعال شوراهای حل اختلاف به کل جمعیت، نسبت دستگیرشدگان جرایم واقع شده در حوزه استحفاظی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران به کل جمعیت، نسبت تصادفات درون شهری وسایل نقلیه به کل جمعیت، نسبت تصادفات برون شهری وسایل نقلیه به کل جمعیت، نسبت مقدار مواد مخدر کشف شده به کل جمعیت، نسبت دستگیرشدگان مواد مخدر به کل جمعیت، نسبت فوت شدگان تصادفات به کل جمعیت، نسبت مجروح شدگان تصادفات به کل جمعیت.

بهبودی

نسبت تعداد مراکز ارائه دهنده خدمات اجتماعی شهری در بخش آسیب‌های اجتماعی به تعداد افراد دارای آسیب اجتماعی، نسبت تعداد مراکز نگهداری از کودکان بی‌سرپرست به تعداد کودکان بی‌سرپرست، تعداد واحدهای کمیته امداد امام خمینی به جمعیت، تعداد مددجویان معیشت‌بگیر کمیته امداد امام خمینی به جمعیت، سهم زنان سرپرست خانوار از کل افراد تحت پوشش کمیته امداد امام خمینی (درصد)، نسبت تعداد بیمه شدگان اصلی و تبعی سازمان تامین اجتماعی به کل جمعیت (درصد)، نسبت بیمه شدگان اصلی و تبعی سازمان بیمه سلامت به کل جمعیت (درصد)، نسبت بیمه شدگان صندوق بیمه اجتماعی کشاورزان، روستاییان و عشایر به کل جمعیت (درصد).

آموزش

نسبت دانش‌آموزان به معلم مدارس دولتی، تراکم دانش‌آموز در کلاس دوره ابتدایی دولتی، نسبت دانش‌آموزان به کارکنان مدیریت و کیفیت بخشی، نسبت دانش‌آموزان ابتدایی به کل دانش‌آموزان (درصد)، نرخ ارتقاء دوره ابتدایی (درصد)، نرخ ترک تحصیل دوره ابتدایی (درصد)، نرخ تکرار پایه در دوره ابتدایی (درصد)، نرخ گذر دوره ابتدایی (درصد)، نسبت تعداد دانشجویان آموزش عالی به جمعیت، توزیع دانشجویان در استان‌ها (درصد)، نسبت تعداد دانش‌آموختگان دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی به جمعیت، توزیع تعداد دانش‌آموختگان در استان‌ها (درصد)، نرخ باسوادی (درصد)، نسبت مدرسه به جمعیت، نسبت کلاس به جمعیت، نسبت معلم به جمعیت، نسبت آموزشگران دانشگاهی به جمعیت، تعداد مراکز فنی و حرفه‌ای به جمعیت، تعداد مربیان رسمی مراکز فنی و حرفه‌ای به جمعیت، تعداد آموزش دیدگان مراکز فنی و حرفه‌ای به جمعیت.

بهداشت

نسبت تعداد بیمارستان فعال به جمعیت، نسبت تعداد تخت‌های فعال بخش‌های بیمارستانی به جمعیت، نسبت تعداد مراکز ارائه دهنده مراقبت‌های اولیه بهداشتی به جمعیت، نسبت تعداد مراکز بهداشتی و درمانی روستایی به جمعیت روستایی، نسبت تعداد خانه‌های بهداشت فعال روستاها به جمعیت روستایی، نسبت تعداد کل آزمایشگاه‌های تشخیص طبی به جمعیت، نسبت تعداد کل مراکز توانبخشی پزشکی به جمعیت، نسبت تعداد داروخانه‌ها به ده هزار نفر جمعیت، نسبت تعداد پایگاه‌های اورژانس پیش‌بیمارستانی ۱۱۵ به مساحت استان، نسبت کارکنان گروه پزشکی به جمعیت، نسبت کارکنان گروه پیراپزشکی به جمعیت، نسبت تعداد درمانگاه عمومی به جمعیت، نسبت مراکز پزشکی هسته‌ای به جمعیت، تعداد شاغلان بخش دامپزشکی به جمعیت، نسبت خون اهدایی به جمعیت.

فرهنگ و هنر

میزان تولید برنامه‌های رادیویی به جمعیت، میزان تولید برنامه‌های تلویزیونی به جمعیت، تعداد عناوین کتاب‌های منتشر شده به جمعیت، تعداد ناشران فعال به جمعیت، تعداد نمایشگاه هنرهای تجسمی به جمعیت، نسبت آموزشگاه‌های آزاد هنری به مساحت، نسبت تعداد سینما به جمعیت، نسبت تعداد صندلی سینما به جمعیت، متوسط تعداد دفعات استفاده از یک صندلی سینما.

بودجه دولت

توزیع عملکرد اعتبارات هزینه‌ای (جاری) دستگاه‌های اجرایی از محل درآمد عمومی (درصد)، توزیع عملکرد اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای (عمرانی) (درصد)، نسبت اعتبارات هزینه‌ای به کل مصارف بودجه‌ای دولت (درصد)، نسبت اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای به کل مصارف بودجه‌ای دولت (درصد)، سهم درآمدهای مالیاتی

از تولید ناخالص داخلی (درصد)، میزان تحقق اعتبارات هزینه‌ای (درصد)، توزیع درآمدهای مالیاتی دولت (درصد).

هزینه و درآمد خانوار

متوسط هزینه‌های غیر خوراکی سالانه یک خانوار شهری (هزار ریال)، متوسط هزینه‌های خوراکی و دخانی سالانه یک خانوار شهری، متوسط درآمد سالانه یک خانوار شهری، متوسط هزینه‌های غیر خوراکی سالانه یک خانوار روستایی (هزار ریال)، متوسط هزینه‌های خوراکی و دخانی سالانه یک خانوار روستایی، ضریب جینی در مناطق شهری (درصد)، ضریب جینی در مناطق روستایی (درصد).

شاخص قیمت

شاخص قیمت کالا و خدمات مصرفی خانوارهای شهری، شاخص قیمت کالا و خدمات مصرفی خانوارهای روستایی.

حساب ملی

سهم استان از تولید ناخالص داخلی (درصد)، سهم استان از محصول ناخالص داخلی (بدون نفت) (درصد).

امور سیاسی

نسبت رای دهندگان انتخابات ریاست جمهوری در هر دوره (درصد)، نسبت رای دهندگان در انتخابات مجلس شورای اسلامی در هر دوره (درصد).

سایر

ارزش واردات به جمعیت، ارزش صادرات به جمعیت، شاخص کسب و کار (درصد).

۲۳. پیشینه تحقیق

آذر و غلامرضایی (۱۳۸۴)، در پژوهشی به بررسی رتبه‌بندی توسعه انسانی استان‌های ایران با استفاده از روش تحلیل پوششی داده‌ها پرداختند. نتایج پژوهش آنها نشان داد که با توجه به منابع محدود، استان‌های محروم کشور به طور کلی، کارایی بیشتری نسبت به استان‌های برخوردار کشور داشته‌اند.

شکری خانقاه و همکاران (۱۳۸۸)، در پژوهشی به بررسی سنجش درجه توسعه یافتگی بخش کشاورزی منطقه غرب استان تهران با استفاده از روش تاکسونومی عددی پرداختند. نتایج پژوهش آنها نشان داد که شهرستان شهریار در رتبه اول، نظرآباد در رتبه دوم، ساوجبلاغ در رتبه سوم و کرج در رتبه چهارم قرار دارد.

حیدری و همکاران (۱۳۸۹)، در پژوهشی به تحلیل مقایسه‌ای روش‌های رتبه‌بندی در اندازه‌گیری توسعه یافتگی شهرستان‌های استان خوزستان برای سال‌های ۱۳۷۹ و ۱۳۸۶ پرداختند. نتایج پژوهش آنها نشان داد که بر اساس روش‌های مختلف، رتبه‌بندی شهرستان‌های استان خوزستان تغییر پیدا می‌کند و شهرستان‌های استان خوزستان در سال ۱۳۸۶ نسبت به سال ۱۳۷۹ کاهش رتبه‌ی توسعه یافتگی داشته‌اند.

کشاورزی و همکاران (۱۳۹۰)، در پژوهشی به بررسی رتبه‌بندی توسعه یافتگی بخش کشاورزی شهرستان‌های استان فارس با استفاده از روش تاکسونومی عددی پرداختند. نتایج پژوهش آنها نشان داد که خرمبید، توسعه یافته‌ترین و کازرون توسعه نیافته‌ترین شهر استان فارس است.

سمیعی و همکاران (۱۳۹۱)، در پژوهشی به بررسی عوامل مؤثر در توسعه اقتصادی از نگاه امام علی علیه السلام پرداختند. نتایج پژوهش آنها نشان داد که توسعه‌ای که مورد تأیید امام علی علیه السلام است از جهت انگیزه و هدف نهایی و درجه اهمیت به برخی عوامل توسعه اقتصادی با اقتصاد متعارف، دارای عدم همخوانی و ناسازگاری بسیاری است.

ضرابی و ایزدی (۱۳۹۲)، در پژوهشی به بررسی رتبه‌بندی توسعه استان‌های ایران با استفاده از روش ویکور و ۲۲ شاخص پرداختند. نتایج پژوهش آنها نشان داد که تهران، توسعه یافته‌ترین و قم، توسعه نیافته‌ترین استان ایران است.

علی بخشی و همکاران (۱۳۹۳)، در پژوهشی به بررسی سنجش توسعه یافتگی شهرستان‌های استان خوزستان با استفاده از روش کپ لند با استفاده از ۷۱ شاخص و برای سال ۱۳۹۰ پرداختند. نتایج پژوهش آنها نشان داد که شهرستان‌های رامهرمز و باوی به ترتیب توسعه یافته‌ترین و توسعه نیافته‌ترین شهرستان‌های استان خوزستان هستند.

افصح حسینی و شیخ الاسلامی (۱۳۹۴)، در پژوهشی به بررسی رتبه‌بندی توسعه شهرستان‌های استان لرستان با استفاده از روش تاکسونومی عددی پرداختند. نتایج پژوهش آنها نشان داد که ازنا، توسعه یافته‌ترین و کوه‌دشت، توسعه نیافته‌ترین شهرستان‌های استان لرستان هستند.

بیون و همکاران (۱۳۹۶)، در پژوهشی به بررسی توسعه یافتگی و نابرابری‌های فضایی استان کرمان با استفاده از مدل‌های تصمیم‌گیری چند معیاره برای سال‌های ۱۳۹۴-۱۳۹۰ پرداختند. نتایج پژوهش آنها نشان داد که شهرستان‌های کرمان و رفسنجان رتبه اول و دوم و شهرستان‌های بافت، بردسیر، رودبار جنوب، عنبرآباد، کوه‌بان و راور در سطح میانی توسعه یافتگی و بقیه شهرستان‌ها در رتبه‌های آخری از سطح توسعه یافتگی قرار دارند.

احمدی و رحمن ستایش (۱۳۹۸)، در پژوهشی به بررسی رتبه‌بندی توسعه یافتگی استان‌های ایران با استفاده از مدل‌های تصمیم‌گیری با استفاده از ۲۷ شاخص پرداختند. نتایج پژوهش آنها نشان داد که یزد، توسعه یافته‌ترین و سیستان و بلوچستان توسعه نیافته‌ترین استان ایران هستند.

لطفی و همکاران (۱۳۹۸)، در پژوهشی به بررسی عوامل مؤثر بر توسعه در استان‌های ایران و رتبه‌بندی آنها بر اساس روش تاکسونومی عددی برای بازه زمانی ۱۳۹۷-۱۳۳۸

پرداختند. نتایج پژوهش آنها نشان داد که متغیرهای سیاست، بودجه، تولید ناخالص داخلی، جمعیت، میزان سپرده بانکی، تعداد تخت بیمارستان، تعداد پزشک، تعداد دانشجوی، نرخ بیکاری، ضریب شهرنشینی و نرخ مشارکت اقتصادی با توجه به جدول‌های مقایسه‌ای به دست آمده از نتایج روش تاکسونومی عددی، بر توسعه استان‌ها بیشترین تاثیر را دارند.

به‌لور مهدی آبادی و همکاران (۱۳۹۸)، در پژوهشی به بررسی توسعه منطقه‌ای و روند آن در ایران برای بازه زمانی ۱۳۸۴-۱۳۹۵ با استفاده از روش‌های تاکسونومی و تاپسیس پرداختند. نتایج پژوهش آنها نشان داد که علیرغم تأکید اسناد بالادستی، سطح توسعه اقتصادی استان‌های کشور نه تنها به سمت توازن بیشتر حرکت نکرده بلکه نامتوازتر نیز شده است و نابرابری موجود میان استان‌ها به سمت واگرایی رفته است. بنابراین سیاستگذاری‌ها جهت همگرایی نابرابری موجود میان استان‌ها ناکام بوده‌اند. از این رو، بازنگری سیاستگذاری‌ها، توجه به عدم تعادل‌های منطقه‌ای و تلاش برای همگرایی اقتصادی مناطق، امری لازم و ضروری به نظر می‌رسد.

حسنوندیان و همکاران (۱۳۹۹)، در پژوهشی به مقایسه‌ی سنجش سطح توسعه یافتگی دهستان‌های استان لرستان با استفاده از روش‌های وایکور و تاکسونومی عددی پرداختند. نتایج پژوهش آنها نشان داد که توزیع امکانات و خدمات بین دهستان‌های این استان به صورت ناهمگن است. به طوری که در روش وایکور، رتبه اول در رتبه‌بندی، مربوط به دهستان شیروان است و به عنوان منطقه توسعه یافته توصیف می‌شود. دهستان‌های بازوند و گودرزی نیز رتبه‌های دوم و سوم را دارند که جزء مناطق در حال توسعه محسوب می‌شوند و در روش تاکسونومی عددی، دهستان بازوند به عنوان منطقه برخوردار و سایر دهستان‌های استان به عنوان مناطق نیمه برخوردار و محروم هستند. همچنین در رتبه‌بندی کلی، استان لرستان بر اساس هر یک از شاخص‌ها دارای توزیع امکانات و خدمات بصورت نامتعادل می‌باشد.

پارسی‌پور و همکاران (۱۴۰۰)، در پژوهشی به بررسی رتبه‌بندی توسعه یافتگی استان‌های ایران با استفاده از روش تاپسیس پرداختند. نتایج پژوهش آنها نشان داد که تهران، توسعه یافته‌ترین استان ایران است و پراکندگی استان‌های محروم بیشتر در نوار مرزی شرق و غرب کشور قرار دارند.

کرمی و همکاران (۱۴۰۲)، در پژوهشی به بررسی رتبه‌بندی شاخص فرصت‌های توسعه در استان‌های ایران پرداختند. آنها از ۶۹ شاخص توسعه مربوط به بخش‌های فرهنگی اجتماعی، آموزشی، زیربنایی، بهداشتی درمانی، زیست محیطی و اقتصادی و از روش تاپسیس برای رتبه بندی استان‌ها استفاده کردند. نتایج پژوهش آنها نشان داد که تهران، توسعه یافته‌ترین و خراسان شمالی، توسعه نیافته‌ترین استان ایران است.

احمدی و همکاران (۱۴۰۳)، در پژوهشی به بررسی رتبه بندی توسعه یافتگی استان‌های ایران با استفاده از ۱۷۰ شاخص و روش تاکسونومی عددی پرداختند. نتایج پژوهش آنها نشان داد تهران در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، اصفهان و در رتبه سوم، خراسان رضوی قرار دارد. در انتهای استان‌ها هم خراسان شمالی، البرز و سیستان و بلوچستان قرار دارد. همچنین نتایج نشان داد که ۱۳ استان پایین‌تر از میانگین کشوری (از نظر شاخص Fio) و ۱۸ استان بالاتر از میانگین کشوری (از نظر شاخص Fio) قرار دارند.

جو^{۳۷} و همکاران (۲۰۰۱)، در پژوهشی به بررسی توسعه یافتگی مناطق مختلف بلژیک با استفاده از ۳۳ شاخص و روش تحلیل خوشه‌ای پرداختند. نتایج پژوهش آنها نشان داد که مناطق مختلف بلژیک از لحاظ توسعه یافتگی با هم فرق دارند.

باهاتیا^{۳۸} و رای (۲۰۰۴)، در پژوهشی با استفاده از ۲۳ شاخص و روش تاکسونومی عددی به بررسی توسعه یافتگی مناطق مختلف هند پرداختند. نتایج پژوهش آنها نشان داد

³⁷ Joae and et al

³⁸ Bhatia and Rai

که مناطق مختلف هند به ۴ دسته، توسعه یافته، نسبتاً توسعه یافته، کمتر توسعه یافته و توسعه نیافته تقسیم می‌شود.

راماتو^{۳۹} (۲۰۰۷)، در پژوهشی به بررسی نابرابری‌های منطقه‌ای کشور غنا برای بازه زمانی ۱۹۹۹-۲۰۰۰ با استفاده از روش تحلیل عاملی پرداخت. نتایج پژوهش وی نشان داد که شکاف توسعه یافتگی شمال غنا بیشتر از جنوب آن است.

سالواتی^{۴۰} و همکاران (۲۰۱۶)، در پژوهشی به بررسی نابرابری منطقه‌ای در ایتالیا پرداختند. نتایج پژوهش آنان نشان داد که نابرابری منطقه‌ای در ایتالیا وجود دارد.

روزکوسکا^{۴۱} و پرلو (۲۰۱۷)، در پژوهشی با استفاده از مدل تاپسیس، توسعه یافتگی شهرهای لهستان را با استفاده از ۹ شاخص بررسی کردند. نتایج پژوهش آنها نشان داد که شهرهای لهستان از لحاظ توسعه یافتگی با همدیگر تفاوت محسوسی دارند.

لی^{۴۲} و همکاران (۲۰۱۸)، در پژوهشی با استفاده از مدل تاپسیس و آنتروپی شانون شهرهای شمال شرقی چین را برای بازه زمانی ۲۰۱۶-۲۰۱۲ و با استفاده از ۲۱ شاخص بررسی کردند. نتایج پژوهش آنها نشان داد که شهرهای شمال شرقی چین از لحاظ توسعه یافتگی با همدیگر تفاوت محسوسی دارند.

باکر^{۴۳} و اباحمید (۲۰۱۹)، در پژوهشی به بررسی نابرابری‌های توسعه در ۱۰ منطقه مراکش با استفاده از ۱۰ شاخص پرداختند. نتایج پژوهش آنها نشان داد که مناطق مورد بررسی مراکش به طور یکسان از فرصت‌ها برخوردار نیستند.

³⁹ Ramatu

⁴⁰ Salvati and et al

⁴¹ Roszkowska and Perlo

⁴² Li and et al

⁴³ Bakour and Abahamid

زابلینا^{۴۴} (۲۰۲۱)، در پژوهشی به بررسی نابرابری‌های توسعه مناطق مختلف روسیه با استفاده از شاخص‌های توسعه پرداختند. نتایج پژوهش آنها نشان داد که مناطق مورد بررسی روسیه به طور یکسان از فرصت‌ها برخوردار نیستند.

چکیده‌ای از موقعیت جغرافیایی و وضعیت اقلیمی استانها

۲۴. موقعیت جغرافیایی و وضعیت اقلیمی استان‌ها

بر اساس تقسیمات کشوری، ایران در سال ۱۴۰۳ دارای ۳۱ استان است. و به این ترتیب در سال جاری تعداد استان‌های ایران تغییر نکرده است. نقشه ایران به صورت زیر است:

نمودار ۱: نقشه استان‌های ایران

۱-۲۴. استان آذربایجان شرقی

استان آذربایجان شرقی واقع در منطقه آذربایجان، در شمال غربی ایران است. این استان پرجمعیت‌ترین و بزرگترین استان این ناحیه است. استان آذربایجان شرقی از نظر جغرافیایی با استان‌ها و جمهوری‌های زیر همسایه است:

از سمت شمال به جمهوری‌های آذربایجان، ارمنستان و نخجوان

از سمت غرب و جنوب غرب به استان آذربایجان غربی

از سمت شرق به استان اردبیل

از سمت جنوب شرق به استان زنجان

مساحت این استان ۴۵,۴۹۱ کیلومتر مربع است.

استان آذربایجان شرقی ۲۱ شهرستان دارد که از ۱۸ نهاد فرمانداری و ۳ نهاد فرمانداری ویژه (مراغه، میانه و مرند) تشکیل شده است. این استان دارای ۴۸ بخش (نهاد بخشداری) است. بر اساس سرشماری سال ۱۳۹۵، جمعیت استان آذربایجان شرقی ۳۹۰۹۶۵۲ نفر برآورده شده است. دور تا دور استان آذربایجان شرقی مملو از ارتفاعات و کوه است. به همین دلیل آب و هوای این استان سرد کوهستانی است. این استان جزو استان‌های برف‌گیر و سردسیر ایران است، ولی آب و هوای متفاوت و متنوعی در فصل‌های مختلف دارد چون استان وسیع و پهناوری است.

در این استان فصل گرما کوتاه است ولی با این حال، دمای هوا در شهرهای میانه و جلفا به بیش از ۴۰ درجه سانتی‌گراد نیز می‌رسد. مهر ماه شروع فصل سرد سال در این استان است و اواسط فروردین نیز پایان فصل سرد است.

۲-۲۴. استان آذربایجان غربی

استان آذربایجان غربی واقع در شمال غربی ایران است و تنها استانی است که با کشور ترکیه مرز مشترک دارد. این استان ۲/۶۵ درصد از مساحت کل کشور ایران را تشکیل

می‌دهد و ۱۳ امین استان پهناور کشور است. مرکز استان آذربایجان غربی ارومیه است. از نظر جغرافیایی، استان آذربایجان غربی با کشورها و استان‌های زیر همسایه است:

از شمال به جمهوری آذربایجان و ترکیه

از مغرب به ترکیه و عراق

از شرق به استان آذربایجان شرقی و استان زنجان

از جنوب به استان کردستان

مساحت استان آذربایجان غربی به همراه دریاچه ارومیه حدود ۴۳۶۶۰ کیلومتر مربع است و بدون دریاچه حدود ۳۷۴۱۲ کیلومتر مربع است. بر اساس سرشماری که در سال ۱۳۹۵ انجام شد، جمعیت این استان ۳,۲۶۵,۲۱۹ نفر و دارای ۱۷ شهرستان است. ۴,۰۸ درصد جمعیت کل این کشور در استان آذربایجان غربی قرار گرفته است، به همین دلیل ۸ امین استان پرجمعیت ایران است. استان آذربایجان غربی واقع در منطقه کوهستانی است. جریان مرطوبی که از طرف دریای مدیترانه و اقیانوس اطلس می‌آید بر روی اقلیم این استان موثر است. با فرا رسیدن توده‌های سرد، دمای این استان در برخی از ماه‌ها به شدت کم می‌شود. کوه‌های مرتفعی که در استان آذربایجان غربی واقع شده‌اند تا حدودی مانع ورود توده‌های هوای باران‌زا می‌شوند. ولی با این حال، منابع آب کافی در این استان وجود دارد.

۳-۲۴. استان اردبیل

استان اردبیل یکی از استان‌های ایران در منطقه آذربایجان به مرکزیت شهر اردبیل می‌باشد. این استان طبق آخرین تقسیمات کشوری دارای ۱۲ شهرستان، ۳۱ بخش، ۳۵ شهر، ۷۵ دهستان می‌باشد. مساحت این استان؛ ۱۷۹۵۳ کیلومتر مربع است. از نظر جغرافیایی، استان اردبیل با کشورها و استان‌های زیر همسایه است:

از سمت شمال به جمهوری آذربایجان

سمت غرب به استان آذربایجان شرقی

سمت شرق به گیلان

و از جنوب به استان زنجان متصل می‌شود.

استان اردبیل دارای ۱۲ شهرستان است. جمعیت این استان بر اساس سرشماری سال ۱۳۹۵ دارای ۱ میلیون و ۲۷۰ هزار و ۴۲۰ نفر جمعیت است.

۴-۲۴. استان اصفهان

استان اصفهان واقع در مرکز ایران، ششمین استان پهناور و سومین استان پرجمعیت کشور ایران است. جمعیت استان اصفهان از فارس‌ها، گرجیها، لرهای بختیاری، ترک‌ها، ارامنه و یهودی‌ها تشکیل شده است. مرکز این استان شهر اصفهان است و مهم‌ترین شهرهای این استان عبارتند از: اصفهان، کاشان، نجف‌آباد و خمینی شهر. استان اصفهان در همسایگی خود استان‌های زیادی دارد که عبارتند از:

از سمت شرق: استان‌های یزد و خراسان جنوبی

از سمت شمال: استان‌های سمنان، قم و مرکز

از سمت غرب: استان‌های لرستان و چهارمحال و بختیاری

از سمت جنوب: استان‌های کهگیلویه و بویراحمد و فارس

همچنین این استان از سمت شمال و شرق به رشته کوه‌های زاگرس و از سمت جنوب و غرب به دشت کویر محدود است. طبق آخرین تقسیمات کشوری، این استان از ۲۸ شهرستان، ۵۱ بخش، ۱۰۶ شهر و ۱۳۱ دهستان تشکیل شده است. مساحت استان اصفهان ۱۰۶۷۸۶ متر مربع است و بخش گسترده‌ای از این مساحت را بیابان و کویر تشکیل داده است. در سال‌های اخیر، مساحت این بیابان‌ها به دلیل خشکسالی افزایش داشته است. قسمت‌هایی از این استان نیز از سرزمین‌های کوهستانی به همراه آب و هوای معتدل تشکیل شده است.

رود زیبا و معروف زاینده رود از استان اصفهان عبور می‌کند و سرچشمه‌ی این رود از ارتفاعات جنوب و غرب ایران است. قسمت‌های بیابانی این استان در فصل زمستان بسیار سرد و در فصل تابستان خشک و گرم است. شهرهای کوهستانی که در استان اصفهان قرار دارند از قبیل سمیرم، فریدن، خوانسار، چادگان و فریدون‌شهر از آب و هوای مطلوب و معتدل برخوردار هستند. این استان که ۱۰٪ از مساحت بیابان‌های ایران را در بر دارد و یکی از پر جمعیت‌ترین استان‌های این کشور است، از ۲۸ شهرستان تشکیل شده است. بر اساس آخرین تقسیمات کشوری، در حال حاضر استان اصفهان دارای ۲۸ شهرستان است. بر اساس برآوردهای انجام شده جمعیت استان اصفهان در سال ۱۴۰۰ حدود ۵۳۸۶۴۳۷ است که ۴۷۶۰۲۴۱ نفر آن را جمعیت شهری و ۶۲۶۱۹۶ نفر جمعیت روستایی استان اصفهان را شکل می‌دهند.

۵-۲۴. استان البرز

سی و یکمین استان ایران از سال ۱۳۸۹ با نام رسمی البرز شناخته شد؛ و در ۴۴ کیلومتری شهر تهران قرار گرفته است. این استان در رشته کوه البرز مرکزی قرار گرفته است و به همین دلیل نام آن این چنین گذاشته شده است. این استان از جنوب با استان مرکزی؛ از غرب با قزوین؛ از سمت شرق با تهران و از شمال با مازندران همسایه است. این استان در منطقه رشته کوه‌های البرز غربی و در یک ناحیه تقریباً کوهستانی قرار دارد که شامل شهرستان‌های کرج، طالقان، ساوجبلاغ، نظرآباد، اشتهارد و فردیس است. شهر کرج نیز مرکز استان است. بخش مهمی از رشته کوه البرز از شمال استان عبور می‌کند و نام استان را از آن خود کرده است این استان در یک ناحیه تقریباً کوهستانی قرار دارد، به طوریکه بیش از دو سوم آن را منطقه کوهستانی و کمتر از یک سوم آن را دشت و زمین‌های خشک و شورزار، تپه‌ها و کوه‌های کم‌ارتفاع، رشته کوه‌هایی با ارتفاع متوسط، اراضی تراس گونه، زمین‌های هموار، نیمه هموار پای کوهی یا میان کوهی، ارتفاعات و قلل

مرتفع تشکیل داده است. البرز یازدهمین استان پرجمعیت ایران است و جمعیت آن ۲۷۱۲۴۰۰ نفر است. مساحت آن ۵۸۳۳ کیلومتر مربع است.

۶-۲۴. استان ایلام

یکی از استان‌های غربی ایران، استان ایلام است که در مرز با عراق واقع شده است. این استان دارای جمعیتی حدود ۵۸۰۱۵۸ نفر و مساحتی بالغ بر ۲۰۱۰۰ کیلومتر مربع است. ایلام به دلیل موقعیت جغرافیایی خاص و طبیعتی منحصر به فرد، دارای جاذبه‌های طبیعی بسیاری است که سالانه جذب گردشگران زیادی هستند. استان ایلام دارای ۱۲ شهرستان است، همچنین در تقسیمات شهری این استان به ۲۲ شهر تقسیم می‌شود. این استان ۲۲ امین استان ایران از نظر وسعت است، که در غرب کشور قرار گرفته است و به همراه استان کردستان، مرز مشترک با کشور عراق دارد. با شهرهای زیر همجوار است:

از شرق با استان لرستان

از شمال با استان کرمانشاه

از غرب با کشور عراق

از جنوب با استان خوزستان

استان ایلام به دلیل مرز مشترک با کشور عراق، موقعیت جغرافیایی ویژه و استراتژیکی دارد. استان ایلام دارای آب و هوایی نسبتاً معتدل است که در برخی مناطق آن مانند مناطقی از شهرستان مهران به دلیل وجود جنگل‌های بلند، آب و هوایی مرطوب و سرد دارد. در کل، با توجه به مناظر طبیعی شگفت‌انگیز، فرهنگ و تمدن پویای مردمان ایلامی و پتانسیل‌های اقتصادی موجود در این استان، ایلام یکی از جذاب‌ترین مقاصد گردشگری و سرمایه‌گذاری در ایران است. آب و هوای استان ایلام بیشتر کوهستانی و نیمه گرم و نیمه مرطوب می‌باشد. این استان جزو منطقه‌های جنگلی می‌باشد.

۲-۲۴. استان بوشهر

استان بوشهر یکی از استان‌های جنوبی ایران با مساحت ۳۱,۶۵۰ کیلومتر مربع و جمعیتی حدود ۱.۱۶۳ میلیون نفر است. مرکز این استان شهر بوشهر است. این استان از نظر جغرافیایی با استان‌های زیر همسایه است:

فارس: این استان در شمال و شرق بوشهر قرار دارد.

کهگیلویه و بویراحمد: این استان در شمال غربی بوشهر واقع شده است.

هرمزگان: این استان در جنوب بوشهر قرار دارد.

خوزستان: این استان در شمال غربی و شمال بوشهر قرار دارد.

بوشهر دارای آب و هوای گرم و مرطوب است و به دلیل قرار گرفتن در سواحل خلیج فارس، دارای یکی از بنادر مهم ایران به شمار می‌آید. این استان دارای منابع نفتی و گازی بسیاری است و صنایع پتروشیمی و نفتی، تاثیر بسیاری در اقتصاد این استان دارد. همچنین، تولید محصولات کشاورزی و شیلاتی نیز در بوشهر بسیار رایج است و به عنوان یکی از قطب‌های تولید ماهی در ایران شناخته می‌شود. استان بوشهر دارای حدود ۷۰۰ کیلومتر خط ساحلی و مرز دریایی با خلیج فارس است. به طور کلی استان بوشهر دارای آب و هوای گرم و شرجی می‌باشد.

در مناطق ساحلی و نزدیک به دریا، گرم و مرطوب و در سایر نواحی دارای هوای گرم و خشک است.

میانگین دمای این استان ۲۵ درجه سانتیگراد بوده که اغلب به طور میانگین بین ۲۴ تا ۲۸ درجه سانتی گراد است.

این استان دارای دو ماه معتدل رو به سرد و دو ماه معتدل رو به گرم است و باقی ماه‌های در این مناطق گرم و شرجی است. طبق آمار کمترین دمای این استان تاکنون منفی ۱ درجه بوده و اغلب در فصل‌های زمستان دمای این استان از ۶ درجه سانتی گراد سردتر نمی‌شود. میانگین بارندگی این منطقه به طور سالانه ۲۱۷ میلی متر است.

۸-۲۴. استان تهران

مرکز ایران با بیش از ۹ میلیون نفر جمعیت که ۳۴ امین شهر پرجمعیت‌ترین شهر دنیاست تهران نام دارد. تهران با قدمتی بیش از ۷۰۰۰ سال، قلب سیاسی، اقتصادی و مدیریتی کشور است. این شهر به عنوان پرجمعیت‌ترین شهر ایران است که مرکز و پایتخت ایران نیز می‌باشد. از نظر تقسیمات شهری این شهر به ۲۲ منطقه تقسیم‌بندی شده است، از نظر تقسیمات کشوری، استان تهران دارای ۴۵ شهر می‌باشد. این استان از شمال به استان مازندران، از جنوب به استان قم، از جنوب غربی به استان مرکزی، از غرب و شمال غرب به استان البرز و از شرق و جنوب شرق به استان سمنان محدود می‌شود. شمال استان تهران به دامنه جنوبی رشته کوه البرز منتهی می‌شود. از دید ناهمواری‌های طبیعی، تهران به دو ناحیه دشتی و کوهپایه‌ای البرز تقسیم می‌شود و گستره کنونی آن از ارتفاع ۹۰۰ تا ۱۸۰۰ متری از سطح دریا امتداد یافته است. تهران دارای اقلیم نیمه‌خشک است. در بیشتر سال‌ها، فصل زمستان، نیمی از کل بارش‌های سالانه تهران را تأمین می‌کند و فصل تابستان نیز کم‌باران‌ترین فصل در تهران است. تهران شهری با گوناگونی گروه‌های قومی است اما جمعیت خارجی آن کم است. به عنوان بزرگ‌ترین شهر فارسی‌زبان جهان، اکثریت مردم تهران را فارسی‌زبانان تشکیل می‌دهند و بیشتر مردم این شهر رسماً مسلمان و شیعه دوازده امامی هستند. دیگر جوامع مذهبی در تهران شامل اهل سنت، بهائیان، زرتشتیان، مسیحیان و یهودیان می‌شود.

۹-۲۴. استان چهارمحال و بختیاری

استان چهارمحال و بختیاری یکی از استان‌های ایران است. این استان با مساحتی حدود ۱۶,۶۷۵ و جمعیت حدود ۹۵۰ هزار نفر در جنوب غربی کشور واقع شده است. مرکز این استان، شهر شهرکرد است. از جمله بخش‌های کوهستانی فلات مرکزی ایران محسوب می‌شود و در ۳۱ درجه و ۹ دقیقه تا ۳۲ درجه و ۳۸ دقیقه عرض شمالی و ۴۹ درجه و ۳۰

دقیقه تا ۵۱ درجه و ۲۶ دقیقه طول شرقی گرینویچ قرار دارد. این استان از نظر جغرافیایی با استان های زیر همجوار است:

از شمال به استان اصفهان و خوزستان

از شرق به استان یزد و اصفهان

از جنوب به استان کهگیلویه و بویراحمد

از غرب به استان خوزستان

استان چهارمحال و بختیاری به دلیل واقع شدن در محدوده جغرافیایی کوهستانی، دارای آب و هوایی سرد و نسبتاً خشک است. همچنین باغها و اراضی زراعی این استان با زیبایی های خاصی در فصل بهار پر می شوند و محیطی دلنشین را برای بازدید کنندگان ایجاد می کنند. مساحت استان حدود ۱۶,۶۷۵ کیلومتر مربع که این مساحت از لحاظ جغرافیایی در استان های ایران، در رتبه بیست و هفتم قرار دارد. همچنین این استان جمعیتی حدود ۹۵۰ هزار نفر دارد. این استان از ۱۲ شهرستان، ۵۱ دهستان و ۴۳ شهر تشکیل شده است.

از شهرستان های مهم و بزرگ این استان می توانیم به مرکز این استان شهرستان شهرکرد، بروجن که در شمال استان واقع شده است، کیار که در جنوب استان واقع شده است و مرز استان کهگیلویه و بویراحمد را تشکیل می دهد، شهرستان فارسان که در شمال شرقی استان و قرارگیری خود در کنار رشته کوه های زاگرس این شهرستان را به یک مقصد طبیعت گردی تبدیل کرده است، لردگان در شمال غربی استان قرار دارد، کوهرننگ و گندمان اشاره کرد. در تابستان های این استان زیبا، آب و هوا نسبتاً خشک و گرم است. دماها معمولاً در محدوده ۲۰-۳۵ درجه سانتیگراد قرار دارد و در برخی مناطق ممکن است به بیش از ۴۰ درجه سانتیگراد هم برسد. اما در ارتفاعات و مناطق کوهستانی دما کمتر و مطبوع تر است.

در زمستان‌های استان چهارمحال و بختیاری، آب و هوا سرد است و در برخی مناطق می‌تواند به زیر صفر درجه سانتیگراد هم برسد. برف نیز در بعضی از مناطق، شایع است و مناظر زمستانی زیبایی را در این استان ایجاد می‌کند. بهار و پاییز در استان چهارمحال و بختیاری، آب و هوای ملایم و خنکی دارند. دماها در این فصل، معتدل بوده و بارش باران در این دو فصل زیاد است.

۱۰-۲۴. استان خراسان جنوبی

استان خراسان جنوبی یکی از استان‌های ایران است که مرکز آن شهر بیرجند بوده و واقع در شرق کشور است. مساحت آن ۱۵۱۱۹۳ کیلومتر مربع بوده و بعد از استان کرمان و استان سیستان و بلوچستان، ۳ امین استان ایران از نظر وسعت به شمار می‌رود. این استان، شرقی‌ترین استان کشور ایران است. مساحت آن ۱۵۱۱۹۳ کیلومتر مربع بوده و ۶/۲۲٪ از مساحت کل ایران را در خود جای داده است. استان خراسان جنوبی میان ۵۷ درجه و ۱ دقیقه تا ۶۰ درجه و ۵۷ دقیقه طول شرقی و ۳۰ درجه و ۳۲ دقیقه تا ۳۴ درجه و ۳۶ دقیقه عرض شمالی قرار گرفته است. محدوده‌ی جغرافیایی و همسایه‌های استان خراسان جنوبی به شرح زیر است:

از شمال با استان خراسان رضوی

از غرب با استان‌های اصفهان، یزد و سمنان

از شرق با کشور افغانستان

از جنوب با استان‌های کرمان و سیستان و بلوچستان

استان خراسان جنوبی، ۱۱ شهرستان، ۲۵ بخش، ۶۱ دهستان و ۲۸ شهر دارد.

۱۱-۲۴. استان خراسان رضوی

استان خراسان رضوی یکی از استان‌های خراسان است که مرکز آن شهر مشهد، پایتخت گردشگری مذهبی در ایران است؛ و ۵ امین استان ایران از نظر وسعت به شمار می‌رود و

مساحت آن ۱۱۸۸۵۴ کیلومتر مربع است. خراسان یکی از مهمترین مراکز و خاستگاه‌های تمدن ایرانی است. این استان در شمال شرق ایران بین (۵۶ درجه و ۱۹ دقیقه تا ۶۱ درجه و ۱۶ دقیقه طول شرقی) و (۳۳ درجه و ۵۲ دقیقه تا ۳۷ درجه و ۴۲ دقیقه عرض جغرافیایی شمالی) قرار گرفته است. محدوده‌ی جغرافیایی و همسایه‌های استان خراسان رضوی به شرح زیر است:

از شمال با کشور ترکمنستان

از شرق با افغانستان

از غرب و شمال غربی با استان‌های خراسان شمالی، سمنان و یزد

از جنوب و جنوب غربی با استان‌های خراسان جنوبی و یزد

بزرگترین شهر استان خراسان رضوی، مشهد نامیده می‌شود که به عنوان پایتخت این استان شناخته شده است. شهر مشهد دومین کلان شهر ایران با بیش از ۳ میلیون جمعیت است. این استان مطابق با آخرین تقسیمات کشوری، دارای ۳۴ شهرستان، ۸۲ بخش، ۱۷۹ دهستان و ۹۶ شهر است که بعد از استان فارس، پرشهرستان‌ترین استان ایران است. جمعیت خراسان رضوی بر اساس آمار سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۵ حدود ۶.۴۳۴.۵۰۱ نفر است که ۲۱۹.۴۴۲ نفر از آن‌ها دارای تابعیت افغانستان هستند. خراسان رضوی دومین استان کشور ایران از لحاظ جمعیت به شمار می‌رود. رشد جمعیت استان خراسان رضوی ۱.۶۸٪ است که کمی بیش‌تر از نرخ رشد جمعیت ایران یعنی ۱.۶۴٪ می‌باشد. استان خراسان رضوی دارای وسعتی بیش از ۱۲۷۰۰۰ کیلومتر مربع است. این استان از تنوع اقلیمی و آب و هوایی برخوردار است، با این اوصاف جزء مناطق خشک و نیمه خشک ایران محسوب می‌شود. این استان از نظر دمایی، دارای تابستان‌های گرم و زمستان‌های نسبتاً سرد است.

۱۲-۲۴. استان خراسان شمالی

استان خراسان شمالی که به کردستان شمال معروف است، یکی از استان‌های ایران است. مرکز این استان شهر بجنورد بوده و واقع در شمال شرقی این کشور است. مساحت آن ۲۸.۴۳۴ کیلومتر مربع بوده و ۱۵ امین استان ایران از نظر وسعت به شمار می‌رود. ارتفاع این استان از سطح دریا ۱۳۲۶ متر مربع می‌باشد. محدوده‌ی جغرافیایی و همسایه‌های استان خراسان شمالی به شرح زیر است:

از طرف شمال با کشور ترکمنستان

از سمت شرق و جنوب با استان خراسان رضوی

از جنوب غربی با استان سمنان

از سمت غرب با استان گلستان

جمعیت خراسان شمالی بر اساس آمار سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۵ حدود ۸۶۳.۰۹۲ و در قالب ۲۰۹۸۵۰ خانواده می‌باشد. بیشتر مردم این استان، شیعه بوده و کمی نیز اهل سنت می‌باشند. استان خراسان شمالی شامل گروه‌های قومی کردها، ترکها، ترکمن‌ها، تات‌ها و فارسی‌زبانان می‌باشد. این استان آب و هوایی متنوعی داشته و چون نواحی کوهستانی گسترده‌ای دارد آب و هوای آن اکثراً معتدل کوهستانی می‌باشد. بخش‌هایی از جنوب استان خراسان شمالی که در مجاورت کویر مرکزی قرار دارند، دارای آب و هوای بیابانی و نیمه بیابانی بوده و همچنین بخش‌های مرتفع این استان، آب و هوای سرد کوهستانی دارد.

۱۳-۲۴. استان خوزستان

خوزستان، استانی بزرگ در جنوب غربی کشور ایران است. این استان با مساحتی حدود ۶۴۰۵۷ کیلومتر مربع یکی از مهم‌ترین استان‌های کشور است. در این استان، جاذبه‌های گردشگری مختلفی وجود دارد که سالانه گردشگران زیادی از سراسر کشور برای دیدن

آنها می آیند. استان خوزستان از سمت شمال با استان لرستان و استان ایلام همسایه است. از سمت شرق با چهارمحال و بختیاری و کهگیلویه و بویراحمد همجوار می باشد. همسایه ی جنوبی آن نیز استان بوشهر است. در سمت غرب این استان نیز کشور عراق قرار دارد. این استان در قسمت شمالی خود دارای کوه های زیبای برفی است و از سمت جنوب به آب های بی کران خلیج فارس می رسد. بر اساس آخرین سرشماری رسمی تاکنون یعنی سرشماری سال ۱۳۹۵ جمعیت استان برابر با ۴,۷۱۰,۵۰۹ نفر است. استان خوزستان، استانی بزرگ در جنوب ایران است. این استان دارای ۷۰ بخش می باشد. بر اساس آخرین تقسیمات کشوری، این استان بزرگ، دارای ۲۹ شهرستان است. پایتخت استان خوزستان، شهر اهواز است. شهر اهواز یکی از شهرهای گردشگری و زیبای خوزستان است که از موقعیت جغرافیایی بسیار منحصر به فردی در این استان بهره مند است. شهر اهواز به علت وجود رودخانه کارون به دو قسمت تقسیم شده است که در هر سمت آن مناطق دیدنی و مکان های خاص و دیدنی جذابی وجود دارد.

۱۴-۲۴. استان زنجان

استان زنجان که به آن زنگان نیز می گویند واقع در شمال غربی ایران است. بر اساس سرشماری سال ۱۳۹۵ جمعیت این استان ۱.۲۶۴.۳۲۴ نفر است. این استان واقع در شمال غرب کشور است و در میان ۷ استان قرار گرفته است و از نظر جغرافیایی با استان های زیر همسایه است:

از شمال با استان اردبیل و استان گیلان

از شمال شرقی و مشرق با استان قزوین

از جنوب با استان همدان

از جنوب غربی با استان کردستان

از مغرب با استان آذربایجان غربی

از شمال غرب با استان آذربایجان شرقی

بر اساس آخرین اطلاعات، مساحت استان زنجان حدود ۲۲۱۶۴ کیلومتر مربع است. این استان ۸ شهرستان، ۱۸ بخش، ۴۸ دهستان، ۲۲ شهر و ۱۲۱۰ آبادی دارد که از این آبادی‌ها، مردم در ۹۷۸ آبادی ساکن هستند و سایر آن‌ها خالی از سکنه است. شرایط اقلیمی آب و هوایی، متناسب با پستی و بلندی‌های منطقه، بسیار متغیر است. در کل ارتفاعات این منطقه آب و هوای سرد کوهستانی دارد، در نتیجه زمستان‌های سرد و پر برف و تابستان‌های خشک و معتدل دارد. ولی دره‌های قزل اوزن اقلیمی معتدل‌تر دارد که در نتیجه زمستان‌های این منطقه معتدل و تابستان‌های آن نسبتاً گرم است. همچنین جلگه‌هایی که در میان ارتفاعات قرار گرفته است مانند جلگه سجاس، قسمت سفلی زنجان رود و منطقه قشلاقات اقشار اقلیم معتدل‌تری دارند.

۱۵-۲۴. استان سمنان

هفتمین استان ایران از نظر وسعت جغرافیایی استان سمنان است که ۵.۹٪ از مساحت ایران را در بر دارد. (حدود ۹۷.۴۹۱ کیلومتر مربع). استان سمنان واقع در شمال دشت کویر و جنوب رشته کوه البرز است. مناطق کویری در قسمت‌های جنوبی این استان، کوه و جنگل در قسمت‌های شمالی آن قرار گرفته‌اند، به همین دلیل از نظر جغرافیایی بسیار مناطق متنوعی دارد. لازم به ذکر است که سومین استان این کشور از نظر میزان باسوادی استان سمنان است. این استان از نظر جغرافیایی با استان‌های زیر همسایه است:

از شمال به استان‌های خراسان شمالی، گلستان و مازندران

از جنوب به استان‌های خراسان جنوبی و اصفهان

از شرق به استان خراسان رضوی

از غرب به استان‌های تهران و قم

این استان در همسایگی ۸ استان که از پرجمعیت‌ترین استان‌های این کشور هستند، قرار گرفته است.

این استان، طبق آخرین تقسیمات کشوری، ۸ شهرستان، ۲۱ شهر، ۱۶ بخش و ۳۳ دهستان دارد. طبق سرشماری نفوس و مسکن که در سال ۱۳۹۵ انجام شد، جمعیت استان سمنان ۷۰۲۳۶۰ نفر است. کمتر از ۱٪ از جمعیت کل کشور در این استان قرار دارند. آب و هوای این استان به دلیل وسعتی دارد، در قسمت‌های مختلف، متنوع است.

قسمت‌های شمالی استان سمنان، آب و هوای معتدل و سردی دارد چون در جوار رشته کوه البرز قرار گرفته است. هر چه قدر به سمت جنوب این استان پیش بروید، آب و هوا گرم‌تر می‌شود به حدی که در بخش‌های جنوبی این استان، آب و هوا کویری و خشک می‌شود.

۱۶-۲۴. استان سیستان و بلوچستان

استان سیستان و بلوچستان بعد از کرمان، دومین استان پهناور در ایران می‌باشد که در جنوب شرقی کشور واقع است؛ و یکی از بزرگترین مراکز صید ماهی و میگو به شمار می‌رود. مرکز این استان، زاهدان است که از طریق راه آهن با میرجاوه و پاکستان در ارتباط می‌باشد. همچنین از طریق کران، به راه آهن سراسری ایران نیز متصل می‌باشد. استانی در جنوب شرقی ایران که با مساحت ۱۸۱،۷۸۵ دومین بزرگترین استان ایران است. از نظر جغرافیایی این استان با دو کشور افغانستان و پاکستان هم مرز است و همچنین به دریا دسترسی دارد که باعث شده است جایگاهی شاخص داشته باشد.

استان سیستان و بلوچستان:

از شرق با کشور پاکستان و افغانستان

از غرب با استان کرمان

از شمال با استان خراسان جنوبی

از جنوب با دریای عمان

مرز مشترک دارد.

استان سیستان و بلوچستان به طور کلی دارای ۲۶ شهرستان می‌باشد.

۱۷-۲۴. استان فارس

چهارمین استان ایران از نظر وسعت جغرافیایی، استان فارس است، که در جنوب ایران قرار گرفته است. این استان با جمعیتی بالغ بر ۵ میلیون نفر، ۴ امین استان پرجمعیت ایران نیز به شمار می‌آید. استان فارس در جنوب ایران واقع شده است و از نظر جغرافیایی با استان‌های زیر همسایه است:

از شرق با کرمان

از غرب با کهگیلویه و بویراحمد

از شمال با اصفهان

از جنوب با بوشهر

مساحت استان فارس حدود ۱۲۲,۶۰۸ کیلومتر مربع است و چهارمین استان بزرگ ایران به شمار می‌رود. این استان، طبق آخرین تقسیمات کشوری دارای ۳۷ شهرستان، ۹۷ بخش و ۱۲۴ شهر است. این استان به دلیل موقعیت جغرافیایی‌ای که دارد، ۳ نوع ناحیه آب و هوایی مختلف دارد. اولین ناحیه، ناحیه کوهستانی پاختر یا باختر، که دارای تابستان‌های معتدل و زمستان‌های خیلی سرد است. این ناحیه پوشش گیاهی نسبتاً خوبی دارد. میزان بارندگی آن نیز حدود ۴۰۰ تا ۶۰۰ میلی‌متر در سال گزارش شده است. این ناحیه، تابستان‌های گرم و خشکی دارد و فصل زمستان هم آب و هوای آن سرد و با بارندگی همراه است. میزان بارندگی این ناحیه حدود ۲۰۰ تا ۴۰۰ میلی‌متر در سال گزارش شده است و شهرهایی مانند: فسا، کازرون، جهرم، فیروزآباد و شیراز در این ناحیه قرار گرفته‌اند. ناحیه نیمروزی خاوری، به دلیل کاهش ارتفاع و شکل قرارگیری کوه‌ها، دارای

بارندگی کمی در زمستان به نسبت بهار و پاییز است. تابستان‌های این ناحیه بسیار گرم است و زمستان‌های آن معتدل است. حجم بارندگی سالانه این ناحیه بین ۱۰۰ تا ۲۰۰ میلی لیتر است. شهرهایی مانند: خنج، لار، گراش و لامرد در این ناحیه خشک فارس قرار دارند.

۱۸-۲۴. استان قزوین

قزوین، استانی در شمال غربی ایران است که تقریباً در ۱۵۰ کیلومتری غرب تهران قرار دارد. مساحت آن ۱۵۵۴۹ کیلومتر مربع است و جمعیتی در حدود ۱.۲ میلیون نفر دارد. این استان با استان‌های البرز، زنجان، مازندران، گیلان و همدان همسایه است. و با داشتن تنها ۱ درصد از مساحت کشور نزدیک به ۱۰ درصد در اقتصاد و تولیدات ایران نقش دارد. این استان، با توجه به آخرین تقسیمات کشوری، دارای ۶ شهرستان، ۱۹ بخش، ۲۹ شهر، ۴۶ دهستان و ۱۵۴۷ روستا است. آب و هوای استان قزوین عموماً در تابستان گرم و خشک است و زمستان‌ها سرد و مناطق کوهستانی معمولاً پوشیده از برف است. ورزش‌های زمستانی مانند اسکی و اسنوبورد به دلیل نزدیکی به تهران و زیرساخت‌های حمل و نقل خوب در این منطقه محبوب هستند.

۱۹-۲۴. استان قم

در جنوب پایتخت و مرکز ایران، استان قم واقع شده است. این استان بعد از استان البرز، کوچکترین استان از نظر وسعت است. بناهای مذهبی مهمی از جمله حرم حضرت معصومه و مسجد جمکران در قم قرار دارند. این استان در مرکز ایران واقع شده و از نظر جغرافیایی با استان‌های زیر همسایه است:

از شمال با استان تهران

از شرق با استان سمنان

از جنوب با استان اصفهان

از غرب با استان مرکزی

مساحت این استان حدود ۱۱۲۴۰ کیلومتر مربع است. تمام نقاط این استان به جز قسمت غربی و جنوبی، بیابانی است. بر اساس آخرین تقسیمات کشوری، این استان ۳ شهرستان، ۷ بخش، ۱۳ دهستان و ۷ شهر دارد. مرکز این استان، شهر قم است که مهم‌ترین شهر این استان است. این شهر را می‌توان مهم‌ترین شهر مذهبی ایران، بعد از شهر مشهد دانست. بر اساس آخرین سرشماری در سال ۱۳۹۵، جمعیت استان قم ۱۲۸۵۹۰۱ نفر است. که اکثر این جمعیت در شهرها و سایر افراد در روستاهای این استان زندگی می‌کنند. استان قم ۲۱ امین استان از نظر جمعیت در این کشور است و ۵امین استان پرتراکم در این کشور است چون تراکم جمعیت در این استان، ۱۰۰ نفر بر کیلومتر مربع است. به دلیل اختلاف زیاد بخش‌های مختلف استان قم از سطح دریا (از ۸۰۰ متر تا ۳۳۰۰ متر)، این استان آب و هوای متنوع و مختلفی دارد که شامل آب و هوای:

گرم و خشک

نیمه خشک

مدیترانه‌ای

نیمه مرطوب

می‌شود، ولی اکثر قسمت‌های این استان، اقلیمی گرم و نیمه خشک دارند، در نتیجه سفر به این استان در فصل تابستان زیاد مناسب نیست.

۲۰-۲۴. استان کردستان

یکی از استان‌های غربی ایران، استان کردستان به مرکزیت شهر سنندج و مساحتی معادل ۲۹۳۴۰ کیلومتر مربع است که حدود ۱.۷ درصد از مساحت کل ایران را به خود اختصاص داده است. اسم کردستان از دو بخش کر و ستان تشکیل شده به معنای سرزمین و محل

سکونت کرده‌ها می‌باشد. استان کردستان از نظر جغرافیایی در دامنه‌های زاگرس میانی جای گرفته است و با استان‌های زیر همجوار است:

از جنوب به کرمانشاه

از شمال به زنجان و آذربایجان غربی

از شرق به زنجان و همدان،

از غرب به اقلیم کردستان عراق.

این استان یک استان مرزی بوده و با کشور عراق نزدیک به ۲۳۷ کیلومتر مرز مشترک دارد. جمعیت این منطقه یک میلیون و ششصد هزار نفر است که از این جمعیت ۳۴ درصد روستایی و ۶۶ درصد آنها شهری می‌باشند.

استان کردستان دارای ۱۰ شهرستان، ۳۱ بخش، ۹۴ دهستان، ۱۷۵۱ آبادی و ۲۰۵ آبادی خالی از سکنه می‌باشد. کردستان دارای آب و هوای معتدل و کوهستانی و همچنین مدیترانه‌ای می‌باشد. همچنین این استان که استانی چهار فصل می‌باشد، دارای آب و هوای مدیترانه‌ای و توده‌های هوای گرم است. اغلب در زمستان‌ها، برف‌های متوالی و سنگین و در فصل بهار نیز برف و باران پراکنده مشاهده می‌شود. میانگین سالانه باران در این استان ۵۰۰ میلیمتر است.

۲۱-۲۴. استان کرمان

در جنوب شرقی ایران، استان کرمان، در شرق رشته کوه‌های زاگرس قرار دارد. این استان پهناور با مساحتی بیش از ۱۸۰،۰۰۰ کیلومتر مربع، بزرگترین استان ایران است. جمعیت این استان حدود سه میلیون و صد و شصت هزار نفر می‌باشد و از لحاظ تراکم جمعیت در جایگاه نهم قرار دارد. استان کرمان از نظر جغرافیایی با استان‌های زیر همجوار است:

از شمال به استان‌های یزد و سیستان و بلوچستان

از غرب به استان‌های یزد و فارس

از شرق به استان‌های سیستان و بلوچستان و هرمزگان

از جنوب به استان‌های هرمزگان و سیستان و بلوچستان منتهی می‌شود.

استان کرمان به دلیل موقعیت جغرافیایی خاص خود و همچنین تنوع آب و هوایی، دارای جاذبه‌های گردشگری بسیار زیادی است. آب و هوا در این استان بسیار متنوع است. به این صورت که در قسمت جنوبی، هوا گرم و مرطوب، در قسمت شمالی، هوا گرم و خشک و غرب این استان دارای آب و هوایی کوهستانی است.

در قسمت‌های خشک و پست، میانگین بارندگی سالانه بین ۳۰ تا ۶۰ میلی‌متر و در قسمت‌های مرتفع و کوهستانی میانگین بارندگی سالانه حدود ۳۵۰ تا ۴۰۰ میلی‌متر است. در فصل‌های پاییز و به خصوص زمستان در قسمت‌های غربی و برخی مناطق مرکزی این استان می‌توان برف و کولاک را مشاهده کرد.

۲۲-۲۴. استان کرمانشاه

کرمانشاه از نظر وسعت، هفدهمین استان ایران است که مساحت ۲۴,۶۴۰ کیلومتر مربع است و ۱.۵ درصد از مساحت کل کشور را در بر گرفته است، این استان در غرب کشور قرار گرفته است که کشور عراق با آن مرز مشترک دارد. استان کرمانشاه جزو نواحی کوهستانی کشور به شمار می‌آید که بین فلات ایران و جلگه بین‌النهرین واقع شده است. همچنین این استان در قسمت شمال غربی کوه زاگرس قرار گرفته که همین باعث شده، سراسر منطقه تحت پوشش قله‌ها و ارتفاعات این رشته کوه قرار گیرد. وجود مجموعه‌ای از رشته کوه‌های موازی در استان، باعث پیدایش دشت‌های مرتفع کوهستانی در میان این رشته کوه‌ها شده است. شهر کرمانشاه مرکز این استان است و شامل ۱۴ شهرستان و ۳۵ شهر ۳۱ بخش و ۸۶ دهستان است که این آمار بر اساس آخرین تغییرات سال ۱۳۹۰ ثبت شده است. بر اساس آخرین سرشماری رسمی سال ۱۳۹۵ جمعیت استان حدود

۱,۹۵۲,۴۳۴ نفر بوده است. جمعیت کرمانشاه در سال ۱۴۰۳ حدود ۲ میلیون و ۱۰۰ هزار

نفر برآورد می‌شود. موقعیت جغرافیایی استان کرمانشاه

شمال به استان های کردستان

شرق به استان همدان

غرب به استان های دیاله و حلبچه در کشور عراق

جنوب به لرستان و ایلام

استان کرمانشاه یکی از استان های کردنشین کشور محسوب می‌شود. ساکنین این استان را کردها که از اقوام اصیل آریایی هستند تشکیل می‌دهند. غیر از ساکنین بومی، اقوام دیگری چون: ارمنی، ترک، عرب، لر و لک نیز در پی مهاجرت به این منطقه آمده و در آنجا ساکن شده‌اند. آب و هوای استان کرمانشاه تحت تاثیر عبور جریان هوایی مدیترانه‌ای و مناطق کوهستانی قرار دارد که به طور کلی به دو منطقه گرمسیری در غرب و سردسیری در سایر نواحی تقسیم می‌شود. ولی با این وجود می‌توان چهار نوع اقلیم متفاوت را برای استان بیان کرد که عبارتند از:

زمستان ملایم و تابستان گرم و خشک در شهرستان‌هایی چون: قصر شیرین، سرپل ذهاب و دهستان ازگله.

زمستان سرد و تابستان خنک در پاوه، جوانرود و کرند.

اقلیم نیمه خشک و استپی خنک در شهرستان‌هایی مانند: سنقر و دهستان پشت دربند.

آب و هوای نیمه خشک و استپی گرم در کنگاور، صحنه و هرسین.

۲۳-۲۴. استان کهگیلویه و بویراحمد

در جنوب غربی ایران، استان کهگیلویه و بویراحمد واقع شده است. با مساحتی حدود

۱۵۲۱۱ کیلومتر مربع، این استان دارای دو بخش کهگیلویه و بویراحمد است که هر

یک، جاذبه‌ها و مناظر منحصر به فردی دارند. جمعیت استان کهگیلویه برابر با ۷۶۵,۴۷۸ نفر است. استان‌های هم مرز با این استان عبارت اند از:

از غرب با استان خوزستان

از شمال با استان چهارمحال بختیاری

از سمت شرق با استان فارس و شیراز

از جنوب با استان بوشهر

در فصل بهار، هوا در استان کهگیلویه و بویراحمد معتدل و خنک است. در فصل تابستان، هوا در استان گرم و خشک است. پاییز در استان کهگیلویه و بویراحمد معتدل و خنک است. زمستان در این استان سرد و مرطوب بوده و در کوهستان‌ها برف و کولاک مشاهده می‌شود. کهگیلویه و بویراحمد طبق آخرین نقشه تقسیمات کشوری ایران، دارای ۹ شهرستان، ۲۲ بخش و ۲۰ شهر است. بر اساس سرشماری سال ۱۳۹۵ بیش از ۵۰ درصد از جمعیت استان کهگیلویه و بویراحمد در شهرها زندگی می‌کنند. شهرستان‌های بویراحمد و کهگیلویه هر کدام با ۴ شهر، بیشترین و شهرستان‌های گچساران و مارگون هر کدام با ۱ شهر، کمترین تعداد شهرهای استان را در بر گرفته‌اند.

۲۴-۲۴. استان گلستان

یکی از استان‌های شمالی ایران، استان گلستان است که قبلاً قسمتی از استان مازندران بوده است. شهر گرگان مرکز استان گلستان است. این استان فاصله کمی با دریای خزر (کاسپین) دارد و دارای آب و هوای مطبوع و معتدل، جنگل، صحرا و همچنین طبیعت متنوع و زیبایی است. این استان از نظر جغرافیایی در میان استان‌های مازندران، سمنان و خراسان شمالی قرار گرفته است و با کشور ترکمنستان هم مرز است. قسمت‌هایی از رشته کوه‌های البرز شرقی از سمت غربی با سمت شرق استان گلستان کشیده شده است. هر چه قدر به طرف شرق این استان بروید، ارتفاع کوه‌ها کم‌تر می‌شود. بر اساس تقسیمات

کشوری این استان ۱۴ شهرستان، ۳۳ شهر، ۲۷ بخش و ۶۰ دهستان دارد. طبق نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۵، جمعیت این استان ۱۸۶۸۸۱۹ نفر است. که ۹۹۵.۶۱۵ نفر از این جمعیت شهرنشین، ۸۷۱.۵۴۶ نفر روستا نشین و ۱.۶۵۸ نفر نیز غیر ساکن هستند. استان، آب و هوای مطبوع، معتدل و همچنین نیمه مرطوب دارد. ولی هر چقدر به مرز استان گلستان و ترکمنستان و قسمت‌های شمالی این استان نزدیک می‌شویم، آب و هوای آن خشک‌تر و گرم‌تر می‌شود.

در فصول مختلف آب و هوای این استان به شکل زیر است:

بهارهایی با آب و هوای معتدل و خنکی

زمستان‌های سرد به همراه بارش باران و برف

تابستان‌های گرم

در کل استان گلستان طبیعی سرسبز و آب و هوای معتدل دارد.

۲۵-۲۴. استان گیلان

استان زیبا و سرسبز گیلان (Gilan) در شمال ایران، بین کوه‌های تالش و البرز قرار دارد. مساحت این استان ۱۴۷۱۱ کیلومتر مربع است. طبق تقسیمات کشوری، مرکز این استان شهر رشت می‌باشد و این استان از ۵۲ شهر، ۱۶ شهرستان، ۴۳ بخش، ۱۰۹ دهستان و ۲۸۸۸ آبادی تشکیل شده است. این استان از سمت جنوب به استان زنجان، از سمت شمال به دریای خزر و کشور آذربایجان، از شرق به استان مازندران و از غرب به استان اردبیل محدود شده است. رود سفید تمشک، دو استان مازندران و گیلان را از هم جدا کرده است.

مساحت گیلان ۱۴۷۱۱ کیلومتر مربع و طبق سرشماری سال ۱۳۹۵ جمعیت آن ۲,۵۳۰,۶۹۶ نفر است. گیلان دهمین استان پرجمعیت و دومین استان پرجمعیت شمال ایران پس از استان مازندران است. تراکم جمعیت در این استان با ۱۷۷ نفر در هر کیلومتر مربع جایگاه

سوم را در ایران دارد. شهر رشت با داشتن ۴۶ درصد جمعیت کل استان، مرکز و پرجمعیت‌ترین شهر شمال کشور و یازدهمین شهر پرجمعیت ایران است. از دیگر شهرهای پرجمعیت این استان می‌توان به ترتیب به شهرهای بندر انزلی (مهم‌ترین بندر ایرانی در حاشیه دریای خزر)، لاهیجان، لنگرود، تالش، بندر آستارا، صومعه‌سرا، آستانه اشرفیه، رودسر و فومن اشاره کرد.

این استان در تابستان بسیار گرم و شرجی است و در زمستان مخصوصاً در بهمن‌ها، آب و هوای سردی دارد.

۲۶-۲۴. استان لرستان

استان لرستان یکی از ۳۱ استان ایران است و در غرب کشور قرار دارد. مرکز این استان، شهر خرم‌آباد است. لرستان از شمال با استان کردستان، از شرق با استان همدان، از جنوب با استان چهارمحال و بختیاری و از غرب با استان ایلام همسایه است. استان لرستان دارای ۱۱ شهرستان و ۸۵ دهستان می‌باشد و همچنین از لحاظ جمعیت ۱۳ امین استان پرجمعیت ایران است. جمعیت استان لرستان در سال ۱۳۹۵ معادل ۱,۷۶۰,۲۴۳ نفره بوده که با رشد چند درصدی در سال ۱۳۹۹ به ۱,۸۵۲,۹۲۷ نفر رسید. ۵۰,۷ درصد جمعیت استان مردان و ۴۹,۳ درصد زنان هستند که از این تعداد ۶۴,۴ درصد جمعیت شهری و ۳۵,۶ درصد جمعیت روستایی لرستان را تشکیل می‌دهند. استان لرستان دارای ۱۱ شهرستان می‌باشد. شهرستان خرم‌آباد، پرجمعیت‌ترین شهرستان استان است، و بعد از آن شهرستان‌های بروجرود و دورود هستند. آب و هوای این استان متنوع است و تنوع آب و هوا در آن از شمال شرق به جنوب غرب کاملاً مشهود است. همچنین این استان از طریق باریکه‌ای در سمت جنوب شرقی، دارای مرز بسیار کوتاهی با استان چهارمحال و بختیاری است.

۲۷-۲۴. استان مازندران

استان مازندران یکی از محبوب‌ترین و سرسبزترین استان‌های شمال ایران است که در کنار سواحل جنوبی بزرگترین دریاچه جهان یعنی دریای کاسپین (دریای خزر) واقع شده است. این استان یکی از پرجمعیت‌ترین استان‌های ایران به مرکزیت شهر ساری است. کوه دماوند، که بلندترین کوه ایران است در این استان قرار دارد. استان مازندران واقع در شمال ایران است و از نظر جغرافیایی با استان‌های زیر همسایه است:

گلستان

سمنان

تهران

البرز

قزوین

گیلان

از طرف دریا نیز با کشورهای زیر همسایه است:

ترکمنستان

قزاقستان

روسیه

آذربایجان

مساحت استان مازندران حدود ۲۳.۷۵۶ کیلومتر مربع است که ۱.۴۶٪ از مساحت کل کشور را شامل می‌شود. بر اساس آخرین تقسیمات کشوری این استان ۲۲ شهرستان، ۶۳ شهر، ۱۳۲ دهستان و ۳۶۴۵ آبادی دارد. بر اساس سرشماری سال ۱۳۹۵، جمعیت این استان حدود ۳.۲۸۳ میلیون نفر بوده است. شهرهای پرجمعیت آن شامل ساری (مرکز استان)، بابل، آمل، قائم‌شهر، و نوشهر هستند. بابل با بیش از نیم میلیون نفر، از نظر جمعیت شهری بزرگ‌ترین شهر استان به شمار می‌رود. همچنین شهرهای ساحلی مانند بابلسر و

محمودآباد به دلیل موقعیت توریستی، جمعیتی پویا دارند که در فصل‌های گردشگری افزایش می‌یابد.

استان مازندران آب و هوای متنوعی دارد چون عواملی از قبیل عرض جغرافیایی، وزش بادهای محلی و ناحیه‌ای، ارتفاع از سطح دریا، دوری و نزدیکی به دریا و پوشش متراکم جنگلی بر روی اقلیم این منطقه تاثیر گذار است.

۲۸-۲۴. استان مرکزی

استان مرکزی با مساحت حدود ۲۹۵۰۰ کیلومتر مربع یکی از استان‌های ایران است که در قسمت مرکزی و غربی کشور واقع شده است. جمعیت آن حدود ۱,۴۲۹,۴۷۵ نفر است و مرکز آن نیز شهر اراک است. بر اساس آخرین تقسیمات کشوری، استان مرکزی دارای ۱۲ شهرستان، ۲۶ بخش، ۳۵ شهر، ۶۶ دهستان، ۱,۳۹۴ آبادی دارای سکنه و ۴۶ آبادی خالی از سکنه است. شهرستان‌های این استان عبارتند از: اراک، دلیجان، محلات، ساوه، تفرش، خمین، فراهان، شازند، آشتیان، کمیجان، زرننده و خنداب. شهرهای قم و گلپایگان نیز پیش‌تر جزو استان مرکزی بوده‌اند.

استان مرکزی از شمال به استان البرز

از شرق به استان سمنان

از جنوب به استان اصفهان

و از غرب به استان لرستان محدود می‌شود.

همچنین با ارتفاعات کوه‌های زاگرس در جنوب غربی و رشته کوه البرز در شمال احاطه شده است. در این استان زیبا، آب و هوا به دلیل وسعت این منطقه و وجود زمین‌های کشاورزی و مراتع، متنوع است. در شرایط عادی، آب و هوای استان مرکزی، گرم و خشک است، با تابستان‌های طولانی و بیابانی و زمستان‌های سرد و کوتاه.

میانگین دمای هوا در تابستان حدود ۳۵ درجه سانتی‌گراد و در زمستان حدود صفر درجه سانتی‌گراد است. البته با توجه به محدودیت‌های جغرافیایی این منطقه، در برخی نواحی استان مرکزی، آب و هوا به صورت متفاوتی نیز دیده می‌شود.

۲۹-۲۴. استان هرمزگان

هشتمین استان کشور از نظر وسعت و یکی از استان‌های جنوبی زیبا و خاص در جنوب کشور، استان هرمزگان است. این استان با مساحت حدود ۷۰.۶۹۷ کیلومتر مربع در حاشیه‌ی خلیج فارس و دریای عمان قرار دارد. استان هرمزگان از شمال و شمال شرق با شهر کرمان، از غرب و شمال غرب با استان فارس و بوشهر همسایه است. از سمت شرق نیز در مجاورت استان سیستان و بلوچستان قرار گرفته است. این استان، اسکله‌ها و جزایر خاص و بی‌نظیری و هزاران جاذبه طبیعی و خاص دارد که باعث شده سالانه میلیون‌ها نفر برای دیدن جاذبه‌های بی‌نظیر آن به سمت جنوب راهی شوند. این استان دارای ۱۳ شهرستان، ۴۲ بخش، ۷۳ دهستان و ۵۲ شهر است. هرمزگان استانی نسبتاً بزرگ با جمعیتی زیاد است. بر اساس آخرین سرشماری در سال ۱۳۹۵ جمعیت این استان حدود ۱ میلیون و ۷۷۶ هزار و ۴۱۵ نفر است. شهر بندرعباس در مرکز استان هرمزگان قرار دارد. این شهر، زیباترین و بزرگترین بندر در کل کشور ایران است. شهر بندرعباس یکی از کلانشهرهای مهم به شمار می‌رود که در جنوب ایران واقع شده است. در این شهر، بومیان و مهاجرین زیادی زندگی می‌کنند به طوری که بر اساس نتایج سرشماری‌های سال ۱۳۹۵ جمعیت شهر بندرعباس ۵۲۶.۶۴۸ نفر اعلام شده است. آب و هوای این استان مانند دیگر شهرها و استان‌های جنوبی کشور، گرم و نسبتاً خشک است. این استان در منطقه‌ای نیمه بیابانی و بیابانی است. هوای آن در تابستان گرم و مرطوبی و در زمستان‌ها از ۱۰ درجه سانتی‌گراد سردتر نمی‌شود. رطوبت آن نیز در بیشتر روزها بالاست و ممکن است به ۱۰۰٪ برسد.

۳۰-۲۴. استان همدان

استان همدان یکی از استان‌های غربی کشور است. استان همدان با حدود یک میلیون و هفتصد هزار نفر جمعیت، از نظر جمعیت در رتبه ۱۴، و از نظر مساحت، با مساحتی حدود ۱۹۴۹۳ کیلومتر مربع در رتبه ۲۳ قرار می‌گیرد. این استان بین مدارهای ۳۳ درجه و ۵۹ دقیقه تا ۳۵ درجه و ۴۸ دقیقه عرض شمالی و ۴۷ درجه و ۳۴ دقیقه تا ۴۹ درجه و ۳۶ دقیقه طول شرقی قرار گرفته و شامل ۱۰ شهرستان، ۲۵ بخش، ۳۰ شهر، ۷۳ دهستان و ۱۲۱۰ روستا است. این استان با استان کردستان و استان کرمانشاه به غرب، استان لرستان به جنوب، استان زنجان و قزوین به شمال و استان مرکزی به شرق محدود می‌شود. متوسط دمای سالانه در استان همدان حدود ۱۳.۶ درجه سانتیگراد است و متوسط بارندگی سالانه حدود ۴۰۰ میلیمتر است. در فصل بهار و تابستان، دماها نسبتاً خنک و خشک هستند، در حالی که در پاییز و زمستان سرد و مرطوب می‌شوند.

به دلیل اینکه این استان، کوهستانی بوده و شامل منطقه‌های مرتفع و پست می‌باشد، بسیار آب هوای متغیری دارد. در فصل زمستان، برف و باران سنگین و در فصل بهار و تابستان، آب و هوایی تقریباً خنک و خشک دارد. همچنین ممکن است با ورود توده‌های جنوبی که باعث افزایش دما و قطع بارندگی می‌شود، فصل‌های گرم و خشک را نیز در این استان مشاهده کرد.

۳۱-۲۴. استان یزد

این استان، واقع در مرکز ایران است و از نظر جغرافیایی با استان‌های زیر همسایه است:

از سمت شمال و غرب به استان اصفهان

از سمت شمال شرقی به استان خراسان

از سمت جنوب غربی به استان فارس

از سمت جنوب شرقی به استان کرمان

مساحت این استان حدود ۷۲۱۵۶ کیلومتر است که حدود ۴.۳۷ درصد از وسعت این کشور را در خود جای داده است. استان یزد ۱۲ شهرستان، ۲۳ بخش، ۴۸ دهستان و ۲۱ شهر دارد. در سال ۱۳۵۲ این استان از استان اصفهان جدا شد. بر اساس آخرین سرشماری در سال ۱۳۹۵ جمعیت این استان یزد ۱۱۳۸۵۳۳ نفر و ۳۴۰۶۵۷ خانوار است. این استان به مرکزیت شهر یزد است. شهر یزد واقع در دره‌ای خشک و گسترده است و در میان رشته کوه‌های خرائق و شیرکوه قرار دارد. این استان، زمستان‌های نسبتاً مرطوب و سردی دارد و تابستان‌های بسیار گرم، خشک و طولانی دارد. به دلیل این که این استان بر روی کمربند خشک جهانی قرار گرفته است.

روش شناسی
(روش تاکسونومی و تاپسیس)

۲۵. روش تاکسونومی عددی

تاکسونومی عددی نامی کلی است و به تمام روش‌هایی اطلاق می‌شود که موارد مشابه را از موارد غیر مشابه جدا ساخته و به صورت گروه‌های جداگانه عرضه می‌کند. این روش قادر است دو عمل را در کنار یکدیگر انجام دهد: یکی آنکه اعضای یک مجموعه را بر اساس شاخص‌های داده شده به زیر مجموعه‌های همگن تقسیم کند؛ و دیگر آنکه اعضای مجموعه را رتبه‌بندی کند و در ضمن این روش به عنوان یک مقیاس برای تعیین درجه توسعه نیافتگی مناطق مورد نظر مورد استفاده قرار می‌گیرد. بنابراین با استفاده از این روش می‌توان گروه‌های همگن را تعیین کرد و به طبقه‌بندی آنها پرداخت و درجه توسعه نیافتگی مناطق را محاسبه نمود. آدنسون در سال ۱۷۶۳ برای نخستین بار این روش را پیشنهاد کرد ولی ریاضیدانان لهستانی در اوایل دهه ۱۹۵۰ این روش را به طور علمی در برنامه ریزی به کار برده‌اند. پروفیسور هلوینگ از مدرسه عالی اقتصاد در یونسکو در سال ۱۹۶۸ این روش را به عنوان ابزاری برای طبقه‌بندی و تعیین درجه توسعه یافتگی مکان‌ها و نواحی مختلف جغرافیایی پیشنهاد کرد که از روش‌های بسیار معتبر علمی محسوب می‌شود. روش تاکسونومی در کل یک روش آماری برای تعیین واحدها یا انواع چیزهای همگن در یک فضای برداری n بعدی، بدون استفاده از رگرسیون و واریانس یا آنالیز همبستگی است. این تکنیک شامل چندین مرحله عملیاتی است که به هر دو شیوه محاسبه دستی و کامپیوتری قابل اجراست. با توجه به اینکه مهمترین قدم برنامه‌ریزی توسعه روستایی، تعیین اهداف توسعه از جمله کاهش عدم تعادل‌هاست، با تعیین درجات توسعه هر یک از مکان‌ها از طریق روش مورد بحث، تشخیص جهت و نوع توسعه امکان‌پذیر می‌باشد.

۱-۲۵. مناطق طبیعی یا همگن

منطقه همگن از نواحی تشکیل شده که اختلاف محل به محل درون آن بسیار ناچیز است. برای تعیین مناطق همگن می‌توان از عوامل طبیعی، فرهنگی و اقتصادی بهره جست. در تعیین مناطق همگن عمدتاً از روش‌های قیاسی بهره گرفته می‌شود.

۲-۲۵. روش کلی تشخیص مناطق همگن

در این روش با تجمع واحدهای محلی بر اساس میزان تشابه در یک گروه، مناطق همگن مشخص می‌گردند. میزان تشابه بر اساس میزان انحراف از میانگین تعیین می‌گردد. برای تشخیص مناطق همگن بر اساس میزان اطلاعات و شاخص‌ها از روش‌های مختلفی استفاده می‌شود.

۳-۲۵. مراحل کلی روش‌های تعیین مناطق همگن

- ۱- تعیین واحدهای مطالعاتی (واحدهای محلی)
- ۲- تعیین هدف از منطقه‌بندی
- ۳- انتخاب شاخص‌های همگنی
- ۴- جمع‌آوری اطلاعات
- ۵- انتخاب روش مناسب
- ۶- انجام مراحل روش انتخابی و تعیین مناطق همگن

۴-۲۵. متداول‌ترین روش‌های تعیین مناطق همگن:

- روش ساده گروه‌بندی
- روش وزندهی عددی
- روش تاکسونومی عددی
- روش تحلیل عاملی

۵-۲۵. مزایای روش تاکسونومی

- ۱- این روش نیاز به آمارهای سری ندارد و با آمار مقطعی می‌توان برای یک سال، مناطق مختلف را رتبه‌بندی و سطح‌بندی کرد.
- ۲- تاکسونومی برآیند شاخص‌ها را مورد محاسبه قرار می‌دهد. لذا رویکرد این روش، رویکردی چند بعدی است که با استفاده از آن می‌توان مناطق مختلف را از ابعاد و زوایای مختلف مورد بررسی قرار داد.
- ۳- روش اجرای تاکسونومی به گونه‌ای است که می‌توان از شناسه‌های خام به جای شاخص‌ها استفاده نمود، زیرا طی فرایند محاسبات تاکسونومی، داده‌ها استاندارد شده و سپس واحد اندازه‌گیری از فرایند محاسبات حذف می‌شود.
- ۴- در تاکسونومی ما با بیش از یک متغیر و بعد سر و کار داریم و در این صورت هر متغیر، موقعیتی را بر حسب دو بعد اشغال می‌کند. بنابراین در تاکسونومی، فاصله‌ها بر حسب فضای تاکسونومیک دو بعدی به طوری مشخص به دست می‌آید.
- ۵- با تعیین درجات توسعه هر یک از مکان‌ها از طریق این روش، تشخیص جهت و نوع توسعه اماکن پذیر می‌باشد.

۶-۲۵. معایب روش تاکسونومی

- ۱- روش تاکسونومی به شاخص‌های انتخاب شده، حساسیت زیادی دارد به طوری که استفاده از یک شاخص نامناسب می‌تواند کل نتایج تاکسونومی را تحریف نموده و نتایج معکوس به بار آورد.
- ۲- در این روش وزن تمامی شاخص‌ها یکسان می‌شود.
- ۳- محاسبات این روش بسیار وقت گیر و طولانی بوده و در مسائلی با ابعاد بزرگ تصمیم‌گیرنده را برای حل مساله دچار مشکل می‌نماید.

۴- در طول محاسبات ممکن است بعضی گزینه‌ها به دلیل همگن نبودن با سایرین از کل جریان رتبه بندی حذف گردند و حال سوال این است که چه بر سر گزینه‌های حذف شده می‌آید و رتبه آن‌ها در کل چه می‌شود.

۵- وقتی چندین شاخص برای ارزیابی در آنالیز تاکسونومی در نظر گرفته شود کار ارزیابی پیچیده می‌شود.

۷-۲۵. مراحل تاکسونومی

روش‌های تصمیم‌گیری چند شاخصه به منظور انتخاب مناسب‌ترین گزینه از بین m گزینه موجود به کار می‌روند و خصوصیت متمایز آن‌ها این است که معمولاً تعداد محدود و قابل شمارشی از گزینه‌های از پیش تعیین شده وجود دارد. مبنای مدل‌سازی، ایجاد و تشکیل جدول توافقی می‌باشد. از مهمترین روش‌های تصمیم‌گیری چند شاخصه می‌توان به روش تحلیل تاکسونومی اشاره نمود. این روش برای اولین بار در سال ۱۷۶۳ توسط آدنسون مطرح گردید و در سال ۱۹۵۰ توسط گروهی از ریاضی‌دانان بسط داده شد. آنالیز تاکسونومی برای طبقه‌بندی‌های مختلف در علوم به کار برده می‌شود که نوع خاص آن تاکسونومی عددی است. تاکسونومی عددی برای ارزیابی شباهت و نزدیکی‌های بین واحدهای تاکسونومیک و درجه‌بندی و رتبه‌بندی آن‌ها به کار می‌رود. در این روش یک مجموعه به مجموعه‌های کم و بیش همگن تقسیم شده و مقیاس قابل قبول برای بررسی و سنجش میزان توسعه یافتگی نواحی در اختیار برنامه‌ریزان قرار می‌دهد. این روش بر پایه تحلیل یک سری شاخص‌های تعیین شده است که در اولویت‌بندی گزینه‌های موجود به کار می‌رود و یک درجه‌بندی کامل برای ارزیابی گزینه‌ها ارائه می‌گردد و در زمینه‌های مختلف مهندسی به وفور استفاده می‌شود. مراحل مختلف تحلیل تاکسونومی در ۸ گام به شرح زیر ارائه شده است:

گام ۱- مشخص نمودن گزینه‌ها و تعیین شاخص‌های مختلف:

در این مرحله تعداد m گزینه (A_1 تا A_m) توسط تحلیل‌گر و یا گروه کارشناسان (از طریق تشکیل پانل و یا روش دلفی) با توجه به n شاخص (C_1 تا C_n) ارزیابی می‌شوند.

گام ۲- تشکیل ماتریس تصمیم و سپس محاسبه میانگین و انحراف معیار:

با توجه به تعداد شاخص‌ها، تعداد گزینه‌ها و ارزیابی همه گزینه‌ها برای شاخص‌های مختلف، ماتریس تصمیم به صورت جدول (۱) تشکیل می‌شود. در این جدول I_{ij} توصیف‌کننده مطلوبیت گزینه A_m از نظر شاخص I_m به صورت کیفی یا کمی است. در این بخش باید توجه نمود که شاخص‌هایی که منفی هستند باید معکوس شده و یا به روش‌های دیگر منفی بودن آن در نظر گرفته شود. از دیگر روش‌های مرسوم و بهتری که می‌توان مثبت و منفی بودن شاخص‌ها را لحاظ کرد استفاده از رقم ایده‌آل مثبت و منفی می‌باشد بدین معنی که برای شاخص‌های مثبت بزرگترین عدد مثبت و برای شاخص‌های منفی کوچکترین عدد منفی برای هر ستون از ماتریس استاندارد به عنوان ایده‌آل مثبت و منفی تعیین می‌شوند. از طرف دیگر بعضی شاخص‌ها کیفی می‌باشند که می‌توان آن‌ها را به شاخص‌های کمی (شبه کاذب) تبدیل نمود. بعد از تشکیل ماتریس داده‌ها، میانگین و انحراف معیار هر شاخص محاسبه می‌شود.

جدول ۱. ماتریس تصمیم

گزینه‌ها	شاخص‌ها	${}_1C$	${}_2C$	${}_3C$.	.	.	C_n
	${}_1A$		${}_{11}I$	${}_{12}I$	${}_{13}I$.	.	.
${}_2A$		${}_{21}I$	${}_{22}I$	${}_{23}I$.	.	.	${}_{n2}I$
.	
A_m		${}_{1m}I$	${}_{2m}I$	${}_{3m}I$.	.	.	I_{mm}
میانگین		\bar{x}_1	\bar{x}_2	\bar{x}_n
انحراف معیار		σ_1	σ_2	σ_n

گام ۳- تشکیل ماتریس استاندارد (نرمال شده) Z :

در ماتریس تصمیم، گزینه‌ها بر حسب شاخص‌هایی بیان شده‌اند که مقیاس‌های اندازه-گیری مختلفی دارند و در این مرحله سعی در از بین بردن واحدهای مختلف آن‌ها است که برای این کار از رابطه Z استاندارد استفاده می‌شود یعنی میانگین مقادیر هر شاخص از مقدار هر خصوصیت کم شده و بر انحراف معیار آن تقسیم می‌شود:

$$Z_{ij} = \frac{x_{ij} - \bar{x}_j}{\sigma_j}$$

\bar{x}_j میانگین هر شاخص (هر یک از ستون‌های ماتریس) و σ_j انحراف معیار هر شاخص می‌باشند. در انتهای ماتریس استاندارد برای هر کدام از شاخص‌های مثبت، بزرگترین عدد مثبت قابل مشاهده (ایده آل مثبت) و برای شاخص‌های منفی، کوچکترین عدد منفی (ایده آل منفی) تعیین می‌شود که با DO_j نمایش داده می‌شود.

گام ۴- تعیین فاصله مرکب بین گزینه‌ها:

در این بخش با داشتن ماتریس استاندارد Z ، فاصله هر گزینه از گزینه‌های دیگر نسبت به هر یک از شاخص‌ها از رابطه زیر تعیین می‌شود:

$$D_{ab} = \sqrt{\sum_{j=1}^m (Z_{aj} - Z_{bj})^2}$$

در اینجا a و b دو گزینه مورد ارزیابی هستند. این عملیات یک نوع محاسبه زوجی بین هر دو گزینه با هم است. به گونه‌ای که فاصله هر دو گزینه از خودش برابر صفر است ($D_{aa} = D_{bb} = 0$) و فاصله گزینه a و b مساوی با فاصله گزینه b از a است ($D_{ab} = D_{ba}$). با توجه به موارد فوق ماتریس فواصل مرکب بین گزینه‌ها تشکیل می‌شود که قطر اصلی آن نشان دهنده فاصله هر گزینه با خودش است که برابر صفر خواهد بود.

گام ۵- تعیین کوتاه‌ترین فاصله:

در این گام کمترین میزان فاصله هر سطر از ماتریس تعیین می‌شود. سپس میانگین هر کدام از فاصله گزینه‌ها و انحراف معیار آن‌ها به دست آمده و همین کار برای کوتاهترین فاصله نیز انجام می‌شود.

گام ۶- تحدید گزینه‌ها (همگن سازی گزینه‌ها):

ممکن است واحدهایی وجود داشته باشند که دارای فاصله‌های بسیار بیشتر و یا کمتر از سایر گزینه‌ها باشد. لذا باید گزینه‌های ناهمگن از مجموعه حذف شوند، برای انجام این کار حد بالا و حد پایین با استفاده از روابط زیر به دست می‌آیند.

$$O_r = \bar{d}_r \pm 2\sigma_{dr}$$

$$O_r (+) = \bar{d}_r + 2\sigma_{dr}$$

حد بالا

$$O_r (-) = \bar{d}_r - 2\sigma_{dr}$$

حد پایین

در این صورت d_r های بین حد بالا و حد پایین هماهنگ بوده و گزینه‌هایی که خارج از این محدوده تعیین شده قرار بگیرند، باید حذف شوند. مجدداً ماتریس تصمیم بدون گزینه‌های حذف شده تشکیل شده، مراحل تکرار می‌شوند.

گام ۲- تعیین الگو یا سرمشق گزینه‌ها:

در این گام فاصله هر یک از گزینه‌ها از مقدار ایده‌آل (مشخص شده در گام ۴) را به دست آورده، فاصله کم از ایده‌آل نمایانگر وضعیت مناسب آن است و فاصله زیاد بیان‌کننده وضعیت نامناسب آن گزینه می‌باشد. الگو یا سرمشق گزینه‌ها از رابطه زیر به دست می‌آید:

$$C_{io} = \sqrt{\sum_{j=1}^m (Z_{ij} - Z_{bj})^2}$$

گام ۸- درجه‌بندی یا رتبه‌بندی میزان توسعه یافتگی گزینه‌ها (F_i):

در این مرحله به درجه‌بندی توسعه یافتگی و وضعیت گزینه‌ها پرداخته می‌شود. اگر F_i میزان توسعه یافتگی یک گزینه (وضعیت مناسب یک گزینه) باشد در این صورت:

$$F_i = \frac{C_{io}}{C_o}$$

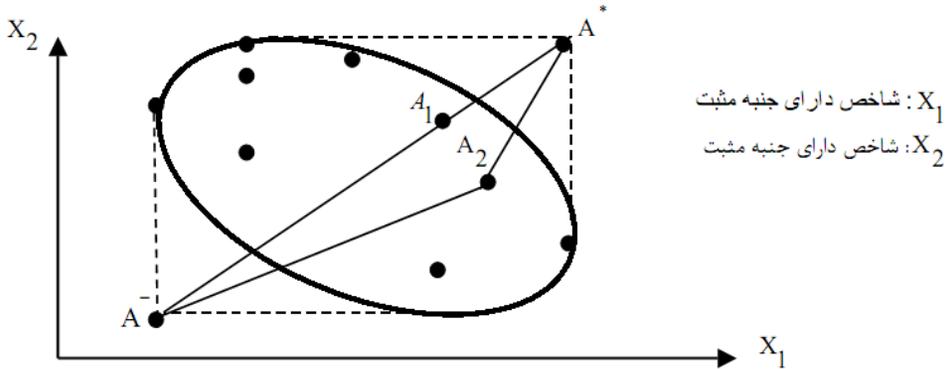
در این رابطه، C_{io} سرمشق هر گزینه و C_o حد بالای توسعه می‌باشد. برای محاسبه C_o باید میانگین و انحراف C_o ها مشخص شود که این کار در انتهای گام هفت انجام می‌گیرد و محاسبه آن به صورت زیر است:

$$C_o = \overline{C_{io}} + 2\sigma_{C_{io}}$$

F_i بین صفر و یک قرار می‌گیرد و هر قدر به صفر نزدیک باشد نشان‌دهنده توسعه یافتگی بیشتر گزینه (قرار گرفتن در رتبه بالاتر) و هر چه به یک نزدیکتر می‌گردد بیانگر عدم توسعه یافتگی آن می‌باشد. در این صورت مسأله تاکسونومی پایان یافته و درجه‌بندی (رتبه‌بندی) گزینه‌های آن مشخص شده است.

۲۶. روش تاپسیس

روش TOPSIS در سال ۱۹۸۱ توسط هوانگ و یون ارایه گردید. TOPSIS بر این مفهوم استوار است که گزینه انتخابی باید کمترین فاصله را با راه حل ایده آل مثبت و کمترین فاصله را با راه حل ایده آل منفی داشته باشد.

نمودار ۲. نمودار تاپسیس

در این روش m گزینه به وسیله n شاخص مورد ارزیابی قرار می‌گیرند و هر مساله را می‌توان به عنوان یک سیستم هندسی شامل m نقطه در یک فضای n بعدی در نظر گرفت. این روش دارای چند گام است:

گام صفر: به دست آوردن ماتریس تصمیم

در این روش ماتریس تصمیمی ارزیابی می‌شود که شامل m گزینه و n شاخص است.

$$D = \begin{matrix} & X_1 & X_2 & \dots & X_j & \dots & X_n \\ A_1 & X_{11} & X_{12} & \dots & X_{1j} & \dots & X_{1n} \\ A_2 & X_{21} & X_{22} & \dots & X_{2j} & \dots & X_{2n} \\ \vdots & \vdots & \vdots & \dots & \vdots & \dots & \vdots \\ \vdots & \vdots & \vdots & \dots & \vdots & \dots & \vdots \\ A_i & X_{i1} & X_{i2} & \dots & X_{ij} & \dots & X_{in} \\ \vdots & \vdots & \vdots & \dots & \vdots & \dots & \vdots \\ \vdots & \vdots & \vdots & \dots & \vdots & \dots & \vdots \\ A_m & X_{m1} & X_{m2} & \dots & X_{mj} & \dots & X_{mn} \end{matrix}$$

A_i : گزینه i ام

X_{ij} : مقدار عددی بدست آمده از گزینه i ام با شاخص j ام

در این ماتریس، شاخصی که دارای مطلوبیت مثبت است، شاخص سود و شاخصی که دارای مطلوبیت منفی است، شاخصه هزینه می‌باشد.

گام اول: نرمالایز کردن ماتریس تصمیم

در این گام، مقیاس‌های موجود در ماتریس تصمیم را بدون مقیاس می‌کنیم. به این ترتیب که هر کدام از مقادیر بر اندازه بردار مربوط به همان شاخص تقسیم می‌شود. در نتیجه هر درایه r_{ij} از رابطه زیر به دست می‌آید:

$$r_{ij} = \frac{X_{ij}}{\sqrt{\sum_{i=1}^m X_{ij}^2}}$$

گام دوم: وزن دهی به ماتریس نرمالایز شده

ماتریس تصمیم در واقع پارامتری است و لازم است کمی شود، به این منظور تصمیم گیرنده برای هر شاخص وزنی را معین می‌کند.

مجموعه وزن‌ها (w) در ماتریس نرمالایز شده (R) ضرب می‌شود.

$$W = \begin{pmatrix} w_1 & w_2 & \dots & w_n \end{pmatrix}$$

$$\sum_{j=1}^n w_j = 1$$

با توجه به اینکه ماتریس $W_{n \times 1}$ قابل ضرب در ماتریس تصمیم نرمالایز شده ($n \times n$) نیست، قبل از ضرب باید ماتریس وزن را به یک ماتریس قطری $W_{n \times n}$ تبدیل نمود (وزن‌ها روی قطر اصلی).

گام سوم: تعیین راه حل ایده آل و راه حل ایده آل منفی:

دو گزینه مجازی A^* و A^- را به صورت‌های زیر تعریف می‌کنیم:

$$A^* = \left\{ \left(\max_i v_{ij} \mid j \in J \right) \text{ و } \left(\min_i v_{ij} \mid j \in J' \right) \mid i = 1, 2, \dots, m \right\} = \{v_1^*, v_2^*, \dots, v_j^*, \dots, v_n^*\}$$

$$A^- = \left\{ \left(\min_i v_{ij} \mid j \in J \right) \text{ و } \left(\max_i v_{ij} \mid j \in J' \right) \mid i = 1, 2, \dots, m \right\} = \{v_1^-, v_2^-, \dots, v_j^-, \dots, v_n^-\}$$

$$z \text{ های مربوط به شاخص سود} \mapsto J = \{j = 1, 2, 3, \dots, n\}$$

$$z \text{ های مربوط به شاخص هزینه} \mapsto J' = \{j = 1, 2, 3, \dots, n\}$$

دو گزینه مجازی ایجاد شده در واقع بدترین و بهترین راه حل هستند.

گام چهارم: به دست آوردن اندازه فاصله‌ها

فاصله بین هر گزینه n بعدی را از روش اقلیدسی می‌سنجیم. یعنی فاصله گزینه i را از گزینه‌های ایده آل مثبت و منفی می‌یابیم.

$$S_{i*} = \sqrt{\sum_{j=1}^n (v_{ij} - v_j^*)^2} \quad i = 1, 2, 3, \dots, m$$

$$S_{i-} = \sqrt{\sum_{j=1}^n (v_{ij} - v_j^-)^2} \quad i = 1, 2, 3, \dots, m$$

*

گام پنجم: محاسبه نزدیکی نسبی به راه حل ایده آل
این معیار از طریق فرمول زیر به دست می آید:

$$C_{i*} = \frac{S_{i-}}{S_{i*} + S_{i-}}$$

$$0 < C_{i*} < 1$$

ملاحظه می شود که اگر $A_i = A^*$ آنگاه $C_{i*} = 1$ و اگر $A_i = A^-$ آنگاه $C_{i*} = 0$
مشخص است که هر چه فاصله گزینه A_i از راه حل ایده آل کمتر باشد نزدیکی نسبی
به ۱ نزدیکتر خواهد بود.

گام ششم: رتبه‌بندی گزینه‌ها

نهایتاً گزینه‌ها را بر اساس ترتیب نزولی رتبه‌بندی می‌کنیم.

۱-۲۶. نقاط ضعف و قوت روش تاپسیس

نقطه ضعف

اغلب برای زمانی که داده‌ها کیفی است (مثل پرسشنامه) کاربرد دارد.

نقطه قوت

۱. به شاخص‌ها، وزن‌های مختلفی می‌دهد و فرض می‌کند که شاخص‌ها دارای وزن‌های مختلفی هستند (البته وزن‌ها را محقق با استفاده از روش‌هایی مانند آنتروپی شانون استخراج و در تاپسیس قرار می‌دهد).
۲. تصمیم‌گیری در صورت وجود معیارهای مثبت و منفی (حتی توام با هم در یک مساله) امکان‌پذیر است. معیارهای مثبت معیارهایی هستند که اثر مثبت بر توسعه و معیارهای منفی معیارهایی هستند که اثر منفی بر توسعه دارند.
۳. برای تعیین بهترین گزینه، می‌توان تعداد قابل توجهی معیار را مورد بررسی قرار داد در حالی که در روش AHP یا روش ANP عملاً و ذاتاً در این زمینه محدودیت‌هایی وجود دارد.
۴. این روش برای تعداد زیادی گزینه و معیار به خوبی پاسخگو است.
۵. در روش تاپسیس به راحتی می‌توان معیارهای کیفی را کمی کرد و تصمیم‌گیری با وجود معیارهای کیفی و کمی میسر است.
۶. خروجی سیستم به صورت کمی است و علاوه بر تعیین گزینه برتر، رتبه سایر گزینه‌ها به صورت عددی بیان می‌شود. این مقدار عددی همان نزدیکی نسبی است که پایه قوی این روش را بیان می‌کند.
۷. روش تاپسیس، دارای پایه‌های ریاضی مناسب است. این روش با فاصله‌ها سر و کار دارد. تاپسیس، گزینه‌ای را که بیشترین فاصله از بدترین گزینه و کمترین فاصله از بهترین گزینه دارد، به عنوان گزینهٔ بهینه انتخاب می‌کند و به همین دلیل و پایهٔ ریاضی‌اش، بر سایر روش‌های MADM برتری دارد.

۲-۲۶. مفروضات زیربنایی این روش

الف- معیارها باید به گونه‌ای طرح شوند که مستقل از همدیگر باشند (مستقل بودن به معنی عدم وجود روابط درونی می‌باشد).

ب- از آن جا که نرخ تبادل بین معیارها معمولاً مقداری غیر از واحد است، فاصله گزینه‌ها از حل ایده آل و ضد ایده آل به صورت فاصله اقلیدسی محاسبه می‌شود.

نکته مهم: مواردی که در بیشتر موضوعات پروپوزال و پایان نامه‌ها مشاهده می‌شود این است که به عنوان مثال برای رتبه بندی عوامل و شاخص‌های پژوهش، روش تاپسیس را انتخاب نموده‌اند، در صورتیکه این اشتباه است و روش تاپسیس فقط برای رتبه بندی گزینه‌های مساله مورد استفاده قرار می‌گیرد نه عوامل پژوهش. به عنوان مثال فرض کنید موضوع پژوهشی در مورد مدیریت زنجیره تامین سبز است و می‌خواهیم با تکنیک تاپسیس این مساله را حل کنیم. این مساله تعدادی معیار که بر مدیریت زنجیره تامین سبز تاثیر گذار هستند انتخاب نموده است. حال این معیارها را فقط با روش‌هایی نظیر آنروپی، ANP، AHP و یا BWM قادر به وزن دهی و رتبه بندی هستیم در صورتیکه بخواهیم از روش تاپسیس استفاده کنیم باید برای مساله تعداد گزینه (آلترناتیو) تعیین کنیم به عنوان مثال آلترناتیوها می‌تواند تعداد شرکت باشد، تعدادی استراتژی باشند که هدف تاپسیس رتبه بندی این موارد می‌باشد نه رتبه بندی شاخص‌ها.

بطور کلی روش‌های تاکسونومی و تاپسیس، روش‌های عالی درجه بندی (بهترین روش‌ها)، طبقه بندی و مقایسه گزینه‌های مختلف (در این تحقیق ۳۱ استان) با توجه به درجه بهره‌مندی و برخورداری آن گزینه‌ها از شاخص‌های مورد بررسی می‌باشد. این روش بر پایه تحلیل یک سری شاخص‌های تعیین شده است که در اولویت بندی گزینه‌های موجود به کار می‌رود و یک درجه بندی کامل برای ارزیابی گزینه‌ها ارایه می‌گردد. به طور خلاصه در روش‌های تاکسونومی و تاپسیس، هدف رتبه بندی میان m گزینه (در این تحقیق ۳۱ استان) بر اساس n شاخص (در این تحقیق ۲۲۵ شاخص) است.

نکته مهم: شاخص توسعه بر اساس هر دو روش تاکسونومی و تاپسیس، بین صفر و یک قرار دارد؛ با این تفاوت که در تاکسونومی، هر چه به یک نزدیکتر باشد نشان از عدم توسعه یافتگی و هر چه به صفر نزدیکتر باشد نشان از توسعه یافتگی است، اما در روش تاپسیس، این شاخص هر چه به یک نزدیکتر باشد نشان از توسعه یافتگی و هر چه به صفر نزدیکتر باشد نشان از عدم توسعه یافتگی است.

نتایج روش شناسی
روش تاپسیس
(قسمت اول)

نتایج روش شناسی به دو بخش تاپسیس و تاکسونومی عددی تقسیم می‌گردد. ابتدا نا برای ۲۵ گروه به صورت مجزا نتایج ذکر می‌گردد سپس به صورت کلی (۲۵ گروه همزمان) نتایج آورده می‌شود. مزیت این روش در این است که علاوه بر شناخت استان‌ها به صورت کلی، در هر گروه هم وضعیت هر استان بهتر شناخته می‌شود. تمامی نتایج آماری این بخش که به آنها پرداخته شده است بر اساس محاسبات محقق (استفاده از روش تاپسیس) بدست آمده است.

۳-۲۶. نتایج روش تاپسیس در گروه جمعیت و آب و هوا

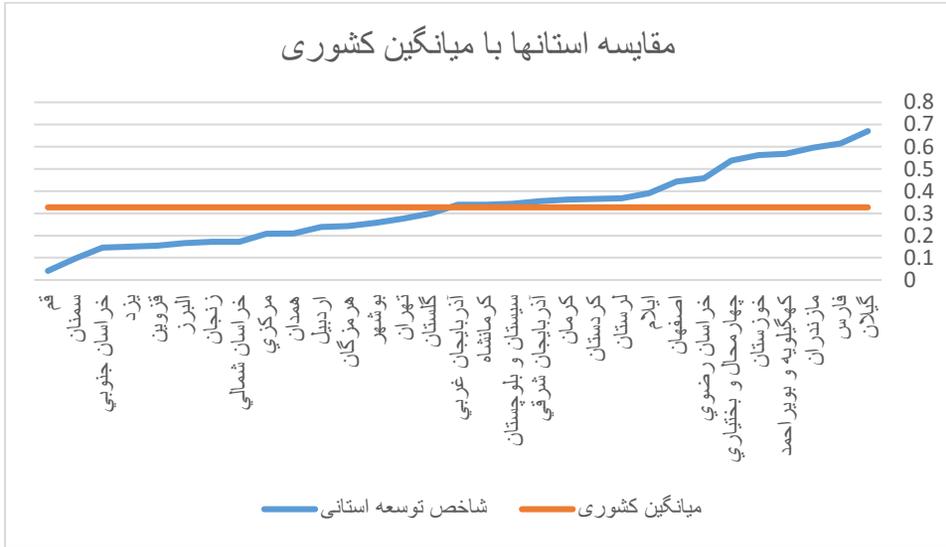
شاخص‌های این گروه بر گرفته از مرکز آمار عبارتند از: توزیع تعداد شهرستان‌ها (درصد)، توزیع تعداد بخش (درصد)، توزیع تعداد شهر (درصد)، انحراف میانگین ارتفاع بارش سالانه استان از میانگین کل استان‌ها (میلی متر).

جدول ۲. رتبه‌بندی استان‌ها در گروه جمعیت و آب و هوا

رتبه	شاخص توسعه استانی	استان
۱	۰.۶۷۰۳۴۰۹۱۹	گیلان
۲	۰.۶۱۵۰۰۵۵۹۹	فارس
۳	۰.۵۹۵۲۴۷۸۸۵	مازندران
۴	۰.۵۶۷۳۲۴۱۸۲	کهگیلویه و بویراحمد
۵	۰.۵۶۲۵۴۸۹۲۹	خوزستان
۶	۰.۵۳۸۱۷۹۵۴۳	چهارمحال و بختیاری
۷	۰.۴۵۸۳۰۲۵۳۸	خراسان رضوی
۸	۰.۴۴۳۷۱۴۴۱	اصفهان
۹	۰.۳۹۰۷۵۰۴۹۹	ایلام
۱۰	۰.۳۶۷۱۴۳۴۴۱	لرستان
۱۱	۰.۳۶۴۱۷۱۱۷۲	کردستان
۱۲	۰.۳۶۲۳۱۷۶۳۳	کرمان

آذربایجان شرقی	۰.۳۵۴۸۹۲۰۴۸	۱۳
سیستان و بلوچستان	۰.۳۴۲۹۲۱۷۸۸	۱۴
کرمانشاه	۰.۳۳۸۶۰۲۷۱۱	۱۵
آذربایجان غربی	۰.۳۳۸۴۴۴۵۱۲	۱۶
گلستان	۰.۲۹۹۶۰۸۱۶۱	۱۷
تهران	۰.۲۷۶۷۶۶۵۶۶	۱۸
بوشهر	۰.۲۵۷۰۰۰۷۳۵	۱۹
هرمزگان	۰.۲۴۲۶۲۸۷۴۳	۲۰
اردبیل	۰.۲۳۸۶۲۵۲۳۲	۲۱
همدان	۰.۲۰۹۸۵۰۵۳۲	۲۲
مرکزی	۰.۲۰۸۱۱۹۰۸۱	۲۳
خراسان شمالی	۰.۱۷۲۴۹۲۱۲۵	۲۴
زنجان	۰.۱۷۲۳۷۶۰۶۷	۲۵
البرز	۰.۱۶۶۰۱۳۹۷۹	۲۶
قزوین	۰.۱۵۴۴۳۴۵۲۸	۲۷
یزد	۰.۱۵۰۰۶۱۴۴۹	۲۸
خراسان جنوبی	۰.۱۴۵۳۰۷۳۷	۲۹
سمنان	۰.۰۹۵۹۷۶۲۴۲	۳۰
قم	۰.۰۴۰۸۲۲۷۴۲	۳۱

منبع: نتایج پژوهش

نمودار ۳: مقایسه استانها با میانگین کشوری

جدول ۳- مقادیر سنجش و ارزیابی سطح کمی و کیفی پایداری توسعه از منظر شاخص تاپسیس

ارزش تاپسیس	۸-۱	۱۶-۱۸	۱۴-۱۶	۱۲-۱۴	۰-۲
وضعیت توسعه	شدیدا توسعه یافته	نسبتا توسعه یافته	در حال توسعه	نسبتا محروم	محروم از توسعه

بر اساس جداول بالا، رتبه‌بندی استان‌های ایران بر اساس شاخص‌های گروه جمعیت و آب و هوا طبق روش تاپسیس نشان داده شده است. این جدول حاکی از آن است که گیلان در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، فارس و در رتبه سوم، مازندران قرار دارد. در انتهای جدول هم خراسان جنوبی، سمنان و قم قرار دارد. همچنین ۱۶ استان بالاتر از میانگین کشوری و ۱۵ استان پایینتر از میانگین کشوری قرار دارند. بر اساس جدول (۳)، کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۳۲۷٪، نسبتا محروم است.

۴-۲۶. نتایج روش تاپیس در گروه محیط زیست

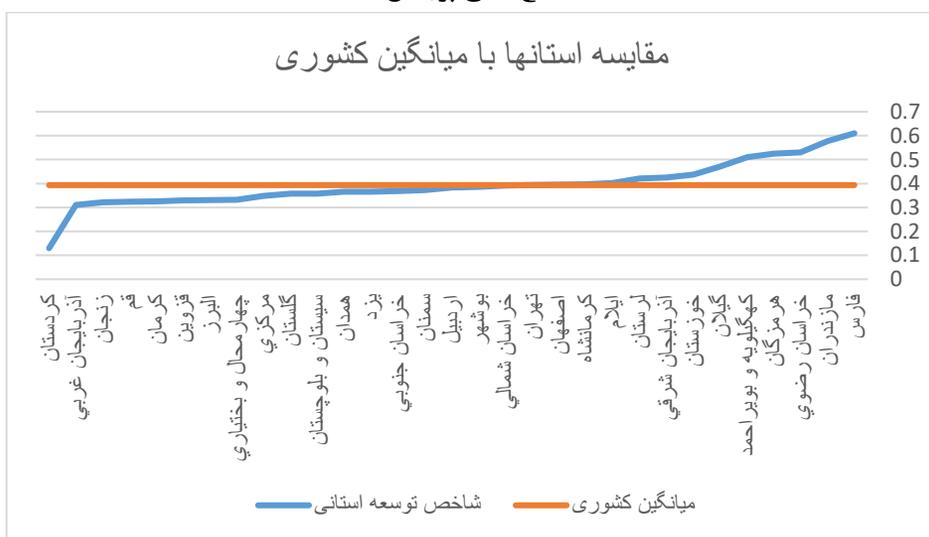
شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: توزیع تعداد مناطق حفاظت شده تحت مدیریت سازمان حفاظت محیط زیست در کشور (درصد)، نسبت مساحت جنگل به مساحت استان (درصد)، نسبت مساحت مراتع اصلاح و احیا شده به کل مساحت مراتع (درصد)، نرخ تخریب جنگل (درصد)، نسبت مساحت جنگل‌های احیا شده به کل مساحت جنگل‌ها (درصد).

جدول ۴. رتبه‌بندی استان‌ها در گروه محیط زیست

رتبه	شاخص توسعه استانی	استان
۱	۰.۶۱۰۱۴۸	فارس
۲	۰.۵۷۸۰۰۱	مازندران
۳	۰.۵۳۰۵۴۲	خراسان رضوی
۴	۰.۵۲۵۳۱	هرمزگان
۵	۰.۵۱۰۴۶۶	کهگیلویه و بویراحمد
۶	۰.۴۷۰۵۲۴	گیلان
۷	۰.۴۳۷۵۹۲	خوزستان
۸	۰.۴۲۴۶۱	آذربایجان شرقی
۹	۰.۴۲۰۹۰۴	لرستان
۱۰	۰.۴۰۲۶۵۹	ایلام
۱۱	۰.۳۹۶۲۶۳	کرمانشاه
۱۲	۰.۳۹۵۵۵۶	اصفهان
۱۳	۰.۳۹۴۳۳۲	تهران
۱۴	۰.۳۹۱۲۳۱	خراسان شمالی
۱۵	۰.۳۸۶۰۴۴	بوشهر
۱۶	۰.۳۸۳۰۴۸	اردبیل
۱۷	۰.۳۷۱۸۸۷	سمنان

خراسان جنوبی	۰.۳۶۸۱۲۳	۱۸
یزد	۰.۳۶۵۷۸۷	۱۹
همدان	۰.۳۶۵۴۹۳	۲۰
سیستان و بلوچستان	۰.۳۵۷۵۶۸	۲۱
گلستان	۰.۳۵۷۲۵۹	۲۲
مرکزی	۰.۳۴۸۸۸۶	۲۳
چهارمحال و بختیاری	۰.۳۳۱۵۳۷	۲۴
البرز	۰.۳۳۱۲۲۴	۲۵
قزوین	۰.۳۲۹۹۳۱	۲۶
کرمان	۰.۳۲۴۶۷۲	۲۷
قم	۰.۳۲۳۳۵۲	۲۸
زنجان	۰.۳۲۱۸۵۳	۲۹
آذربایجان غربی	۰.۳۱۰۳۲۷	۳۰
کردستان	۰.۱۲۹۴۹۶	۳۱

منبع: نتایج پژوهش

نمودار ۴: مقایسه استانها با میانگین کشوری

جدول ۵- مقادیر سنجش و ارزیابی سطح کمی و کیفی پایداری توسعه از منظر شاخص

تاپسیس

ارزش تاپسیس	۱-۸	۶-۱۸	۴-۱۶	۲-۴	۰-۲
وضعیت توسعه	شدیدا توسعه یافته	نسبتا توسعه یافته	در حال توسعه	نسبتا محروم	محروم از توسعه

بر اساس جداول بالا، رتبه‌بندی استان‌های ایران بر اساس شاخص‌های گروه محیط زیست طبق روش تاپسیس نشان داده شده است. این جدول حاکی از آن است که فارس در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، مازندران و در رتبه سوم، خراسان رضوی قرار دارد. در انتهای جدول هم زنجان، آذربایجان غربی و کردستان قرار دارد. همچنین ۱۳ استان بالاتر از میانگین کشوری و ۱۸ استان پایینتر از میانگین کشوری قرار دارند. بر اساس جدول (۵)، کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۳۹۳۳/، نسبتا محروم است.

۵-۲۶. نتایج روش تاپسیس در گروه جمعیت

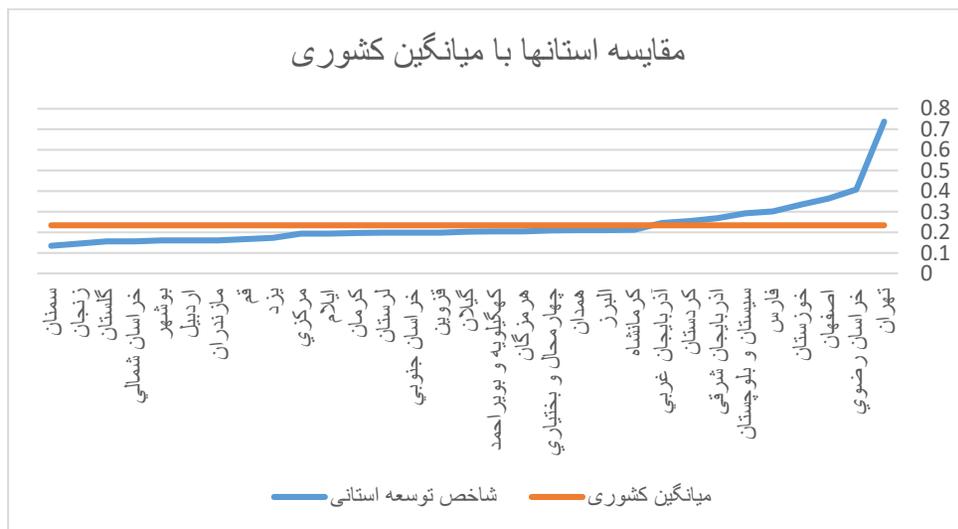
شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: سهم جمعیت تحت پوشش استفاده از خدمات جمع‌آوری و دفع بهداشتی فاضلاب شهری از کل جمعیت شهری (درصد)، توزیع نسبی جمعیت استان به کل کشور (درصد)، توزیع نسبی جمعیت شهری (درصد)، میزان شهرنشینی استان‌ها (درصد)، نسبت جمعیت ۶۴-۱۵ سال (درصد)، میزان عمومی طلاق (نفر در هزار) به جمعیت، نسبت مهاجرپذیری به جمعیت، نسبت ولادت به جمعیت، نسبت فوت شده به جمعیت.

جدول ۶. رتبه‌بندی استان‌ها در گروه جمعیت

استان	شاخص توسعه استانی	رتبه
تهران	۰.۷۳۷۳۲۹	۱
خراسان رضوی	۰.۴۰۸۲۲۹	۲
اصفهان	۰.۳۶۴۷۱۹	۳
خوزستان	۰.۳۳۴۹۱۵	۴
فارس	۰.۳۰۰۷۱۷	۵
سیستان و بلوچستان	۰.۲۹۲۲۴۹	۶
آذربایجان شرقی	۰.۲۶۷۸۳۶	۷
کردستان	۰.۲۵۴۰۳۳	۸
آذربایجان غربی	۰.۲۴۴۸۲۳	۹
کرمانشاه	۰.۲۱۲۰۹۵	۱۰
البرز	۰.۲۱۱۲۴۹	۱۱
همدان	۰.۲۱۰۰۰۶	۱۲
چهارمحال و بختیاری	۰.۲۰۹۷۶۷	۱۳
هرمزگان	۰.۲۰۴۵۹۵	۱۴
کهگیلویه و بویراحمد	۰.۲۰۴۱۸	۱۵
گیلان	۰.۲۰۳۰۴	۱۶
قزوین	۰.۱۹۸۰۷۷	۱۷
خراسان جنوبی	۰.۱۹۸۰۶۴	۱۸
لرستان	۰.۱۹۷۶۵۴	۱۹
کرمان	۰.۱۹۶۷۷۳	۲۰
ایلام	۰.۱۹۳۹۸۵	۲۱
مرکزی	۰.۱۹۳۲۶۳	۲۲
یزد	۰.۱۷۲۶۴۴	۲۳
قم	۰.۱۶۷۱۲۵	۲۴

مازندران	۰.۱۶۰۹۴۹	۲۵
اردبیل	۰.۱۶۰۲۰۹	۲۶
بوشهر	۰.۱۵۹۸۸۷	۲۷
خراسان شمالی	۰.۱۵۶۴۲۷	۲۸
گلستان	۰.۱۵۵۵۳۷	۲۹
زنجان	۰.۱۴۴۲۹۴	۳۰
سمنان	۰.۱۳۴۳۵۷	۳۱

منبع: نتایج پژوهش

نمودار ۵: مقایسه استانها با میانگین کشوری

جدول ۷- مقادیر سنجش و ارزیابی سطح کمی و کیفی پایداری توسعه از منظر شاخص تاپسیس

ارزش تاپسیس	۱/۸-۱	۱/۶-۱/۸	۱/۴-۱/۶	۱/۲-۱/۴	۰-۱/۲
وضعیت توسعه	شدیدا توسعه یافته	نسبتا توسعه یافته	در حال توسعه	نسبتا محروم	محروم از توسعه

بر اساس جداول بالا، رتبه‌بندی استان‌های ایران بر اساس شاخص‌های گروه جمعیت طبق روش تاپسیس نشان داده شده است. این جدول حاکی از آن است که تهران در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، خراسان رضوی و در رتبه سوم، اصفهان قرار دارد. در انتهای جدول هم گلستان، زنجان و سمنان قرار دارد. همچنین ۹ استان بالاتر از میانگین کشوری و ۲۲ استان پایینتر از میانگین کشوری قرار دارند.

بر اساس جدول (۷)، کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۲۳۳۸/، نسبتاً محروم است.

۶-۲۶. نتایج روش تاپسیس در گروه نیروی انسانی

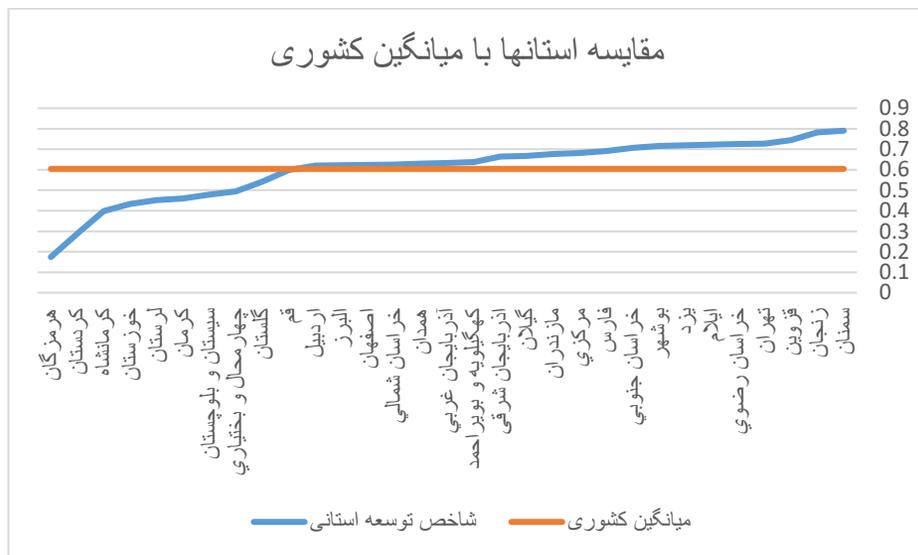
شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: نرخ مشارکت اقتصادی جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر در مناطق شهری (درصد)، نرخ مشارکت اقتصادی جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر در مناطق روستایی (درصد)، نرخ بیکاری جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر در مناطق شهری (درصد)، نرخ بیکاری جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر در مناطق روستایی (درصد)، سهم اشتغال زنان شاغل در بخش غیر کشاورزی (درصد)، نسبت کارکنان دولت به هزار نفر جمعیت، نرخ بیکاری جمعیت ۲۴-۱۵ سال.

جدول ۸. رتبه‌بندی استان‌ها در گروه نیروی انسانی

رتبه	شاخص توسعه استانی	استان
۱	۰.۷۹۰۵۲۷	سمنان
۲	۰.۷۸۲۹۳۶	زنجان
۳	۰.۷۴۴۷۳۴	قزوین
۴	۰.۷۲۷۳۶۹	تهران
۵	۰.۷۲۶۲۳۶	خراسان رضوی
۶	۰.۷۲۲۷۵۵	ایلام
۷	۰.۷۱۸۸۴۶	یزد
۸	۰.۷۱۵۹۹۶	بوشهر

خراسان جنوبی	۰.۷۰۷۵۳۴	۹
فارس	۰.۶۹۱۱۶۲	۱۰
مرکزی	۰.۶۸۰۹۵۴	۱۱
مازندران	۰.۶۷۶۸۲۶	۱۲
گیلان	۰.۶۶۷۶۰۸	۱۳
آذربایجان شرقی	۰.۶۶۴۳۰۳	۱۴
کهگیلویه و بویراحمد	۰.۶۳۷۰۴۵	۱۵
آذربایجان غربی	۰.۶۳۲۸۸۲	۱۶
همدان	۰.۶۳۰۰۷۷	۱۷
خراسان شمالی	۰.۶۲۵۰۵۶	۱۸
اصفهان	۰.۶۲۴۱۲۸	۱۹
البرز	۰.۶۲۲۲۲۹	۲۰
اردبیل	۰.۶۲۰۶۵	۲۱
قم	۰.۵۹۸۷۹	۲۲
گلستان	۰.۵۴۱۴۹۲	۲۳
چهارمحال و بختیاری	۰.۴۹۴۷۰۵	۲۴
سیستان و بلوچستان	۰.۴۷۹۰۶۲	۲۵
کرمان	۰.۴۵۹۴۳۸	۲۶
لرستان	۰.۴۵۱۴۲۳	۲۷
خوزستان	۰.۴۳۲۲۲۷	۲۸
کرمانشاه	۰.۳۹۸۴۰۵	۲۹
کردستان	۰.۲۸۷۹۸۶	۳۰
هرمزگان	۰.۱۷۳۹۳۷	۳۱

منبع: نتایج پژوهش

نمودار ۶: مقایسه استانها با میانگین کشوری

جدول ۹- مقادیر سنجش و ارزیابی سطح کمی و کیفی پایداری توسعه از منظر شاخص تاپسیس

ارزش تاپسیس	۱/۸-۱	۱/۶-۱/۸	۱/۴-۱/۶	۱/۲-۱/۴	۰-۱/۲
وضعیت توسعه	شدیدا توسعه یافته	نسبتا توسعه یافته	در حال توسعه	نسبتا محروم	محروم از توسعه

بر اساس جداول بالا، رتبه‌بندی استان‌های ایران بر اساس شاخص‌های گروه نیروی انسانی طبق روش تاپسیس نشان داده شده است. این جدول حاکی از آن است که سمنان در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، زنجان و در رتبه سوم، قزوین قرار دارد. در انتهای جدول هم کرمانشاه، کردستان و هرمزگان قرار دارد. همچنین ۲۱ استان بالاتر از میانگین کشوری و ۱۰ استان پایینتر از میانگین کشوری قرار دارند.

بر اساس جدول (۹)، کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۰/۶۰۴۱، نسبتا توسعه یافته است.

۷-۲۶. نتایج روش تاپسیس در گروه کشاورزی

شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: سرانه تولید گوشت قرمز عرضه شده از کشتارگاه‌های رسمی کشور، سرانه تولید شیر، سرانه تولید مرغ در مرغداری‌های صنعتی، سرانه تولید تخم مرغ، سرانه تولید آبزیان، نسبت شاغلان زیر بخش شیلات (آبزی پروری) به کل جمعیت، نسبت شرکت‌های تعاونی فعال کشاورزی تحت پوشش سازمان مرکزی تعاونی روستایی به کل جمعیت روستایی، توزیع اراضی تحت پوشش سیستم‌های آبیاری تحت فشار (درصد)، توزیع اراضی تحت پوشش شبکه‌های آبیاری و زهکشی (درصد)، نسبت طول قنات احیاء و مرمت شده به کل طول قنات (درصد)، توزیع مقدار تولید گندم (درصد)، توزیع مقدار تولید برنج (درصد)، توزیع اراضی تحت پوشش کانال‌های آبیاری عمومی (درصد).

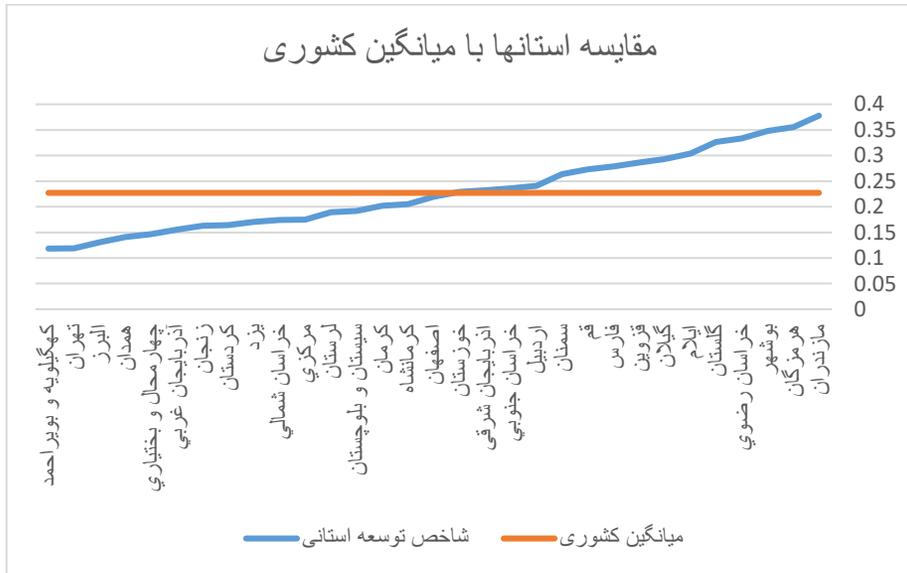
نکته: بعد از قرارگیری تهران در رتبه ۳۰ گروه کشاورزی، شاخص‌های این گروه، تک به تک برای بار دوم بررسی شدند و به گواه **مرکز آمار** در اکثر شاخص‌های گروه کشاورزی، تهران در رتبه‌های آخر قرار می‌گرفت (رتبه بندی توسط خود مرکز آمار) که این نشان از رشد بی رویه جمعیت تهران نسبت به امکانات آن دارد. در نتیجه، جواب بدست آمده کاملاً مطابق با واقعیات جامعه است.

جدول ۱۰. رتبه‌بندی استان‌ها در گروه کشاورزی

رتبه	شاخص توسعه استانی	استان
۱	۰.۳۷۷۷۶۳	مازندران
۲	۰.۳۵۵۲۶	هرمزگان
۳	۰.۳۴۷۷۹۷	بوشهر
۴	۰.۳۳۳۴۱۲	خراسان رضوی
۵	۰.۳۲۶۲۷۴	گلستان
۶	۰.۳۰۳۹۶۱	ایلام
۷	۰.۲۹۳۱۰۵	گیلان

قزوین	۰.۲۸۶۱۵۶	۸
فارس	۰.۲۷۸۴۱۴	۹
قم	۰.۲۷۳۳۰۱	۱۰
سمنان	۰.۲۶۳۳۷	۱۱
اردبیل	۰.۲۴۱۲۳۳	۱۲
خراسان جنوبی	۰.۲۳۶۰۹۸	۱۳
آذربایجان شرقی	۰.۲۳۱۸۷۳	۱۴
خوزستان	۰.۲۲۹۲۴۶	۱۵
اصفهان	۰.۲۱۹۲۸۸	۱۶
کرمانشاه	۰.۲۰۵۱۰۸	۱۷
کرمان	۰.۲۰۱۶۵۸	۱۸
سیستان و بلوچستان	۰.۱۹۲۰۰۵	۱۹
لرستان	۰.۱۸۹۴۹۱	۲۰
مرکزی	۰.۱۷۵۱۷۴	۲۱
خراسان شمالی	۰.۱۷۴۴۵۳	۲۲
یزد	۰.۱۷۰۳۷۷	۲۳
کردستان	۰.۱۶۴۰۶۲	۲۴
زنجان	۰.۱۶۳۰۰۷	۲۵
آذربایجان غربی	۰.۱۵۵۱۰۸	۲۶
چهارمحال و بختیاری	۰.۱۴۶۶۶۶	۲۷
همدان	۰.۱۴۰۶۳۶	۲۸
البرز	۰.۱۳۰۶۶	۲۹
تهران	۰.۱۱۸۹۸۹	۳۰
کهگیلویه و بویراحمد	۰.۱۱۸۳۹۲	۳۱

منبع: نتایج پژوهش

نمودار ۷: مقایسه استان‌ها با میانگین کشوری

جدول ۱۱- مقادیر سنجش و ارزیابی سطح کمی و کیفی پایداری توسعه از منظر شاخص تاپسیس

ارزش تاپسیس	۸-۱	۶-۸	۴-۶	۲-۴	۰-۲
وضعیت توسعه	شدیدا توسعه یافته	نسبتا توسعه یافته	در حال توسعه	نسبتا محروم	محروم از توسعه

بر اساس جداول بالا، رتبه‌بندی استان‌های ایران بر اساس شاخص‌های گروه کشاورزی طبق روش تاپسیس نشان داده شده است. این جدول حاکی از آن است که مازندران در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، هرمزگان و در رتبه سوم، بوشهر قرار دارد. در انتهای جدول هم البرز، تهران و کهگیلویه و بویراحمد قرار دارد. همچنین ۱۵ استان بالاتر از میانگین کشوری و ۱۶ استان پایینتر از میانگین کشوری قرار دارند. بر اساس جدول (۱۱)، کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۲۲۷۱/، نسبتا محروم است.

۸-۲۶. نتایج روش تاپسیس در گروه معدن

شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: توزیع تعداد معادن در حال بهره‌برداری از معادن کشور (درصد)، نسبت شاغلان معادن در حال بهره‌برداری به کل جمعیت فعال، سرانه ارزش تولیدات معادن در حال بهره‌برداری، سرانه ارزش افزوده معادن در حال بهره‌برداری، نسبت سرمایه‌گذاری (ارزش تغییرات اموال سرمایه‌ای) معادن در حال بهره‌برداری به کل جمعیت فعال، نسبت شرکت‌های تعاونی فعال معدنی تحت پوشش وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی به کل جمعیت، توزیع شاغلان معادن در حال بهره‌برداری از معادن کشور (درصد)، توزیع ارزش تولیدات معادن در حال بهره‌برداری از معادن کشور (درصد).

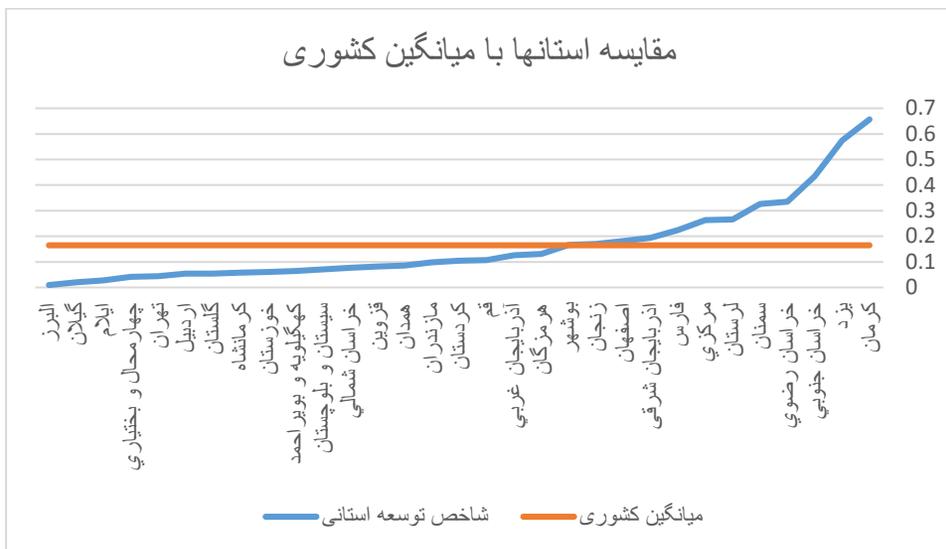
جدول ۱۲. رتبه‌بندی استان‌ها در گروه معدن

رتبه	شاخص توسعه استانی	استان
۱	۰.۶۵۶۶۷۶	کرمان
۲	۰.۵۷۴۱۹۸	یزد
۳	۰.۴۳۴۲۸۷	خراسان جنوبی
۴	۰.۳۳۵۰۹۹	خراسان رضوی
۵	۰.۳۲۵۹۳۸	سمنان
۶	۰.۲۶۵۰۸۸	لرستان
۷	۰.۲۶۳۷۷	مرکزی
۸	۰.۲۲۴۲۹۶	فارس
۹	۰.۱۹۴۳۵۵	آذربایجان شرقی
۱۰	۰.۱۸۱۰۱۲	اصفهان
۱۱	۰.۱۷۰۲۲۲	زنجان
۱۲	۰.۱۶۶۶۰۳	بوشهر
۱۳	۰.۱۳۰۴۹۶	هرمزگان
۱۴	۰.۱۲۵۶۸۵	آذربایجان غربی

❖ ۲۰۶ بررسی و تحلیل وضعیت توسعه یافتگی استان‌های ایران

قم	۰.۱۰۶۷۹۵	۱۵
کردستان	۰.۱۰۴۴۵۱	۱۶
مازندران	۰.۰۹۸۳۷۳	۱۷
همدان	۰.۰۸۵۴۳	۱۸
قزوین	۰.۰۸۱۴۹۵	۱۹
خراسان شمالی	۰.۰۷۶۹۳۲	۲۰
سیستان و بلوچستان	۰.۰۷۰۶۱۳	۲۱
کهگیلویه و بویراحمد	۰.۰۶۴۷۶۲	۲۲
خوزستان	۰.۰۶۰۹۶۹	۲۳
کرمانشاه	۰.۰۵۷۷۴۳	۲۴
گلستان	۰.۰۵۴۶۳۴	۲۵
اردبیل	۰.۰۵۳۵۴۱	۲۶
تهران	۰.۰۴۴۲۳۷	۲۷
چهارمحال و بختیاری	۰.۰۴۱۲۸۹	۲۸
ایلام	۰.۰۲۷۲۲۳	۲۹
گیلان	۰.۰۲۰۱۴۹	۳۰
البرز	۰.۰۰۹۳۶۹	۳۱

منبع: نتایج پژوهش

نمودار ۸: مقایسه استانها با میانگین کشوری

جدول ۱۳- مقادیر سنجش و ارزیابی سطح کمی و کیفی پایداری توسعه از منظر شاخص تاپسیس

ارزش تاپسیس	۸-۱	۱۶-۱۸	۱۴-۱۶	۱۲-۱۴	۰-۲
وضعیت توسعه	شدیدا توسعه یافته	نسبتا توسعه یافته	در حال توسعه	نسبتا محروم	محروم از توسعه

بر اساس جداول بالا، رتبه‌بندی استان‌های ایران بر اساس شاخص‌های گروه معدن طبق روش تاپسیس نشان داده شده است. این جدول حاکی از آن است که کرمان در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، یزد و در رتبه سوم، خراسان جنوبی قرار دارد. در انتهای جدول هم ایلام، گیلان و البرز قرار دارد. همچنین ۱۲ استان بالاتر از میانگین کشوری و ۱۹ استان پایینتر از میانگین کشوری قرار دارند.

بر اساس جدول (۱۳)، کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۱۶۴۷، محروم از توسعه است.

۹-۲۶. نتایج روش تاپسیس در گروه نفت و گاز

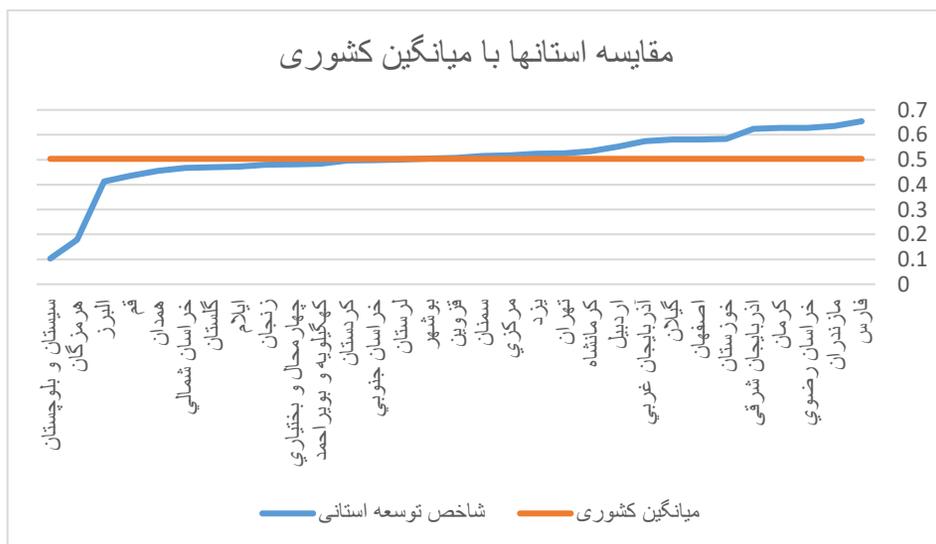
شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: نسبت شهرهای گاز رسانی شده (درصد)، توزیع روستاهای گاز رسانی شده (درصد)، تعداد جایگاه‌های عرضه سوخت CNG به جمعیت، توزیع مصارف گاز طبیعی شرکت‌های گاز استانی (درصد)، توزیع انشعابات گاز شهری و روستایی نصب شده (درصد).

جدول ۱۴. رتبه‌بندی استان‌ها در گروه نفت و گاز

رتبه	شاخص توسعه استانی	استان
۱	۰.۶۵۴۳۷۲	فارس
۲	۰.۶۳۵۱۹۳	مازندران
۳	۰.۶۲۷۹۲۷	خراسان رضوی
۴	۰.۶۲۷۳۲۴	کرمان
۵	۰.۶۲۳۵۷	آذربایجان شرقی
۶	۰.۵۸۳۶۴۵	خوزستان
۷	۰.۵۸۱۵۴۴	اصفهان
۸	۰.۵۸۱۵۳۸	گیلان
۹	۰.۵۷۴۶۱۴	آذربایجان غربی
۱۰	۰.۵۵۲۴۵۹	اردبیل
۱۱	۰.۵۳۵۰۱	کرمانشاه
۱۲	۰.۵۲۴۸۷	تهران
۱۳	۰.۵۲۳۴۹۳	یزد
۱۴	۰.۵۱۷۹۹۲	مرکزی
۱۵	۰.۵۱۵۲۱۷	سمنان
۱۶	۰.۵۰۷۳۷۹	قزوین
۱۷	۰.۵۰۵۰۹۶	بوشهر
۱۸	۰.۵۰۰۵۳۳	لرستان
۱۹	۰.۴۹۸۳۲۴	خراسان جنوبی

کردستان	۰.۴۹۶۴۶۵	۲۰
کهگیلویه و بویراحمد	۰.۴۸۳۹۰۷	۲۱
چهارمحال و بختیاری	۰.۴۸۱۹۷۴	۲۲
زنجان	۰.۴۷۹۸۳۲	۲۳
ایلام	۰.۴۷۲۴۷۹	۲۴
گلستان	۰.۴۶۹۱۱۹	۲۵
خراسان شمالی	۰.۴۶۷۳۵۱	۲۶
همدان	۰.۴۵۵۰۶۹	۲۷
قم	۰.۴۳۶۳۵۸	۲۸
البرز	۰.۴۱۳۲۹۳	۲۹
هرمزگان	۰.۱۷۸۳۶۲	۳۰
سیستان و بلوچستان	۰.۱۰۲۹۶۴	۳۱

منبع: نتایج پژوهش

نمودار ۹: مقایسه استانها با میانگین کشوری

جدول ۱۵- مقادیر سنجش و ارزیابی سطح کمی و کیفی پایداری توسعه از منظر شاخص تاپسیس

ارزش تاپسیس	۸-۱	۶-۸	۴-۶	۲-۴	۰-۲
وضعیت توسعه	شدیدا توسعه یافته	نسبتا توسعه یافته	در حال توسعه	نسبتا محروم	محروم از توسعه

بر اساس جداول بالا، رتبه‌بندی استان‌های ایران بر اساس شاخص‌های گروه نفت و گاز طبق روش تاپسیس نشان داده شده است. این جدول حاکی از آن است که فارس در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، مازندران و در رتبه سوم، خراسان رضوی قرار دارد. در انتهای جدول هم البرز، هرمزگان و سیستان و بلوچستان قرار دارد. همچنین ۱۷ استان بالاتر از میانگین کشوری و ۱۴ استان پایینتر از میانگین کشوری قرار دارند.

بر اساس جدول (۱۵)، کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۵۰۳۴/، در حال توسعه است.

۱۰-۲۶. نتایج روش تاپسیس در گروه صنعت

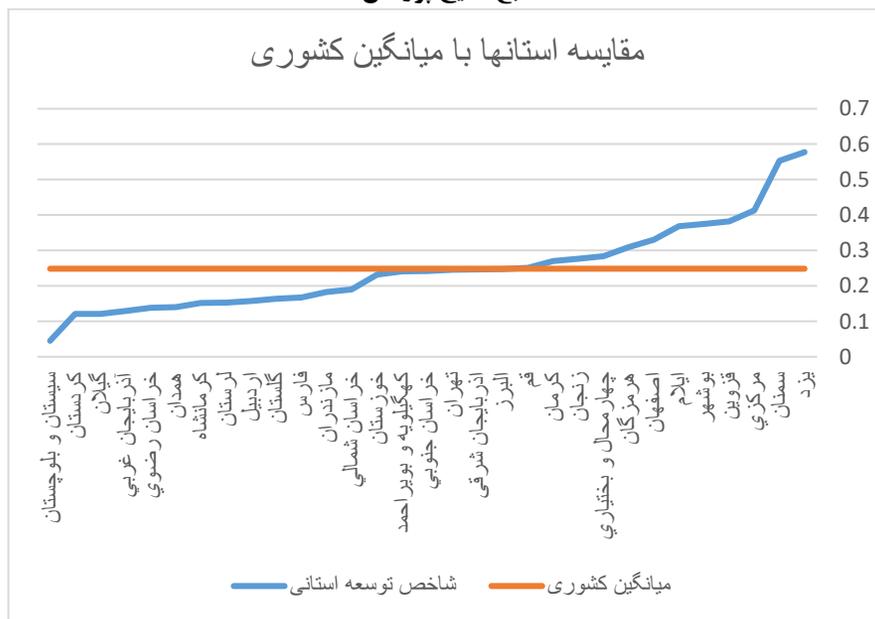
شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: نسبت کارگاه‌های صنعتی ده نفر کارکن و بیشتر به کل جمعیت، نسبت شاغلان کارگاه‌های صنعتی ده نفر کارکن و بیشتر به کل جمعیت، سرانه ارزش افزوده فعالیت صنعتی کارگاه‌های صنعتی دارای ده نفر کارکن و بیشتر، تعداد شرکت‌های تعاونی صنعتی تحت پوشش وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی به کل جمعیت، توزیع ارزش تولیدات کارگاه‌های صنعتی دارای ده نفر کارکن و بیشتر (درصد)، سرمایه‌گذاری مجوز تاسیس صادره به جمعیت، تعداد مجوز تاسیس صادر به جمعیت، سرمایه‌گذاری پروانه بهره‌برداری صادره به جمعیت، تعداد پروانه بهره‌برداری صادره به جمعیت.

جدول ۱۶. رتبه‌بندی استان‌ها در گروه صنعت

رتبه	شاخص توسعه استانی	استان
۱	۰.۵۷۷۳۹۱	یزد
۲	۰.۵۵۲۷۶۱	سمنان
۳	۰.۴۱۲۸۴۱	مرکزی
۴	۰.۳۸۲۴۶	قزوین
۵	۰.۳۷۴۳۵۸	بوشهر
۶	۰.۳۶۸۱۹۳	ایلام
۷	۰.۳۳۰۵۲۳	اصفهان
۸	۰.۳۰۹۳۰۸	هرمزگان
۹	۰.۲۸۳۵۸۹	چهارمحال و بختیاری
۱۰	۰.۲۷۶۲۸۲	زنجان
۱۱	۰.۲۶۹۹۷۴	کرمان
۱۲	۰.۲۵۱۰۳۱	قم
۱۳	۰.۲۴۷۸۲	البرز
۱۴	۰.۲۴۶۶۷۲	آذربایجان شرقی
۱۵	۰.۲۴۶۰۶۲	تهران
۱۶	۰.۲۴۲۱۵۴	خراسان جنوبی
۱۷	۰.۲۴۱۱۲۴	کهگیلویه و بویراحمد
۱۸	۰.۲۳۲۰۹۸	خوزستان
۱۹	۰.۱۸۹۹۷۲	خراسان شمالی
۲۰	۰.۱۸۲۵۸۲	مازندران
۲۱	۰.۱۶۷۴۲	فارس
۲۲	۰.۱۶۳۸۵۹	گلستان
۲۳	۰.۱۵۷۵۵	اردبیل
۲۴	۰.۱۵۲۹۵۹	لرستان

کرمانشاه	۰.۱۵۱۸۹۱	۲۵
همدان	۰.۱۴۰۲۰۹	۲۶
خراسان رضوی	۰.۱۳۷۸۹	۲۷
آذربایجان غربی	۰.۱۲۹۰۸۳	۲۸
گیلان	۰.۱۲۱۱۶۹	۲۹
کردستان	۰.۱۲۰۸۳۲	۳۰
سیستان و بلوچستان	۰.۰۴۵۱۸۷	۳۱

منبع: نتایج پژوهش

نمودار ۱۰: مقایسه استان‌ها با میانگین کشوری

جدول ۱۷- مقادیر سنجش و ارزیابی سطح کمی و کیفی پایداری توسعه از منظر شاخص تاپیس

ارزش تاپیس	۸-۱	۱۶-۱۸	۱۴-۱۶	۱۲-۱۴	۰-۲
وضعیت توسعه	شدیدا توسعه یافته	نسبتا توسعه یافته	در حال توسعه	نسبتا محروم	محروم از توسعه

بر اساس جداول بالا، رتبه‌بندی استان‌های ایران بر اساس شاخص‌های گروه صنعت طبق روش تاپسیس نشان داده شده است. این جدول حاکی از آن است که یزد در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، سمنان و در رتبه سوم، مرکزی قرار دارد. در انتهای جدول هم گیلان، کردستان و سیستان و بلوچستان قرار دارد. همچنین ۱۲ استان بالاتر از میانگین کشوری و ۱۹ استان پایینتر از میانگین کشوری قرار دارند. بر اساس جدول (۱۷)، کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۲۴۸۵/، نسبتاً محروم است.

۱۱-۲۶. نتایج روش تاپسیس در گروه آب و برق

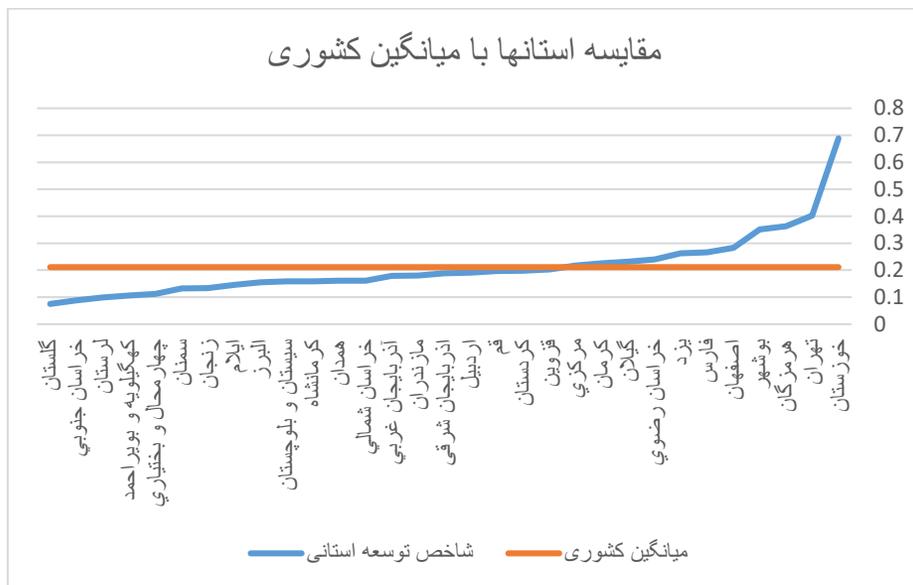
شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: متوسط مصرف مشترکین برق خانگی، متوسط مصرف مشترکین برق تجاری، سهم جمعیت تحت پوشش شبکه آب شهری (درصد)، سهم جمعیت تحت پوشش استفاده از فاضلاب شهری از کل جمعیت شهری، جمعیت روستایی بالای ۲۰ خانوار بهره‌مند از آب آشامیدنی سالم (درصد)، توزیع آب مصرف شده استان از منابع آب کشور (درصد)، سرانه مصرف کل آب شهری، توزیع آب مصرف شده در بخش صنعت (درصد)، توزیع آب مصرف شده در بخش کشاورزی (درصد)، سهم آب تولید شده سطحی (درصد)، سرانه فروش برق، تعداد مشترکان برق به جمعیت، تولید برق به جمعیت.

جدول ۱۸. رتبه‌بندی استان‌ها در گروه آب و برق

رتبه	شاخص توسعه استانی	استان
۱	۰.۶۸۸۴۸۸	خوزستان
۲	۰.۴۰۲۳۵۴	تهران
۳	۰.۳۶۲۳۴۵	هرمزگان
۴	۰.۳۵۱۲۶۷	بوشهر
۵	۰.۲۸۲۸۳۳	اصفهان
۶	۰.۲۶۵۵۷۱	فارس

یزد	۰.۲۶۲۰۵۸	۷
خراسان رضوی	۰.۲۳۹۲۸۸	۸
گیلان	۰.۲۳۱۹۴۵	۹
کرمان	۰.۲۲۵۹۸۱	۱۰
مرکزی	۰.۲۱۶۸۳۶	۱۱
قزوین	۰.۲۰۲۳۷۱	۱۲
کردستان	۰.۱۹۸۲۲۸	۱۳
قم	۰.۱۹۷۱۹۳	۱۴
اردبیل	۰.۱۹۰۶۶۵	۱۵
آذربایجان شرقی	۰.۱۸۸۴۷۱	۱۶
مازندران	۰.۱۷۹۵۳۳	۱۷
آذربایجان غربی	۰.۱۷۹۴۷۹	۱۸
خراسان شمالی	۰.۱۶۰۶۲۳	۱۹
همدان	۰.۱۶۰۴۵۹	۲۰
کرمانشاه	۰.۱۵۸۶۷۵	۲۱
سیستان و بلوچستان	۰.۱۵۸۲۸۵	۲۲
البرز	۰.۱۵۴۵۵۷	۲۳
ایلام	۰.۱۴۵۱۷۶	۲۴
زنجان	۰.۱۳۳۱۴۱	۲۵
سمنان	۰.۱۳۲۷۳۳	۲۶
چهارمحال و بختیاری	۰.۱۱۱۷۵۱	۲۷
کهگیلویه و بویراحمد	۰.۱۰۶۲۳۱	۲۸
لرستان	۰.۰۹۸۳۱۴	۲۹
خراسان جنوبی	۰.۰۸۷۶۳۷	۳۰
گلستان	۰.۰۷۴۷۹۷	۳۱

منبع: نتایج پژوهش

نمودار ۱۱: مقایسه استانها با میانگین کشوری

جدول ۱۹- مقادیر سنجش و ارزیابی سطح کمی و کیفی پایداری توسعه از منظر شاخص تاپسیس

ارزش تاپسیس	۸-۱	۶-۸	۴-۶	۲-۴	۰-۲
وضعیت توسعه	شدیدا توسعه یافته	نسبتا توسعه یافته	در حال توسعه	نسبتا محروم	محروم از توسعه

بر اساس جداول بالا، رتبه‌بندی استان‌های ایران بر اساس شاخص‌های گروه آب و برق طبق روش تاپسیس نشان داده شده است. این جدول حاکی از آن است که خوزستان در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، تهران و در رتبه سوم، هرمزگان قرار دارد. در انتهای جدول هم لرستان، خراسان جنوبی و گلستان قرار دارد. همچنین ۱۱ استان بالاتر از میانگین کشوری و ۲۰ استان پایینتر از میانگین کشوری قرار دارند.

بر اساس جدول (۱۹)، کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۲/۱۱۲، نسبتا محروم است.

۱۲-۲۶. نتایج روش تاپسیس در گروه ساختمان

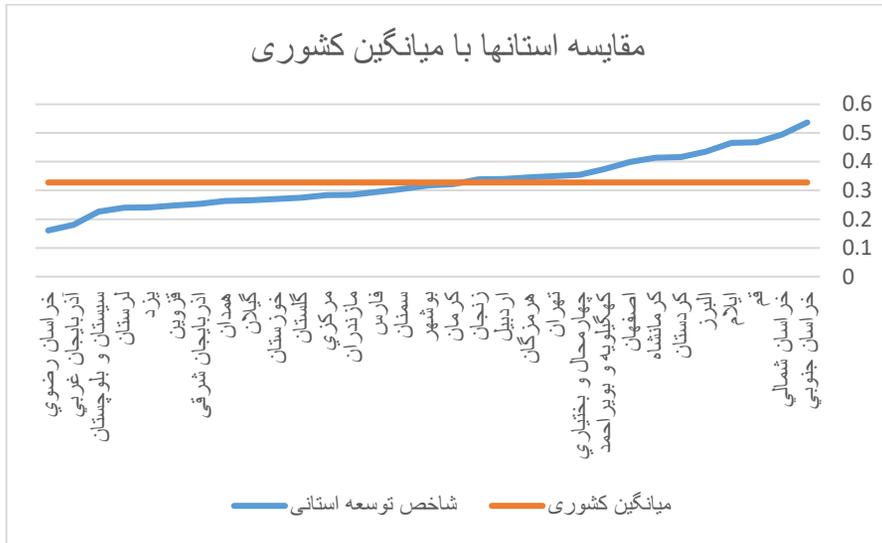
شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: نسبت بهسازی واحدهای مسکونی روستایی تمام شده به خانوارهای روستایی توسط بنیاد مسکن، نسبت شرکت‌های تعاونی مسکن فعال تحت پوشش وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی به خانوار شهری، نسبت پروانه‌های ساختمانی صادر شده برای احداث ساختمان در نقاط شهری به جمعیت شهری، متوسط مساحت زمین در پروانه‌های ساختمانی صادر شده در نقاط شهری برای احداث ساختمان (متر مربع)، میانگین تعداد واحد در ساختمان شهری.

جدول ۲۰. رتبه‌بندی استان‌ها در گروه ساختمان

رتبه	شاخص توسعه استانی	استان
۱	۰.۵۳۶۶۴۵	خراسان جنوبی
۲	۰.۴۹۴۵۵۶	خراسان شمالی
۳	۰.۴۶۷۴۷۴	قم
۴	۰.۴۶۵۰۱۴	ایلام
۵	۰.۴۳۴۶۳۲	البرز
۶	۰.۴۱۵۸۴۵	کردستان
۷	۰.۴۱۳۶۷۸	کرمانشاه
۸	۰.۳۹۹۷۷۵	اصفهان
۹	۰.۳۷۵۱۱۵	کهگیلویه و بویراحمد
۱۰	۰.۳۵۴۵۵۷	چهارمحال و بختیاری
۱۱	۰.۳۵۰۰۱۹	تهران
۱۲	۰.۳۴۵۳۷۹	هرمزگان
۱۳	۰.۳۳۹۵۴۲	اردبیل
۱۴	۰.۳۳۸۴۶۹	زنجان
۱۵	۰.۳۲۱۸۰۸	کرمان
۱۶	۰.۳۱۶۹۳۱	بوشهر

سمنان	۰.۳۰۵۳۹۷	۱۷
فارس	۰.۲۹۵۴۱۸	۱۸
مازندران	۰.۲۸۵۲۵۲	۱۹
مرکزی	۰.۲۸۳۵۱۸	۲۰
گلستان	۰.۲۷۵۱۶	۲۱
خوزستان	۰.۲۶۹۸۵۹	۲۲
گیلان	۰.۲۶۵۵۸۲	۲۳
همدان	۰.۲۶۳۰۸۸	۲۴
آذربایجان شرقی	۰.۲۵۳۳۹۶	۲۵
قزوین	۰.۲۴۷۳۹۶	۲۶
یزد	۰.۲۴۰۸۱	۲۷
لرستان	۰.۲۳۹۵۳۸	۲۸
سیستان و بلوچستان	۰.۲۲۶۵۸۶	۲۹
آذربایجان غربی	۰.۱۸۰۶۳۲	۳۰
خراسان رضوی	۰.۱۶۰۶۳۶	۳۱

منبع: نتایج پژوهش

نمودار ۱۲: مقایسه استان‌ها با میانگین کشوری

جدول ۲۱- مقادیر سنجش و ارزیابی سطح کمی و کیفی پایداری توسعه از منظر شاخص تاپسیس

ارزش تاپسیس	۱-۸	۶-۸	۴-۶	۲-۴	۰-۲
وضعیت توسعه	شدیدا توسعه یافته	نسبتا توسعه یافته	در حال توسعه	نسبتا محروم	محروم از توسعه

بر اساس جداول بالا، رتبه‌بندی استان‌های ایران بر اساس شاخص‌های گروه ساختمان طبق روش تاپسیس نشان داده شده است. این جدول حاکی از آن است که خراسان جنوبی در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، خراسان شمالی و در رتبه سوم، قم قرار دارد. در انتهای جدول هم سیستان و بلوچستان، آذربایجان غربی و خراسان رضوی قرار دارد. همچنین ۱۴ استان بالاتر از میانگین کشوری و ۱۷ استان پایینتر از میانگین کشوری قرار دارند. بر اساس جدول (۲۱)، کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۳۲۷۷/، نسبتا محروم است.

۱۳-۲۶. نتایج روش تاپسیس در گروه بازرگانی

شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: ارزش سرمایه‌گذاری خارجی (هزار دلار) به جمعیت، نسبت تعداد شرکت‌های تعاونی تامین نیاز مصرف‌کنندگان به ازای هر ده هزار نفر جمعیت، نسبت تعداد شرکت‌های تعاونی تامین نیاز تولیدکنندگان به ازای هر ده هزار نفر جمعیت، نسبت تعداد شرکت‌های تعاونی خدماتی به ازای هر ده هزار نفر جمعیت، نسبت تعداد شرکت‌های تعاونی روستایی به ازای هر ده هزار نفر جمعیت روستایی، نسبت تعداد تعاونی روستایی زنان به ازای هر ده هزار نفر جمعیت روستایی، نسبت تعداد اتحادیه‌های شهرستانی تعاونی روستایی به ازای هر ده هزار نفر جمعیت روستایی، تعداد اقامتگاه‌های کشور به جمعیت، نسبت اعضای شرکت‌های تعاونی تامین نیاز تولیدکنندگان به جمعیت، نسبت شاغلان شرکت‌های تعاونی تامین نیاز تولیدکنندگان به جمعیت، نسبت سرمایه شرکت‌های تعاونی تامین نیاز مصرف‌کنندگان به جمعیت، نسبت اعضای شرکت‌های تعاونی تامین نیاز مصرف‌کنندگان به جمعیت، نسبت شاغلان شرکت‌های تعاونی تامین نیاز مصرف‌کنندگان به جمعیت، نسبت سرمایه شرکت‌های تعاونی تامین نیاز مصرف‌کنندگان به جمعیت، نسبت اعضای شرکت‌های تعاونی خدماتی به جمعیت، نسبت شاغلان شرکت‌های تعاونی خدماتی به جمعیت، نسبت اعضای اتحادیه‌های تعاونی خدماتی به جمعیت، نسبت شاغلان اتحادیه‌های تعاونی خدماتی به جمعیت، نسبت سرمایه اتحادیه‌های تعاونی خدماتی به جمعیت، حجم معاملات ثبت شده نزد دفتر اسناد به جمعیت.

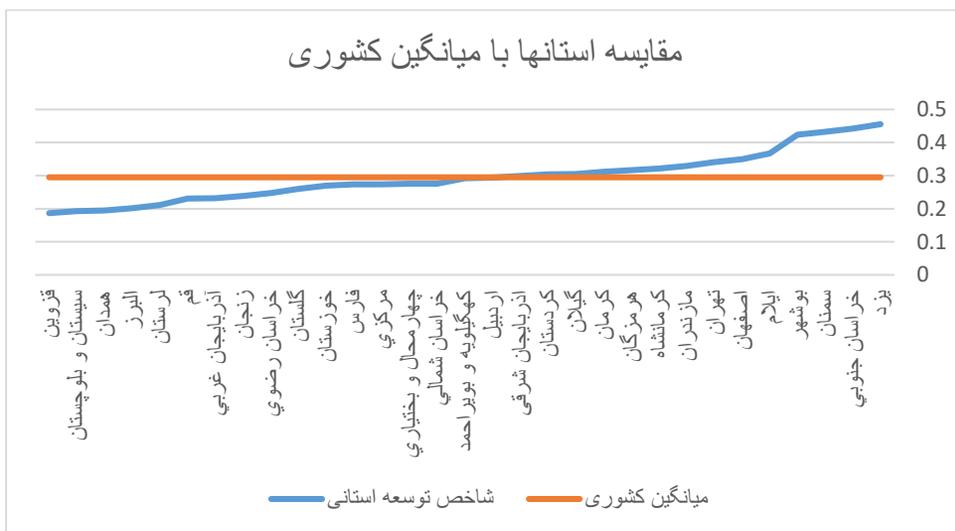
جدول ۲۲. رتبه‌بندی استان‌ها در گروه بازرگانی

رتبه	شاخص توسعه استانی	استان
۱	۰.۴۵۵۴۸۹	یزد
۲	۰.۴۴۱۹۶۵	خراسان جنوبی
۳	۰.۴۲۲۳۲۵	سمنان

بوشهر	۰.۴۲۳۸۱۵	۴
ایلام	۰.۳۶۷۴۲۹	۵
اصفهان	۰.۳۵۰۲۱۴	۶
تهران	۰.۳۴۰۶۹۹	۷
مازندران	۰.۳۲۹۳	۸
کرمانشاه	۰.۳۲۱۱۰۷	۹
هرمزگان	۰.۳۱۶۸۶۱	۱۰
کرمان	۰.۳۱۱۷۳۲	۱۱
گیلان	۰.۳۰۴۶۲۱	۱۲
کردستان	۰.۳۰۳۸۹۱	۱۳
آذربایجان شرقی	۰.۲۹۸۹۹۶	۱۴
اردبیل	۰.۲۹۴۴۶۸	۱۵
کهگیلویه و بویراحمد	۰.۲۹۲۱۱۴	۱۶
خراسان شمالی	۰.۲۷۶۰۰۷	۱۷
چهارمحال و بختیاری	۰.۲۷۵۵۴۳	۱۸
مرکزی	۰.۲۷۳۹۸۱	۱۹
فارس	۰.۲۷۳۷۶۹	۲۰
خوزستان	۰.۲۷۰۰۵۴	۲۱
گلستان	۰.۲۵۹۷۲۷	۲۲
خراسان رضوی	۰.۲۴۶۹۴۵	۲۳
زنجان	۰.۲۳۸۴۸۴	۲۴
آذربایجان غربی	۰.۲۳۱۸۳۲	۲۵
قم	۰.۲۳۰۵۹۸	۲۶
لرستان	۰.۲۱۱۴۷۶	۲۷
البرز	۰.۲۰۱۷۳۱	۲۸
همدان	۰.۱۹۴۳۵۳	۲۹

سیستان و بلوچستان	۰.۱۹۲۹۰۶	۳۰
قزوین	۰.۱۸۶۶۷۵	۳۱

منبع: نتایج پژوهش

نمودار ۱۳: مقایسه استانها با میانگین کشوری

جدول ۲۳- مقادیر سنجش و ارزیابی سطح کمی و کیفی پایداری توسعه از منظر شاخص تاپسیس

ارزش تاپسیس	۸-۱	۱۶-۱۸	۱۴-۱۶	۱۲-۱۴	۰-۲
وضعیت توسعه	شدیدا توسعه یافته	نسبتا توسعه یافته	در حال توسعه	نسبتا محروم	محروم از توسعه

بر اساس جداول بالا، رتبه‌بندی استان‌های ایران بر اساس شاخص‌های گروه بازرگانی طبق روش تاپسیس نشان داده شده است. این جدول حاکی از آن است که یزد در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، خراسان جنوبی و در رتبه سوم، سمنان قرار دارد. در انتهای جدول هم همدان، سیستان و بلوچستان و قزوین قرار دارد. همچنین ۱۴ استان بالاتر از میانگین کشوری و ۱۷ استان پایینتر از میانگین کشوری قرار دارند.

بر اساس جدول (۲۳)، کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۲۹۵۱/، نسبتاً محروم است.

۱۴-۲۶. نتایج روش تاپسیس در گروه حمل و نقل

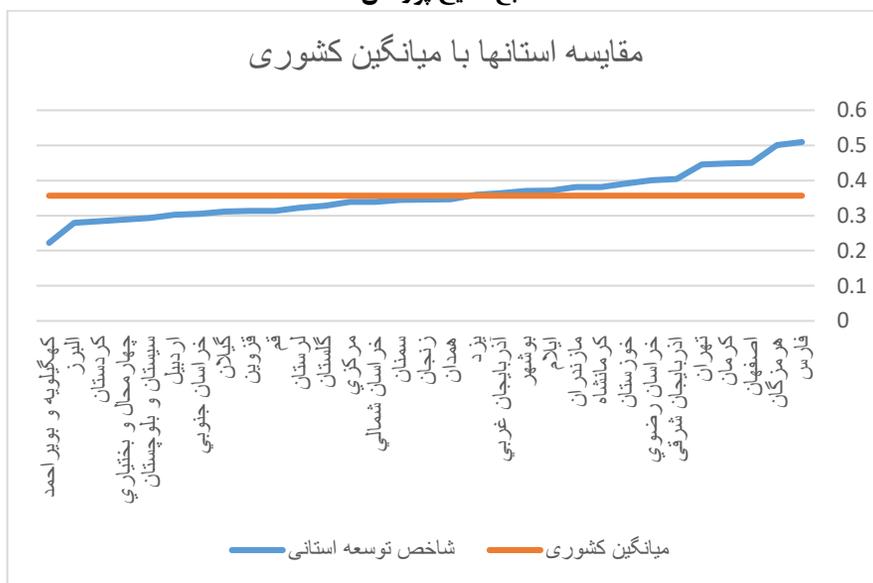
شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: توزیع آزاد راه‌های تحت حوزه استحفاظی وزارت راه و شهرسازی به مساحت استان، توزیع بزرگراه‌های تحت حوزه استحفاظی وزارت راه و شهرسازی به مساحت استان، توزیع راه‌های اصلی تحت حوزه استحفاظی وزارت راه و شهرسازی به مساحت استان، توزیع راه‌های فرعی تحت حوزه استحفاظی وزارت راه و شهرسازی به مساحت استان، توزیع راه‌های بین شهری تحت حوزه استحفاظی وزارت راه و شهرسازی به مساحت استان، نسبت کل راه‌های روستایی به کل راه‌های استان، نسبت راه‌های روستایی آسفالت‌ه به کل راه‌های استان (درصد)، توزیع راه‌های شریانی بهسازی شده در بین استان‌ها (درصد)، توزیع تعداد نقاط و مقاطع پر حادثه اصلاح شده در جاده‌های کشور (درصد)، توزیع تعداد مجتمع‌های خدماتی رفاهی بهره‌برداری شده در جاده‌های کشور (درصد)، توزیع میزان کالای دارای بارنامه در حمل و نقل جاده‌ای کشور (درصد)، توزیع میزان ترانزیت جاده‌ای کالا در کشور (درصد)، نسبت تعداد کل انواع وسایل نقلیه موتوری شماره گذاری شده به کل خانوار، توزیع استان از تعداد سیلوهای دایر گندم (درصد)، نسبت شرکت‌های تعاونی فعال حمل و نقل تحت پوشش وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی به کل جمعیت، تعداد خودرو به جمعیت، سرانه اشتغال شرکت‌های تعاونی حمل و نقل، سرانه سرمایه شرکت‌های تعاونی حمل و نقل، تعداد انبار کالا به جمعیت، تعداد سردخانه کالا به جمعیت.

جدول ۲۴. رتبه‌بندی استان‌ها در گروه حمل و نقل

استان	شاخص توسعه استانی	رتبه
فارس	۰.۵۰۹۵۵۷	۱
هرمزگان	۰.۵۰۰۴۰۹	۲
اصفهان	۰.۴۴۹۸۶۸	۳
کرمان	۰.۴۴۸۱۵۷	۴
تهران	۰.۴۴۶۰۴۸	۵
آذربایجان شرقی	۰.۴۰۴۱۱۲	۶
خراسان رضوی	۰.۴۰۱۰۳۳	۷
خوزستان	۰.۳۹۱۴۰۴	۸
کرمانشاه	۰.۳۸۱۶۵۹	۹
مازندران	۰.۳۸۱۱۵۴	۱۰
ایلام	۰.۳۷۱۳۹۱	۱۱
بوشهر	۰.۳۶۹۹۶۲	۱۲
آذربایجان غربی	۰.۳۶۳۷۵۸	۱۳
یزد	۰.۳۵۹۷۱۲	۱۴
همدان	۰.۳۴۶۲۵۸	۱۵
زنجان	۰.۳۴۵۱۴۳	۱۶
سمنان	۰.۳۴۴۳۶۱	۱۷
خراسان شمالی	۰.۳۳۹۲۴۴	۱۸
مرکزی	۰.۳۳۸۱۵۷	۱۹
گلستان	۰.۳۲۸۲۶۷	۲۰
لرستان	۰.۳۲۲۸۰۴	۲۱
قم	۰.۳۱۳۷۷۳	۲۲
قزوین	۰.۳۱۳۴۶	۲۳
گیلان	۰.۳۱۱۷۶۷	۲۴

خراسان جنوبی	۰.۳۰۵۵۳۶	۲۵
اردبیل	۰.۳۰۲۴۴۸	۲۶
سیستان و بلوچستان	۰.۲۹۳۳۷۴	۲۷
چهارمحال و بختیاری	۰.۲۸۹۰۲۷	۲۸
کردستان	۰.۲۸۴۱۳۱	۲۹
البرز	۰.۲۷۹۶۹۸	۳۰
کهگیلویه و بویراحمد	۰.۲۲۲۲۶۶	۳۱

منبع: نتایج پژوهش

نمودار ۱۴: مقایسه استان‌ها با میانگین کشوری

جدول ۲۵- مقادیر سنجش و ارزیابی سطح کمی و کیفی پایداری توسعه از منظر شاخص تاپسیس

۰-۲	۲-۴	۴-۶	۶-۸	۸-۱	ارزش تاپسیس
معروم از توسعه	نسبتاً محروم	در حال توسعه	نسبتاً توسعه یافته	شدیدا توسعه یافته	وضعیت توسعه

بر اساس جداول بالا، رتبه‌بندی استان‌های ایران بر اساس شاخص‌های گروه حمل و نقل طبق روش تاپسیس نشان داده شده است. این جدول حاکی از آن است که فارس در رتبه

اول قرار دارد و در رتبه دوم، هرمزگان و در رتبه سوم، اصفهان قرار دارد. در انتهای جدول هم کردستان، البرز و کهگیلویه و بویر احمد قرار دارد. همچنین ۱۴ استان بالاتر از میانگین کشوری و ۱۷ استان پایینتر از میانگین کشوری قرار دارند. بر اساس جدول (۲۵)، کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۳۵۶۷/، نسبتاً محروم است.

۱۵-۲۶. نتایج روش تاپیس در گروه ارتباطات

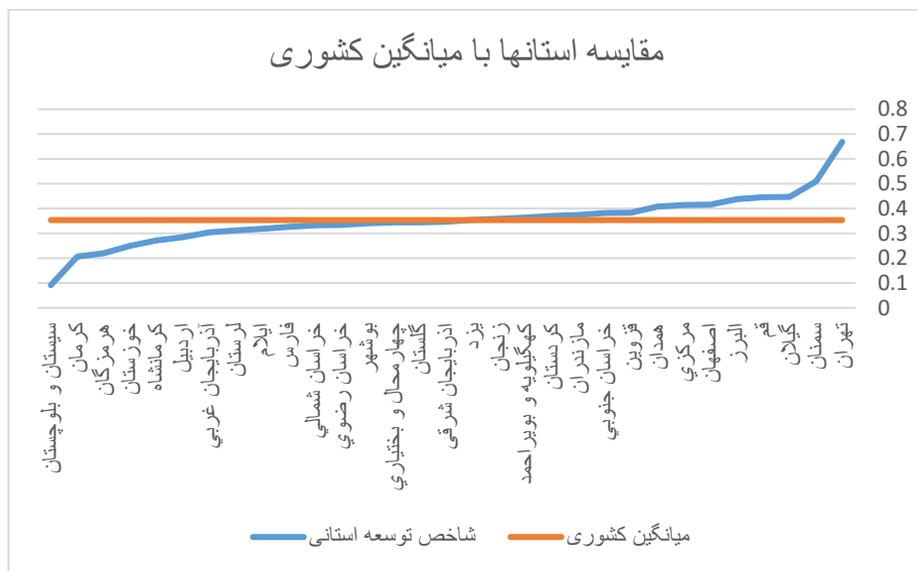
شاخص‌های این گروه بر گرفته از مرکز آمار عبارتند از: ضریب نفوذ تلفن ثابت (درصد)، ضریب نفوذ تلفن همراه (درصد)، سرانه مرسولات پستی داخلی، سرانه مرسولات پستی به خارج، صندوق پستی شهری به جمعیت، صندوق پستی روستایی به جمعیت.

جدول ۲۶. رتبه‌بندی استان‌ها در گروه ارتباطات

رتبه	شاخص توسعه استانی	استان
۱	۰.۶۶۸۵۶۹	تهران
۲	۰.۵۰۹۷۵	سمنان
۳	۰.۴۴۷۲۱۸	گیلان
۴	۰.۴۴۵۰۶۴	قم
۵	۰.۴۳۸۱۲۶	البرز
۶	۰.۴۱۵۲۳۱	اصفهان
۷	۰.۴۱۴۹۶۹	مرکزی
۸	۰.۴۰۷۲۹۷	همدان
۹	۰.۳۸۲۶۵۳	قزوین
۱۰	۰.۳۸۲۰۶۵	خراسان جنوبی
۱۱	۰.۳۷۴۴۶۴	مازندران
۱۲	۰.۳۶۹۶۵۵	کردستان
۱۳	۰.۳۶۴۱۵۹	کهگیلویه و بویر احمد

زنجان	۰.۳۵۸۴۵۲	۱۴
یزد	۰.۳۵۴۶۷۶	۱۵
آذربایجان شرقی	۰.۳۴۷۲۸۸	۱۶
گلستان	۰.۳۴۴۱۷۷	۱۷
چهارمحال و بختیاری	۰.۳۴۳۸۹۳	۱۸
بوشهر	۰.۳۴۰۹۷۱	۱۹
خراسان رضوی	۰.۳۳۳۳۱۲	۲۰
خراسان شمالی	۰.۳۳۳۰۸۲	۲۱
فارس	۰.۳۲۶۱۸۳	۲۲
ایلام	۰.۳۱۸۰۸۵	۲۳
لرستان	۰.۳۱۲۳۹۹	۲۴
آذربایجان غربی	۰.۳۰۳۳۸۷	۲۵
اردبیل	۰.۲۸۴۷۷۲	۲۶
کرمانشاه	۰.۲۷۱۹۱۳	۲۷
خوزستان	۰.۲۴۹۴۲۴	۲۸
هرمزگان	۰.۲۱۹۱۹۹	۲۹
کرمان	۰.۲۰۶۷۶۹	۳۰
سیستان و بلوچستان	۰.۰۹۱۰۷۲	۳۱

منبع: نتایج پژوهش

نمودار ۱۵: مقایسه استانها با میانگین کشوری

جدول ۲۲- مقادیر سنجش و ارزیابی سطح کمی و کیفی پایداری توسعه از منظر شاخص تاپسیس

ارزش تاپسیس	۱۸-۱	۱۶-۱۸	۱۴-۱۶	۱۲-۱۴	۰-۱۲
وضعیت توسعه	شدیدا توسعه یافته	نسبتا توسعه یافته	در حال توسعه	نسبتا محروم	محروم از توسعه

بر اساس جداول بالا، رتبه‌بندی استان‌های ایران بر اساس شاخص‌های گروه ارتباطات طبق روش تاپسیس نشان داده شده است. این جدول حاکی از آن است که تهران در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، سمنان و در رتبه سوم، گیلان قرار دارد. در انتهای جدول هم هرمزگان، کرمان و سیستان و بلوچستان قرار دارد. همچنین ۱۵ استان بالاتر از میانگین کشوری و ۱۶ استان پایینتر از میانگین کشوری قرار دارند.

بر اساس جدول (۲۷)، کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۰/۳۵۳۴، نسبتا محروم است.

۱۶-۲۶. نتایج روش تاپسیس در گروه بازار مالی

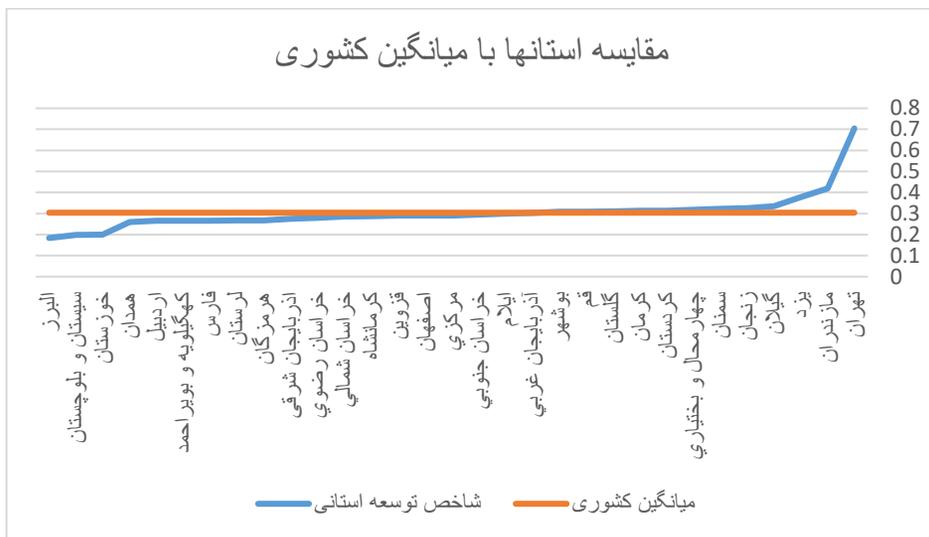
شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: نسبت تسهیلات اعطایی بانک‌ها به سپرده بانکی، نرخ رشد سپرده‌های بانکی، نرخ رشد تراکنش از طریق خودپرداز، نسبت کارت صادر شده بانکی به جمعیت، نسبت خودپرداز به جمعیت، توزیع ارزش کل معاملات بورس اوراق بهادار تهران، توزیع حق بیمه تولیدی، توزیع خسارت پرداختی، حق بیمه سرانه، ضریب نفوذ بیمه تولیدی، اعضای شرکت‌های تعاونی اعتبار به جمعیت، نسبت اشتغال شرکت‌های تعاونی اعتبار به جمعیت، تعداد شرکت‌های تعاونی اعتبار به جمعیت.

جدول ۲۸. رتبه‌بندی استان‌ها در گروه بازار مالی

رتبه	شاخص توسعه استانی	استان
۱	۰.۷۰۴۳۷۳	تهران
۲	۰.۴۱۸۱۳	مازندران
۳	۰.۳۷۷۴۱۴	یزد
۴	۰.۳۳۴۰۱۵	گیلان
۵	۰.۳۲۵۹۸	زنجان
۶	۰.۳۲۳۰۳۹	سمنان
۷	۰.۳۱۸۴۶۴	چهارمحال و بختیاری
۸	۰.۳۱۳۶۴۸	کردستان
۹	۰.۳۱۳۰۲۲	کرمان
۱۰	۰.۳۰۹۵۱۴	گلستان
۱۱	۰.۳۰۸۹۶	قم
۱۲	۰.۳۰۸۷۱۸	بوشهر
۱۳	۰.۳۰۲۰۵۱	آذربایجان غربی
۱۴	۰.۲۹۸۷۴۳	ایلام
۱۵	۰.۲۹۴۷۴۲	خراسان جنوبی

مرکزی	۰.۲۹۰۵۷	۱۶
اصفهان	۰.۲۸۹۹۲۴	۱۷
قزوین	۰.۲۸۹۶۹۵	۱۸
کرمانشاه	۰.۲۸۶۵۹۵	۱۹
خراسان شمالی	۰.۲۸۵۵۰۱	۲۰
خراسان رضوی	۰.۲۸۰۰۴۵	۲۱
آذربایجان شرقی	۰.۲۷۵۵۵۷	۲۲
هرمزگان	۰.۲۶۷۴۴۱	۲۳
لرستان	۰.۲۶۶۹۷۶	۲۴
فارس	۰.۲۶۶۲۶۲	۲۵
کهگیلویه و بویراحمد	۰.۲۶۵۴۲۶	۲۶
اردبیل	۰.۲۶۵۳۹۷	۲۷
همدان	۰.۲۵۹۰۳۳	۲۸
خوزستان	۰.۲۰۰۳۵۸	۲۹
سیستان و بلوچستان	۰.۱۹۸۷۸۳	۳۰
البرز	۰.۱۸۳۶۵۱	۳۱

منبع: نتایج پژوهش

نمودار ۱۶: مقایسه استان‌ها با میانگین کشوری

جدول ۲۹- مقادیر سنجش و ارزیابی سطح کمی و کیفی پایداری توسعه از منظر شاخص تاپسیس

ارزش تاپسیس	۱۸-۱	۱۶-۱۸	۱۴-۱۶	۱۲-۱۴	۰-۱۲
وضعیت توسعه	شدیدا توسعه یافته	نسبتا توسعه یافته	در حال توسعه	نسبتا محروم	محروم از توسعه

بر اساس جداول بالا، رتبه‌بندی استان‌های ایران بر اساس شاخص‌های گروه بازار مالی طبق روش تاپسیس نشان داده شده است. این جدول حاکی از آن است که تهران در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، مازندران و در رتبه سوم، یزد قرار دارد. در انتهای جدول هم خوزستان، سیستان و بلوچستان و البرز قرار دارد. همچنین ۱۲ استان بالاتر از میانگین کشوری و ۱۹ استان پایینتر از میانگین کشوری قرار دارند.

بر اساس جدول (۲۹)، کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۰/۳۰۳۹، نسبتا محروم است.

۱۷-۲۶. نتایج روش تاپسیس در گروه امور قضایی

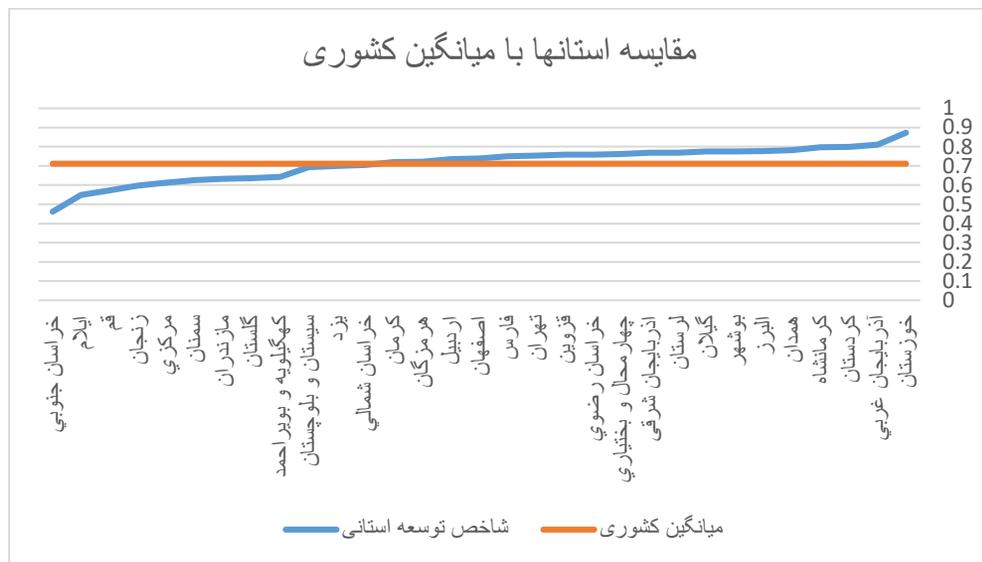
شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: نسبت شعبه‌های فعال دادگاه‌های عمومی به کل جمعیت، نسبت شعبه‌های فعال دادگاه‌های تجدید نظر به کل جمعیت، نسبت شعبه‌های فعال دادرها به کل جمعیت، نسبت شعبه‌های فعال شوراهای حل اختلاف به کل جمعیت، نسبت دستگیرشدگان جرایم واقع شده در حوزه استحفاظی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران به کل جمعیت، نسبت تصادفات درون شهری وسایل نقلیه به کل جمعیت، نسبت تصادفات برون شهری وسایل نقلیه به کل جمعیت، نسبت مقدار مواد مخدر کشف شده به کل جمعیت، نسبت دستگیر شدگان مواد مخدر به کل جمعیت، نسبت فوت شدگان تصادفات به کل جمعیت، نسبت مجروح شدگان تصادفات به کل جمعیت.

جدول ۳۰. رتبه‌بندی استان‌ها در گروه امور قضایی

رتبه	شاخص توسعه استانی	استان
۱	۰.۸۷۲۷۷۲	خوزستان
۲	۰.۸۱۰۰۸۹	آذربایجان غربی
۳	۰.۷۹۹۶۱۹	کردستان
۴	۰.۷۹۷۶۶۱	کرمانشاه
۵	۰.۷۸۲۷۴۴	همدان
۶	۰.۷۷۷۴۶۷	البرز
۷	۰.۷۷۵۶۶۷	بوشهر
۸	۰.۷۷۴۶۳۱	گیلان
۹	۰.۷۶۹۴۹۲	لرستان
۱۰	۰.۷۶۸۲۲۶	آذربایجان شرقی
۱۱	۰.۷۶۲۱۴۱	چهارمحال و بختیاری
۱۲	۰.۷۵۹۲۵۹	خراسان رضوی
۱۳	۰.۷۵۸۵۳۸	قزوین

تهران	۰.۷۵۳۴۵۹	۱۴
فارس	۰.۷۴۹۵۷۷	۱۵
اصفهان	۰.۷۳۸۵۹۷	۱۶
اردبیل	۰.۷۳۵۴۶۴	۱۷
هرمزگان	۰.۷۲۱۵۰۱	۱۸
کرمان	۰.۷۱۹۵۱۸	۱۹
خراسان شمالی	۰.۷۰۵۶۹۳	۲۰
یزد	۰.۶۹۹۱۹۵	۲۱
سیستان و بلوچستان	۰.۶۹۲۵۶۸	۲۲
کهگیلویه و بویراحمد	۰.۶۴۲۳۲۹	۲۳
گلستان	۰.۶۳۵۲۴۲	۲۴
مازندران	۰.۶۳۱۹۵۲	۲۵
سمنان	۰.۶۲۵۶۸۲	۲۶
مرکزی	۰.۶۱۲۸۹۹	۲۷
زنجان	۰.۵۹۸۰۵۹	۲۸
قم	۰.۵۷۲۷۰۵	۲۹
ایلام	۰.۵۴۹۳۴۵	۳۰
خراسان جنوبی	۰.۴۶۱۵۶۵	۳۱

منبع: نتایج پژوهش

نمودار ۱۷: مقایسه استانها با میانگین کشوری

جدول ۳۱- مقادیر سنجش و ارزیابی سطح کمی و کیفی بایرداری توسعه از منظر شاخص تاپسیس

ارزش تاپسیس	۸-۱	۶-۸	۴-۶	۲-۴	۰-۲
وضعیت توسعه	شدیدا توسعه یافته	نسبتا توسعه یافته	در حال توسعه	نسبتا محروم	محروم از توسعه

بر اساس جداول بالا، رتبه بندی استانهای ایران بر اساس شاخصهای گروه امور قضایی طبق روش تاپسیس نشان داده شده است. این جدول حاکی از آن است که خوزستان در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، آذربایجان غربی و در رتبه سوم، کردستان قرار دارد. در انتهای جدول هم قم، ایلام و خراسان جنوبی قرار دارد. همچنین ۱۹ استان بالاتر از میانگین کشوری و ۱۲ استان پایینتر از میانگین کشوری قرار دارند. بر اساس جدول (۳۱)، کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۷۱۱۴/، نسبتا توسعه یافته است.

۱۸-۲۶. نتایج روش تاپسیس در گروه بهزیستی

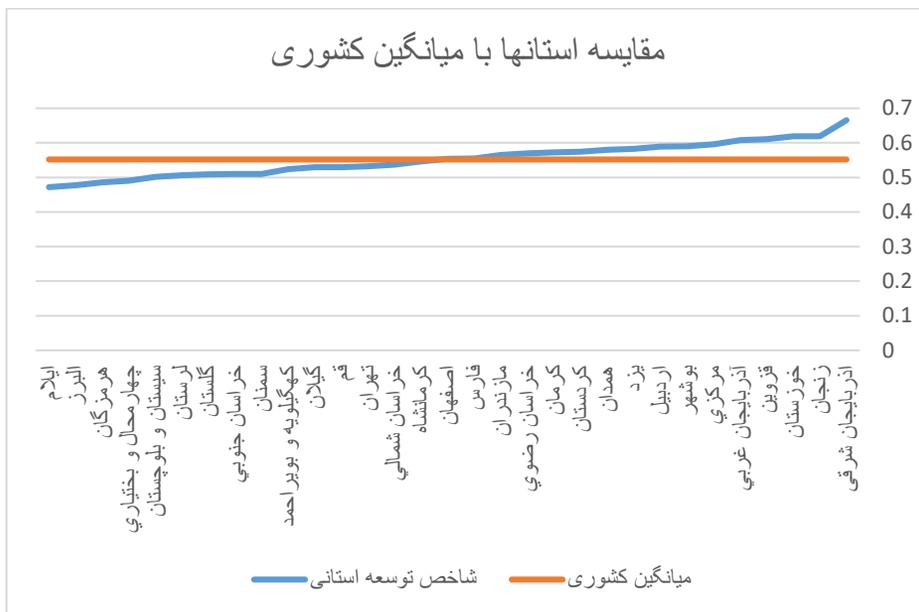
شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: نسبت تعداد مراکز ارائه دهنده خدمات اجتماعی شهری در بخش آسیب‌های اجتماعی به تعداد افراد دارای آسیب اجتماعی، نسبت تعداد مراکز نگهداری از کودکان بی‌سرپرست به تعداد کودکان بی‌سرپرست، تعداد واحدهای کمیته امداد امام خمینی به جمعیت، تعداد مددجویان معیشت‌بگیر کمیته امداد امام خمینی به جمعیت، سهم زنان سرپرست خانوار از کل افراد تحت پوشش کمیته امداد امام خمینی (درصد)، نسبت تعداد بیمه شدگان اصلی و تبعی سازمان تامین اجتماعی به کل جمعیت (درصد)، نسبت بیمه شدگان اصلی و تبعی سازمان بیمه سلامت به کل جمعیت (درصد)، نسبت بیمه شدگان صندوق بیمه اجتماعی کشاورزان، روستاییان و عشایر به کل جمعیت (درصد).

جدول ۳۲. رتبه‌بندی استان‌ها در گروه بهزیستی

رتبه	شاخص توسعه استانی	استان
۱	۰.۶۶۵۴۹۷	آذربایجان شرقی
۲	۰.۶۱۹۳۴۲	زنجان
۳	۰.۶۱۹۰۴۵	خوزستان
۴	۰.۶۱۰۳۷۶	قزوین
۵	۰.۶۰۸۱۶۷	آذربایجان غربی
۶	۰.۵۹۵۸۱۹	مرکزی
۷	۰.۵۸۹۶۸۸	بوشهر
۸	۰.۵۸۸۷۷۸	اردبیل
۹	۰.۵۸۲۵۵۵	یزد
۱۰	۰.۵۷۹۹۴۴	همدان
۱۱	۰.۵۷۴۱۹۸	کردستان
۱۲	۰.۵۷۲۸۵۷	کرمان
۱۳	۰.۵۶۹۴۷۲	خراسان رضوی

مازندران	۰.۵۶۵۱۹۹	۱۴
فارس	۰.۵۵۴۵۵۷	۱۵
اصفهان	۰.۵۵۳۳۶۳	۱۶
کرمانشاه	۰.۵۴۶۵۴۶	۱۷
خراسان شمالی	۰.۵۳۷۴	۱۸
تهران	۰.۵۳۲۵۵	۱۹
قم	۰.۵۲۹۶۹۱	۲۰
گیلان	۰.۵۲۹۰۷۷	۲۱
کهگیلویه و بویراحمد	۰.۵۲۴۳۴۲	۲۲
سمنان	۰.۵۰۹۶۰۹	۲۳
خراسان جنوبی	۰.۵۰۹۵۷۷	۲۴
گلستان	۰.۵۰۹۱۱۴	۲۵
لرستان	۰.۵۰۶۲۱۳	۲۶
سیستان و بلوچستان	۰.۵۰۱۹۱۴	۲۷
چهارمحال و بختیاری	۰.۴۹۰۷۷۱	۲۸
هرمزگان	۰.۴۸۵۳۴۹	۲۹
البرز	۰.۴۷۷۱۰۸	۳۰
ایلام	۰.۴۷۱۹۲۵	۳۱

منبع: نتایج پژوهش

نمودار ۱۸: مقایسه استان‌ها با میانگین کشوری

جدول ۳۳- مقادیر سنجش و ارزیابی سطح کمی و کیفی پایداری توسعه از منظر شاخص تاپسیس

ارزش تاپسیس	۸-۱	۱۶-۱۸	۱۴-۱۶	۲-۴	۰-۲
وضعیت توسعه	شدیدا توسعه یافته	نسبتا توسعه یافته	در حال توسعه	نسبتا محروم	محروم از توسعه

بر اساس جداول بالا، رتبه‌بندی استان‌های ایران بر اساس شاخص‌های گروه بهزیستی طبق روش تاپسیس نشان داده شده است. این جدول حاکی از آن است که آذربایجان شرقی در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، زنجان و در رتبه سوم، خوزستان قرار دارد. در انتهای جدول هم هرمزگان، البرز و ایلام قرار دارد. همچنین ۱۶ استان بالاتر از میانگین کشوری و ۱۵ استان پایینتر از میانگین کشوری قرار دارند.

بر اساس جدول (۳۳)، کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۵۵۱۹/، در حال توسعه است.

۱۹-۲۶. نتایج روش تاپسیس در گروه آموزش

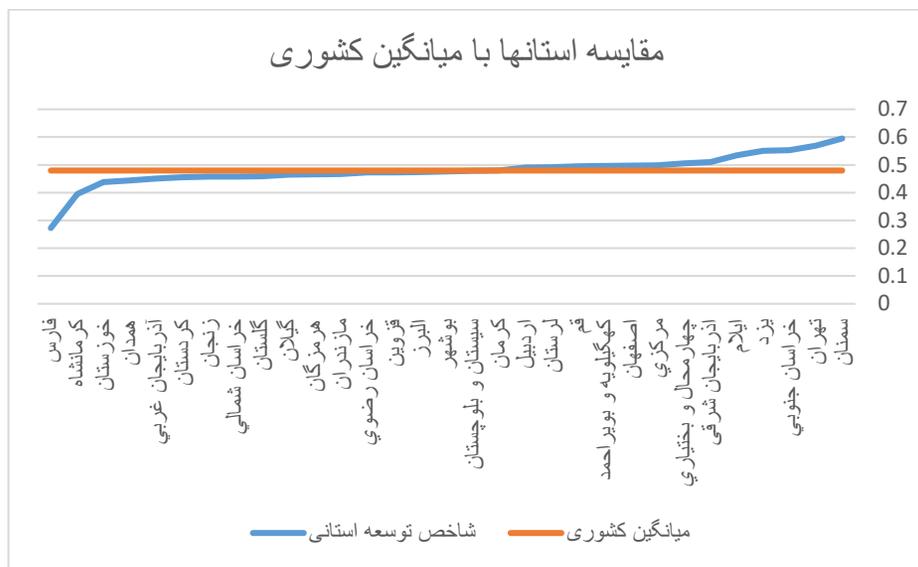
شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: نسبت دانش‌آموزان به معلم مدارس دولتی، تراکم دانش‌آموز در کلاس دوره ابتدایی دولتی، نسبت دانش‌آموزان به کارکنان مدیریت و کیفیت بخشی، نسبت دانش‌آموزان ابتدایی به کل دانش‌آموزان (درصد)، نرخ ارتقاء دوره ابتدایی (درصد)، نرخ ترک تحصیل دوره ابتدایی (درصد)، نرخ تکرار پایه در دوره ابتدایی (درصد)، نرخ گذر دوره ابتدایی (درصد)، نسبت تعداد دانشجویان آموزش عالی به جمعیت، توزیع دانشجویان در استان‌ها (درصد)، نسبت تعداد دانش‌آموختگان دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی به جمعیت، توزیع تعداد دانش‌آموختگان در استان‌ها (درصد)، نرخ باسوادی (درصد)، نسبت مدرسه به جمعیت، نسبت کلاس به جمعیت، نسبت معلم به جمعیت، نسبت آموزشگران دانشگاهی به جمعیت، تعداد مراکز فنی و حرفه‌ای به جمعیت، تعداد مربیان رسمی مراکز فنی و حرفه‌ای به جمعیت، تعداد آموزش دیدگان مراکز فنی و حرفه‌ای به جمعیت.

جدول ۳۴. رتبه‌بندی استان‌ها در گروه آموزش

رتبه	شاخص توسعه استانی	استان
۱	۰.۵۹۴۹۸۷	سمنان
۲	۰.۵۶۹۰۱۳	تهران
۳	۰.۵۵۳۲۳۱	خراسان جنوبی
۴	۰.۵۵۰۰۹۵	یزد
۵	۰.۵۳۳۹۸	ایلام
۶	۰.۵۰۹۶۴۷	آذربایجان شرقی
۷	۰.۵۰۵۰۸۲	چهارمحال و بختیاری
۸	۰.۴۹۸۲۶۱	مرکزی
۹	۰.۴۹۶۹۳۴	اصفهان
۱۰	۰.۴۹۵۹۳۷	کهگیلویه و بویراحمد
۱۱	۰.۴۹۴۶۰۷	قم

لرستان	۰.۴۹۱۸۱۴	۱۲
اردبیل	۰.۴۹۰۱۵۱	۱۳
کرمان	۰.۴۷۹۵۱۳	۱۴
سیستان و بلوچستان	۰.۴۷۸۳۵۹	۱۵
بوشهر	۰.۴۷۶۵۹۳	۱۶
البرز	۰.۴۷۳۶۱۷	۱۷
قزوین	۰.۴۷۳۱۰۴	۱۸
خراسان رضوی	۰.۴۷۲۵۴۹	۱۹
مازندران	۰.۴۶۶۷۳۹	۲۰
هرمزگان	۰.۴۶۵۸۴۵	۲۱
گیلان	۰.۴۶۵۱۸	۲۲
گلستان	۰.۴۵۸۸۲	۲۳
خراسان شمالی	۰.۴۵۷۹۸۹	۲۴
زنجان	۰.۴۵۷۴۹	۲۵
کردستان	۰.۴۵۵۵۴۱	۲۶
آذربایجان غربی	۰.۴۵۰۷۰۶	۲۷
همدان	۰.۴۴۳۲۹۲	۲۸
خوزستان	۰.۴۳۷۷۴۵	۲۹
کرمانشاه	۰.۳۹۵۴۳۷	۳۰
فارس	۰.۲۷۲۵۱۹	۳۱

منبع: نتایج پژوهش

نمودار ۱۹: مقایسه استانها با میانگین کشوری

جدول ۳۵- مقادیر سنجش و ارزیابی سطح کمی و کیفی پایداری توسعه از منظر شاخص تاپسیس

ارزش تاپسیس	۸-۱	۶-۸	۴-۶	۲-۴	۰-۲
وضعیت توسعه	شدیدا توسعه یافته	نسبتا توسعه یافته	در حال توسعه	نسبتا محروم	محروم از توسعه

بر اساس جداول بالا، رتبه‌بندی استان‌های ایران بر اساس شاخص‌های گروه آموزش طبق روش تاپسیس نشان داده شده است. این جدول حاکی از آن است که سمنان در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، تهران و در رتبه سوم، خراسان جنوبی قرار دارد. در انتهای جدول هم خوزستان، کرمانشاه و فارس قرار دارد. همچنین ۱۴ استان بالاتر از میانگین کشوری و ۱۷ استان پایینتر از میانگین کشوری قرار دارند.

بر اساس جدول (۳۵)، کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۰/۴۷۹۵، در حال توسعه است.

۲۰-۲۶. نتایج روش تاپسیس در گروه بهداشت

شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: نسبت تعداد بیمارستان فعال به جمعیت، نسبت تعداد تخت‌های فعال بخش‌های بیمارستانی به جمعیت، نسبت تعداد مراکز ارائه دهنده مراقبت‌های اولیه بهداشتی به جمعیت، نسبت تعداد مراکز بهداشتی و درمانی روستایی به جمعیت روستایی، نسبت تعداد خانه‌های بهداشت فعال روستاها به جمعیت روستایی، نسبت تعداد کل آزمایشگاه‌های تشخیص طبی به جمعیت، نسبت تعداد کل مراکز توانبخشی پزشکی به جمعیت، نسبت تعداد داروخانه‌ها به ده هزار نفر جمعیت، نسبت تعداد پایگاه‌های اورژانس پیش‌بیمارستانی ۱۱۵ به مساحت استان، نسبت کارکنان گروه پزشکی به جمعیت، نسبت کارکنان گروه پیراپزشکی به جمعیت، نسبت تعداد درمانگاه عمومی به جمعیت، نسبت مراکز پزشکی هسته‌ای به جمعیت، تعداد شاغلان بخش دامپزشکی به جمعیت، نسبت خون‌اهدایی به جمعیت.

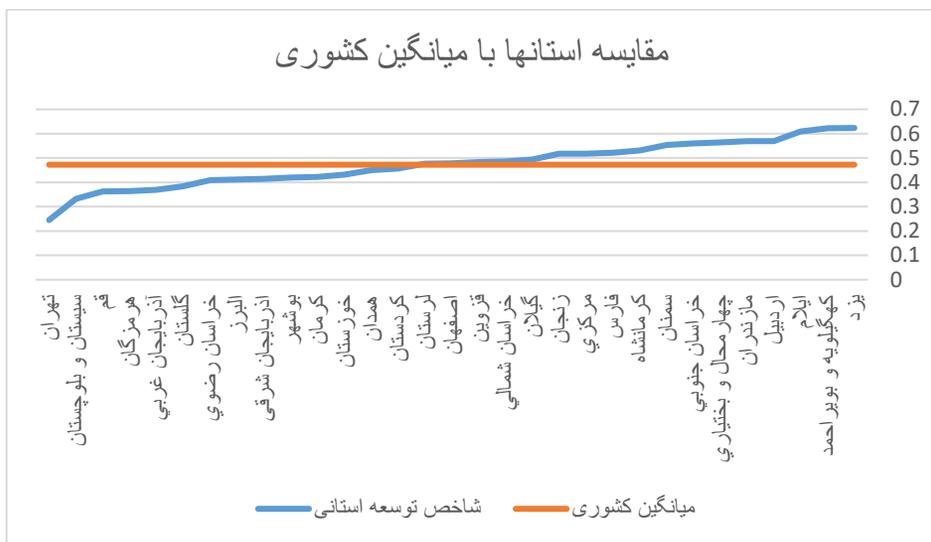
نکته: بعد از قرارگیری تهران در رتبه آخر گروه بهداشت، شاخص‌های این گروه، تک به تک برای بار دوم بررسی شدند و به گواه **مرکز آمار** در اکثر شاخص‌های گروه بهداشت، تهران در رتبه ۳۱ قرار می‌گرفت (رتبه بندی توسط خود مرکز آمار) که این نشان از رشد بی رویه جمعیت تهران نسبت به امکانات آن دارد. در نتیجه، جواب بدست آمده کاملاً مطابق با واقعیات جامعه است.

جدول ۳۶. رتبه‌بندی استان‌ها در گروه بهداشت

رتبه	شاخص توسعه استانی	استان
۱	۰.۶۲۳۳۳۷	یزد
۲	۰.۶۲۲۶۲۹	کهگیلویه و بویراحمد
۳	۰.۶۰۹۳۴۸	ایلام
۴	۰.۵۶۹۲۲	اردبیل
۵	۰.۵۶۸۷۳۳	مازندران
۶	۰.۵۶۴۲۸۴	چهارمحال و بختیاری

خراسان جنوبی	۰.۵۵۹۲۳	۷
سمنان	۰.۵۵۳۰۰۷	۸
کرمانشاه	۰.۵۳۰۴۸۳	۹
فارس	۰.۵۲۱۳۸۵	۱۰
مرکزی	۰.۵۱۷۳۵۹	۱۱
زنجان	۰.۵۱۷۰۱۳	۱۲
گیلان	۰.۴۹۳۱۵۹	۱۳
خراسان شمالی	۰.۴۸۶۲۱۹	۱۴
قزوین	۰.۴۸۳۳۵۶	۱۵
اصفهان	۰.۴۷۷۷۹۷	۱۶
لرستان	۰.۴۷۶۴۴۷	۱۷
کردستان	۰.۴۵۶۲۸۹	۱۸
همدان	۰.۴۵۰۵۷۸	۱۹
خوزستان	۰.۴۳۱۴۲	۲۰
کرمان	۰.۴۲۱۹۱۹	۲۱
بوشهر	۰.۴۱۹۱۵۲	۲۲
آذربایجان شرقی	۰.۴۱۴۳۸	۲۳
البرز	۰.۴۱۲۱۵۷	۲۴
خراسان رضوی	۰.۴۰۹۱۹۸	۲۵
گلستان	۰.۳۸۴۲۱۵	۲۶
آذربایجان غربی	۰.۳۶۸۹۱۱	۲۷
هرمزگان	۰.۳۶۳۲۵۱	۲۸
قم	۰.۳۶۲۰۵۸	۲۹
سیستان و بلوچستان	۰.۳۳۱۵۹۶	۳۰
تهران	۰.۲۴۴۸۴۷	۳۱

منبع: نتایج پژوهش

نمودار ۲۰: مقایسه استان‌ها با میانگین کشوری

جدول ۳۷- مقادیر سنجش و ارزیابی سطح کمی و کیفی پایداری توسعه از منظر شاخص تاپسیس

ارزش تاپسیس	۱-۸	۶-۸	۴-۶	۲-۴	۰-۲
وضعیت توسعه	شدیدا توسعه یافته	نسبتا توسعه یافته	در حال توسعه	نسبتا محروم	محروم از توسعه

بر اساس جداول بالا، رتبه‌بندی استان‌های ایران بر اساس شاخص‌های گروه بهداشت طبق روش تاپسیس نشان داده شده است. این جدول حاکی از آن است که یزد در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، کهگیلویه و بویر احمد و در رتبه سوم، ایلام قرار دارد. در انتهای جدول هم قم، سیستان و بلوچستان و تهران قرار دارد. همچنین ۱۷ استان بالاتر از میانگین کشوری و ۱۴ استان پایینتر از میانگین کشوری قرار دارند.

بر اساس جدول (۳۷)، کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۰/۴۷۲۳، در حال توسعه است.

۲۱-۲۶. نتایج روش تاپسیس در گروه فرهنگ و هنر

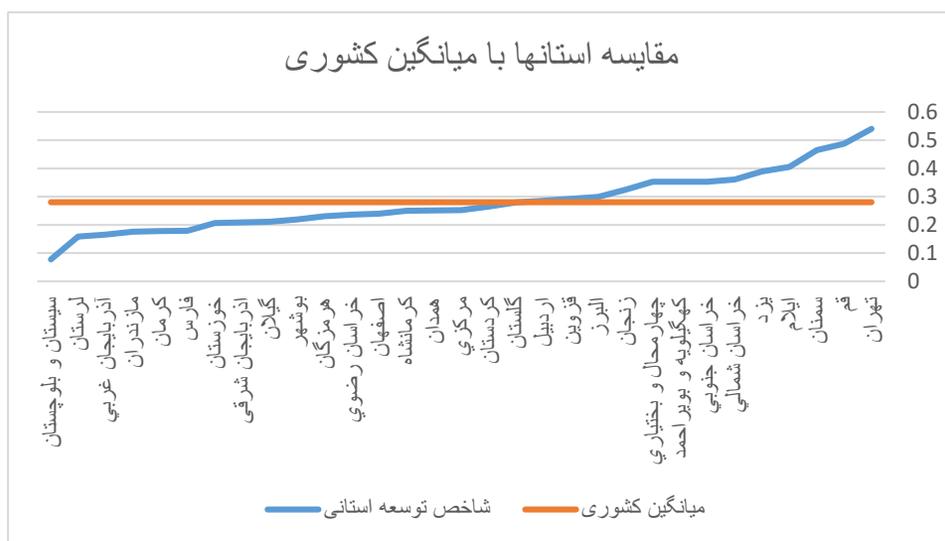
شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: میزان تولید برنامه‌های رادیویی به جمعیت، میزان تولید برنامه‌های تلویزیونی به جمعیت، تعداد عناوین کتاب‌های منتشر شده به جمعیت، تعداد ناشران فعال به جمعیت، تعداد نمایشگاه هنرهای تجسمی به جمعیت، نسبت آموزشگاه‌های آزاد هنری به مساحت، نسبت تعداد سینما به جمعیت، نسبت تعداد صندلی سینما به جمعیت، متوسط تعداد دفعات استفاده از یک صندلی سینما.

جدول ۳۸. رتبه‌بندی استان‌ها در گروه فرهنگ و هنر

رتبه	شاخص توسعه استانی	استان
۱	۰.۵۴۰۲۹	تهران
۲	۰.۴۸۶۹۷۵	قم
۳	۰.۴۶۴۱۳۱	سمنان
۴	۰.۴۰۵۶۹۴	ایلام
۵	۰.۳۸۸۸۳۱	یزد
۶	۰.۳۶۰۹۷۹	خراسان شمالی
۷	۰.۳۵۲۹۱۷	خراسان جنوبی
۸	۰.۳۵۲۷۸۴	کهگیلویه و بویراحمد
۹	۰.۳۵۲۵۰۹	چهارمحال و بختیاری
۱۰	۰.۳۲۴۵۰۸	زنجان
۱۱	۰.۲۹۹۰۹۶	البرز
۱۲	۰.۲۹۱۹۷۶	قزوین
۱۳	۰.۲۸۵۵۱۹	اردبیل
۱۴	۰.۲۷۹۴۵۹	گلستان
۱۵	۰.۲۶۴۶۹۷	کردستان
۱۶	۰.۲۵۲۰۴۶	مرکزی
۱۷	۰.۲۵۱۱۴	همدان

کرمانشاه	۰.۲۴۹۸۲۷	۱۸
اصفهان	۰.۲۳۹۴۷۳	۱۹
خراسان رضوی	۰.۲۳۶۷۰۷	۲۰
هرمزگان	۰.۲۳۰۰۹۸	۲۱
بوشهر	۰.۲۱۸۹۹۹	۲۲
گیلان	۰.۲۱۱۱۶۹	۲۳
آذربایجان شرقی	۰.۲۰۸۹۳۸	۲۴
خوزستان	۰.۲۰۶۹۹	۲۵
فارس	۰.۱۷۹۴۹۸	۲۶
کرمان	۰.۱۷۸۵۹۶	۲۷
مازندران	۰.۱۷۵۸۴۷	۲۸
آذربایجان غربی	۰.۱۶۵۵۸	۲۹
لرستان	۰.۱۵۸۴۱	۳۰
سیستان و بلوچستان	۰.۰۷۷۶۷۸	۳۱

منبع: نتایج پژوهش

جدول ۳۹- مقادیر سنجش و ارزیابی سطح کمی و کیفی پایداری توسعه از منظر شاخص تاپسیس

ارزش تاپسیس	۸-۱	۶-۸	۴-۶	۲-۴	۰-۲
وضعیت توسعه	شدیدا توسعه یافته	نسبتا توسعه یافته	در حال توسعه	نسبتا محروم	محروم از توسعه

بر اساس جداول بالا، رتبه‌بندی استان‌های ایران بر اساس شاخص‌های گروه فرهنگ و هنر طبق روش تاپسیس نشان داده شده است. این جدول حاکی از آن است که تهران در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، قم و در رتبه سوم، سمنان قرار دارد. در انتهای جدول هم آذربایجان غربی، لرستان و سیستان و بلوچستان قرار دارد. همچنین ۱۳ استان بالاتر از میانگین کشوری و ۱۸ استان پایینتر از میانگین کشوری قرار دارند. بر اساس جدول (۳۹)، کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۲۸۰۳/، نسبتا محروم است.

۲۲-۲۶. نتایج روش تاپسیس در گروه بودجه دولت

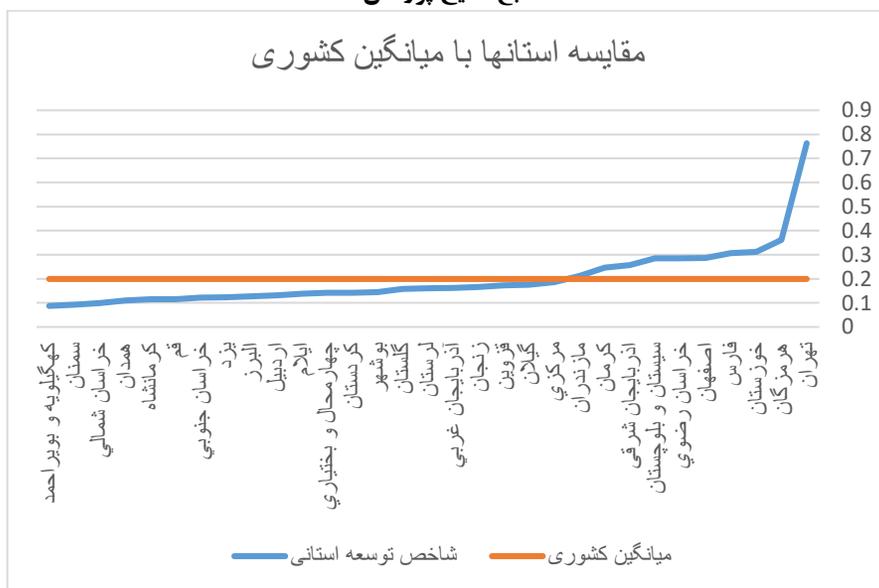
شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: توزیع عملکرد اعتبارات هزینه‌ای (جاری) دستگاه‌های اجرایی از محل درآمد عمومی (درصد)، توزیع عملکرد اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای (عمرانی) (درصد)، نسبت اعتبارات هزینه‌ای به کل مصارف بودجه‌ای دولت (درصد)، نسبت اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای به کل مصارف بودجه‌ای دولت (درصد)، سهم درآمدهای مالیاتی از تولید ناخالص داخلی (درصد)، میزان تحقق اعتبارات هزینه‌ای (درصد)، توزیع درآمدهای مالیاتی دولت (درصد).

جدول ۴۰. رتبه‌بندی استان‌ها در گروه بودجه دولت

استان	شاخص توسعه استانی	رتبه
تهران	۰.۷۶۳۰۹۹	۱
هرمزگان	۰.۳۶۱۹۱۲	۲
خوزستان	۰.۳۱۱۸۷۸	۳
فارس	۰.۳۰۶۳۷۴	۴
اصفهان	۰.۲۸۵۹۱۷	۵
خراسان رضوی	۰.۲۸۵۴۹۱	۶
سیستان و بلوچستان	۰.۲۸۵۴۳	۷
آذربایجان شرقی	۰.۲۵۷۰۶۵	۸
کرمان	۰.۲۴۶۵۴۳	۹
مازندران	۰.۲۱۰۹۵۱	۱۰
مرکزی	۰.۱۸۶۵۰۱	۱۱
گیلان	۰.۱۷۵۵۷۳	۱۲
قزوین	۰.۱۷۲۸۳۱	۱۳
زنجان	۰.۱۶۵۳۶۲	۱۴
آذربایجان غربی	۰.۱۶۱۸۳۷	۱۵
لرستان	۰.۱۶۰۰۵۸	۱۶
گلستان	۰.۱۵۸۰۷۴	۱۷
بوشهر	۰.۱۴۴۱۶۹	۱۸
کردستان	۰.۱۴۱۶۹۴	۱۹
چهارمحال و بختیاری	۰.۱۴۱۶۰۳	۲۰
ایلام	۰.۱۳۷۸۰۳	۲۱
اردبیل	۰.۱۳۱۶۱۷	۲۲
البرز	۰.۱۲۷۲۹۵	۲۳
یزد	۰.۱۲۲۸۳۷	۲۴

خراسان جنوبی	۰.۱۲۱۷۳۴	۲۵
قم	۰.۱۱۵۰۴۴	۲۶
کرمانشاه	۰.۱۱۴۹۶۹	۲۷
همدان	۰.۱۰۹۶۲۲	۲۸
خراسان شمالی	۰.۰۹۸۵۹۵	۲۹
سمنان	۰.۰۹۱۷۴۲	۳۰
کهگیلویه و بویراحمد	۰.۰۸۷۳۲۲	۳۱

منبع: نتایج پژوهش

نمودار ۲۲: مقایسه استانها با میانگین کشوری

جدول ۴۱- مقادیر سنجش و ارزیابی سطح کمی و کیفی پایداری توسعه از منظر شاخص تاپسیس

ارزش تاپسیس	۱/۸-۱	۱/۶-۱/۸	۱/۴-۱/۶	۱/۲-۱/۴	۰-۱/۲
وضعیت توسعه	شدیدا توسعه یافته	نسبتا توسعه یافته	در حال توسعه	نسبتا محروم	محروم از توسعه

بر اساس جداول بالا، رتبه‌بندی استان‌های ایران بر اساس شاخص‌های گروه بودجه دولت طبق روش تاپسیس نشان داده شده است. این جدول حاکی از آن است که تهران در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، هرمزگان و در رتبه سوم، خوزستان قرار دارد. در انتهای

جدول هم خراسان شمالی، سمنان و کهگیلویه و بویراحمد قرار دارد. همچنین ۱۰ استان بالاتر از میانگین کشوری و ۲۱ استان پایینتر از میانگین کشوری قرار دارند. بر اساس جدول (۴۱)، کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۱۹۹۳/، محروم از توسعه است.

۲۳-۲۶. نتایج روش تاپیس در گروه هزینه درآمد خانوار

شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: متوسط هزینه‌های غیر خوراکی سالانه یک خانوار شهری (هزار ریال)، متوسط هزینه‌های خوراکی و دخانی سالانه یک خانوار شهری، متوسط درآمد سالانه یک خانوار شهری، متوسط درآمد سالانه یک خانوار روستایی، متوسط هزینه‌های غیر خوراکی سالانه یک خانوار روستایی (هزار ریال)، متوسط هزینه‌های خوراکی و دخانی سالانه یک خانوار روستایی، ضریب جینی در مناطق شهری (درصد)، ضریب جینی در مناطق روستایی (درصد).

نکته: بعد از قرارگیری تهران در رتبه ۲۷ گروه هزینه درآمد خانوار، شاخص‌های این گروه، تک به تک برای بار دوم بررسی شدند و به گواه **مرکز آمار** در اکثر شاخص‌های گروه هزینه درآمد خانوار، تهران در رتبه‌های اول قرار می‌گرفت (رتبه بندی توسط خود مرکز آمار) اما به دلیل اثر منفی متوسط هزینه‌ها و ضریب جینی بر شاخص توسعه، تهران در رتبه‌های آخر قرار گرفت. در نتیجه، جواب بدست آمده کاملاً مطابق با واقعیات جامعه است.

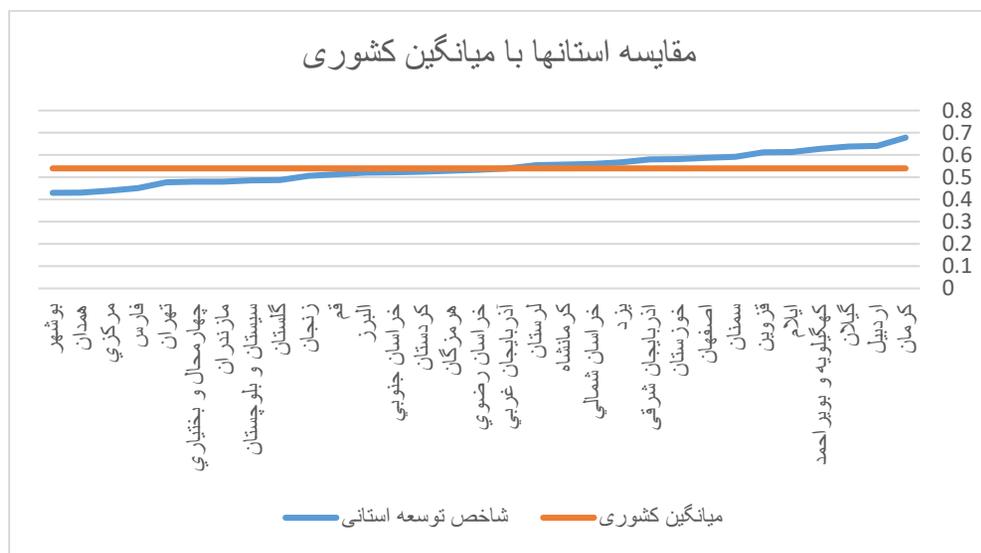
جدول ۴۲. رتبه‌بندی استان‌ها در گروه هزینه درآمد خانوار

رتبه	شاخص توسعه استانی	استان
۱	۰.۶۷۸۱۵۸	کرمان
۲	۰.۶۴۰۹۶۷	اردبیل
۳	۰.۶۳۸۵	گیلان
۴	۰.۶۲۸۲۰۹	کهگیلویه و بویراحمد

ایلام	۰.۶۱۳۵۱۴	۵
قزوین	۰.۶۱۱۳۳۲	۶
سمنان	۰.۵۹۱۱۳۳	۷
اصفهان	۰.۵۸۶۷۷۷	۸
خوزستان	۰.۵۸۲۰۳۳	۹
آذربایجان شرقی	۰.۵۷۹۵۰۱	۱۰
یزد	۰.۵۶۶۶۵۶	۱۱
خراسان شمالی	۰.۵۶۰۰۴۳	۱۲
کرمانشاه	۰.۵۵۶۴۳۹	۱۳
لرستان	۰.۵۵۳۶۶۸	۱۴
آذربایجان غربی	۰.۵۳۸۷۳۹	۱۵
خراسان رضوی	۰.۵۳۳۸۳۸	۱۶
هرمزگان	۰.۵۲۹۲۰۲	۱۷
کردستان	۰.۵۲۴۸۰۵	۱۸
خراسان جنوبی	۰.۵۲۲۴۴۸	۱۹
البرز	۰.۵۲۰۱۱۶	۲۰
قم	۰.۵۱۳۳۷۲	۲۱
زنجان	۰.۵۰۵۹۶	۲۲
گلستان	۰.۴۸۶۹۶	۲۳
سیستان و بلوچستان	۰.۴۸۶۲۲۱	۲۴
مازندران	۰.۴۸۰۴۸۲	۲۵
چهارمحال و بختیاری	۰.۴۷۹۶۴۲	۲۶
تهران	۰.۴۷۷۱۳	۲۷
فارس	۰.۴۵۰۷۵۱	۲۸
مرکزی	۰.۴۳۹۳۱۳	۲۹
همدان	۰.۴۳۰۴۴۶	۳۰

بوشهر	۰.۴۲۹۸۶۵	۳۱
-------	----------	----

منبع: نتایج پژوهش

نمودار ۲۳: مقایسه استان‌ها با میانگین کشوری

جدول ۴۳- مقادیر سنجش و ارزیابی سطح کمی و کیفی پایداری توسعه از منظر شاخص تاپسیس

ارزش تاپسیس	۱/۸-۱	۱/۶-۱/۸	۱/۴-۱/۶	۱/۲-۱/۴	۰-۱/۲
وضعیت توسعه	شدیدا توسعه یافته	نسبتا توسعه یافته	در حال توسعه	نسبتا محروم	محروم از توسعه

بر اساس جداول بالا، رتبه‌بندی استان‌های ایران بر اساس شاخص‌های گروه هزینه درآمد خانوار طبق روش تاپسیس نشان داده شده است. این جدول حاکی از آن است که کرمان در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، اردبیل و در رتبه سوم، گیلان قرار دارد. در انتهای جدول هم مرکزی، همدان و بوشهر قرار دارد. همچنین ۱۴ استان بالاتر از میانگین کشوری و ۱۷ استان پایینتر از میانگین کشوری قرار دارند.

بر اساس جدول (۴۳)، کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۵۳۹۸/، در حال توسعه است.

۲۴-۲۶. نتایج روش تاپسیس در گروه شاخص قیمت

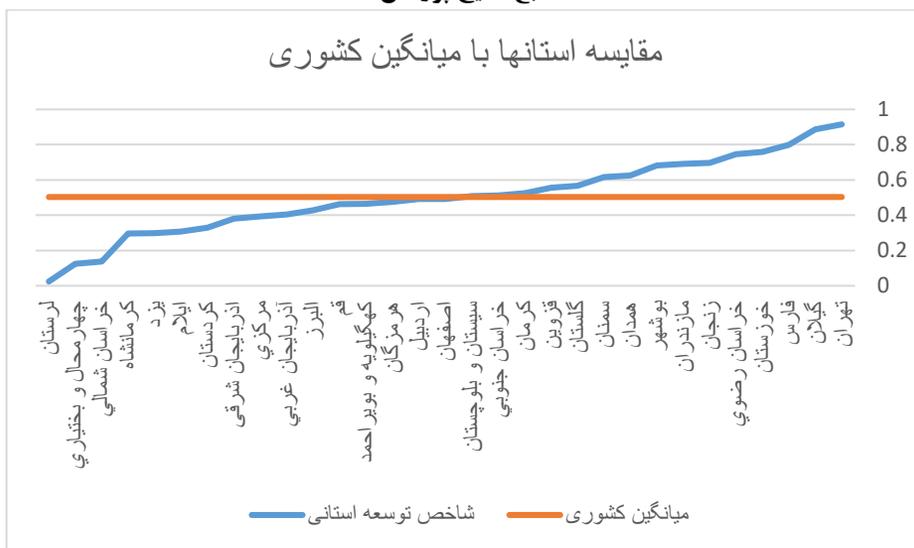
شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: شاخص قیمت کالا و خدمات مصرفی خانوارهای شهری، شاخص قیمت کالا و خدمات مصرفی خانوارهای روستایی.

جدول ۴۴. رتبه‌بندی استان‌ها در گروه شاخص قیمت

رتبه	شاخص توسعه استانی	استان
۱	۰.۹۱۵۱۱۸	تهران
۲	۰.۸۸۷۰۵۲	گیلان
۳	۰.۷۹۸۴۳۲	فارس
۴	۰.۷۵۸۴۵۲	خوزستان
۵	۰.۷۴۶۸۸۴	خراسان رضوی
۶	۰.۶۹۷۱۱	زنجان
۷	۰.۶۹۱۷۵۷	مازندران
۸	۰.۶۸۱۳۴۱	بوشهر
۹	۰.۶۲۵۰۹۱	همدان
۱۰	۰.۶۱۶۹۲۲	سمنان
۱۱	۰.۵۶۶۱۳۴	گلستان
۱۲	۰.۵۵۶۷۳۳	قزوین
۱۳	۰.۵۲۴۹۴۲	کرمان
۱۴	۰.۵۱۲۵۲۳	خراسان جنوبی
۱۵	۰.۵۰۸۶۹	سیستان و بلوچستان
۱۶	۰.۴۹۲۲۷۵	اصفهان
۱۷	۰.۴۹۲۱۸۸	اردبیل
۱۸	۰.۴۷۵۶۶	هرمزگان
۱۹	۰.۴۶۴۱۴۲	کهگیلویه و بویراحمد
۲۰	۰.۴۶۲۹۹۸	قم
۲۱	۰.۴۲۸۷۰۶	البرز

آذربایجان غربی	۰.۴۰۳۹۰۷	۲۲
مرکزی	۰.۳۹۳۹۱۷	۲۳
آذربایجان شرقی	۰.۳۸۰۶۵۳	۲۴
کردستان	۰.۳۲۹۶۳۱	۲۵
ایلام	۰.۳۰۷۵۸	۲۶
یزد	۰.۲۹۸۹۰۵	۲۷
کرمانشاه	۰.۲۹۶۹۶	۲۸
خراسان شمالی	۰.۱۳۶۴۷۵	۲۹
چهارمحال و بختیاری	۰.۱۲۳۹۹۲	۳۰
لرستان	۰.۰۲۴۱۰۹	۳۱

منبع: نتایج پژوهش

نمودار ۲۴: مقایسه استان‌ها با میانگین کشوری

جدول ۴۵- مقادیر سنجش و ارزیابی سطح کمی و کیفی پایداری توسعه از منظر شاخص تاپیس

ارزش تاپیس	۱-۸	۸-۱۶	۱۶-۲۴	۲۴-۳۲	۳۲-۴۰
وضعیت توسعه	شدیدا توسعه یافته	نسبتا توسعه یافته	در حال توسعه	نسبتا محروم	محروم از توسعه

بر اساس جداول بالا، رتبه‌بندی استان‌های ایران بر اساس شاخص‌های گروه شاخص قیمت خانوار طبق روش تاپسیس نشان داده شده است. این جدول حاکی از آن است که تهران در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، گیلان و در رتبه سوم، فارس قرار دارد. در انتهای جدول هم خراسان شمالی، چهارمحال و بختیاری و لرستان قرار دارد. همچنین ۱۵ استان بالاتر از میانگین کشوری و ۱۶ استان پایینتر از میانگین کشوری قرار دارند. بر اساس جدول (۴۵)، کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۵۰۳۲/، در حال توسعه است.

۲۵-۲۶. نتایج روش تاپسیس در گروه حساب ملی

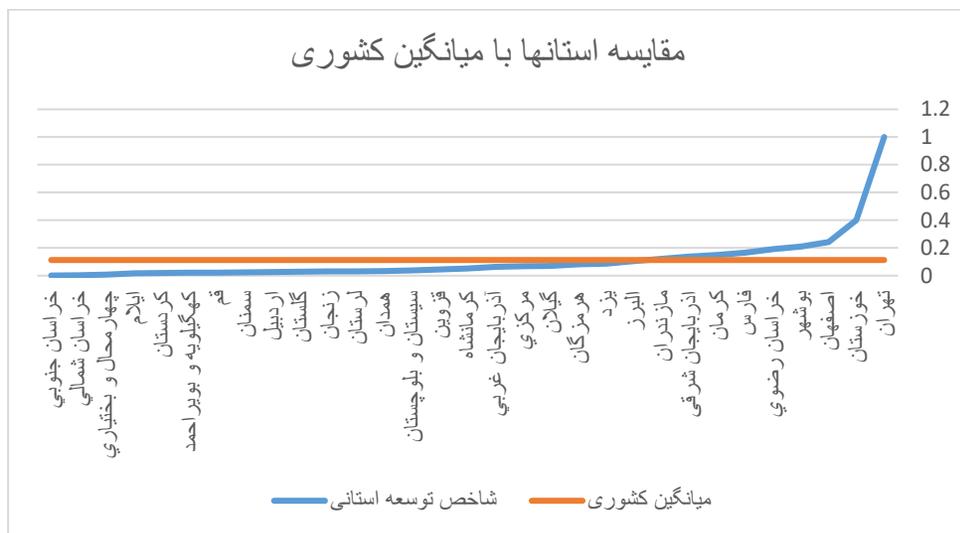
شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: سهم استان از تولید ناخالص داخلی (درصد)، سهم استان از محصول ناخالص داخلی (بدون نفت) (درصد).

جدول ۴۶. رتبه‌بندی استان‌ها در گروه حساب ملی

رتبه	شاخص توسعه استانی	استان
۱	۱	تهران
۲	۰.۴۰۰۲۵۲	گیلان
۳	۰.۲۴۲۹۶۶	فارس
۴	۰.۲۱۰۸۱۵	خوزستان
۵	۰.۱۹۱۳۷۶	خراسان رضوی
۶	۰.۱۶۶۰۰۷	زنجان
۷	۰.۱۴۹۷۳۲	مازندران
۸	۰.۱۳۷۶۳۳	بوشهر
۹	۰.۱۲۰۵۲۲	همدان
۱۰	۰.۱۰۶۰۱۷	سمنان
۱۱	۰.۰۸۶۰۴۵	گلستان
۱۲	۰.۰۸۲۷۶	قزوین

کرمان	۰.۰۷۰۹	۱۳
خراسان جنوبی	۰.۰۶۷۲۷۱	۱۴
سیستان و بلوچستان	۰.۰۶۳۵۳۶	۱۵
اصفهان	۰.۰۵۱۷۴۱	۱۶
اردبیل	۰.۰۴۴۷۹۶	۱۷
هرمزگان	۰.۰۳۸۷۴	۱۸
کهگیلویه و بویراحمد	۰.۰۳۳۸۸۷	۱۹
قم	۰.۰۳۱۷۶۸	۲۰
البرز	۰.۰۳۰۵۴۲	۲۱
آذربایجان غربی	۰.۰۲۸۲۲۷	۲۲
مرکزی	۰.۰۲۵۰۷۷	۲۳
آذربایجان شرقی	۰.۰۲۴۸۵۱	۲۴
کردستان	۰.۰۲۲۳۱۳	۲۵
ایلام	۰.۰۲۱۲۶۸	۲۶
یزد	۰.۰۱۹۱۹۶	۲۷
کرمانشاه	۰.۰۱۷۹۵۱	۲۸
خراسان شمالی	۰.۰۰۷۶۳۴	۲۹
چهارمحال و بختیاری	۰.۰۰۲۲۴۲	۳۰
لرستان	۰.۰۰۰۸۷۹	۳۱

منبع: نتایج پژوهش

نمودار ۲۵: مقایسه استانها با میانگین کشوری

جدول ۴۷- مقادیر سنجش و ارزیابی سطح کمی و کیفی پایداری توسعه از منظر شاخص تاپسیس

ارزش تاپسیس	۸-۱	۶-۸	۴-۶	۲-۴	۰-۲
وضعیت توسعه	شدیدا توسعه یافته	نسبتا توسعه یافته	در حال توسعه	نسبتا محروم	محروم از توسعه

بر اساس جداول بالا، رتبه‌بندی استان‌های ایران بر اساس شاخص‌های گروه حساب ملی خانوار طبق روش تاپسیس نشان داده شده است. این جدول حاکی از آن است که تهران در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، خوزستان و در رتبه سوم، اصفهان قرار دارد. در انتهای جدول هم چهارمحال و بختیاری، خراسان شمالی و خراسان جنوبی قرار دارد. همچنین ۹ استان بالاتر از میانگین کشوری و ۲۲ استان پایینتر از میانگین کشوری قرار دارند.

بر اساس جدول (۴۷)، کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۱/۱۲۸، محروم از توسعه است.

۲۶-۲۶. نتایج روش تاپسیس در گروه امور سیاسی

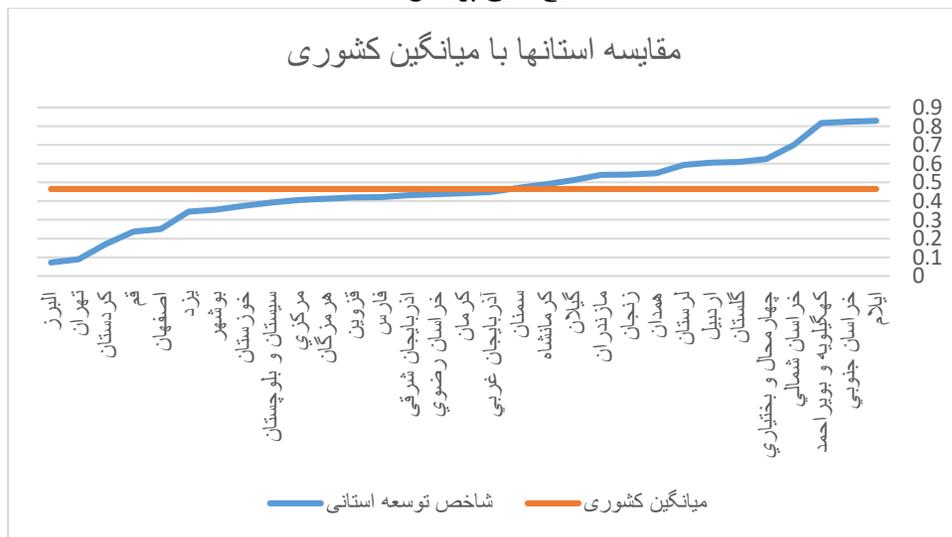
شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: نسبت رای دهندگان انتخابات ریاست جمهوری در هر دوره (درصد)، نسبت رای دهندگان در انتخابات مجلس شورای اسلامی در هر دوره (درصد).

جدول ۴۸. رتبه‌بندی استان‌ها در گروه امور سیاسی

رتبه	شاخص توسعه استانی	استان
۱	۰.۸۲۸۶۸۴	تهران
۲	۰.۸۲۴۰۹۳	گیلان
۳	۰.۸۱۷۰۶۲	فارس
۴	۰.۶۹۹۵۲۱	خوزستان
۵	۰.۶۲۳۴۳۴	خراسان رضوی
۶	۰.۶۰۷۹۷۲	زنجان
۷	۰.۶۰۴۸۴	مازندران
۸	۰.۵۹۳۴۴۹	بوشهر
۹	۰.۵۴۸۵۰۸	همدان
۱۰	۰.۵۴۱۲۳۵	سمنان
۱۱	۰.۵۴۰۱۰۸	گلستان
۱۲	۰.۵۱۲۱۴۲	قزوین
۱۳	۰.۴۸۹۹۶	کرمان
۱۴	۰.۴۷۱۳۳۸	خراسان جنوبی
۱۵	۰.۴۴۸۴۶۹	سیستان و بلوچستان
۱۶	۰.۴۴۱۰۵۵	اصفهان
۱۷	۰.۴۳۷۱۶۴	اردبیل
۱۸	۰.۴۳۲۱۴۴	هرمزگان
۱۹	۰.۴۲۰۹۷۷	کهگیلویه و بویراحمد
۲۰	۰.۴۱۹۳۷۴	قم

البرز	۰.۴۱۲۵۳۶	۲۱
آذربایجان غربی	۰.۴۰۵۱۱۸	۲۲
مرکزی	۰.۳۹۲۶۳۱	۲۳
آذربایجان شرقی	۰.۳۷۴۱۵۸	۲۴
کردستان	۰.۳۵۴۰۰۱	۲۵
ایلام	۰.۳۴۴۲۴۳	۲۶
یزد	۰.۲۵۰۶۹۵	۲۷
کرمانشاه	۰.۲۳۷۱۱۵	۲۸
خراسان شمالی	۰.۱۷۲۳۰۲	۲۹
چهارمحال و بختیاری	۰.۰۸۸۸۵۵	۳۰
لرستان	۰.۰۷۲۳۱۶	۳۱

منبع: نتایج پژوهش

نمودار ۲۶: مقایسه استانها با میانگین کشوری

جدول ۴۹- مقادیر سنجش و ارزیابی سطح کمی و کیفی پایداری توسعه از منظر شاخص تاپسیس

ارزش تاپسیس	۸-۱	۶-۸	۴-۶	۲-۴	۰-۲
وضعیت توسعه	شدیدا توسعه یافته	نسبتا توسعه یافته	در حال توسعه	نسبتا محروم	محروم از توسعه

بر اساس جداول بالا، رتبه‌بندی استان‌های ایران بر اساس شاخص‌های گروه امور سیاسی طبق روش تاپسیس نشان داده شده است. این جدول حاکی از آن است که ایلام در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، خراسان جنوبی و در رتبه سوم، کهگیلویه و بویر احمد قرار دارد. در انتهای جدول هم کردستان، تهران و البرز قرار دارد. همچنین ۱۴ استان بالاتر از میانگین کشوری و ۱۷ استان پایینتر از میانگین کشوری قرار دارند. بر اساس جدول (۴۹)، کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۴۶۴۶/، در حال توسعه است.

۲۶-۲۷. نتایج روش تاپسیس در گروه سایر

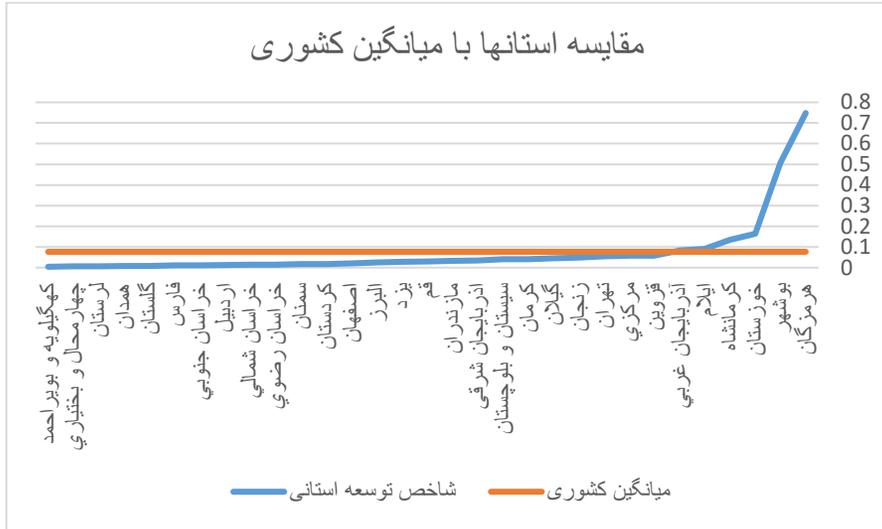
شاخص‌های این گروه عبارتند از: ارزش واردات به جمعیت، ارزش صادرات به جمعیت، شاخص کسب و کار (درصد).

جدول ۵۰. رتبه‌بندی استان‌ها در گروه سایر

رتبه	شاخص توسعه استانی	استان
۱	۰.۷۴۷۹۵۶	تهران
۲	۰.۵۰۷۶۰۶	گیلان
۳	۰.۱۶۴۲۶۴	فارس
۴	۰.۱۳۴۴۰۸	خوزستان
۵	۰.۰۸۹۸۹۶	خراسان رضوی
۶	۰.۰۸۲۵۰۹	زنجان
۷	۰.۰۵۸۳۳۹	مازندران
۸	۰.۰۵۸۰۵۷	بوشهر
۹	۰.۰۵۵۱۱۹	همدان

سمنان	۰.۰۴۸۶۵۴	۱۰
گلستان	۰.۰۴۵۳۳۹	۱۱
قزوین	۰.۰۴۱۲۳	۱۲
کرمان	۰.۰۴۰۳۷۹	۱۳
خراسان جنوبی	۰.۰۳۴۹۸۲	۱۴
سیستان و بلوچستان	۰.۰۳۳۰۱۹	۱۵
اصفهان	۰.۰۲۹۲۵۲	۱۶
اردبیل	۰.۰۲۸۴۷۴	۱۷
هرمزگان	۰.۰۲۵۰۵۱	۱۸
کهگیلویه و بویراحمد	۰.۰۲۰۶۷۶	۱۹
قم	۰.۰۱۷۷۶۱	۲۰
البرز	۰.۰۱۷۷۳۷	۲۱
آذربایجان غربی	۰.۰۱۴۳۷۲	۲۲
مرکزی	۰.۰۱۴۲	۲۳
آذربایجان شرقی	۰.۰۱۲۴۸۶	۲۴
کردستان	۰.۰۱۱۱۶۵	۲۵
ایلام	۰.۰۱۰۵۸۶	۲۶
یزد	۰.۰۰۸۶	۲۷
کرمانشاه	۰.۰۰۸۱۴۵	۲۸
خراسان شمالی	۰.۰۰۶۹۱۷	۲۹
چهارمحال و بختیاری	۰.۰۰۶۸۰۸	۳۰
لرستان	۰.۰۰۴۲۲۸	۳۱

منبع: نتایج پژوهش

نمودار ۲۷: مقایسه استان‌ها با میانگین کشوری

جدول ۵۱- مقادیر سنجش و ارزیابی سطح کمی و کیفی پایداری توسعه از منظر شاخص تاپسیس

ارزش تاپسیس	۱/۸-۱	۱/۶-۱/۸	۱/۴-۱/۶	۱/۲-۱/۴	۰-۱/۲
وضعیت توسعه	شدیدا توسعه یافته	نسبتا توسعه یافته	در حال توسعه	نسبتا محروم	محروم از توسعه

بر اساس جداول بالا، رتبه‌بندی استان‌های ایران بر اساس شاخص‌های گروه سایر طبق روش تاپسیس نشان داده شده است. این جدول حاکی از آن است که هرمزگان در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، بوشهر و در رتبه سوم، خوزستان قرار دارد. در انتهای جدول هم لرستان، چهارمحال و بختیاری و کهگیلویه و بویراحمد قرار دارد. همچنین ۶ استان بالاتر از میانگین کشوری و ۲۵ استان پایینتر از میانگین کشوری قرار دارند.

بر اساس جدول (۵۱)، کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۰/۷۶۷، محروم از توسعه است.

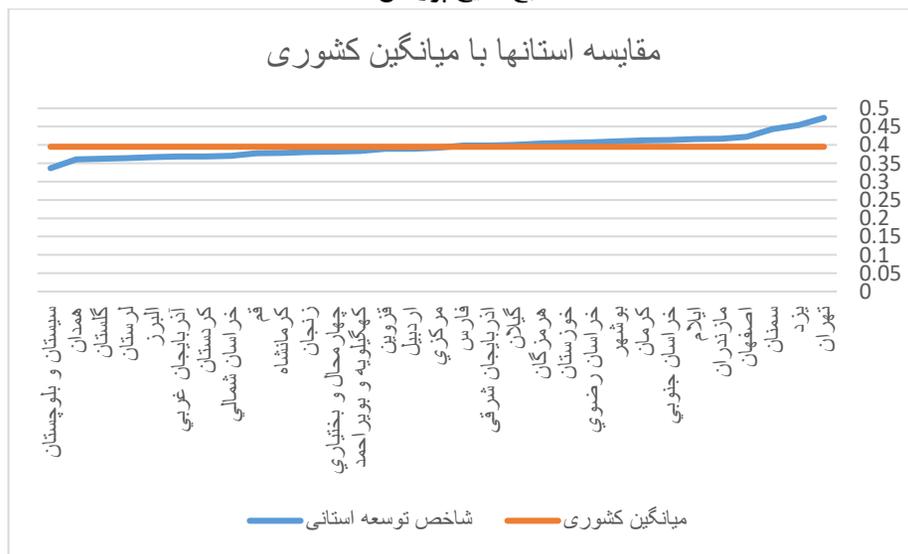
۲۸-۲۶. نتایج روش تاپسیس به صورت کلی (تمامی گروه‌ها)

جدول ۵۲. رتبه‌بندی استان‌ها به صورت کلی (تمامی گروه‌ها)

استان	شاخص توسعه استانی	رتبه
تهران	۰.۴۷۴۰۲۰۹	۱
گیلان	۰.۴۵۴۱۴۶۸	۲
فارس	۰.۴۴۳۲۹۳۶	۳
خوزستان	۰.۴۲۲۰۵۲۷	۴
خراسان رضوی	۰.۴۱۷۱۱۶۶	۵
زنجان	۰.۴۱۶۲۴۸۵	۶
مازندران	۰.۴۱۳۴۸۱۴	۷
بوشهر	۰.۴۱۲۵۹۶۵	۸
همدان	۰.۴۰۹۷۶۹۹	۹
سمنان	۰.۴۰۶۹۸۰۹	۱۰
گلستان	۰.۴۰۵۸۹۱۹	۱۱
قزوین	۰.۴۰۳۹۸۲۴	۱۲
کرمان	۰.۴۰۰۱۹۲۸	۱۳
خراسان جنوبی	۰.۳۹۸۸۳۹۴	۱۴
سیستان و بلوچستان	۰.۳۹۸۱۵۷۷	۱۵
اصفهان	۰.۳۹۲۷۲۸۹	۱۶
اردبیل	۰.۳۸۹۹۹۸۱	۱۷
هرمزگان	۰.۳۸۹۸۵۸۸	۱۸
کهگیلویه و بویراحمد	۰.۳۸۳۹۶۷۸	۱۹
قم	۰.۳۸۱۵۲۰۶	۲۰
البرز	۰.۳۸۱۲۴۲۴	۲۱
آذربایجان غربی	۰.۳۷۸۵۵۹۸	۲۲
مرکزی	۰.۳۷۶۹۷۱۸	۲۳

آذربایجان شرقی	۰.۳۷۰۰۰۳۸	۲۴
کردستان	۰.۳۶۸۳۷۳۴	۲۵
ایلام	۰.۳۶۸۳۶۰۶	۲۶
یزد	۰.۳۶۶۹۷۶۸	۲۷
کرمانشاه	۰.۳۶۴۳۱۱۷	۲۸
خراسان شمالی	۰.۳۶۲۰۸۲۸	۲۹
چهارمحال و بختیاری	۰.۳۶۰۶۷۱۶	۳۰
لرستان	۰.۳۳۶۵۸۰۱	۳۱

منبع: نتایج پژوهش

نمودار ۲۸: مقایسه استان‌ها با میانگین کشوری

جدول ۵۳- مقادیر سنجش و ارزیابی سطح کمی و کیفی پایداری توسعه از منظر شاخص تاپسیس

ارزش تاپسیس	۱/۸-۱	۱/۶-۱/۸	۱/۴-۱/۶	۱/۲-۱/۴	۰-۱/۲
وضعیت توسعه	شدیدا توسعه یافته	نسبتا توسعه یافته	در حال توسعه	نسبتا محروم	محروم از توسعه

بر اساس جداول بالا، رتبه‌بندی استان‌های ایران بر اساس شاخص‌های کلی (تمامی گروه‌ها) طبق روش تاپسیس نشان داده شده است. این جدول حاکی از آن است که تهران در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، یزد و در رتبه سوم، سمنان قرار دارد. در انتهای جدول هم گلستان، همدان و سیستان و بلوچستان قرار دارد. همچنین ۱۵ استان بالاتر از میانگین کشوری و ۱۶ استان پایینتر از میانگین کشوری قرار دارند. بر اساس جدول (۵۳)، کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۳۹۵۱/، نسبتاً محروم است.

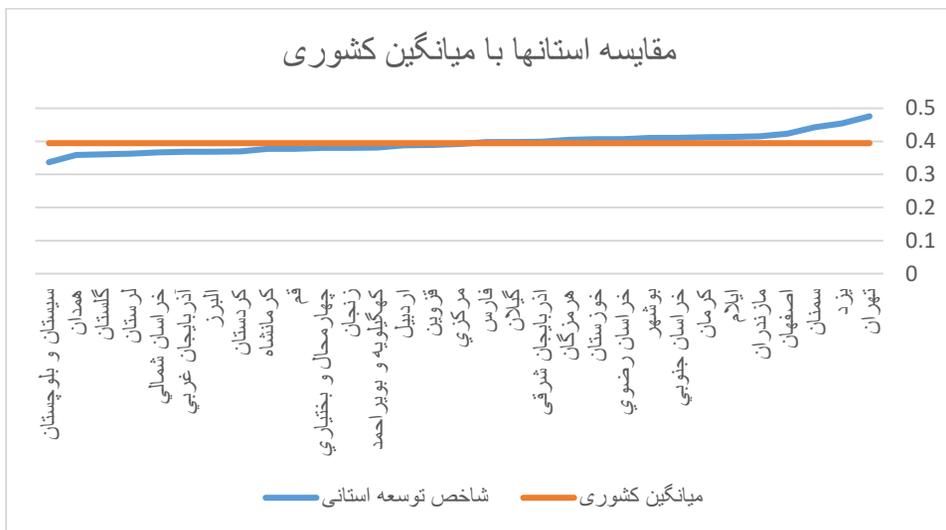
۲۹-۲۶. نتایج روش تاپسیس به صورت کلی (بدون امور سیاسی)

جدول ۵۴. رتبه‌بندی استان‌ها به صورت کلی (بدون امور سیاسی)

رتبه	شاخص توسعه استانی	استان
۱	۰.۴۷۵۸۲۱	تهران
۲	۰.۴۵۴۵۱۲	گیلان
۳	۰.۴۴۲۸۶۴	فارس
۴	۰.۴۲۲۷۸۴	خوزستان
۵	۰.۴۱۵۰۸۹	خراسان رضوی
۶	۰.۴۱۳۷۸۹	زنجان
۷	۰.۴۱۲۶۲۳	مازندران
۸	۰.۴۱۰۸۰۷	بوشهر
۹	۰.۴۱۰۲۰۲	همدان
۱۰	۰.۴۰۶۷۲۹	سمنان
۱۱	۰.۴۰۶۳۰۵	گلستان
۱۲	۰.۴۰۴۱۸	قزوین
۱۳	۰.۳۹۸۴۶۹	کرمان
۱۴	۰.۳۹۸۲۸۱	خراسان جنوبی
۱۵	۰.۳۹۷۹۵۱	سیستان و بلوچستان

اصفهان	۰.۳۹۲۰۷۴	۱۶
اردبیل	۰.۳۸۹۰۰۵	۱۷
هرمزگان	۰.۳۸۸۴۶۸	۱۸
کهگیلویه و بویراحمد	۰.۳۸۱۱۴۱	۱۹
قم	۰.۳۸۰۰۴۳	۲۰
البرز	۰.۳۸۰۰۰۸	۲۱
آذربایجان غربی	۰.۳۷۷۸۰۶	۲۲
مرکزی	۰.۳۷۷۵۲۲	۲۳
آذربایجان شرقی	۰.۳۶۹۵۴۲	۲۴
کردستان	۰.۳۶۸۲۹۱	۲۵
ایلام	۰.۳۶۸۱۱۶	۲۶
یزد	۰.۳۶۷۰۷۴	۲۷
کرمانشاه	۰.۳۶۳۱۸۹	۲۸
خراسان شمالی	۰.۳۶۰۵۴۱	۲۹
چهارمحال و بختیاری	۰.۳۵۹۱۵۱	۳۰
لرستان	۰.۳۳۶۸۳	۳۱

منبع: نتایج پژوهش

نمودار ۲۹: مقایسه استانها با میانگین کشوری

جدول ۵۵- مقادیر سنجش و ارزیابی سطح کمی و کیفی پایداری توسعه از منظر شاخص تاپسیس

ارزش تاپسیس	۱/۸-۱	۱/۶-۱/۸	۱/۴-۱/۶	۱/۲-۱/۴	۰-۱/۲
وضعیت توسعه	شدیدا توسعه یافته	نسبتا توسعه یافته	در حال توسعه	نسبتا محروم	محروم از توسعه

بر اساس جداول بالا، رتبه‌بندی استان‌های ایران بر اساس شاخص‌های کلی (بدون امور سیاسی) طبق روش تاپسیس نشان داده شده است. این جدول حاکی از آن است که تهران در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، یزد و در رتبه سوم، سمنان قرار دارد. در انتهای جدول هم گلستان، همدان و سیستان و بلوچستان قرار دارد. همچنین ۱۵ استان بالاتر از میانگین کشوری و ۱۶ استان پایینتر از میانگین کشوری قرار دارند.

بر اساس جدول (۵۵)، کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۳۹۴۴/، نسبتا محروم است.

نتایج روش شناسی
روش تاکسونومی عددی
(قسمت دوم)

۲۷. نتایج روش تاکسونومی عددی

همانند روش تاپسیس، در ابتدا نتایج گروه‌های مختلف به صورت مجزا ذکر می‌گردد سپس نتایج کلی آورده می‌شود. تمامی نتایج آماری این بخش که به آنها پرداخته شده است بر اساس محاسبات محقق (استفاده از روش تاکسونومی) بدست آمده است.

۱-۲۷. نتایج روش تاکسونومی در گروه جمعیت و آب و هوا

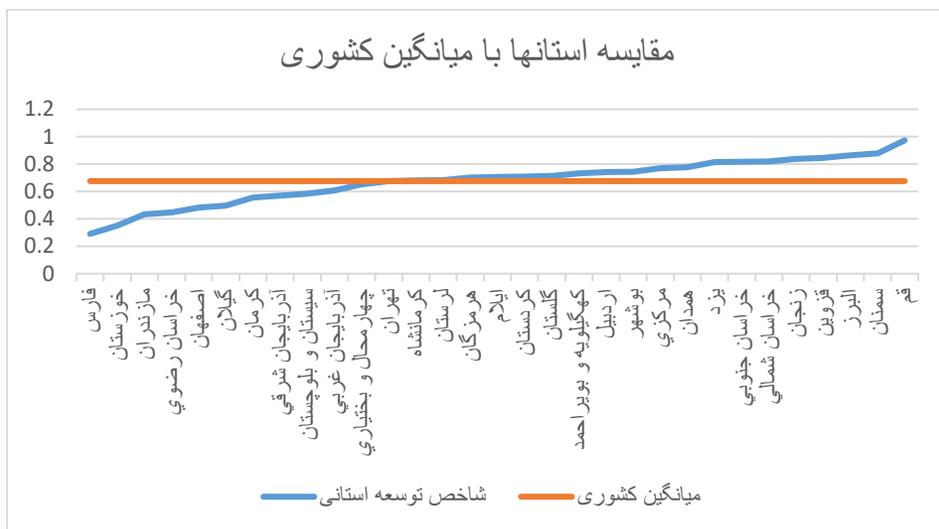
شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: توزیع تعداد شهرستان‌ها (درصد)، توزیع تعداد بخش (درصد)، توزیع تعداد شهر (درصد)، انحراف میانگین ارتفاع بارش سالانه استان از میانگین کل استان‌ها (میلی متر).

جدول ۵۶. رتبه‌بندی استان‌ها در گروه جمعیت و آب و هوا

رتبه	شاخص توسعه استانی	Cio	استان
۱	۰.۲۹۰۴۰۹۳۷۱	۲.۳۷۵۹۰۷	فارس
۲	۰.۳۵۰۹۹۰۶۳۶	۲.۸۷۱۵۳۷	خوزستان
۳	۰.۴۳۱۹۵۲۴۹۹	۳.۵۳۳۹۰۵	مازندران
۴	۰.۴۴۶۹۲۶۸۰۶	۳.۶۵۶۴۱۳	خراسان رضوی
۵	۰.۴۸۲۱۸۵۶۱	۳.۹۴۴۸۷۳	اصفهان
۶	۰.۴۹۶۴۹۱۴۷۴	۴.۰۶۱۹۱۳	گیلان
۷	۰.۵۵۴۶۵۵۶۸۹	۴.۵۳۷۷۶۸	کرمان
۸	۰.۵۶۹۶۰۹۰۸۲	۴.۶۶۰۱۰۵	آذربایجان شرقی
۹	۰.۵۸۳۹۲۸۶۱۸	۴.۷۷۲۲۵۷	سیستان و بلوچستان
۱۰	۰.۶۰۶۲۲۰۱۷۳	۴.۹۵۹۶۲۹	آذربایجان غربی
۱۱	۰.۶۵۱۲۳۹۴۰۴	۵.۳۲۷۹۴۲	چهارمحال و بختیاری
۱۲	۰.۶۷۵۰۵۴۵۲۷	۵.۵۲۲۷۷۹	تهران
۱۳	۰.۶۸۰۲۰۰۲۷۴	۵.۵۶۴۸۷۸	کرمانشاه
۱۴	۰.۶۸۱۶۴۸۴۲۹	۵.۵۷۶۷۲۵	لرستان

هرمزگان	۵.۷۴۰۵۷۲	۰.۷۰۱۶۷۵۵۴۷	۱۵
ایلام	۵.۷۷۳۳۱۸	۰.۷۰۵۶۷۸۱۰۵	۱۶
کردستان	۵.۷۹۹۷۵۵	۰.۷۰۸۹۰۹۵۳۲	۱۷
گلستان	۵.۸۲۹۹۲۳	۰.۷۱۲۵۹۷۰۰۸	۱۸
کهگیلویه و بویراحمد	۵.۹۸۷۷۴۱	۰.۷۳۱۸۸۷۲۴۹	۱۹
اردبیل	۶.۰۷۲۶۸۴	۰.۷۴۲۲۶۹۹۱۲	۲۰
بوشهر	۶.۰۸۲۴۲۵	۰.۷۴۳۴۶۰۵۱۳	۲۱
مرکزی	۶.۲۹۱۱۰۸	۰.۷۶۸۹۶۸۰۶۴	۲۲
همدان	۶.۳۵۱۷۱	۰.۷۷۶۳۷۵۵۰۲	۲۳
یزد	۶.۶۵۵۵۸۴	۰.۸۱۳۵۱۸۲۹۳	۲۴
خراسان جنوبی	۶.۶۸۲۹۲۹	۰.۸۱۶۸۶۰۷۳۹	۲۵
خراسان شمالی	۶.۷۰۶۶۵	۰.۸۱۹۷۶۰۱۹۵	۲۶
زنجان	۶.۸۵۰۸۸۳	۰.۸۳۷۳۸۹۹۷۳	۲۷
قزوین	۶.۹۱۶۱۱۸	۰.۸۴۵۳۶۳۶۰۲	۲۸
البرز	۷.۰۷۵۵۲	۰.۸۶۴۸۴۷۵۳۴	۲۹
سمنان	۷.۱۷۶۳۵۵	۰.۸۷۷۱۷۲۶۱۵	۳۰
قم	۷.۹۶۲۶۸۷	۰.۹۷۳۲۸۶۷۴	۳۱

منبع: نتایج پژوهش

نمودار ۳۰: مقایسه استانها با میانگین کشوری

جدول ۵۷- مقادیر سنجش و ارزیابی سطح کمی و کیفی پایداری توسعه از منظر شاخص تاکسونومی عددی

ارزش تاکسونومی	۰-۲	۲-۴	۴-۶	۶-۱۸	۱-۸
وضعیت توسعه	شدیدا توسعه یافته	نسبتا توسعه یافته	در حال توسعه	نسبتا محروم	محروم از توسعه

بر اساس جداول بالا، رتبه‌بندی استان‌های ایران طبق روش تاکسونومی بر اساس گروه جمعیت و آب و هوا نشان داده شده است. این جدول حاکی از آن است که فارس در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، خوزستان و در رتبه سوم، مازندران قرار دارد. در انتهای جدول هم البرز، سمنان و قم قرار دارد. همچنین ۱۲ استان پایینتر از میانگین کشوری و ۱۹ استان بالاتر از میانگین کشوری قرار دارند.

بر اساس جدول (۵۷)، کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۰/۶۷۵۵، نسبتا محروم است.

۲-۲۷. نتایج روش تاکسونومی در گروه محیط زیست

شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: توزیع تعداد مناطق حفاظت شده تحت مدیریت سازمان حفاظت محیط زیست در کشور (درصد)، نسبت مساحت جنگل به مساحت استان (درصد)، نسبت مساحت مراتع اصلاح و احیا شده به کل مساحت مراتع (درصد)، نرخ تخریب جنگل (درصد)، نسبت مساحت جنگل‌های احیا شده به کل مساحت جنگل‌ها (درصد).

جدول ۵۸. رتبه‌بندی استان‌ها در گروه محیط زیست

رتبه	شاخص توسعه استانی	Cio	استان
۱	۰.۵۰۳۸۹۷۷۰۷	۴.۶۶۴۷۹۹	فارس
۲	۰.۵۱۹۴۳۲۲۹۲	۴.۸۰۸۶۱	مازندران
۳	۰.۵۹۵۹۳۱۹۷	۵.۵۱۶۸	کهگیلویه و بویراحمد
۴	۰.۶۰۹۲۷۹۰۶۳	۵.۶۴۰۳۶	هرمزگان
۵	۰.۶۳۱۵۲۵۶۶	۵.۸۴۶۳۰۶	گیلان
۶	۰.۶۴۱۲۰۰۹۹۸	۵.۹۲۵۸۷۵	خراسان رضوی
۷	۰.۶۸۴۳۴۹۰۸۳	۶.۳۳۵۳۱۶	خوزستان
۸	۰.۶۸۸۷۰۶۴۶۳	۶.۳۷۵۶۵۴	لرستان
۹	۰.۷۲۰۳۵۹۱۴۵	۶.۶۶۸۶۷۶	کرمانشاه
۱۰	۰.۷۳۰۷۲۴۷۳۸	۶.۷۶۴۶۳۵	آذربایجان شرقی
۱۱	۰.۷۵۳۱۵۵۶۵۲	۶.۹۷۲۲۸۸	ایلام
۱۲	۰.۷۶۳۹۹۱۴۹۵	۷.۰۷۲۶	گلستان
۱۳	۰.۷۶۸۸۲۹۴۸۸	۷.۱۱۷۳۸۷	بوشهر
۱۴	۰.۷۶۹۱۲۷۱۸۲	۷.۱۲۰۱۴۳	تهران
۱۵	۰.۷۷۰۲۱۳۰۰۹	۷.۱۳۰۱۹۵	خراسان شمالی
۱۶	۰.۷۷۱۱۲۵۰۳۳	۷.۱۳۸۶۳۸	کرمان
۱۷	۰.۷۸۵۳۸۰۷۱	۷.۲۷۰۶۰۹	اصفهان

اردبیل	۷.۳۲۸۱۱۶	۰.۷۹۱۵۹۲۶۶۹	۱۸
سمنان	۷.۵۰۶۴۹۳	۰.۸۱۰۸۶۱۱۵۶	۱۹
چهارمحال و بختیاری	۷.۵۱۵۲۶۵	۰.۸۱۱۸۰۸۷۷	۲۰
همدان	۷.۵۴۶۶۴۲	۰.۸۱۵۱۹۸۱۸	۲۱
خراسان جنوبی	۷.۶۶۴۹۷۷	۰.۸۲۷۹۸۰۸۰۲	۲۲
یزد	۷.۸۱۰۶۲۱	۰.۸۴۳۷۱۳۴۴۱	۲۳
سیستان و بلوچستان	۷.۸۸۴۸۴۹	۰.۸۵۱۷۳۱۶۷۲	۲۴
آذربایجان غربی	۸.۰۱۳۴۹۱	۰.۸۶۵۶۲۷۷۴۷	۲۵
مرکزی	۸.۰۱۴۱۹	۰.۸۶۵۷۰۳۲۹۳	۲۶
البرز	۸.۳۹۰۸۸	۰.۹۰۶۳۹۳۷۷۸	۲۷
زنجان	۸.۴۰۷۷۱۴	۰.۹۰۸۲۱۲۲۶۶	۲۸
قزوین	۸.۴۳۴۷۴	۰.۹۱۱۱۳۱۶۳۷	۲۹
قم	۸.۶۵۰۲۴۹	۰.۹۳۴۴۱۱۲۰۹	۳۰
کردستان	۸.۸۶۶۹۷	۰.۹۵۷۸۲۱۶۵۸	۳۱

منبع: نتایج پژوهش

نمودار ۳۱: مقایسه استان‌ها با میانگین کشوری

جدول ۵۹- مقادیر سنجش و ارزیابی سطح کمی و کیفی پایداری توسعه از منظر شاخص تاکسونومی عددی

ارزش تاکسونومی	۰-۲	۲-۴	۴-۶	۶-۸	۸-۱
وضعیت توسعه	شدیدا توسعه یافته	نسبتا توسعه یافته	در حال توسعه	نسبتا محروم	محروم از توسعه

بر اساس جداول بالا، رتبه‌بندی استان‌های ایران طبق روش تاکسونومی بر اساس گروه محیط زیست نشان داده شده است. این جدول حاکی از آن است که فارس که در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، مازندران و در رتبه سوم، کهگیلویه و بویراحمد قرار دارد. در انتهای جدول هم قزوین، قم و کردستان قرار دارد. همچنین ۱۲ استان پایینتر از میانگین کشوری و ۱۹ استان بالاتر از میانگین کشوری قرار دارند.

بر اساس جدول (۵۹)، کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۷۶۸۰، نسبتا محروم است.

۳-۲۷. نتایج روش تاکسونومی در گروه جمعیت

شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: سهم جمعیت تحت پوشش استفاده از خدمات جمع‌آوری و دفع بهداشتی فاضلاب شهری از کل جمعیت شهری (درصد)، توزیع نسبی جمعیت استان به کل کشور (درصد)، توزیع نسبی جمعیت شهری (درصد)، میزان شهرنشینی استان‌ها (درصد)، نسبت جمعیت ۶۴-۱۵ سال (درصد)، میزان عمومی طلاق (نفر در هزار) به جمعیت، نسبت مهاجرپذیری به جمعیت، نسبت ولادت به جمعیت، نسبت فوت شده به جمعیت.

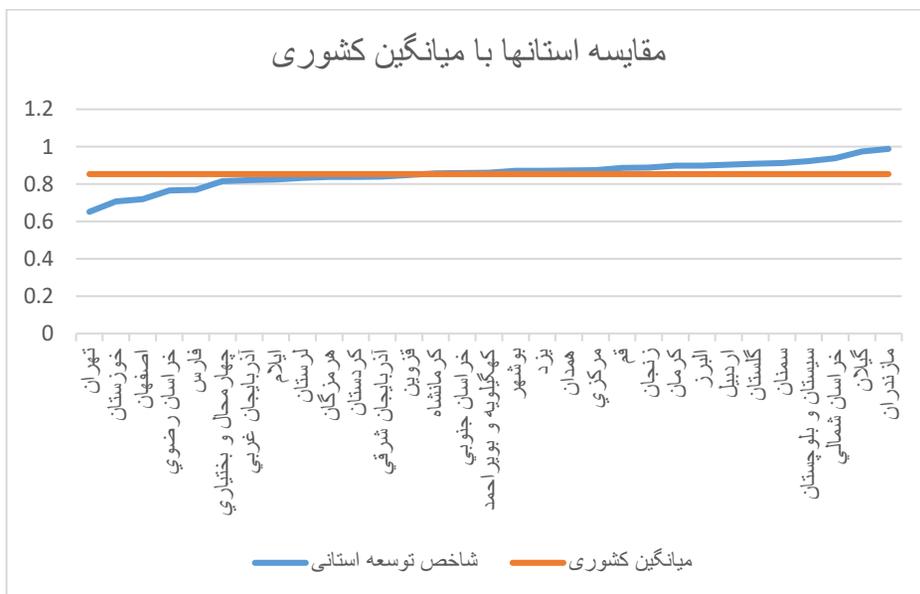
جدول ۶۰. رتبه‌بندی استان‌ها در گروه جمعیت

رتبه	شاخص توسعه استانی	Cio	استان
۱	۰.۶۵۱۴۳۴	۷.۳۵۲۵۲۴	تهران
۲	۰.۷۰۶۴۹۷	۷.۹۷۴۰۰۱	خوزستان
۳	۰.۷۱۸۵۶	۸.۱۱۰۱۵	اصفهان
۴	۰.۷۶۵۱۱۶	۸.۶۳۵۶۰۹	خراسان رضوی
۵	۰.۷۶۹۲۵۲	۸.۶۸۲۲۹۴	فارس
۶	۰.۸۱۶۱۹۷	۹.۲۱۲۱۴۴	چهارمحال و بختیاری
۷	۰.۸۲۰۳۸۱	۹.۲۵۹۳۶۹	آذربایجان غربی
۸	۰.۸۲۴۹۷۳	۹.۳۱۱۲۰۳	ایلام
۹	۰.۸۳۲۷۲	۹.۳۹۸۶۴	لرستان
۱۰	۰.۸۳۷۳۸۶	۹.۴۵۱۳۰۳	هرمزگان
۱۱	۰.۸۳۸۲۳	۹.۴۶۰۸۳	کردستان
۱۲	۰.۸۴۰۴۲۶	۹.۴۸۵۶۰۹	آذربایجان شرقی
۱۳	۰.۸۴۷۹۷۷	۹.۵۷۰۸۴	قزوین
۱۴	۰.۸۵۶۴۵۸	۹.۶۶۶۵۵۶	کرمانشاه
۱۵	۰.۸۵۸۷۶	۹.۶۹۲۵۳۹	خراسان جنوبی
۱۶	۰.۸۶۰۱۷۹	۹.۷۰۸۵۵۵	کهگیلویه و بویراحمد

❖ ۲۷۶ بررسی و تحلیل وضعیت توسعه یافتگی استان‌های ایران

بوشهر	۹.۸۲۵۳۵	۰.۸۷۰۵۲۷	۱۷
یزد	۹.۸۳۲۷۰۳	۰.۸۷۱۱۷۸	۱۸
همدان	۹.۸۴۳۱۰۶	۰.۸۷۲۱	۱۹
مرکزی	۹.۸۷۵۱۲۴	۰.۸۷۴۹۳۷	۲۰
قم	۱۰.۰۱۱۵۳	۰.۸۸۷۰۲۲	۲۱
زنجان	۱۰.۰۲۴۶۹	۰.۸۸۸۱۸۹	۲۲
کرمان	۱۰.۱۳۱۶۱	۰.۸۹۷۶۶۲	۲۳
البرز	۱۰.۱۳۵۶	۰.۸۹۸۰۱۶	۲۴
اردبیل	۱۰.۱۹۶۶۱	۰.۹۰۳۴۲۱	۲۵
گلستان	۱۰.۲۶۰۸۲	۰.۹۰۹۱۱	۲۶
سمنان	۱۰.۳۰۲۱۱	۰.۹۱۲۷۶۸	۲۷
سیستان و بلوچستان	۱۰.۴۰۸۹۵	۰.۹۲۲۲۳۴	۲۸
خراسان شمالی	۱۰.۵۸۹۶۶	۰.۹۳۸۲۴۵	۲۹
گیلان	۱۰.۹۹۴۴۳	۰.۹۷۴۱۰۸	۳۰
مازندران	۱۱.۱۵۲۸۹	۰.۹۸۸۱۴۷	۳۱

منبع: نتایج پژوهش

نمودار ۳۲: مقایسه استانها با میانگین کشوری

جدول ۶۱- مقادیر سنجش و ارزیابی سطح کمی و کیفی پایداری توسعه از منظر شاخص تاکسونومی عددی

ارزش تاکسونومی	۰-۲	۲-۴	۴-۶	۶-۸	۸-۱
وضعیت توسعه	شدیدا توسعه یافته	نسبتا توسعه یافته	در حال توسعه	نسبتا محروم	محروم از توسعه

بر اساس جداول بالا، رتبه‌بندی استان‌های ایران طبق روش تاکسونومی بر اساس گروه جمعیت نشان داده شده است. این جدول حاکی از آن است که تهران در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، خوزستان و در رتبه سوم، اصفهان قرار دارد. در انتهای جدول هم خراسان شمالی، گیلان و مازندران قرار دارد. همچنین ۱۳ استان پایینتر از میانگین کشوری و ۱۸ استان بالاتر از میانگین کشوری قرار دارند.

بر اساس جدول (۶۱)، کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۸۵۳۲، محروم از توسعه است.

۴-۲۷. نتایج روش تاکسونومی در گروه نیروی انسانی

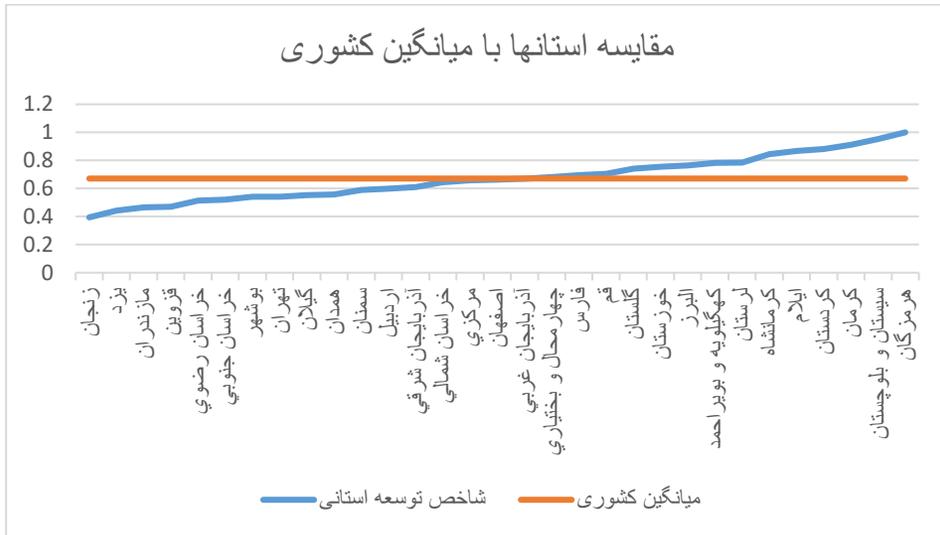
شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: نرخ مشارکت اقتصادی جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر در مناطق شهری (درصد)، نرخ مشارکت اقتصادی جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر در مناطق روستایی (درصد)، نرخ بیکاری جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر در مناطق شهری (درصد)، نرخ بیکاری جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر در مناطق روستایی (درصد)، سهم اشتغال زنان شاغل در بخش غیر کشاورزی (درصد)، نسبت کارکنان دولت به هزار نفر جمعیت، نرخ بیکاری جمعیت ۲۴-۱۵ سال.

جدول ۶۲. رتبه‌بندی استان‌ها در گروه نیروی انسانی

رتبه	شاخص توسعه استانی	Cio	استان
۱	۰.۳۹۴۲	۳.۰۰۰۰۴۱	زنجان
۲	۰.۴۴۳۱۹۱	۳.۳۷۲۸۸۳	یزد
۳	۰.۴۶۵۷۵۴	۳.۵۴۴۵۹۸	مازندران
۴	۰.۴۷۰۳۷۶	۳.۵۷۹۷۷۷	قزوین
۵	۰.۵۱۲۹۰۹	۳.۹۰۳۴۷۱	خراسان رضوی
۶	۰.۵۲۰۹۹۵	۳.۹۶۵۰۰۸	خراسان جنوبی
۷	۰.۵۴۰۹۲۸	۴.۱۱۶۷۰۴	بوشهر
۸	۰.۵۴۱۶۱۳	۴.۱۲۱۹۱۷	تهران
۹	۰.۵۵۳۲۸۳	۴.۲۱۰۷۳۵	گیلان
۱۰	۰.۵۵۷۳۹۲	۴.۲۴۲۰۰۳	همدان
۱۱	۰.۵۸۸۶۴۸	۴.۴۷۹۸۸	سمنان
۱۲	۰.۵۹۸۱۰۹	۴.۵۵۱۸۸۱	اردبیل
۱۳	۰.۶۱۰۹۱۴	۴.۶۴۹۳۳۳	آذربایجان شرقی
۱۴	۰.۶۴۴۷۴۴	۴.۹۰۶۷۹۶	خراسان شمالی
۱۵	۰.۶۵۷۶۸۸	۵.۰۰۵۳۰۵	مرکزی
۱۶	۰.۶۶۲۸۹۳	۵.۰۴۴۹۱۶	اصفهان

آذربایجان غربی	۵.۰۹۸۰۲	۰.۶۶۹۸۷۱	۱۷
چهارمحال و بختیاری	۵.۱۸۰۲۳۲	۰.۶۸۰۶۷۳	۱۸
فارس	۵.۲۸۳۵۲۸	۰.۶۹۴۲۴۶	۱۹
قم	۵.۳۶۳۳۹۴	۰.۷۰۴۷۴	۲۰
گلستان	۵.۶۴۲۰۱۴	۰.۷۴۱۳۵۱	۲۱
خوزستان	۵.۷۴۶۱۶	۰.۷۵۵۰۳۵	۲۲
البرز	۵.۸۱۵۵۲۲	۰.۷۶۴۱۴۹	۲۳
کهگیلویه و بویراحمد	۵.۹۴۶۷۲۴	۰.۷۸۱۳۸۹	۲۴
لرستان	۵.۹۷۷۴۲۹	۰.۷۸۵۴۲۳	۲۵
کرمانشاه	۶.۴۲۸۶۵۳	۰.۸۴۴۷۱۴	۲۶
ایلام	۶.۵۹۹۰۸۴	۰.۸۶۷۱۰۸	۲۷
کردستان	۶.۷۱۱۰۵۶	۰.۸۸۱۸۲۱	۲۸
کرمان	۶.۹۳۶۲۷۳	۰.۹۱۱۴۱۴	۲۹
سیستان و بلوچستان	۷.۲۵۵۵۱۸	۰.۳۹۴۲	۳۰
هرمزگان	۸.۲۰۸۰۵۹	۰.۴۴۳۱۹۱	۳۱

منبع: نتایج پژوهش

نمودار ۳۳: مقایسه استان‌ها با میانگین کشوری

جدول ۶۳- مقادیر سنجش و ارزیابی سطح کمی و کیفی پایداری توسعه از منظر شاخص تاکسونومی عددی

ارزش تاکسونومی	۰-۲	۲-۴	۴-۶	۶-۸	۸-۱
وضعیت توسعه	شدیدا توسعه یافته	نسبتا توسعه یافته	در حال توسعه	نسبتا محروم	محروم از توسعه

بر اساس جداول بالا، رتبه‌بندی استان‌های ایران طبق روش تاکسونومی بر اساس گروه نیروی انسانی نشان داده شده است. این جدول حاکی از آن است که زنجان در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، یزد و در رتبه سوم، مازندران قرار دارد. در انتهای جدول هم کرمان، سیستان و بلوچستان و هرمزگان قرار دارد. همچنین ۱۷ استان پایینتر از میانگین کشوری و ۱۴ استان بالاتر از میانگین کشوری قرار دارند. بر اساس جدول (۶۳)، کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۰.۶۷۰۹، نسبتا محروم است.

۵-۲۷. نتایج روش تاکسونومی در گروه کشاورزی

شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: سرانه تولید گوشت قرمز عرضه شده از کشتارگاه‌های رسمی کشور، سرانه تولید شیر، سرانه تولید مرغ در مرغداری‌های صنعتی، سرانه تولید تخم مرغ، سرانه تولید آبزیان، نسبت شاغلان زیر بخش شیلات (آبزی پروری) به کل جمعیت، نسبت شرکت‌های تعاونی فعال کشاورزی تحت پوشش سازمان مرکزی تعاونی روستایی به کل جمعیت روستایی، توزیع اراضی تحت پوشش سیستم‌های آبیاری تحت فشار (درصد)، توزیع اراضی تحت پوشش شبکه‌های آبیاری و زهکشی (درصد)، نسبت طول قنات احیاء و مرمت شده به کل طول قنات (درصد)، توزیع مقدار تولید گندم (درصد)، توزیع مقدار تولید برنج (درصد)، توزیع اراضی تحت پوشش کانال‌های آبیاری عمومی (درصد).

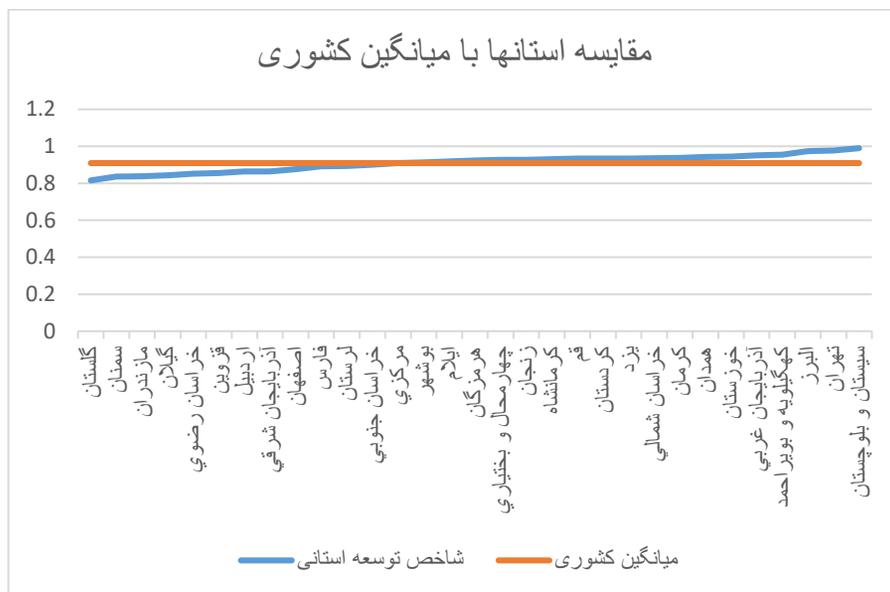
نکته: بعد از قرارگیری تهران در رتبه ۳۰ گروه کشاورزی، شاخص‌های این گروه، تک به تک برای بار دوم بررسی شدند و به گواه **مرکز آمار** در اکثر شاخص‌های گروه کشاورزی، تهران در رتبه‌های آخر قرار می‌گرفت (رتبه بندی توسط خود مرکز آمار) که این نشان از رشد بی رویه جمعیت تهران نسبت به امکانات آن دارد. در نتیجه، جواب بدست آمده کاملاً مطابق با واقعیات جامعه است.

جدول ۶۴. رتبه‌بندی استان‌ها در گروه کشاورزی

رتبه	شاخص توسعه استانی	Cio	استان
۱	۰.۸۱۵۳۳۵	۱۲.۲۸۷۵۱	گلستان
۲	۰.۸۳۵۰۷۳	۱۲.۵۸۴۹۸	سمنان
۳	۰.۸۳۷۸۱۸	۱۲.۶۲۶۳۴	مازندران
۴	۰.۸۴۲۰۵۵	۱۲.۶۹۰۲	گیلان
۵	۰.۸۵۱۱۶	۱۲.۸۲۷۴۲	خراسان رضوی
۶	۰.۸۵۴۲۴۲	۱۲.۸۷۳۸۶	قزوین

اردبیل	۱۳.۰۰۹۱۷	۰.۸۶۳۲۲	۷
آذربایجان شرقی	۱۳.۰۱۱۵۷	۰.۸۶۳۳۸	۸
اصفهان	۱۳.۲۰۱۰۳	۰.۸۷۵۹۵۱	۹
فارس	۱۳.۴۲۶۰۲	۰.۸۹۰۸۸۱	۱۰
لرستان	۱۳.۴۷۰۵۷	۰.۸۹۳۸۳۶	۱۱
خراسان جنوبی	۱۳.۵۶۹۹۵	۰.۹۰۰۴۳۱	۱۲
مرکزی	۱۳.۷۰۹۰۸	۰.۹۰۹۶۶۳	۱۳
بوشهر	۱۳.۷۴۲۷۱	۰.۹۱۱۸۹۴	۱۴
ایلام	۱۳.۸۳۷۶۶	۰.۹۱۸۱۹۴	۱۵
هرمزگان	۱۳.۹۲۳۱۲	۰.۹۲۳۸۶۵	۱۶
چهارمحال و بختیاری	۱۳.۹۶۵۹۲	۰.۹۲۶۷۰۵	۱۷
زنجان	۱۳.۹۷۶۵۷	۰.۹۲۷۴۱۲	۱۸
کرمانشاه	۱۴.۰۰۷۴۲	۰.۹۲۹۴۵۹	۱۹
قم	۱۴.۰۵۷۷۱	۰.۹۳۲۷۹۶	۲۰
کردستان	۱۴.۰۷۹۸۱	۰.۹۳۴۲۶۳	۲۱
یزد	۱۴.۰۸۰۳۳	۰.۹۳۴۲۹۷	۲۲
خراسان شمالی	۱۴.۰۸۵۴۷	۰.۹۳۴۶۳۸	۲۳
کرمان	۱۴.۱۲۳۹۵	۰.۹۳۷۱۹۱	۲۴
همدان	۱۴.۱۹۲۸۹	۰.۹۴۱۷۶۶	۲۵
خوزستان	۱۴.۲۲۸۵۲	۰.۹۴۴۱۳	۲۶
آذربایجان غربی	۱۴.۳۴۴۴۳	۰.۹۵۱۸۲۱	۲۷
کهگیلویه و بویراحمد	۱۴.۳۹۲۰۱	۰.۹۵۴۹۷۸	۲۸
البرز	۱۴.۶۷۲۰۱	۰.۹۷۳۵۵۸	۲۹
تهران	۱۴.۷۱۹۷۹	۰.۹۷۶۷۲۸	۳۰
سیستان و بلوچستان	۱۴.۹۱۴۱۴	۰.۹۸۹۶۲۴	۳۱

منبع: نتایج پژوهش

نمودار ۳۴: مقایسه استانها با میانگین کشوری

جدول ۶۵- مقادیر سنجش و ارزیابی سطح کمی و کیفی پایداری توسعه از منظر شاخص تاکسونومی عددی

ارزش تاکسونومی	۰-۲	۲-۴	۴-۶	۶-۱۸	۱-۸
وضعیت توسعه	شدیدا توسعه یافته	نسبتا توسعه یافته	در حال توسعه	نسبتا محروم	محروم از توسعه

بر اساس جداول بالا، رتبه‌بندی استان‌های ایران طبق روش تاکسونومی بر اساس گروه کشاورزی نشان داده شده است. این جدول حاکی از آن است که گلستان در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، سمنان و در رتبه سوم، مازندران قرار دارد. در انتهای جدول هم البرز، تهران و سیستان و بلوچستان قرار دارد. همچنین ۱۲ استان پایینتر از میانگین کشوری و ۱۹ استان بالاتر از میانگین کشوری قرار دارند.

بر اساس جدول (۶۵)، کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۰/۹۰۸۹، محروم از توسعه است.

۶-۲۷. نتایج روش تاکسونومی در گروه معدن

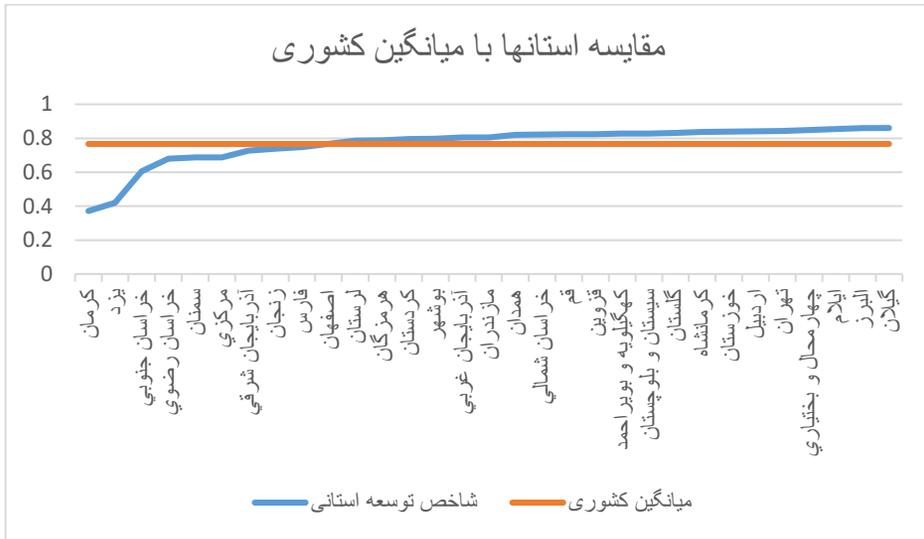
شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: توزیع تعداد معادن در حال بهره‌برداری از معادن کشور (درصد)، نسبت شاغلان معادن در حال بهره‌برداری به کل جمعیت فعال، سرانه ارزش تولیدات معادن در حال بهره‌برداری، سرانه ارزش افزوده معادن در حال بهره‌برداری، نسبت سرمایه‌گذاری (ارزش تغییرات اموال سرمایه‌ای) معادن در حال بهره‌برداری به کل جمعیت فعال، نسبت شرکت‌های تعاونی فعال معدنی تحت پوشش وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی به کل جمعیت، توزیع شاغلان معادن در حال بهره‌برداری از معادن کشور (درصد)، توزیع ارزش تولیدات معادن در حال بهره‌برداری از معادن کشور (درصد).

جدول ۶۶. رتبه‌بندی استان‌ها در گروه معدن

رتبه	شاخص توسعه استانی	Cio	استان
۱	۰.۳۷۱۳۶۸	۵.۴۶۰۴۳۲	کرمان
۲	۰.۴۱۸۷۵۵	۶.۱۵۷۱۹۲	یزد
۳	۰.۶۰۴۸۱۸	۸.۸۹۲۹۷۵	خراسان جنوبی
۴	۰.۶۷۸۵۲۹	۹.۹۷۶۷۹۲	خراسان رضوی
۵	۰.۶۸۶۸۷۴	۱۰.۰۹۹۴۹	سمنان
۶	۰.۶۸۷۱۵۳	۱۰.۱۰۳۶	مرکزی
۷	۰.۷۲۷۱۸۱	۱۰.۶۹۲۱۶	آذربایجان شرقی
۸	۰.۷۳۹۰۱۵	۱۰.۸۶۶۱۵	زنجان
۹	۰.۷۴۸۱۸	۱۱.۰۰۰۹۱	فارس
۱۰	۰.۷۶۶۷۲۳	۱۱.۲۷۳۵۶	اصفهان
۱۱	۰.۷۸۵۳۶۹	۱۱.۵۴۷۷۳	لرستان
۱۲	۰.۷۸۸۲۴۵	۱۱.۵۹۰۰۲	هرمزگان
۱۳	۰.۷۹۴۷۰۲	۱۱.۶۸۴۹۵	کردستان
۱۴	۰.۷۹۷۱۳۲	۱۱.۷۲۰۶۸	بوشهر

آذربایجان غربی	۱۱.۸۳۷۵۳	۰.۸۰۵۰۷۹	۱۵
مازندران	۱۱.۸۴۱۲۷	۰.۸۰۵۳۳۴	۱۶
همدان	۱۲.۰۵۰۶۷	۰.۸۱۹۵۷۵	۱۷
خراسان شمالی	۱۲.۰۹۲۹۷	۰.۸۲۲۴۵۲	۱۸
قم	۱۲.۱۰۱۵۳	۰.۸۲۳۰۳۴	۱۹
قزوین	۱۲.۱۲۳	۰.۸۲۴۴۹۴	۲۰
کهگیلویه و بویراحمد	۱۲.۱۵۶۱۹	۰.۸۲۶۷۵۱	۲۱
سیستان و بلوچستان	۱۲.۱۵۷۲۹	۰.۸۲۶۸۲۶	۲۲
گلستان	۱۲.۲۲۱۹۱	۰.۸۳۱۲۲۱	۲۳
کرمانشاه	۱۲.۳۰۰۰۷	۰.۸۳۶۵۳۷	۲۴
خوزستان	۱۲.۳۳۱۵۲	۰.۸۳۸۶۷۶	۲۵
اردبیل	۱۲.۳۶۰۸۴	۰.۸۴۰۶۷	۲۶
تهران	۱۲.۳۹۲۴۲	۰.۸۴۲۸۱۸	۲۷
چهارمحال و بختیاری	۱۲.۴۷۵۴۷	۰.۸۴۸۴۶۶	۲۸
ایلام	۱۲.۵۵۶۴	۰.۸۵۳۹۷	۲۹
البرز	۱۲.۶۴۵۰۶	۰.۸۶	۳۰
گیلان	۱۲.۶۴۸۲۴	۰.۸۶۰۲۱۶	۳۱

منبع: نتایج پژوهش

جدول ۶۲- مقادیر سنجش و ارزیابی سطح کمی و کیفی پایداری توسعه از منظر شاخص تاکسونومی عددی

ارزش تاکسونومی	۰-۲	۲-۴	۴-۶	۶-۸	۸-۱
وضعیت توسعه	شدیدا توسعه یافته	نسبتا توسعه یافته	در حال توسعه	نسبتا محروم	محروم از توسعه

بر اساس جداول بالا، رتبه‌بندی استان‌های ایران طبق روش تاکسونومی بر اساس گروه معدن نشان داده شده است. این جدول حاکی از آن است که کرمان در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، یزد و در رتبه سوم، خراسان جنوبی قرار دارد. در انتهای جدول هم ایلام، البرز و گیلان قرار دارد. همچنین ۹ استان پایینتر از میانگین کشوری و ۲۲ استان بالاتر از میانگین کشوری قرار دارند.

بر اساس جدول (۶۷)، کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۷۶۶۴/، نسبتاً محروم است.

۷-۲۷. نتایج روش تاکسونومی در گروه نفت و گاز

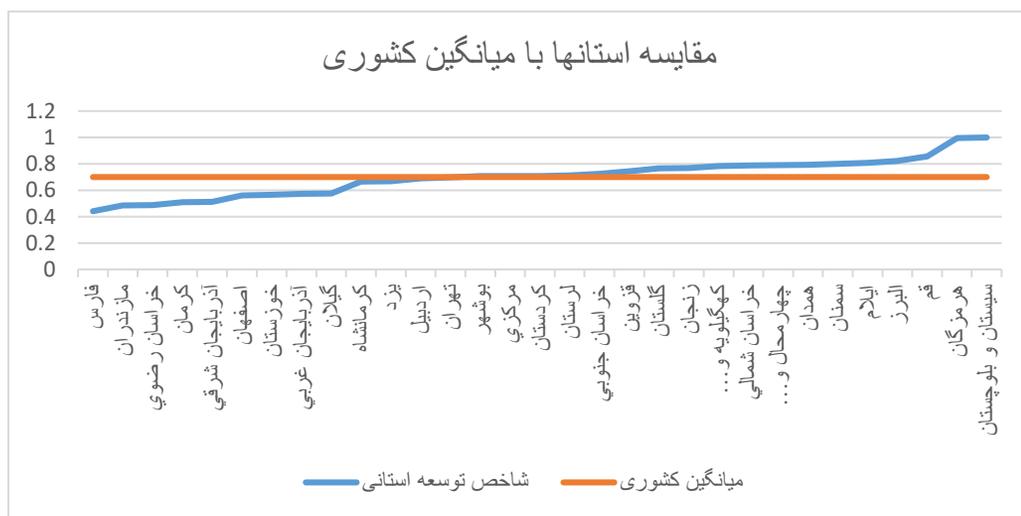
شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: نسبت شهرهای گاز رسانی شده (درصد)، توزیع روستاهای گاز رسانی شده (درصد)، تعداد جایگاه‌های عرضه سوخت CNG به جمعیت، توزیع مصارف گاز طبیعی شرکت‌های گاز استانی (درصد)، توزیع انشعابات گاز شهری و روستایی نصب شده (درصد).

جدول ۶۸. رتبه‌بندی استان‌ها در گروه نفت و گاز

رتبه	شاخص توسعه استانی	Cio	استان
۱	۰.۴۴۱۰۹۹	۳.۵۲۲۵۵۸	فارس
۲	۰.۴۸۵۲۵	۳.۸۷۵۱۴۳	مازندران
۳	۰.۴۸۶۹۱۱	۳.۸۸۸۴۰۶	خراسان رضوی
۴	۰.۵۰۹۹۱۱	۴.۰۷۲۰۸	کرمان
۵	۰.۵۱۱۶۲۲	۴.۰۸۵۷۴۲	آذربایجان شرقی
۶	۰.۵۵۹۶۱۱	۴.۴۶۸۹۷۷	اصفهان
۷	۰.۵۶۶۲۴۲	۴.۵۲۱۹۳۷	خوزستان
۸	۰.۵۷۳۶۲۲	۴.۵۸۰۸۶۹	آذربایجان غربی
۹	۰.۵۷۴۵۱۸	۴.۵۸۸۰۲۴	گیلان
۱۰	۰.۶۶۶۱۸۴	۵.۳۲۰۰۵۴	کرمانشاه
۱۱	۰.۶۶۸۳۹۸	۵.۳۳۷۷۳۸	یزد
۱۲	۰.۶۹۱۱۳۷	۵.۵۱۹۳۲۶	اردبیل
۱۳	۰.۶۹۷۷۵۶	۵.۵۷۲۱۸۴	تهران
۱۴	۰.۷۰۷۱	۵.۶۴۶۸۰۵	بوشهر
۱۵	۰.۷۰۷۳۰۸	۵.۶۴۸۴۶۵	مرکزی
۱۶	۰.۷۰۸۱۶۶	۵.۶۵۵۳۲۱	کردستان

لرستان	۵.۶۸۸۱۷۵	۰.۷۱۲۲۸	۱۷
خراسان جنوبی	۵.۷۸۱۷۰۶	۰.۷۲۳۹۹۲	۱۸
قزوین	۵.۹۳۷۳۱۶	۰.۷۴۳۴۷۸	۱۹
گلستان	۶.۱۱۴۴۶	۰.۷۶۵۶۶	۲۰
زنجان	۶.۱۴۰۶۵۵	۰.۷۶۸۹۴	۲۱
کهگیلویه و بویراحمد	۶.۲۴۷۷۶۴	۰.۷۸۲۳۵۳	۲۲
خراسان شمالی	۶.۲۹۳۶۷۹	۰.۷۸۸۱۰۲	۲۳
چهارمحال و بختیاری	۶.۳۱۰۰۹۶	۰.۷۹۰۱۵۸	۲۴
همدان	۶.۳۳۶۸۳۸	۰.۷۹۳۵۰۷	۲۵
سمنان	۶.۳۸۵۷۴	۰.۷۹۹۶۳	۲۶
ایلام	۶.۴۴۰۹۸۲	۰.۸۰۶۵۴۸	۲۷
البرز	۶.۵۷۱۵۷۱	۰.۸۲۲۹	۲۸
قم	۶.۸۳۱۰۷۶	۰.۸۵۵۳۹۶	۲۹
هرمزگان	۷.۹۵۸۶۴۹	۰.۹۹۶۵۹۲	۳۰
سیستان و بلوچستان	۸.۸۴۲۰۳	۱	۳۱

منبع: نتایج پژوهش

نمودار ۳۶: مقایسه استان‌ها با میانگین کشوری

جدول ۶۹- مقادیر سنجش و ارزیابی سطح کمی و کیفی پایداری توسعه از منظر شاخص تاکسونومی

عددی

۱-۸/	۸-۱۶/	۶-۱۴/	۴-۱۲/	۲-۰/	ارزش تاکسونومی
محروم از توسعه	نسبتاً محروم	در حال توسعه	نسبتاً توسعه یافته	شدیدا توسعه یافته	وضعیت توسعه

بر اساس جداول بالا، رتبه‌بندی استان‌های ایران طبق روش تاکسونومی بر اساس گروه نفت و گاز نشان داده شده است. این جدول حاکی از آن است که فارس در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، مازندران و در رتبه سوم، خراسان رضوی قرار دارد. در انتهای جدول هم قم، هرمزگان و سیستان و بلوچستان قرار دارد. همچنین ۱۳ استان پایینتر از میانگین کشوری و ۱۸ استان بالاتر از میانگین کشوری قرار دارند. بر اساس جدول (۶۹)، کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۷۰۰۱/، نسبتاً محروم است.

۸-۲۷. نتایج روش تاکسونومی در گروه صنعت

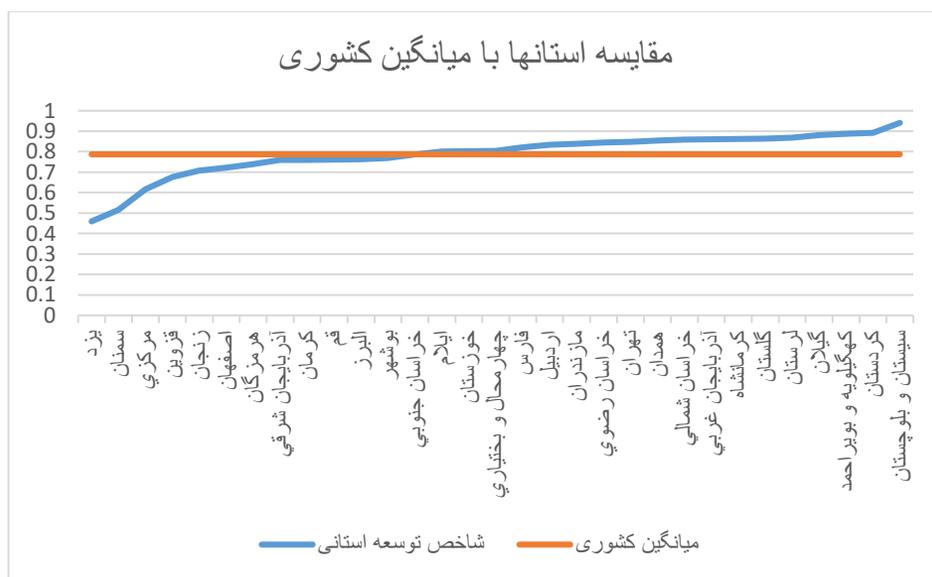
شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: نسبت کارگاه‌های صنعتی ده نفر کارکن و بیشتر به کل جمعیت، نسبت شاغلان کارگاه‌های صنعتی ده نفر کارکن و بیشتر به کل جمعیت، سرانه ارزش افزوده فعالیت صنعتی کارگاه‌های صنعتی دارای ده نفر کارکن و بیشتر، تعداد شرکت‌های تعاونی صنعتی تحت پوشش وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی به کل جمعیت، توزیع ارزش تولیدات کارگاه‌های صنعتی دارای ده نفر کارکن و بیشتر (درصد)، سرمایه‌گذاری مجوز تاسیس صادره به جمعیت، تعداد مجوز تاسیس صادر به جمعیت، سرمایه‌گذاری پروانه بهره‌برداری صادره به جمعیت، تعداد پروانه بهره‌برداری صادره به جمعیت.

جدول ۷۰. رتبه‌بندی استان‌ها در گروه صنعت

استان	Cio	شاخص توسعه استانی	رتبه
یزد	۶.۲۱۹۲۴۲	۰.۴۵۹۴۹۷	۱
سمنان	۶.۹۷۶۳۲۸	۰.۵۱۵۴۳۳	۲
مرکزی	۸.۳۳۲۲۹۹	۰.۶۱۵۶۱۶	۳
قزوین	۹.۱۴۷۷۵۲	۰.۶۷۵۸۶۴	۴
زنجان	۹.۵۸۲۳۵۲	۰.۷۰۷۹۷۴	۵
اصفهان	۹.۷۶۹۸۴۳	۰.۷۲۱۸۲۶	۶
هرمزگان	۹.۹۹۸۶۲۵	۰.۷۳۸۷۳	۷
آذربایجان شرقی	۱۰.۲۹۰۷	۰.۷۶۰۳۰۹	۸
کرمان	۱۰.۲۹۲۵۸	۰.۷۶۰۴۴۸	۹
قم	۱۰.۳۰۰۲۸	۰.۷۶۱۰۱۷	۱۰
البرز	۱۰.۳۱۷۰۱	۰.۷۶۲۲۵۳	۱۱
بوشهر	۱۰.۴۰۸۲۶	۰.۷۶۸۹۹۵	۱۲
خراسان جنوبی	۱۰.۶۴۷۰۶	۰.۷۸۶۶۳۸	۱۳
ایلام	۱۰.۸۳۵۶۹	۰.۸۰۰۵۷۴	۱۴
خوزستان	۱۰.۸۶۸۱۵	۰.۸۰۲۹۷۳	۱۵
چهارمحال و بختیاری	۱۰.۸۸۹۵۹	۰.۸۰۴۵۵۷	۱۶
فارس	۱۱.۱۱۲۲	۰.۸۲۱۰۰۴	۱۷
اردبیل	۱۱.۲۹۴۷۱	۰.۸۳۴۴۸۹	۱۸
مازندران	۱۱.۳۵۵۵	۰.۸۳۸۹۸	۱۹
خراسان رضوی	۱۱.۴۴۱۲۴	۰.۸۴۵۳۱۵	۲۰
تهران	۱۱.۴۷۸۳۹	۰.۸۴۸۰۵۹	۲۱
همدان	۱۱.۵۵۵۶۶	۰.۸۵۳۷۶۸	۲۲
خراسان شمالی	۱۱.۶۲۵۱۴	۰.۸۵۸۹۰۲	۲۳
آذربایجان غربی	۱۱.۶۵۵۲۱	۰.۸۶۱۱۲۳	۲۴

کرمانشاه	۱۱.۶۷۹۴۵	۰.۸۶۲۹۱۴	۲۵
گلستان	۱۱.۶۸۷۶۵	۰.۸۶۳۵۲	۲۶
لرستان	۱۱.۷۶۵۴	۰.۸۶۹۲۶۴	۲۷
گیلان	۱۱.۹۲۲۵۹	۰.۸۸۰۸۷۸	۲۸
کهگیلویه و بویراحمد	۱۲.۰۲۱۵۳	۰.۸۸۸۱۸۸	۲۹
کردستان	۱۲.۰۶۶	۰.۸۹۱۴۷۴	۳۰
سیستان و بلوچستان	۱۲.۷۳۷۴۳	۰.۹۴۱۰۸۱	۳۱

منبع: نتایج پژوهش

نمودار ۳۷: مقایسه استانها با میانگین کشوری

جدول ۷۱- مقادیر سنجش و ارزیابی سطح کمی و کیفی پایداری توسعه از منظر شاخص تاکسونومی

عددی

ارزش تاکسونومی	۰-۲	۲-۴	۴-۶	۶-۱۸	۱۸-۱
وضعیت توسعه	شدیدا توسعه یافته	نسبتا توسعه یافته	در حال توسعه	نسبتا محروم	محروم از توسعه

بر اساس جداول بالا، رتبه‌بندی استان‌های ایران طبق روش تاکسونومی بر اساس گروه صنعت نشان داده شده است. این جدول حاکی از آن است که یزد در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، سمنان و در رتبه سوم، مرکزی قرار دارد. در انتهای جدول هم کهگیلویه و بویراحمد، کردستان و سیستان و بلوچستان قرار دارد. همچنین ۱۳ استان پایینتر از میانگین کشوری و ۱۸ استان بالاتر از میانگین کشوری قرار دارند. بر اساس جدول (۷۱)، کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۷۸۷۱، نسبتا محروم است.

۹-۲۷. نتایج روش تاکسونومی در گروه آب و برق

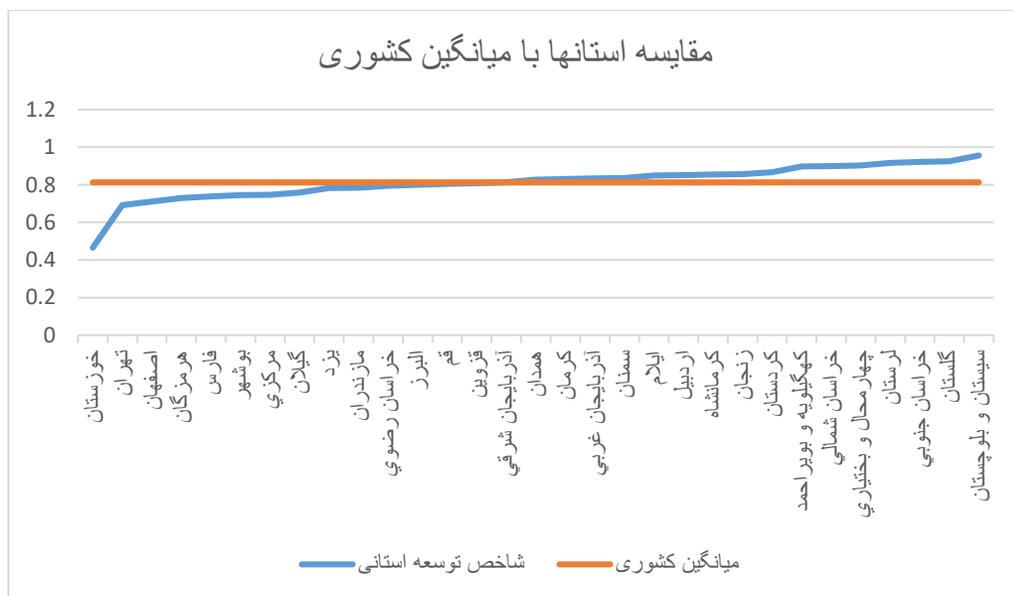
شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: متوسط مصرف مشترکین برق خانگی، متوسط مصرف مشترکین برق تجاری، سهم جمعیت تحت پوشش شبکه آب شهری (درصد)، سهم جمعیت تحت پوشش استفاده از فاضلاب شهری از کل جمعیت شهری، جمعیت روستایی بالای ۲۰ خانوار بهره‌مند از آب آشامیدنی سالم (درصد)، توزیع آب مصرف شده استان از منابع آب کشور (درصد)، سرانه مصرف کل آب شهری، توزیع آب مصرف شده در بخش صنعت (درصد)، توزیع آب مصرف شده در بخش کشاورزی (درصد)، سهم آب تولید شده سطحی (درصد)، سرانه فروش برق، تعداد مشترکان برق به جمعیت، تولید برق به جمعیت.

جدول ۷۲. رتبه‌بندی استان‌ها در گروه آب و برق

استان	Cio	شاخص توسعه استانی	رتبه
خوزستان	۶.۷۴۹۹۸۵	۰.۴۶۴۹۳۹	۱
تهران	۱۰.۰۴۷۲۸	۰.۶۹۲۰۵۶	۲
اصفهان	۱۰.۳۰۷۸۳	۰.۷۱۰۰۰۳	۳
هرمزگان	۱۰.۵۸۴۴	۰.۷۲۹۰۵۳	۴
فارس	۱۰.۷۲۴۴۸	۰.۷۳۸۷۰۲	۵
بوشهر	۱۰.۸۲۲۵۸	۰.۷۴۵۴۵۹	۶
مرکزی	۱۰.۸۳۳۳۸	۰.۷۴۶۲۰۳	۷
گیلان	۱۱.۰۱۶۹۳	۰.۷۵۸۸۴۶	۸
یزد	۱۱.۳۶۷۱	۰.۷۸۲۹۶۵	۹
مازندران	۱۱.۳۹۲۶۷	۰.۷۸۴۷۲۷	۱۰
خراسان رضوی	۱۱.۵۳۰۴۵	۰.۷۹۴۲۱۷	۱۱
البرز	۱۱.۶۱۱۵۱	۰.۷۹۹۸۰۱	۱۲
قم	۱۱.۶۹۲۶۲	۰.۸۰۵۳۸۷	۱۳
قزوین	۱۱.۷۴۵۶۳	۰.۸۰۹۰۳۹	۱۴
آذربایجان شرقی	۱۱.۸۱۵۸۵	۰.۸۱۳۸۷۶	۱۵
همدان	۱۲.۰۰۴۰۸	۰.۸۲۶۸۴۱	۱۶
کرمان	۱۲.۰۷۰۱۲	۰.۸۳۱۳۹	۱۷
آذربایجان غربی	۱۲.۱۱۲۷۷	۰.۸۳۴۳۲۷	۱۸
سمنان	۱۲.۱۴۱۴	۰.۸۳۶۲۹۹	۱۹
ایلام	۱۲.۳۳۰۸۷	۰.۸۴۹۳۵	۲۰
اردبیل	۱۲.۳۵۶۶۶	۰.۸۵۱۱۲۷	۲۱
کرمانشاه	۱۲.۴۱۵۱۲	۰.۸۵۵۱۵۳	۲۲
زنجان	۱۲.۴۳۳۲۳	۰.۸۵۶۴۰۱	۲۳
کردستان	۱۲.۵۸۵۵۸	۰.۸۶۶۸۹۵	۲۴

کهگیلویه و بویراحمد	۱۳.۰۲۲۰۱	۰.۸۹۶۹۵۶	۲۵
خراسان شمالی	۱۳.۰۴۵۷۹	۰.۸۹۸۵۹۴	۲۶
چهارمحال و بختیاری	۱۳.۱۱۴۷۱	۰.۹۰۳۳۴۱	۲۷
لرستان	۱۳.۲۰۴۸۷	۰.۹۱۶۴۳۹	۲۸
خراسان جنوبی	۱۳.۳۸۸۲۶	۰.۹۲۲۱۸۳	۲۹
گلستان	۱۳.۴۳۸۲۷	۰.۹۲۵۶۲۸	۳۰
سیستان و بلوچستان	۱۳.۸۷۸۱۷	۰.۹۵۵۹۲۸	۳۱

منبع: نتایج پژوهش

نمودار ۳۸: مقایسه استان‌ها با میانگین کشوری

جدول ۷۳- مقادیر سنجش و ارزیابی سطح کمی و کیفی پایداری توسعه از منظر شاخص تاکسونومی

عددی

ارزش تاکسونومی	۰-۲	۲-۴	۴-۶	۶-۸	۸-۱
وضعیت توسعه	شدیدا توسعه یافته	نسبتا توسعه یافته	در حال توسعه	نسبتا محروم	محروم از توسعه

بر اساس جداول بالا، رتبه‌بندی استان‌های ایران طبق روش تاکسونومی بر اساس گروه آب و برق نشان داده شده است. این جدول حاکی از آن است که خوزستان در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، تهران و در رتبه سوم، اصفهان قرار دارد. در انتهای جدول هم خراسان جنوبی، گلستان و سیستان و بلوچستان قرار دارد. همچنین ۱۴ استان پایینتر از میانگین کشوری و ۱۷ استان بالاتر از میانگین کشوری قرار دارند.

بر اساس جدول (۷۳)، کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۸۱۲۹، محروم از توسعه است.

۱۰-۲۷. نتایج روش تاکسونومی در گروه ساختمان

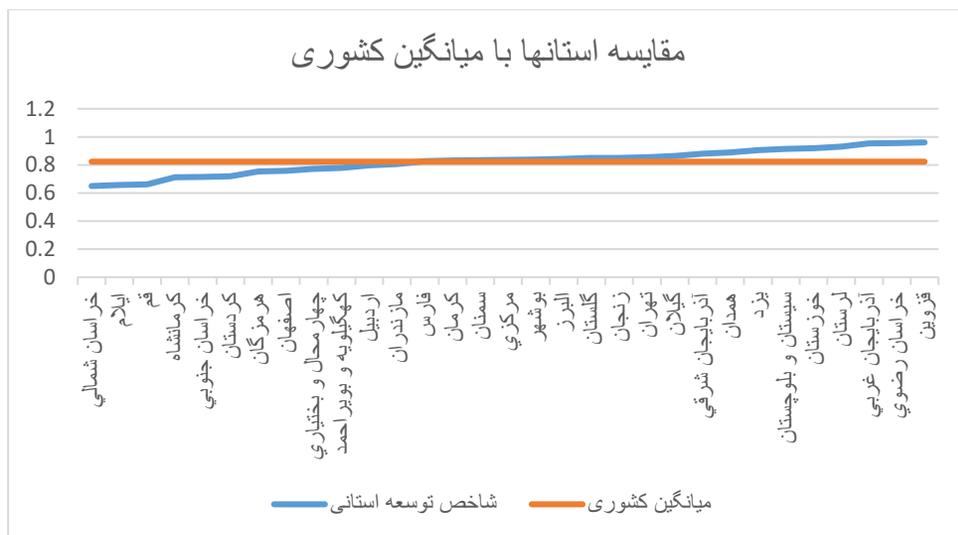
شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: نسبت بهسازی واحدهای مسکونی روستایی تمام شده به خانوارهای روستایی توسط بنیاد مسکن، نسبت شرکت‌های تعاونی مسکن فعال تحت پوشش وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی به خانوار شهری، نسبت پروانه‌های ساختمانی صادر شده برای احداث ساختمان در نقاط شهری به جمعیت شهری، متوسط مساحت زمین در پروانه‌های ساختمانی صادر شده در نقاط شهری برای احداث ساختمان (متر مربع)، میانگین تعداد واحد در ساختمان شهری.

جدول ۷۴. رتبه‌بندی استان‌ها در گروه ساختمان

استان	Cio	شاخص توسعه استانی	رتبه
خراسان شمالی	۵.۷۵۱۷۹۸	۰.۶۴۹۶۰۹	۱
ایلام	۵.۸۱۴۷۳۲	۰.۶۵۶۷۱۶	۲
قم	۵.۸۴۷۷۰۵	۰.۶۶۰۴۴	۳
کرمانشاه	۶.۳۱۳۱۵۵	۰.۷۱۳۰۰۸	۴
خراسان جنوبی	۶.۳۳۳۰۱۷	۰.۷۱۵۲۵۲	۵
کردستان	۶.۳۷۲۱۱۲	۰.۷۱۹۶۶۷	۶
هرمزگان	۶.۶۶۳۰۲۱	۰.۷۵۲۵۲۲	۷
اصفهان	۶.۷۱۰۰۳۸	۰.۷۵۷۸۳۲	۸
چهارمحال و بختیاری	۶.۸۳۷۰۲	۰.۷۷۲۱۷۴	۹
کهگیلویه و بویراحمد	۶.۸۹۱۵۰۱	۰.۷۷۸۳۲۷	۱۰
اردبیل	۷.۰۵۸۳۱۸	۰.۷۹۷۱۶۷	۱۱
مازندران	۷.۱۳۴۹۳۴	۰.۸۰۵۸۲	۱۲
فارس	۷.۳۲۶۰۵۲	۰.۸۲۷۴۰۵	۱۳
کرمان	۷.۳۶۵۰۰۹	۰.۸۳۱۸۰۵	۱۴
سمنان	۷.۳۹۲۲۲۶	۰.۸۳۴۸۷۹	۱۵
مرکزی	۷.۴۰۴۰۹۱	۰.۸۳۶۲۱۹	۱۶
بوشهر	۷.۴۲۱۰۴۳	۰.۸۳۸۱۳۳	۱۷
البرز	۷.۴۷۰۷۱۹	۰.۸۴۳۷۴۴	۱۸
گلستان	۷.۵۲۳۰۴۹	۰.۸۴۹۶۵۴	۱۹
زنجان	۷.۵۲۸۹۷۷	۰.۸۵۰۳۲۳	۲۰
تهران	۷.۵۶۲۷۶۳	۰.۸۵۴۱۳۹	۲۱
گیلان	۷.۶۵۰۳۵۶	۰.۸۶۴۰۳۲	۲۲
آذربایجان شرقی	۷.۷۹۵۱۸۸	۰.۸۸۰۳۸۹	۲۳
همدان	۷.۸۶۶۰۰۳	۰.۸۸۸۳۸۷	۲۴

یزد	۸.۰۲۱۱۵۴	۰.۹۰۵۹۱	۲۵
سیستان و بلوچستان	۸.۰۹۴۴۷۹	۰.۹۱۴۱۹۱	۲۶
خوزستان	۸.۱۳۱۱۳۷	۰.۹۱۸۳۳۲	۲۷
لرستان	۸.۲۲۹۶۸۷	۰.۹۲۹۴۶۲	۲۸
آذربایجان غربی	۸.۴۴۰۲۹۴	۰.۹۵۳۲۴۸	۲۹
خراسان رضوی	۸.۴۵۴۹۶۵	۰.۹۵۴۹۰۵	۳۰
قزوین	۸.۵۰۳۳۰۵	۰.۹۶۰۳۶۴	۳۱

منبع: نتایج پژوهش

نمودار ۳۹: مقایسه استانها با میانگین کشوری

جدول ۷۵- مقادیر سنجش و ارزیابی سطح کمی و کیفی پایداری توسعه از منظر شاخص ناکسونومی

۱-۸	۸-۱۶	۱۶-۲۴	۲۴-۳۲	۳۲-۴۰	ارزش ناکسونومی
محروم از توسعه	نسبتاً محروم	در حال توسعه	نسبتاً توسعه یافته	شدیدا توسعه یافته	وضعیت توسعه

بر اساس جداول بالا، رتبه‌بندی استان‌های ایران طبق روش تاکسونومی بر اساس گروه ساختمان نشان داده شده است. این جدول حاکی از آن است که خراسان شمالی در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، ایلام و در رتبه سوم، قم قرار دارد. در انتهای جدول هم آذربایجان غربی، خراسان رضوی و قزوین قرار دارد. همچنین ۱۲ استان پایینتر از میانگین کشوری و ۱۹ استان بالاتر از میانگین کشوری قرار دارند. بر اساس جدول (۷۵)، کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۸۲۳/، محروم از توسعه است.

۱۱-۲۷. نتایج روش تاکسونومی در گروه بازرگانی

شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: ارزش سرمایه‌گذاری خارجی (هزار دلار) به جمعیت، نسبت تعداد شرکت‌های تعاونی تامین نیاز مصرف‌کنندگان به ازای هر ده هزار نفر جمعیت، نسبت تعداد شرکت‌های تعاونی تولیدکنندگان به ازای هر ده هزار نفر جمعیت، نسبت تعداد شرکت‌های تعاونی خدماتی به ازای هر ده هزار نفر جمعیت، نسبت تعداد شرکت‌های روستایی به ازای هر ده هزار نفر جمعیت روستایی، نسبت تعداد تعاونی روستایی زنان به ازای هر ده هزار نفر جمعیت روستایی، نسبت تعداد اتحادیه‌های شهرستانی تعاونی روستایی به ازای هر ده هزار نفر جمعیت روستایی، تعداد اقامتگاه‌های کشور به جمعیت، نسبت اعضای شرکت‌های تعاونی تامین نیاز تولیدکنندگان به جمعیت، نسبت شاغلان شرکت‌های تعاونی تامین نیاز تولیدکنندگان به جمعیت، نسبت اعضای شرکت‌های تعاونی تامین نیاز مصرف‌کنندگان به جمعیت، نسبت شاغلان شرکت‌های تعاونی تامین نیاز مصرف‌کنندگان به جمعیت، نسبت اعضای شرکت‌های تعاونی خدماتی به جمعیت، نسبت شاغلان شرکت‌های تعاونی خدماتی به جمعیت، نسبت

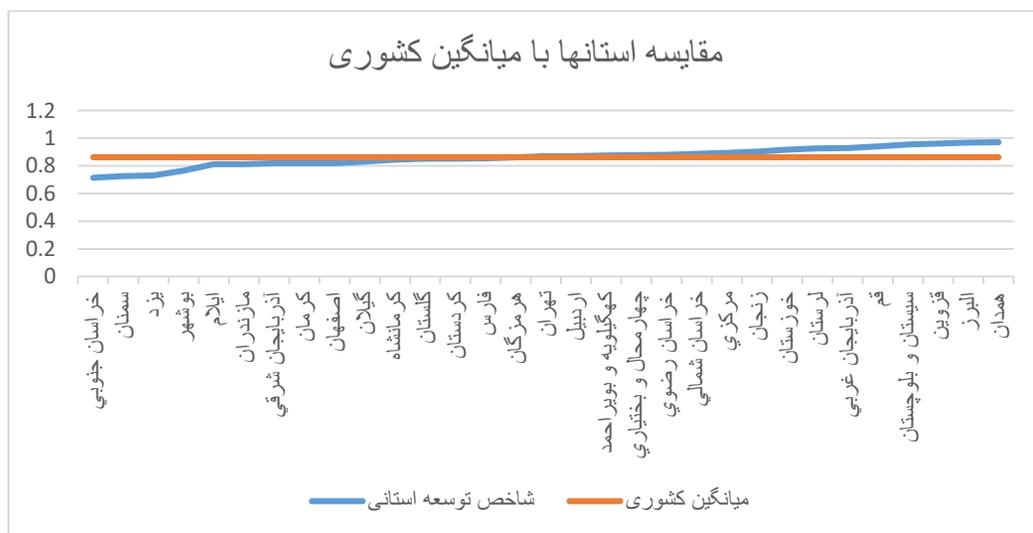
سرمایه شرکت‌های تعاونی خدماتی به جمعیت، نسبت اعضای اتحادیه‌های تعاونی خدماتی به جمعیت، نسبت شاغلان اتحادیه‌های تعاونی خدماتی به جمعیت، نسبت سرمایه اتحادیه‌های تعاونی خدماتی به جمعیت، حجم معاملات ثبت شده نزد دفتر اسناد به جمعیت.

جدول ۷۶. رتبه‌بندی استان‌ها در گروه بازرگانی

رتبه	شاخص توسعه استانی	Cio	استان
۱	۰.۷۱۳۸۲۷	۱۳.۷۵۶۴۶	خراسان جنوبی
۲	۰.۷۲۵۵۷۵	۱۳.۹۸۲۸۷	سمنان
۳	۰.۷۳۰۳۰۳	۱۴.۰۷۳۹۷	یزد
۴	۰.۷۶۵۱۲۷	۱۴.۷۴۵۰۸	بوشهر
۵	۰.۸۱۱۳۴۹	۱۵.۶۳۵۸۵	ایلام
۶	۰.۸۱۱۴۹۴	۱۵.۶۳۸۶۵	مازندران
۷	۰.۸۱۷۹۰۷	۱۵.۷۶۲۲۳	آذربایجان شرقی
۸	۰.۸۱۹۰۴۱	۱۵.۷۸۴۰۸	کرمان
۹	۰.۸۱۹۳۲۲	۱۵.۷۸۹۵۱	اصفهان
۱۰	۰.۸۳۰۳۳۴	۱۶.۰۰۱۷۱	گیلان
۱۱	۰.۸۴۴۵۱۸	۱۶.۲۷۵۰۷	کرمانشاه
۱۲	۰.۸۵۰۷۱۱	۱۶.۳۹۴۴۱	گلستان
۱۳	۰.۸۵۱۶۰۳	۱۶.۴۱۱۵۹	کردستان
۱۴	۰.۸۵۳۹۱۳	۱۶.۴۵۶۱۱	فارس
۱۵	۰.۸۶۱۳۱۴	۱۶.۵۹۸۷۵	هرمزگان
۱۶	۰.۸۷۰۲۲۹	۱۶.۷۷۰۵۶	تهران
۱۷	۰.۸۷۰۵۰۱	۱۶.۷۷۵۸	اردبیل
۱۸	۰.۸۷۴۸۱۳	۱۶.۸۵۸۸۹	کهگیلویه و بویراحمد

چهارمحال و بختیاری	۱۶.۸۹۵۵۸	۰.۸۷۶۷۱۷	۱۹
خراسان رضوی	۱۶.۹۴۴۲۳	۰.۸۷۹۲۴۲	۲۰
خراسان شمالی	۱۷.۰۹۵۸۳	۰.۸۸۷۱۰۸	۲۱
مرکزی	۱۷.۲۲۵۲۷	۰.۸۹۳۸۲۴	۲۲
زنجان	۱۷.۴۰۸۴۱	۰.۹۰۳۳۲۸	۲۳
خوزستان	۱۷.۶۶۱۸	۰.۹۱۶۴۷۶	۲۴
لرستان	۱۷.۸۲۹۹۸	۰.۹۲۵۲۰۳	۲۵
آذربایجان غربی	۱۷.۸۹۱۶	۰.۹۲۸۴۰۱	۲۶
قم	۱۸.۱۲۳۶۱	۰.۹۴۰۴۴	۲۷
سیستان و بلوچستان	۱۸.۳۹۰۹۱	۰.۹۵۴۳۱	۲۸
قزوین	۱۸.۵۰۰۴۵	۰.۹۵۹۹۹۴	۲۹
البرز	۱۸.۶۶۴۴۲	۰.۹۶۸۵۰۳	۳۰
همدان	۱۸.۷۰۳۱۴	۰.۹۷۰۵۱۲	۳۱

منبع: نتایج پژوهش

نمودار ۴۰: مقایسه استان‌ها با میانگین کشوری

جدول ۷۷- مقادیر سنجش و ارزیابی سطح کمی و کیفی پایداری توسعه از منظر شاخص تاکسونومی

عددی

ارزش تاکسونومی	۰-۲	۲-۴	۴-۶	۶-۸	۸-۱
وضعیت توسعه	شدیدا توسعه یافته	نسبتا توسعه یافته	در حال توسعه	نسبتا محروم	محروم از توسعه

بر اساس جداول بالا، رتبه‌بندی استان‌های ایران طبق روش تاکسونومی بر اساس گروه بازرگانی نشان داده شده است. این جدول حاکی از آن است که خراسان جنوبی در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، سمنان و در رتبه سوم، یزد قرار دارد. در انتهای جدول هم قزوین، البرز و همدان قرار دارد. همچنین ۱۵ استان پایینتر از میانگین کشوری و ۱۶ استان بالاتر از میانگین کشوری قرار دارند.

بر اساس جدول (۷۷)، کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۸۶۲۱/، محروم از توسعه است.

۱۲-۲۷. نتایج روش تاکسونومی در گروه حمل و نقل

شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: توزیع آزاد راه‌های تحت حوزه استحفاظی وزارت راه و شهرسازی به مساحت استان، توزیع بزرگراه‌های تحت حوزه استحفاظی وزارت راه و شهرسازی به مساحت استان، توزیع راه‌های اصلی تحت حوزه استحفاظی وزارت راه و شهرسازی به مساحت استان، توزیع راه‌های فرعی تحت حوزه استحفاظی وزارت راه و شهرسازی به مساحت استان، توزیع راه‌های بین شهری تحت حوزه استحفاظی وزارت راه و شهرسازی به مساحت استان، نسبت کل راه‌های روستایی به کل راه‌های استان، نسبت راه‌های روستایی آسفالت به کل راه‌های استان (درصد)، توزیع راه‌های شریانی بهسازی شده در بین استان‌ها (درصد)، توزیع تعداد نقاط و مقاطع پر حادثه اصلاح شده در جاده‌های کشور (درصد)، توزیع تعداد مجتمع‌های خدماتی رفاهی

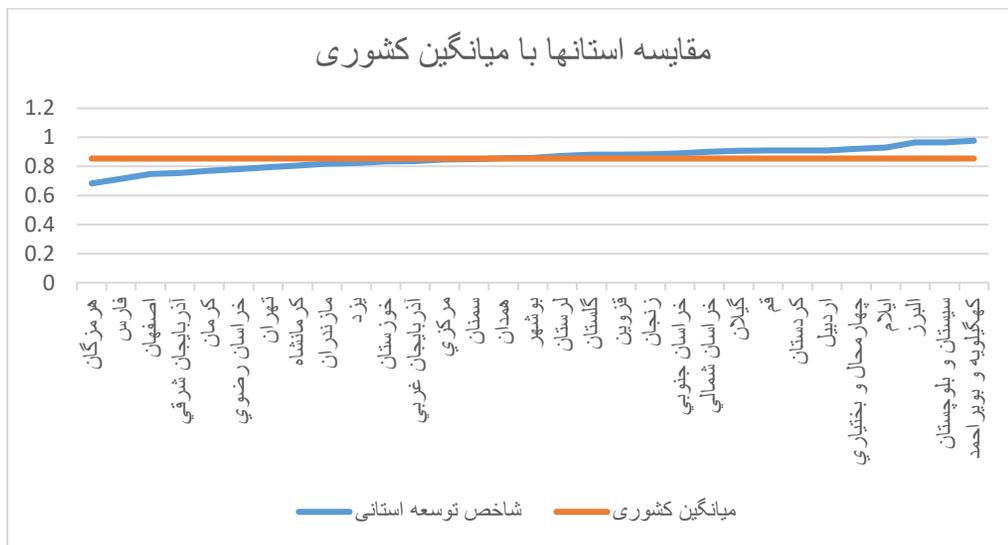
بهره‌برداری شده در جاده‌های کشور (درصد)، توزیع میزان کالای دارای بارنامه در حمل و نقل جاده‌ای کشور (درصد)، توزیع میزان ترانزیت جاده‌ای کالا در کشور (درصد)، نسبت تعداد کل انواع وسایل نقلیه موتوری شماره گذاری شده به کل خانوار، توزیع استان از تعداد سیلوهای دایر گندم (درصد)، نسبت شرکت‌های تعاونی فعال حمل و نقل تحت پوشش وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی به کل جمعیت، تعداد خودرو به جمعیت، سرانه اشتغال شرکت‌های تعاونی حمل و نقل، سرانه سرمایه شرکت‌های تعاونی حمل و نقل، تعداد انبار کالا به جمعیت، تعداد سردخانه کالا به جمعیت.

جدول ۷۸. رتبه‌بندی استان‌ها در گروه حمل و نقل

رتبه	شاخص توسعه استانی	Cio	استان
۱	۰.۶۸۲۸۶۱	۱۰.۸۳۰۰۸	هرمزگان
۲	۰.۷۱۴۷۵۷	۱۱.۳۳۵۹۵	فارس
۳	۰.۷۴۸۶۴۲	۱۱.۸۷۳۳۶	اصفهان
۴	۰.۷۵۳۴۶۳	۱۱.۹۴۹۸۱	آذربایجان شرقی
۵	۰.۷۷۰۱۲۵	۱۲.۲۱۴۰۷	کرمان
۶	۰.۷۸۱۹۲۸	۱۲.۴۰۱۲۶	خراسان رضوی
۷	۰.۷۹۴۶۸۹	۱۲.۶۰۳۶۵	تهران
۸	۰.۸۰۵۴۲۸	۱۲.۷۷۳۹۷	کرمانشاه
۹	۰.۸۱۸۴۱۳	۱۲.۹۷۹۹۱	مازندران
۱۰	۰.۸۲۳۳۱۶	۱۳.۰۴۱۸۱	یزد
۱۱	۰.۸۳۳۶۳۵	۱۳.۲۲۱۳۲	خوزستان
۱۲	۰.۸۳۶۰۶	۱۳.۲۵۹۸	آذربایجان غربی
۱۳	۰.۸۴۷۵	۱۳.۴۴۱۲۲	مرکزی
۱۴	۰.۸۴۹۶۷۴	۱۳.۴۷۵۷۱	سمنان

همدان	۱۳.۵۹۶۵۶	۰.۸۵۷۲۹۴	۱۵
بوشهر	۱۳.۶۱۶۷۶	۰.۸۵۸۵۶۸	۱۶
لرستان	۱۳.۸۳۷۶۸	۰.۸۷۲۴۹۷	۱۷
گلستان	۱۳.۹۵۹۴۷	۰.۸۸۰۱۷۶	۱۸
قزوین	۱۳.۹۸۱۵۳	۰.۸۸۱۵۶۷	۱۹
زنجان	۱۳.۹۹۲۱۹	۰.۸۸۲۲۳۹	۲۰
خراسان جنوبی	۱۴.۱۱۹۶۶	۰.۸۹۰۲۷۷	۲۱
خراسان شمالی	۱۴.۲۷۱۳	۰.۸۹۹۸۳۸	۲۲
گیلان	۱۴.۴۰۱۱۷	۰.۹۰۸۰۲۶	۲۳
قم	۱۴.۴۲۰۶۹	۰.۹۰۹۲۵۷	۲۴
کردستان	۱۴.۴۲۵۰۵	۰.۹۰۹۵۳۲	۲۵
اردبیل	۱۴.۴۴۱۱۳	۰.۹۱۰۵۴۶	۲۶
چهارمحال و بختیاری	۱۴.۶۰۶۱۳	۰.۹۲۰۹۵	۲۷
ایلام	۱۴.۷۵۲۶۱	۰.۹۳۰۱۸۶	۲۸
البرز	۱۵.۳۰۴۸	۰.۹۶۵۰۰۲	۲۹
سیستان و بلوچستان	۱۵.۳۱۸۰۱	۰.۹۶۵۸۳۵	۳۰
کهگیلویه و بویراحمد	۱۵.۴۹۳۹۴	۰.۹۷۶۹۲۸	۳۱

منبع: نتایج پژوهش

نمودار ۴۱: مقایسه استان‌ها با میانگین کشوری

جدول ۷۹- مقادیر سنجش و ارزیابی سطح کمی و کیفی پایداری توسعه از منظر شاخص تاکسونومی

عددی

ارزش تاکسونومی	۰-۲	۲-۴	۴-۶	۶-۸	۸-۱
وضعیت توسعه	شدیدا توسعه یافته	نسبتا توسعه یافته	در حال توسعه	نسبتا محروم	محروم از توسعه

بر اساس جداول بالا، رتبه‌بندی استان‌های ایران طبق روش تاکسونومی بر اساس گروه حمل و نقل نشان داده شده است. این جدول حاکی از آن است که هرمزگان در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، فارس و در رتبه سوم، اصفهان قرار دارد. در انتهای جدول هم البرز، سیستان و بلوچستان و کهگیلویه و بویراحمد قرار دارد. همچنین ۱۴ استان پایینتر از میانگین کشوری و ۱۷ استان بالاتر از میانگین کشوری قرار دارند.

بر اساس جدول (۷۹)، کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۸۵۴۱/، محروم از توسعه است.

۱۳-۲۷. نتایج روش تاکسونومی در گروه ارتباطات

شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: ضریب نفوذ تلفن ثابت (درصد)، ضریب نفوذ تلفن همراه (درصد)، سرانه مرسولات پستی داخلی، سرانه مرسولات پستی به خارج، صندوق پستی شهری به جمعیت، صندوق پستی روستایی به جمعیت.

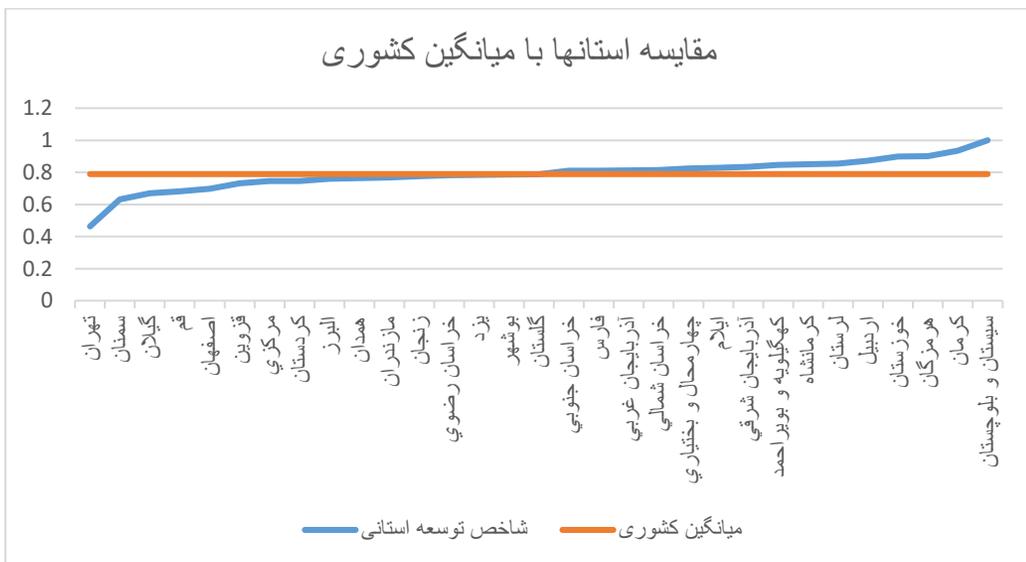
جدول ۸۰. رتبه‌بندی استان‌ها در گروه ارتباطات

رتبه	شاخص توسعه استانی	Cio	استان
۱	۰.۴۶۲۸۴	۴.۵۴۳۴۳	تهران
۲	۰.۶۳۱۱۹	۶.۱۹۶۰۲۷	سمنان
۳	۰.۶۶۹۰۷۵	۶.۵۶۷۹۲۵	گیلان
۴	۰.۶۸۱۱۳۲	۶.۶۸۶۲۸۶	قم
۵	۰.۶۹۷۶۷۹	۶.۸۴۸۷۱۸	اصفهان
۶	۰.۷۳۲۷۰۹	۷.۱۹۲۵۸۵	قزوین
۷	۰.۷۴۵۰۲۱	۷.۳۱۳۴۳۸	مرکزی
۸	۰.۷۴۵۲۲	۷.۳۱۵۴	کردستان
۹	۰.۷۶۰۷۷۱	۷.۴۶۸۰۴۹	البرز
۱۰	۰.۷۶۴۳۷	۷.۵۰۳۳۸۱	همدان
۱۱	۰.۷۶۷۹۵۳	۷.۵۳۸۵۵۵	مازندران
۱۲	۰.۷۷۶۶۵۴	۷.۶۲۳۹۶۸	زنجان
۱۳	۰.۷۸۱۷۵۱	۷.۶۷۳۹۹۸	خراسان رضوی
۱۴	۰.۷۸۳۹۶۱	۷.۶۹۵۶۹۷	یزد
۱۵	۰.۷۸۶۵۷۲	۷.۷۲۱۳۲۶	بوشهر
۱۶	۰.۷۸۸۰۵۳	۷.۷۳۵۸۶	گلستان
۱۷	۰.۸۱۰۰۰۴	۷.۹۵۱۳۴۵	خراسان جنوبی
۱۸	۰.۸۱۰۴۷۶	۷.۹۵۵۹۷۳	فارس

۳۰۶ ❖ بررسی و تحلیل وضعیت توسعه یافتگی استان‌های ایران

آذربایجان غربی	۷.۹۷۳۶۷۹	۰.۸۱۲۲۷۹	۱۹
خراسان شمالی	۷.۹۸۴۱۴۹	۰.۸۱۳۳۴۶	۲۰
چهارمحال و بختیاری	۸.۰۸۷۹۹۸	۰.۸۲۳۹۲۵	۲۱
ایلام	۸.۱۳۱۳۹۷	۰.۸۲۸۳۴۶	۲۲
آذربایجان شرقی	۸.۱۹۸۶	۰.۸۳۵۱۹۲	۲۳
کهگیلویه و بویراحمد	۸.۳۱۵۸۶۱	۰.۸۴۷۱۳۷	۲۴
کرمانشاه	۸.۳۴۱۴۸۸	۰.۸۴۹۷۴۸	۲۵
لرستان	۸.۳۹۰۲۷۳	۰.۸۵۴۷۱۸	۲۶
اردبیل	۸.۵۵۶۱۸۳	۰.۸۷۱۶۱۹	۲۷
خوزستان	۸.۸۱۲۴۸۷	۰.۸۹۷۷۲۹	۲۸
هرمزگان	۸.۸۴۹۵۱۸	۰.۹۰۱۵۰۱	۲۹
کرمان	۹.۱۷۸۴۵۷	۰.۹۳۵۰۱	۳۰
سیستان و بلوچستان	۱۰.۵۲۷۷۸	۱	۳۱

منبع: نتایج پژوهش

نمودار ۴۲: مقایسه استان‌ها با میانگین کشوری

جدول ۸۱- مقادیر سنجش و ارزیابی سطح کمی و کیفی پایداری توسعه از منظر شاخص تاکسونومی

عددی

ارزش تاکسونومی	۰-۲	۲-۴	۴-۶	۶-۱۸	۱۸-۱
وضعیت توسعه	شدیدا توسعه یافته	نسبتا توسعه یافته	در حال توسعه	نسبتا محروم	محروم از توسعه

بر اساس جداول بالا، رتبه‌بندی استان‌های ایران طبق روش تاکسونومی بر اساس گروه ارتباطات نشان داده شده است. این جدول حاکی از آن است که تهران در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، سمنان و در رتبه سوم، گیلان قرار دارد. در انتهای جدول هم هرمزگان، کرمان و سیستان و بلوچستان قرار دارد. همچنین ۱۶ استان پایینتر از میانگین کشوری و ۱۵ استان بالاتر از میانگین کشوری قرار دارند. بر اساس جدول (۸۱)، کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۷۸۹۲، نسبتا محروم است.

۱۴-۲۷. نتایج روش تاکسونومی در گروه بازار مالی

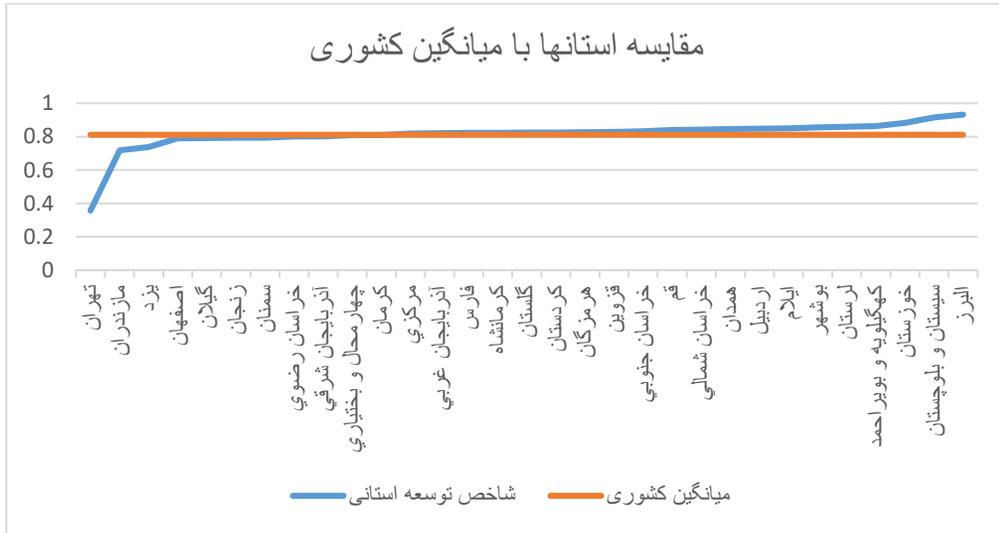
شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: نسبت تسهیلات اعطایی بانک‌ها به سپرده بانکی، نرخ رشد سپرده‌های بانکی، نرخ رشد تراکنش از طریق خودپرداز، نسبت کارت صادر شده بانکی به جمعیت، نسبت خودپرداز به جمعیت، توزیع ارزش کل معاملات بورس اوراق بهادار تهران، توزیع حق بیمه تولیدی، توزیع خسارت پرداختی، حق بیمه سرانه، ضریب نفوذ بیمه تولیدی، اعضای شرکت‌های تعاونی اعتبار به جمعیت، نسبت اشتغال شرکت‌های تعاونی اعتبار به جمعیت، تعداد شرکت‌های تعاونی اعتبار به جمعیت.

جدول ۸۲. رتبه‌بندی استان‌ها در گروه بازار مالی

رتبه	شاخص توسعه استانی	Cio	استان
۱	۰.۳۵۶۵۸۳	۶.۵۱۲۰۴۶	تهران
۲	۰.۷۱۷۷۱۶	۱۳.۱۰۷۱۸	مازندران
۳	۰.۷۳۷۵۰۱	۱۳.۴۶۸۵۱	یزد
۴	۰.۷۸۹۱۴	۱۴.۴۱۱۵۴	اصفهان
۵	۰.۷۹۱۲۶۸	۱۴.۴۵۰۴۱	گیلان
۶	۰.۷۹۳۰۷۶	۱۴.۴۸۳۴۳	زنجان
۷	۰.۷۹۴۱۰۲	۱۴.۵۰۲۱۷	سمنان
۸	۰.۸۰۱۰۳	۱۴.۶۲۸۶۸	خراسان رضوی
۹	۰.۸۰۱۰۸۴	۱۴.۶۲۹۶۷	آذربایجان شرقی
۱۰	۰.۸۰۷۹۲۷	۱۴.۷۵۴۶۴	چهارمحال و بختیاری
۱۱	۰.۸۰۹۸۴۲	۱۴.۷۸۹۶۱	کرمان
۱۲	۰.۸۱۸۵۱۸	۱۴.۹۴۸۰۶	مرکزی
۱۳	۰.۸۱۹۹۰۲	۱۴.۹۷۳۳۴	آذربایجان غربی
۱۴	۰.۸۲۲۷۷۳	۱۵.۰۲۵۷۶	فارس
۱۵	۰.۸۲۳۱۹۷	۱۵.۰۳۳۵۱	کرمانشاه
۱۶	۰.۸۲۴۲۷۸	۱۵.۰۵۳۲۶	گلستان
۱۷	۰.۸۲۴۹۶۴	۱۵.۰۶۵۷۸	کردستان
۱۸	۰.۸۲۵۵۳۵	۱۵.۰۷۶۲۱	هرمزگان
۱۹	۰.۸۲۷۵۰۳	۱۵.۱۱۲۱۴	قزوین
۲۰	۰.۸۳۱۹۴۷	۱۵.۱۹۳۳	خراسان جنوبی
۲۱	۰.۸۴۰۰۷۳	۱۵.۳۴۱۷	قم
۲۲	۰.۸۴۲۳۲۲	۱۵.۲۸۲۷۸	خراسان شمالی
۲۳	۰.۸۴۴۸۹۸	۱۵.۴۲۹۸۲	همدان

اردبیل	۱۵.۴۹۳۴	۰.۸۴۸۳۸	۲۴
ایلام	۱۵.۴۹۸۵۹	۰.۸۴۸۶۶۳	۲۵
بوشهر	۱۵.۶۱۷۲۸	۰.۸۵۵۱۶۳	۲۶
لرستان	۱۵.۷۰۳۵	۰.۸۵۹۸۸۴	۲۷
کهگیلویه و بویراحمد	۱۵.۷۴۴۲۲	۰.۸۶۲۱۱۴	۲۸
خوزستان	۱۶.۱۰۰۰۸	۰.۸۸۱۵۹۹	۲۹
سیستان و بلوچستان	۱۶.۷۱۶۱۱	۰.۹۱۵۳۳۲	۳۰
البرز	۱۷.۰۱۹۸۷	۰.۹۳۱۹۶۵	۳۱

منبع: نتایج پژوهش

نمودار ۴۳: مقایسه استانها با میانگین کشوری

جدول ۸۳- مقادیر سنجش و ارزیابی سطح کمی و کیفی پایداری توسعه از منظر شاخص تاقسونومی

عددی

ارزش تاقسونومی	۰-۲	۲-۴	۴-۶	۶-۸	۸-۱
وضعیت توسعه	شدیدا توسعه یافته	نسبتا توسعه یافته	در حال توسعه	نسبتا محروم	محروم از توسعه

بر اساس جداول بالا، رتبه‌بندی استان‌های ایران طبق روش تاکسونومی بر اساس گروه بازار مالی نشان داده شده است. این جدول حاکی از آن است که تهران در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، مازندران و در رتبه سوم، یزد قرار دارد. در انتهای جدول هم خوزستان، سیستان و بلوچستان و البرز قرار دارد. همچنین ۱۱ استان پایینتر از میانگین کشوری و ۲۰ استان بالاتر از میانگین کشوری قرار دارند. بر اساس جدول (۸۳)، کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۸۱۱۲/، محروم از توسعه است.

۱۵-۲۷. نتایج روش تاکسونومی در گروه امور قضایی

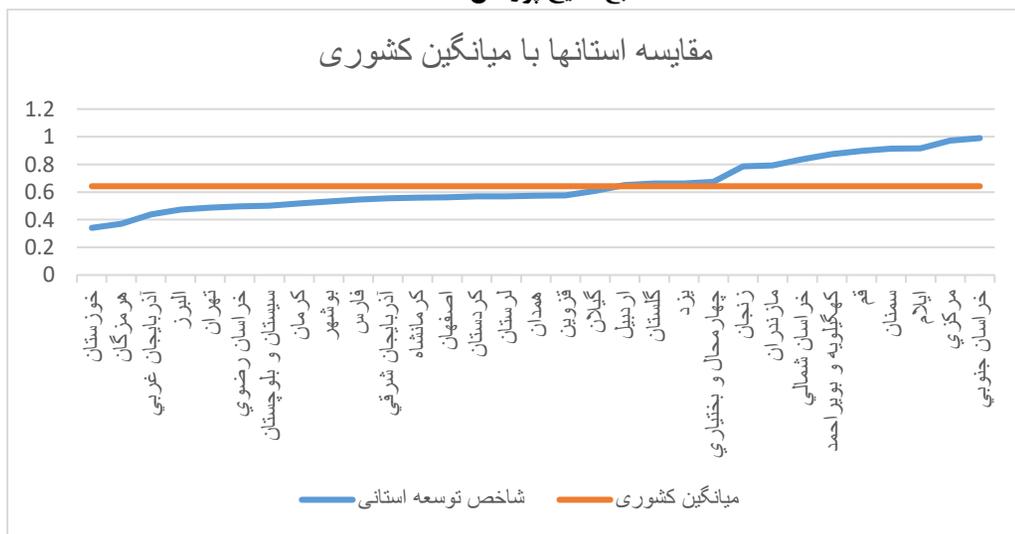
شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: نسبت شعبه‌های فعال دادگاه‌های عمومی به کل جمعیت، نسبت شعبه‌های فعال دادگاه‌های تجدید نظر به کل جمعیت، نسبت شعبه‌های فعال دادرها به کل جمعیت، نسبت شعبه‌های فعال شوراها حل اختلاف به کل جمعیت، نسبت دستگیرشدگان جرایم واقع شده در حوزه استحفاظی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران به کل جمعیت، نسبت تصادفات درون شهری وسایل نقلیه به کل جمعیت، نسبت تصادفات برون شهری وسایل نقلیه به کل جمعیت، نسبت مقدار مواد مخدر کشف شده به کل جمعیت، نسبت دستگیر شدگان مواد مخدر به کل جمعیت، نسبت فوت شدگان تصادفات به کل جمعیت، نسبت مجروح شدگان تصادفات به کل جمعیت.

جدول ۸۴. رتبه‌بندی استان‌ها در گروه امور قضایی

رتبه	شاخص توسعه استانی	Cio	استان
۱	۰.۳۴۰۹۵۸	۳.۴۳۲۲۱۲	خوزستان
۲	۰.۳۷۰۹۰۳	۳.۷۳۳۶۴۴	هرمزگان
۳	۰.۴۳۷۷۱۳	۴.۴۰۶۱۸۷	آذربایجان غربی
۴	۰.۴۷۳۰۹۲	۴.۷۶۳۳۱۷	البرز
۵	۰.۴۸۷۸۸۵	۴.۹۱۱۲۳۵	تهران
۶	۰.۴۹۷۴۹	۵.۰۰۷۹۱۵	خراسان رضوی
۷	۰.۵۰۱۹۳۵	۵.۰۵۲۶۶۹	سیستان و بلوچستان
۸	۰.۵۱۸۲۴۶	۵.۲۱۶۸۵۷	کرمان
۹	۰.۵۳۳۳۶۵	۵.۳۵۸۹۸۲	بوشهر
۱۰	۰.۵۴۶۴۶۷	۵.۵۰۰۹۴۳	فارس
۱۱	۰.۵۵۴۱۱۹	۵.۵۷۷۹۷۱	آذربایجان شرقی
۱۲	۰.۵۵۸۹۲۶	۵.۶۲۶۳۵۸	کرمانشاه
۱۳	۰.۵۶۱۶۹۴	۵.۶۵۴۲۲۳	اصفهان
۱۴	۰.۵۶۸۶۷۳	۵.۷۲۴۴۷۱	کردستان
۱۵	۰.۵۶۸۹۴	۵.۷۲۷۱۶۶	لرستان
۱۶	۰.۵۷۲۸۴۶	۵.۷۶۶۴۸۴	همدان
۱۷	۰.۵۷۵۱۸۹	۵.۷۹۰۰۷	قزوین
۱۸	۰.۶۰۸۶۹	۶.۱۲۷۲۹۷	گیلان
۱۹	۰.۶۵۱۱۱۸	۶.۵۵۴۴۰۱	اردبیل
۲۰	۰.۶۶۱۴۹۲	۶.۶۵۸۸۲۶	گلستان
۲۱	۰.۶۶۲۳	۶.۶۶۶۹۵۸	یزد
۲۲	۰.۶۷۴۱۵۴	۶.۷۸۶۲۹	چهارمحال و بختیاری

زنجان	۷.۹۱۹۸۵۸	۰.۷۸۶۷۶۴	۲۳
مازندران	۷.۹۸۳۹۸۲	۰.۷۹۳۱۳۴	۲۴
خراسان شمالی	۸.۴۳۰۹۶۹	۰.۸۳۷۵۳۸	۲۵
کهگیلویه و بویراحمد	۸.۷۹۰۲۳۳	۰.۸۷۳۲۲۷	۲۶
قم	۹.۰۲۹۸۱۹	۰.۸۹۷۰۲۸	۲۷
سمنان	۹.۲۰۵۴۸	۰.۹۱۴۴۷۸	۲۸
ایلام	۹.۲۳۱۲۲۶	۰.۹۱۷۰۳۶	۲۹
مرکزی	۹.۷۹۵۱۲۸	۰.۹۷۳۰۵۴	۳۰
خراسان جنوبی	۹.۹۶۵۸۰۳	۰.۹۹۰۰۰۹	۳۱

منبع: نتایج پژوهش

نمودار ۴: مقایسه استان‌ها با میانگین کشوری

جدول ۸۵- مقادیر سنجش و ارزیابی سطح کمی و کیفی پایداری توسعه از منظر شاخص تاکسونومی عددی

ارزش تاکسونومی	۰-۲	۲-۴	۴-۶	۶-۸	۸-۱
وضعیت توسعه	شدیدا توسعه یافته	نسبتا توسعه یافته	در حال توسعه	نسبتا محروم	محروم از توسعه

بر اساس جداول بالا، رتبه‌بندی استان‌های ایران طبق روش تاکسونومی بر اساس گروه امور قضایی نشان داده شده است. این جدول حاکی از آن است که خوزستان در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، هرمزگان و در رتبه سوم، آذربایجان غربی قرار دارد. در انتهای جدول هم ایلام، مرکزی و خراسان جنوبی قرار دارد. همچنین ۱۸ استان پایینتر از میانگین کشوری و ۱۳ استان بالاتر از میانگین کشوری قرار دارند.

بر اساس جدول (۸۵)، کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۶۴۲۱/، نسبتاً محروم است.

۱۶-۲۷. نتایج روش تاکسونومی در گروه بهزیستی

شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: نسبت تعداد مراکز ارائه دهنده خدمات اجتماعی شهری در بخش آسیب‌های اجتماعی به تعداد افراد دارای آسیب اجتماعی، نسبت تعداد مراکز نگهداری از کودکان بی‌سرپرست به تعداد کودکان بی‌سرپرست، تعداد واحدهای کمیته امداد امام خمینی به جمعیت، تعداد مددجویان معیشت‌بگیر کمیته امداد امام خمینی به جمعیت، سهم زنان سرپرست خانوار از کل افراد تحت پوشش کمیته امداد امام خمینی (درصد)، نسبت تعداد بیمه شدگان اصلی و تبعی سازمان تامین اجتماعی به کل جمعیت (درصد)، نسبت بیمه شدگان اصلی و تبعی سازمان بیمه سلامت به کل جمعیت (درصد)، نسبت بیمه شدگان صندوق بیمه اجتماعی کشاورزان، روستاییان و عشایر به کل جمعیت (درصد).

جدول ۸۶. رتبه‌بندی استان‌ها در گروه بهزیستی

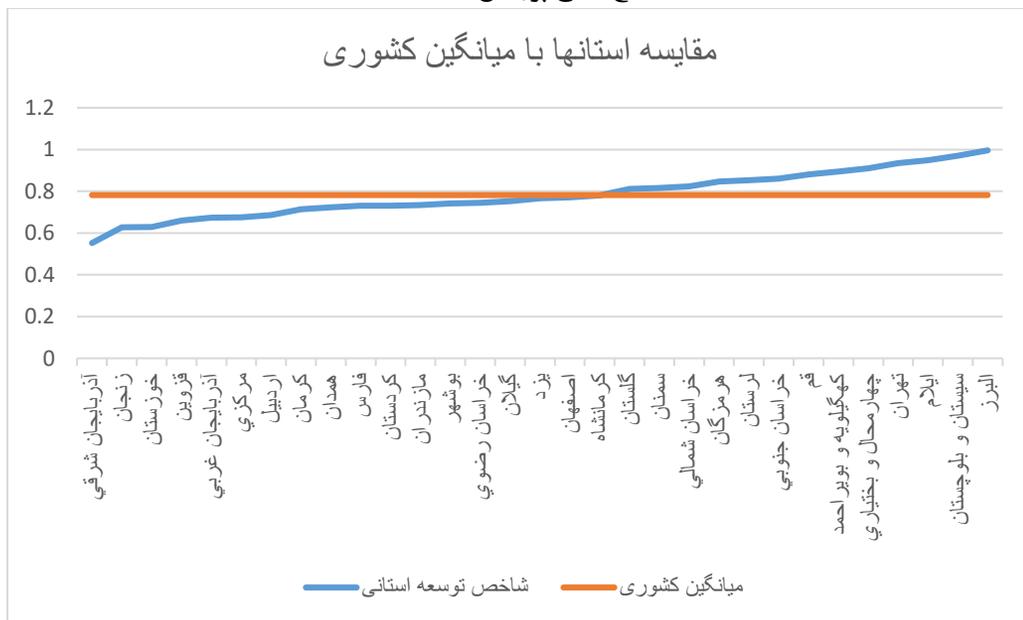
رتبه	شاخص توسعه استانی	Cio	استان
۱	۰.۵۵۱۹۳۵	۴.۱۱۱۹۰۲	آذربایجان شرقی
۲	۰.۶۲۷۰۸۹	۴.۶۷۱۸۰۲	زنجان
۳	۰.۶۲۸۶۲۵	۴.۶۸۳۲۴۲	خوزستان
۴	۰.۶۵۹۳۵۳	۴.۹۱۲۱۶۷	قزوین

❖ ۳۱۴ بررسی و تحلیل وضعیت توسعه یافتگی استان‌های ایران

آذربایجان غربی	۵.۰۲۴۰۸۹	۰.۶۷۴۳۷۶	۵
مرکزی	۵.۰۲۹۳۷۷	۰.۶۷۵۰۸۶	۶
اردبیل	۵.۱۰۹۱۱۲	۰.۶۸۵۷۸۹	۷
کرمان	۵.۳۲۳۳۳۳	۰.۷۱۴۵۴۳	۸
همدان	۵.۳۸۹۱۹۸	۰.۷۲۳۳۸۴	۹
فارس	۵.۴۴۳۸۵۲	۰.۷۳۰۷۲	۱۰
کردستان	۵.۴۴۸۱۳۶	۰.۷۳۱۲۹۶	۱۱
مازندران	۵.۴۷۳۰۳۷	۰.۷۳۴۶۳۸	۱۲
بوشهر	۵.۵۱۹۹۴۱	۰.۷۴۰۹۳۴	۱۳
خراسان رضوی	۵.۵۵۰۷۱۷	۰.۷۴۵۰۶۵	۱۴
گیلان	۵.۶۰۲۹۴	۰.۷۵۲۰۷۵	۱۵
یزد	۵.۷۰۹۷۸۳	۰.۷۶۶۴۱۶	۱۶
اصفهان	۵.۷۴۷۰۴۲	۰.۷۷۱۴۱۷	۱۷
کرمانشاه	۵.۸۰۷۵۲۴	۰.۷۷۹۵۳۶	۱۸
گلستان	۶.۰۴۳۷۸۶	۰.۸۱۱۲۴۹	۱۹
سمنان	۶.۰۸۲۱۵۸	۰.۸۱۶۳۹۹	۲۰
خراسان شمالی	۶.۱۳۰۹۴۹	۰.۸۲۲۹۴۹	۲۱
هرمزگان	۶.۳۰۹۰۰۵	۰.۸۴۶۸۴۹	۲۲
لرستان	۶.۳۴۹۲۱۹	۰.۸۵۲۲۴۷	۲۳
خراسان جنوبی	۶.۴۰۷۲۷۴	۰.۸۶۰۰۳۹	۲۴
قم	۶.۵۵۵۷۱۳	۰.۸۷۹۹۶۴	۲۵
کهگیلویه و بویراحمد	۶.۶۶۵۱۸۴	۰.۸۹۴۶۵۸	۲۶
چهارمحال و بختیاری	۶.۷۸۱۹۷۲	۰.۹۱۰۳۳۴	۲۷
تهران	۶.۹۵۷۲۱۶	۰.۹۳۳۸۵۷	۲۸
ایلام	۷.۰۷۰۳۱۷	۰.۹۴۹۰۳۸	۲۹

سیستان و بلوچستان	۷.۲۲۴۰۴۸	۰.۹۶۹۶۷۴	۳۰
البرز	۷.۴۱۹۱۹۱	۰.۹۹۵۸۶۷	۳۱

منبع: نتایج پژوهش

نمودار ۴۵: مقایسه استانها با میانگین کشوری

جدول ۸۷- مقادیر سنجش و ارزیابی سطح کمی و کیفی پایداری توسعه از منظر شاخص تاکسونومی عددی

ارزش تاکسونومی	۰-۲	۲-۴	۴-۶	۶-۱۸	۱-۸
وضعیت توسعه	شدیدا توسعه یافته	نسبتا توسعه یافته	در حال توسعه	نسبتا محروم	محروم از توسعه

بر اساس جداول بالا، رتبه‌بندی استان‌های ایران طبق روش تاکسونومی بر اساس گروه بهزیستی نشان داده شده است. این جدول حاکی از آن است که آذربایجان شرقی در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، زنجان و در رتبه سوم، خوزستان قرار دارد. در انتهای جدول هم ایلام، سیستان و بلوچستان و البرز قرار دارد. همچنین ۱۸ استان پایینتر از میانگین کشوری و ۱۳ استان بالاتر از میانگین کشوری قرار دارند.

بر اساس جدول (۸۷)، کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۷۸۱۷/، نسبتاً محروم است.

۱۷-۲۷. نتایج روش تاکسونومی در گروه آموزش

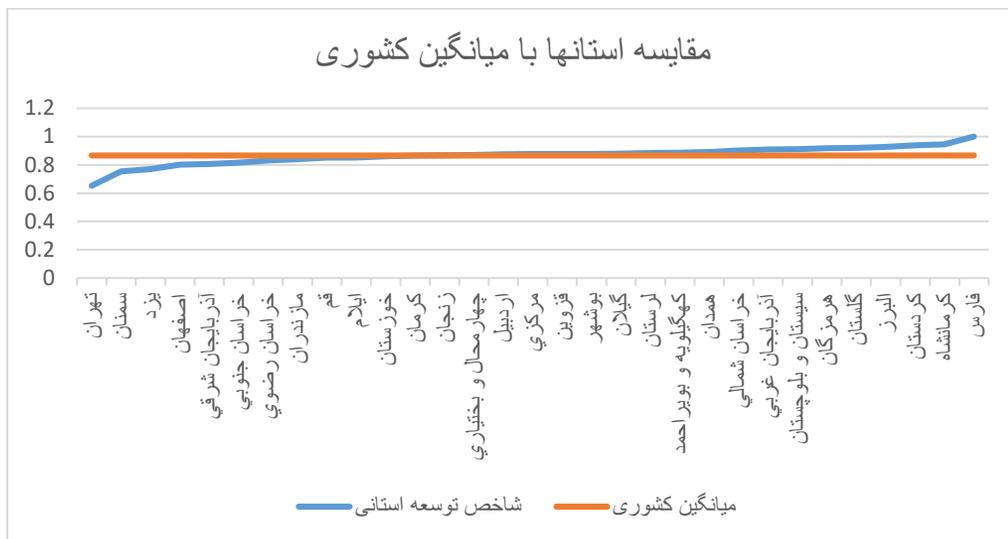
شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: نسبت دانش‌آموزان به معلم مدارس دولتی، تراکم دانش‌آموز در کلاس دوره ابتدایی دولتی، نسبت دانش‌آموزان به کارکنان مدیریت و کیفیت بخشی، نسبت دانش‌آموزان ابتدایی به کل دانش‌آموزان (درصد)، نرخ ارتقاء دوره ابتدایی (درصد)، نرخ ترک تحصیل دوره ابتدایی (درصد)، نرخ تکرار پایه در دوره ابتدایی (درصد)، نرخ گذر دوره ابتدایی (درصد)، نسبت تعداد دانشجویان آموزش عالی به جمعیت، توزیع دانشجویان در استان‌ها (درصد)، نسبت تعداد دانش‌آموختگان دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی به جمعیت، توزیع تعداد دانش‌آموختگان در استان‌ها (درصد)، نرخ باسوادی (درصد)، نسبت مدرسه به جمعیت، نسبت کلاس به جمعیت، نسبت معلم به جمعیت، نسبت آموزشگران دانشگاهی به جمعیت، تعداد مراکز فنی و حرفه‌ای به جمعیت، تعداد مربیان رسمی مراکز فنی و حرفه‌ای به جمعیت، تعداد آموزش دیدگان مراکز فنی و حرفه‌ای به جمعیت.

جدول ۸۸. رتبه‌بندی استان‌ها در گروه آموزش

رتبه	شاخص توسعه استانی	Cio	استان
۱	۰.۶۵۲۴۵۱	۱۲.۶۹۸۴	تهران
۲	۰.۷۵۴۵۲۲	۱۴.۶۸۴۹۷	سمنان
۳	۰.۷۶۹۰۱۷	۱۴.۹۶۷۰۸	یزد
۴	۰.۸۰۱۶۶۲	۱۵.۶۰۲۴۴	اصفهان
۵	۰.۸۰۶۸۶۹	۱۵.۷۰۳۷۸	آذربایجان شرقی
۶	۰.۸۱۵۳۳۴	۱۵.۸۶۸۵۳	خراسان جنوبی
۷	۰.۸۳۱۵۶۳	۱۶.۱۸۴۴	خراسان رضوی

مازندران	۱۶.۳۷۴۱۶	۰.۸۴۱۳۱۳	۸
قم	۱۶.۵۸۷۹۲	۰.۸۵۲۲۹۶	۹
ایلام	۱۶.۵۹۶۷۸	۰.۸۵۲۷۵۲	۱۰
خوزستان	۱۶.۷۶۲۳	۰.۸۶۱۲۵۶	۱۱
کرمان	۱۶.۸۵۵۵۶	۰.۸۶۶۰۴۸	۱۲
زنجان	۱۶.۸۹۰۵۴	۰.۸۶۷۸۴۵	۱۳
چهارمحال و بختیاری	۱۶.۹۴۱۴۶	۰.۸۷۰۴۶۱	۱۴
اردبیل	۱۷.۰۳۴۵۷	۰.۸۷۵۲۴۵	۱۵
مرکزی	۱۷.۰۴۷۱۷	۰.۸۷۵۸۹۳	۱۶
قزوین	۱۷.۰۶۰۷۸	۰.۸۷۶۵۹۲	۱۷
بوشهر	۱۷.۰۸۳۵۱	۰.۸۷۷۷۶	۱۸
گیلان	۱۷.۱۰۴۰۵	۰.۸۷۸۸۱۵	۱۹
لرستان	۱۷.۱۸۴۲۳	۰.۸۸۲۹۳۵	۲۰
کهگیلویه و بویراحمد	۱۷.۲۳۰۵۳	۰.۸۸۵۳۱۴	۲۱
همدان	۱۷.۳۱۸۸	۰.۸۸۹۸۴۹	۲۲
خراسان شمالی	۱۷.۵۵۶۶۵	۰.۹۰۲۰۷	۲۳
آذربایجان غربی	۱۷.۷۰۳۱۹	۰.۹۰۹۶	۲۴
سیستان و بلوچستان	۱۷.۷۴۲۲۶	۰.۹۱۱۶۰۷	۲۵
هرمزگان	۱۷.۸۵۸۴۲	۰.۹۱۷۵۷۵	۲۶
گلستان	۱۷.۹۱۴۹۶	۰.۹۲۰۴۸۱	۲۷
البرز	۱۸.۰۲۴۹۶	۰.۹۲۶۱۳۲	۲۸
کردستان	۱۸.۲۵۷۴۸	۰.۹۳۸۰۷۹	۲۹
کرمانشاه	۱۸.۴۱۷۱۷	۰.۹۴۶۲۸۴	۳۰
فارس	۱۹.۹۰۹۵۷	۱	۳۱

منبع: نتایج پژوهش

نمودار ۴۶: مقایسه استان‌ها با میانگین کشوری

جدول ۸۹- مقادیر سنجش و ارزیابی سطح کمی و کیفی پایداری توسعه از منظر شاخص تاکسونومی عددی

ارزش تاکسونومی	۰-۲	۲-۴	۴-۶	۶-۱۸	۱-۸
وضعیت توسعه	شدیدا توسعه یافته	نسبتا توسعه یافته	در حال توسعه	نسبتا محروم	محروم از توسعه

بر اساس جداول بالا، رتبه‌بندی استان‌های ایران طبق روش تاکسونومی بر اساس گروه آموزش نشان داده شده است. این جدول حاکی از آن است که تهران در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، سمنان و در رتبه سوم، یزد قرار دارد. در انتهای جدول هم کردستان، کرمانشاه و فارس قرار دارد. همچنین ۱۲ استان پایینتر از میانگین کشوری و ۱۹ استان بالاتر از میانگین کشوری قرار دارند.

بر اساس جدول (۸۹)، کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۱۸۶۶۳، محروم از توسعه است.

۱۸-۲۷. نتایج روش تاکسونومی در گروه بهداشت

شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: نسبت تعداد بیمارستان فعال به جمعیت، نسبت تعداد تخت‌های فعال بخش‌های بیمارستانی به جمعیت، نسبت تعداد مراکز ارائه دهنده مراقبت‌های اولیه بهداشتی به جمعیت، نسبت تعداد مراکز بهداشتی و درمانی روستایی به جمعیت روستایی، نسبت تعداد خانه‌های بهداشت فعال روستاها به جمعیت روستایی، نسبت تعداد کل آزمایشگاه‌های تشخیص طبی به جمعیت، نسبت تعداد کل مراکز توانبخشی پزشکی به جمعیت، نسبت تعداد داروخانه‌ها به ده هزار نفر جمعیت، نسبت تعداد پایگاه‌های اورژانس پیش‌بیمارستانی ۱۱۵ به مساحت استان، نسبت کارکنان گروه پزشکی به جمعیت، نسبت کارکنان گروه پیراپزشکی به جمعیت، نسبت تعداد درمانگاه عمومی به جمعیت، نسبت مراکز پزشکی هسته‌ای به جمعیت، تعداد شاغلان بخش دامپزشکی به جمعیت، نسبت خون‌اهدایی به جمعیت.

نکته: بعد از قرارگیری تهران در رتبه آخر گروه بهداشت، شاخص‌های این گروه، تک به تک برای بار دوم بررسی شدند و به گواه **مرکز آمار** در اکثر شاخص‌های گروه بهداشت، تهران در رتبه ۳۱ قرار می‌گرفت (رتبه بندی توسط خود مرکز آمار) که این نشان از رشد بی رویه جمعیت تهران نسبت به امکانات آن دارد. در نتیجه، جواب بدست آمده کاملاً مطابق با واقعیات جامعه است.

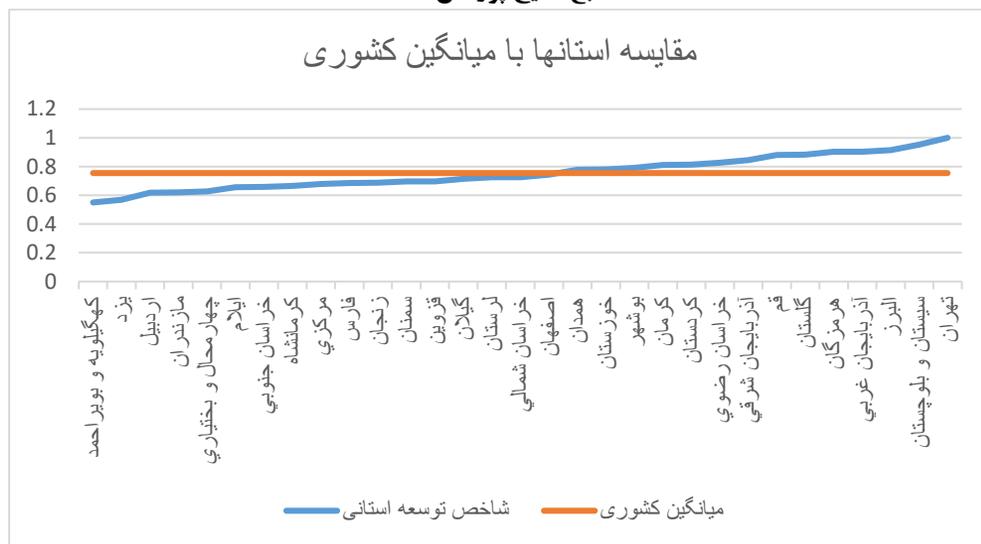
جدول ۹۰. رتبه‌بندی استان‌ها در گروه بهداشت

رتبه	شاخص توسعه استانی	Cio	استان
۱	۰.۵۵۰۰۱۲	۷.۸۰۰۹۸۵	کهگیلویه و بویراحمد
۲	۰.۵۶۹۸۳۱	۸.۰۸۲۰۸۴	یزد
۳	۰.۶۱۷۶۸۸	۸.۷۶۰۸۵۳	اردبیل
۴	۰.۶۲۱۴۲۶	۸.۸۱۳۸۷۸	مازندران
۵	۰.۶۲۷۰۴	۸.۸۹۳۴۹۹	چهارمحال و بختیاری

ایلام	۹.۳۰۱۹۹۲	۰.۶۵۵۸۴۱	۶
خراسان جنوبی	۹.۳۳۰۴۴۴	۰.۶۵۷۸۴۷	۷
کرمانشاه	۹.۴۲۷۴۶۷	۰.۶۶۴۶۸۸	۸
مرکزی	۹.۶۱۶۷۹۳	۰.۶۷۸۰۳۶	۹
فارس	۹.۷۳۱۷۷۹	۰.۶۸۶۱۴۳	۱۰
زنجان	۹.۷۶۴۷۴۶	۰.۶۸۸۴۶۸	۱۱
سمنان	۹.۸۶۴۹۸۹	۰.۶۹۵۵۳۵	۱۲
قزوین	۹.۸۷۲۷۴۹	۰.۶۹۶۰۸۲	۱۳
گیلان	۱۰.۱۳۲۵۹	۰.۷۱۴۴۰۳	۱۴
لرستان	۱۰.۲۸۱۶۲	۰.۷۲۴۹۱	۱۵
خراسان شمالی	۱۰.۲۸۳۳۴	۰.۷۲۵۰۳۱	۱۶
اصفهان	۱۰.۵۴۸۱۵	۰.۷۴۳۷۰۲	۱۷
همدان	۱۱.۰۲۳۹۶	۰.۷۷۷۲۴۹	۱۸
خوزستان	۱۱.۰۶۶۳۱	۰.۷۸۰۲۳۵	۱۹
بوشهر	۱۱.۲۰۶۴	۰.۷۹۰۱۱۲	۲۰
کرمان	۱۱.۴۹۸۵۱	۰.۸۱۰۷۰۸	۲۱
کردستان	۱۱.۵۴۲۰۷	۰.۸۱۳۷۷۸	۲۲
خراسان رضوی	۱۱.۷۳۷۹۸	۰.۸۲۷۵۹۲	۲۳
آذربایجان شرقی	۱۱.۹۶۷۴۲	۰.۸۴۳۷۶۸	۲۴
قم	۱۲.۴۹۵۸۴	۰.۸۸۱۰۲۴	۲۵
گلستان	۱۲.۵۱۹۸	۰.۸۸۲۷۱۴	۲۶
هرمزگان	۱۲.۷۹۸۵۳	۰.۹۰۲۳۶۶	۲۷
آذربایجان غربی	۱۲.۸۱۸۹۴	۰.۹۰۳۸۰۵	۲۸
البرز	۱۲.۹۸۱۲۶	۰.۹۱۵۲۴۹	۲۹
سیستان و بلوچستان	۱۳.۵۰۳۸۱	۰.۹۵۲۰۹۲	۳۰

تهران	۱۵.۱۴۹۱۹	۱	۳۱
-------	----------	---	----

منبع: نتایج پژوهش

نمودار ۴۷: مقایسه استانها با میانگین کشوری

جدول ۹۱- مقادیر سنجش و ارزیابی سطح کمی و کیفی پایداری توسعه از منظر شاخص تاکسونومی عددی

ارزش تاکسونومی	۰-۲	۲-۴	۴-۶	۶-۱۸	۱-۸
وضعیت توسعه	شدیدا توسعه یافته	نسبتا توسعه یافته	در حال توسعه	نسبتا محروم	محروم از توسعه

بر اساس جداول بالا، رتبه‌بندی استان‌های ایران طبق روش تاکسونومی بر اساس گروه بهداشت نشان داده شده است. این جدول حاکی از آن است که کهگیلویه و بویراحمد در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، یزد و در رتبه سوم، اردبیل قرار دارد. در انتهای جدول هم البرز، سیستان و بلوچستان و تهران قرار دارد. همچنین ۱۷ استان پایینتر از میانگین کشوری و ۱۴ استان بالاتر از میانگین کشوری قرار دارند. بر اساس جدول (۹۱)، کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۷۵۴۷/، نسبتا محروم است.

۱۹-۲۷. نتایج روش تاکسونومی در گروه فرهنگ و هنر

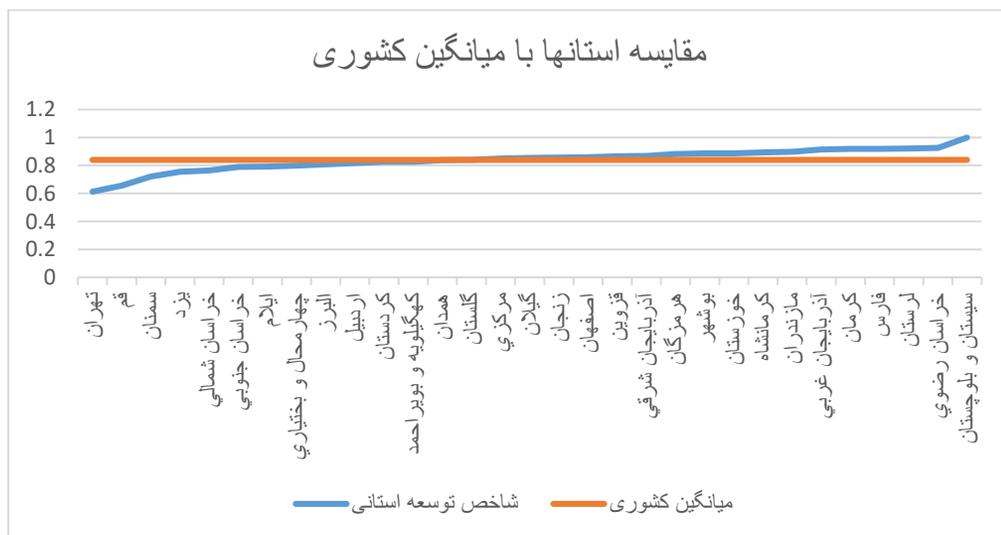
شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: میزان تولید برنامه‌های رادیویی به جمعیت، میزان تولید برنامه‌های تلویزیونی به جمعیت، تعداد عناوین کتاب‌های منتشر شده به جمعیت، تعداد ناشران فعال به جمعیت، تعداد نمایشگاه هنرهای تجسمی به جمعیت، نسبت آموزشگاه‌های آزاد هنری به مساحت، نسبت تعداد سینما به جمعیت، نسبت تعداد صندلی سینما به جمعیت، متوسط تعداد دفعات استفاده از یک صندلی سینما.

جدول ۹۲. رتبه‌بندی استان‌ها در گروه فرهنگ و هنر

رتبه	شاخص توسعه استانی	Cio	استان
۱	۰.۶۱۲۶۶۱	۷.۶۶۱۰۰۶	تهران
۲	۰.۶۵۶۸۴	۸.۲۱۳۴۳۹	قم
۳	۰.۷۲۰۸۸	۹.۰۱۴۲۳	سمنان
۴	۰.۷۵۵۹۶۳	۹.۴۵۲۹۲۱	یزد
۵	۰.۷۶۴۶۷۱	۹.۵۶۱۸۱۸	خراسان شمالی
۶	۰.۷۸۸۸۰۳	۹.۸۶۳۵۷۷	خراسان جنوبی
۷	۰.۷۹۱۵۸۴	۹.۸۹۸۳۴۹	ایلام
۸	۰.۷۹۹۲۲۸	۹.۹۹۳۹۳۴	چهارمحال و بختیاری
۹	۰.۸۰۷۶۷	۱۰.۰۹۹۴۹	البرز
۱۰	۰.۸۱۶۲۷۳	۱۰.۲۰۷۰۷	اردبیل
۱۱	۰.۸۲۵۸۱۲	۱۰.۳۲۶۳۵	کردستان
۱۲	۰.۸۲۷۰۲۸	۱۰.۳۴۱۵۵	کهگیلویه و بویراحمد
۱۳	۰.۸۳۶۸۷۵	۱۰.۴۶۴۶۹	همدان
۱۴	۰.۸۴۱۲۹۴	۱۰.۵۱۹۹۴	گلستان
۱۵	۰.۸۴۹۲۲۷	۱۰.۶۱۹۱۴	مرکزی
۱۶	۰.۸۵۴۳۲۲	۱۰.۶۸۲۸۵	گیلان
۱۷	۰.۸۵۶۹۳	۱۰.۷۱۵۴۶	زنجان

اصفهان	۱۰.۷۳۵۶۴	۰.۸۵۸۵۴۳	۱۸
قزوین	۱۰.۸۱۵۴۵	۰.۸۶۴۹۲۶	۱۹
آذربایجان شرقی	۱۰.۸۵۷۶۵	۰.۸۶۸۳۰۱	۲۰
هرمزگان	۱۱.۰۳۶۵۶	۰.۸۸۲۶۰۸	۲۱
بوشهر	۱۱.۰۷۳۱	۰.۸۸۵۵۳۱	۲۲
خوزستان	۱۱.۰۹۱۰۱	۰.۸۸۶۹۶۳	۲۳
کرمانشاه	۱۱.۱۵۶۶۷	۰.۸۹۲۲۱۳	۲۴
مازندران	۱۱.۲۱۴۱۴	۰.۸۹۶۸۱	۲۵
آذربایجان غربی	۱۱.۴۲۲۵۷	۰.۹۱۳۴۷۸	۲۶
کرمان	۱۱.۴۸۴۱۱	۰.۹۱۸۳۹۹	۲۷
فارس	۱۱.۴۸۸۲۴	۰.۹۱۸۷۳	۲۸
لرستان	۱۱.۵۰۳۰۳	۰.۹۱۹۹۱۳	۲۹
خراسان رضوی	۱۱.۵۸۱۵۹	۰.۹۲۶۱۹۶	۳۰
سیستان و بلوچستان	۱۲.۴۹۷۵۲	۰.۹۹۹۴۴۳	۳۱

منبع: نتایج پژوهش

نمودار ۴۸: مقایسه استانها با میانگین کشوری

جدول ۹۳- مقادیر سنجش و ارزیابی سطح کمی و کیفی پایداری توسعه از منظر شاخص تاکسونومی

عددی

ارزش تاکسونومی	۰-۲	۲-۴	۴-۶	۶-۸	۸-۱
وضعیت توسعه	شدیدا توسعه یافته	نسبتا توسعه یافته	در حال توسعه	نسبتا محروم	محروم از توسعه

بر اساس جداول بالا، رتبه‌بندی استان‌های ایران طبق روش تاکسونومی بر اساس گروه فرهنگ و هنر نشان داده شده است. این جدول حاکی از آن است که تهران در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، قم و در رتبه سوم، سمنان قرار دارد. در انتهای جدول هم لرستان، خراسان رضوی و سیستان و بلوچستان قرار دارد. همچنین ۱۳ استان پایینتر از میانگین کشوری و ۱۸ استان بالاتر از میانگین کشوری قرار دارند. بر اساس جدول (۹۳)، کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۸۳۹۹/، محروم از توسعه است.

۲۰-۲۷. نتایج روش تاکسونومی در گروه بودجه دولت

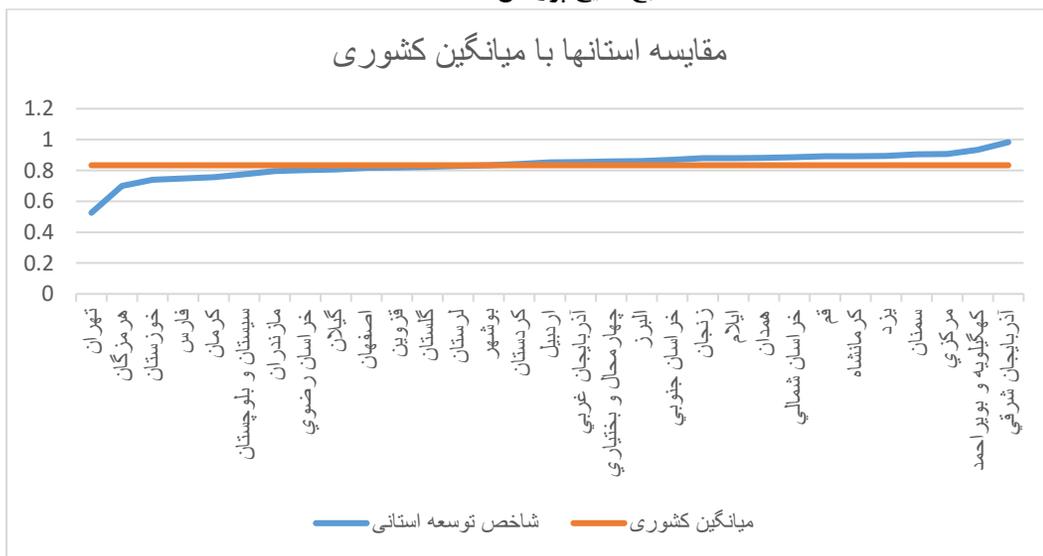
شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: توزیع عملکرد اعتبارات هزینه‌ای (جاری) دستگاه‌های اجرایی از محل درآمد عمومی (درصد)، توزیع عملکرد اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای (عمرانی) (درصد)، نسبت اعتبارات هزینه‌ای به کل مصارف بودجه‌ای دولت (درصد)، نسبت اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای به کل مصارف بودجه‌ای دولت (درصد)، سهم درآمدهای مالیاتی از تولید ناخالص داخلی (درصد)، میزان تحقق اعتبارات هزینه‌ای (درصد)، توزیع درآمدهای مالیاتی دولت (درصد).

جدول ۹۴. رتبه‌بندی استان‌ها در گروه بودجه دولت

رتبه	شاخص توسعه استانی	Cio	استان
۱	۰.۵۲۵۷۳۹	۵.۴۴۹۶۶	تهران
۲	۰.۶۹۸۸۵۵	۷.۲۴۴۱۲۹	هرمزگان
۳	۰.۷۴۰۲۳۱	۷.۶۷۳۰۲۸	خوزستان
۴	۰.۷۴۸۶۸۱	۷.۷۶۰۶۱۱	فارس
۵	۰.۷۵۵۴۹۶	۷.۸۳۱۲۵۳	کرمان
۶	۰.۷۷۵۰۹۱	۸.۰۳۴۳۷۲	سیستان و بلوچستان
۷	۰.۷۹۵۴۶۵	۸.۲۴۵۵۶۴	مازندران
۸	۰.۸۰۲۹۸۹	۸.۳۲۳۵۶۱	خراسان رضوی
۹	۰.۸۰۶۸۲۱	۸.۳۶۳۲۷۴	گیلان
۱۰	۰.۸۱۶۸۷۳	۸.۴۶۷۴۷۶	اصفهان
۱۱	۰.۸۱۹۵۲۷	۸.۴۹۴۹۸۷	قزوین
۱۲	۰.۸۲۳۰۶۸	۸.۵۳۱۶۹۵	گلستان
۱۳	۰.۸۲۸۸۵۲	۸.۵۹۱۶۴۹	لرستان
۱۴	۰.۸۳۳۸۳۶	۸.۶۴۳۳۰۸	بوشهر
۱۵	۰.۸۴۲۵۹۲	۸.۷۳۴۰۷۳	کردستان
۱۶	۰.۸۵۲۷۸۲	۸.۸۳۹۷۰۲	اردبیل
۱۷	۰.۸۵۳۶۲۳	۸.۸۴۸۴۱۸	آذربایجان غربی
۱۸	۰.۸۵۹۰۴۵	۸.۹۰۴۶۱۸	چهارمحال و بختیاری
۱۹	۰.۸۶۰۳۶۷	۸.۹۱۸۳۲۴	البرز
۲۰	۰.۸۶۸۳۴۹	۹.۰۰۱۰۶۲	خراسان جنوبی

زنجان	۹.۱۰۹۹۴۳	۰.۸۷۸۸۵۳	۲۱
ایلام	۹.۱۱۷۹۴۲	۰.۸۷۹۶۲۵	۲۲
همدان	۹.۱۴۶۳۸۴	۰.۸۸۲۳۶۹	۲۳
خراسان شمالی	۹.۱۷۱۷۶	۰.۸۸۴۸۱۷	۲۴
قم	۹.۲۳۷۶۸۶	۰.۸۹۱۱۷۷	۲۵
کرمانشاه	۹.۲۴۲۵۰۶	۰.۸۹۱۶۴۲	۲۶
یزد	۹.۲۶۸۰۱۵	۰.۸۹۴۱۰۳	۲۷
سمنان	۹.۳۸۵۲۲۴	۰.۹۰۵۴۱	۲۸
مرکزی	۹.۳۹۴۰۴	۰.۹۰۶۲۶	۲۹
کهگیلویه و بویراحمد	۹.۶۷۷۳۴۷	۰.۹۳۳۵۹۲	۳۰
آذربایجان شرقی	۱۰.۱۹۱۴۳	۰.۹۸۳۱۸۶	۳۱

منبع: نتایج پژوهش

نمودار ۴۹: مقایسه استان‌ها با میانگین کشوری

جدول ۹۵- مقادیر سنجش و ارزیابی سطح کمی و کیفی پایداری توسعه از منظر شاخص تاکسونومی

عددی

ارزش تاکسونومی	۰-۲	۲-۴	۴-۶	۶-۱۸	۱-۸
وضعیت توسعه	شدیدا توسعه یافته	نسبتا توسعه یافته	در حال توسعه	نسبتا محروم	محروم از توسعه

بر اساس جداول بالا، رتبه‌بندی استان‌های ایران طبق روش تاکسونومی بر اساس گروه بودجه دولت نشان داده شده است. این جدول حاکی از آن است که تهران در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، هرمزگان و در رتبه سوم، خوزستان قرار دارد. در انتهای جدول هم مرکزی، کهگیلویه و بویراحمد و آذربایجان شرقی قرار دارد. همچنین ۱۳ استان پایتتر از میانگین کشوری و ۱۸ استان بالاتر از میانگین کشوری قرار دارند. بر اساس جدول (۹۵)، کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۸۳۳۵، محروم از توسعه است.

۲۱-۲۷. نتایج روش تاکسونومی در گروه هزینه و درآمد خانوار

شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: متوسط هزینه‌های غیر خوراکی سالانه یک خانوار شهری (هزار ریال)، متوسط هزینه‌های خوراکی و دخانی سالانه یک خانوار شهری، متوسط درآمد سالانه یک خانوار شهری، متوسط درآمد سالانه یک خانوار روستایی، متوسط هزینه‌های غیر خوراکی سالانه یک خانوار روستایی (هزار ریال)، متوسط هزینه‌های خوراکی و دخانی سالانه یک خانوار روستایی، ضریب جینی در مناطق شهری (درصد)، ضریب جینی در مناطق روستایی (درصد).

نکته: بعد از قرارگیری تهران در رتبه ۲۹ گروه هزینه درآمد خانوار، شاخص‌های این گروه، تک به تک برای بار دوم بررسی شدند و به گواه **مرکز آمار** در اکثر شاخص‌های گروه هزینه درآمد خانوار، تهران در رتبه‌های اول قرار می‌گرفت (رتبه بندی توسط خود مرکز آمار) اما به دلیل اثر منفی متوسط هزینه‌ها و ضریب جینی بر شاخص توسعه، تهران

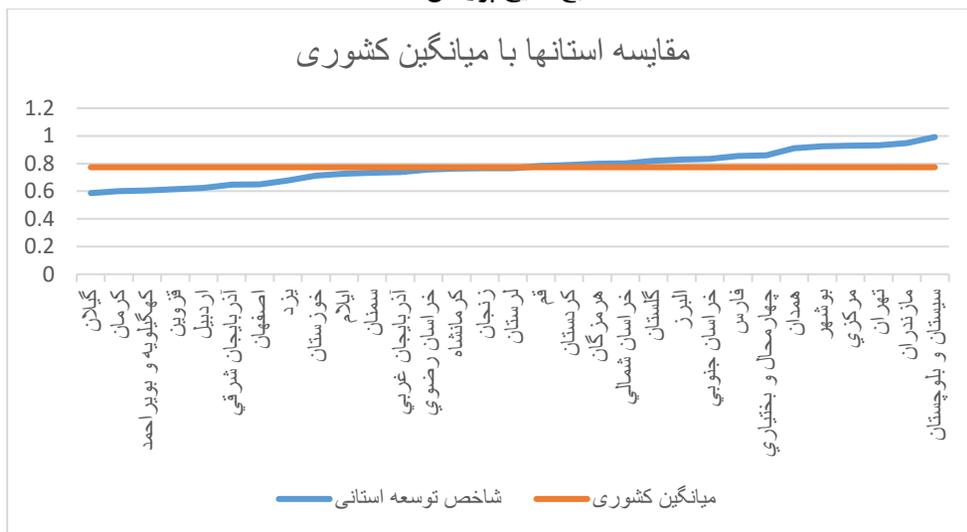
در رتبه‌های آخر قرار گرفت. در نتیجه، جواب بدست آمده کاملاً مطابق با واقعیات جامعه است.

جدول ۹۶. رتبه‌بندی استان‌ها در گروه هزینه و درآمد خانوار

رتبه	شاخص توسعه استانی	Cio	استان
۱	۰.۵۸۶۶۶	۴.۷۷۲۵۷۳	گیلان
۲	۰.۶۰۱۴۷۴	۴.۸۹۳۰۸۷	کرمان
۳	۰.۶۰۶۰۸۷	۴.۹۳۰۶۱۹	کهگیلویه و بویراحمد
۴	۰.۶۱۴۴۸۲	۴.۹۹۸۹۱۵	قزوین
۵	۰.۶۲۳۵۸۷	۵.۰۷۲۹۸۲	اردبیل
۶	۰.۶۴۸۰۲۷	۵.۲۷۱۸۰۶	آذربایجان شرقی
۷	۰.۶۴۹۹۹۱	۵.۲۸۷۷۸	اصفهان
۸	۰.۶۷۸۷۳۴	۵.۵۲۱۶۱۱	یزد
۹	۰.۷۱۲۱۹۳	۵.۷۹۳۸۰۴	خوزستان
۱۰	۰.۷۲۷۱۴۵	۵.۹۱۵۴۴۳	ایلام
۱۱	۰.۷۳۳۳۵۷	۵.۹۶۵۹۸۴	سمنان
۱۲	۰.۷۳۸۶۰۳	۶.۰۰۸۶۵۶	آذربایجان غربی
۱۳	۰.۷۵۷۳۹۸	۶.۱۶۱۵۵۷	خراسان رضوی
۱۴	۰.۷۶۳۱	۶.۲۰۷۹۴۱	کرمانشاه
۱۵	۰.۷۶۶۴۰۶	۶.۲۳۴۸۴۲	زنجان
۱۶	۰.۷۶۷۴۰۶	۶.۲۴۲۹۷۳	لرستان
۱۷	۰.۷۸۳۴۰۷	۶.۳۷۳۱۴۶	قم
۱۸	۰.۷۸۸۷۹۶	۶.۴۱۶۹۸۸	کردستان
۱۹	۰.۷۹۹۱۶	۶.۵۰۱۲۹۹	هرمزگان
۲۰	۰.۸۰۲۵۰۷	۶.۵۲۸۵۳۱	خراسان شمالی
۲۱	۰.۸۱۹۶۸۸	۶.۶۶۸۲۹۶	گلستان

البرز	۶.۷۴۲۳	۰.۸۲۸۷۸۵	۲۲
خراسان جنوبی	۶.۷۹۲۷۰۲	۰.۸۳۴۹۸	۲۳
فارس	۶.۹۴۹۰۲۷	۰.۸۵۴۱۹۶	۲۴
چهارمحال و بختیاری	۶.۹۹۷۳۱	۰.۸۶۰۱۳۱	۲۵
همدان	۷.۴۱۹۳۹	۰.۹۱۲۰۱۵	۲۶
بوشهر	۷.۵۲۷۲۷۱	۰.۹۲۵۲۷۶	۲۷
مرکزی	۷.۵۵۶۲۴۴	۰.۹۲۸۸۳۷	۲۸
تهران	۷.۵۸۴۹۵۸	۰.۹۳۲۳۶۷	۲۹
مازندران	۷.۷۱۳۵۸۵	۰.۹۴۸۱۷۸	۳۰
سیستان و بلوچستان	۸.۰۶۹۱۲۱	۰.۹۹۱۸۸۲	۳۱

منبع: نتایج پژوهش

نمودار ۵۰: مقایسه استانها با میانگین کشوری

جدول ۹۷- مقادیر سنجش و ارزیابی سطح کمی و کیفی پایداری توسعه از منظر شاخص تاکسونومی

عددی

۱-۸/	۱۸-۱۶/	۱۶-۱۴/	۱۴-۱۲/	۲-۰/	ارزش تاکسونومی
محروم از توسعه	نسبتاً محروم	در حال توسعه	نسبتاً توسعه یافته	شدیدا توسعه یافته	وضعیت توسعه

بر اساس جداول بالا، رتبه‌بندی استان‌های ایران طبق روش تاکسونومی بر اساس گروه هزینه و درآمد خانوار نشان داده شده است. این جدول حاکی از آن است که گیلان در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، کرمان و در رتبه سوم، کهگیلویه و بویر احمد قرار دارد. در انتهای جدول هم تهران، مازندران و سیستان و بلوچستان قرار دارد. همچنین ۱۶ استان پایینتر از میانگین کشوری و ۱۵ استان بالاتر از میانگین کشوری قرار دارند. بر اساس جدول (۹۷)، کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۷۷۳۷/، نسبتاً محروم است.

۲۲-۲۷. نتایج روش تاکسونومی در گروه شاخص قیمت

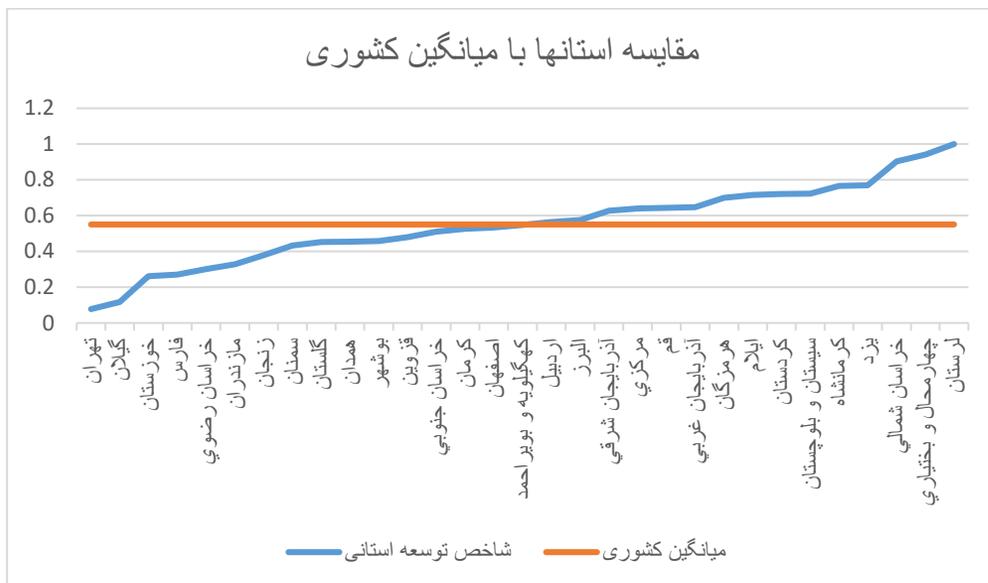
شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: شاخص قیمت کالا و خدمات مصرفی خانوارهای شهری، شاخص قیمت کالا و خدمات مصرفی خانوارهای روستایی.

جدول ۹۸. رتبه‌بندی استان‌ها در گروه شاخص قیمت

رتبه	شاخص توسعه استانی	Cio	استان
۱	۰.۰۷۷۱۰۸	۰.۴۲۰۱۳	تهران
۲	۰.۱۱۷۱۴۲	۰.۶۳۸۲۶۲	گیلان
۳	۰.۲۶۰۷۴۳	۱.۴۲۰۶۸۷	خوزستان
۴	۰.۲۶۹۵۲۵	۱.۴۶۸۵۳۶	فارس
۵	۰.۳۰۱۶۲۲	۱.۶۴۳۴۱۹	خراسان رضوی
۶	۰.۳۲۸۵۵	۱.۷۹۰۱۴۱	مازندران
۷	۰.۳۷۷۶۲۱	۲.۰۵۷۵۱	زنجان
۸	۰.۴۳۳۳۹۴	۲.۳۶۱۳۹۳	سمنان
۹	۰.۴۵۲۸۱۵	۲.۴۶۷۲۱۲	گلستان
۱۰	۰.۴۵۴۸	۲.۴۷۸۰۳	همدان

بوشهر	۲.۴۹۶۳	۰.۴۵۸۱۵۴	۱۱
قزوین	۲.۶۱۳۲۰۷	۰.۴۷۹۶۱	۱۲
خراسان جنوبی	۲.۷۷۹۸۶۵	۰.۵۱۰۱۹۷	۱۳
کرمان	۲.۸۷۱۵۲۴	۰.۵۲۷۰۱۹	۱۴
اصفهان	۲.۹۰۹۷۷۶	۰.۵۳۴۰۴	۱۵
کهگیلویه و بویراحمد	۲.۹۸۰۸۲۷	۰.۵۴۷۰۸	۱۶
اردبیل	۳.۰۷۲۵	۰.۵۶۳۹۰۵	۱۷
البرز	۳.۱۳۵۷۵۸	۰.۵۷۵۵۱۵	۱۸
آذربایجان شرقی	۳.۴۲۰۴۱۹	۰.۶۲۷۷۶	۱۹
مرکزی	۳.۴۸۴۳۶۴	۰.۶۳۹۴۹۶	۲۰
قم	۳.۵۰۵۹۲۷	۰.۶۴۳۴۵۳	۲۱
آذربایجان غربی	۳.۵۲۷۶۷۴	۰.۶۴۷۴۴۵	۲۲
هرمزگان	۳.۸۰۵۱۵۱	۰.۶۹۸۳۷۱	۲۳
ایلام	۳.۸۹۹۶۶۵	۰.۷۱۵۷۱۷	۲۴
کردستان	۳.۹۲۳۲۸۱	۰.۷۲۰۰۵۲	۲۵
سیستان و بلوچستان	۳.۹۴۲۰۴۳	۰.۷۲۳۴۹۵	۲۶
کرمانشاه	۴.۱۷۷۳۹۵	۰.۷۶۶۶۹	۲۷
یزد	۴.۱۹۱۵۷۳	۰.۷۶۹۲۹۲	۲۸
خراسان شمالی	۴.۹۲۲۸۹۹	۰.۹۰۳۵۱۴	۲۹
چهارمحال و بختیاری	۵.۱۲۷۸۸۵	۰.۹۴۱۱۳۶	۳۰
لرستان	۵.۶۲۲۷۴۳	۱	۳۱

منبع: نتایج پژوهش

نمودار ۵۱: مقایسه استان‌ها با میانگین کشوری

جدول ۹۹- مقادیر سنجش و ارزیابی سطح کمی و کیفی پایداری توسعه از منظر شاخص تاکسونومی عددی

ارزش تاکسونومی	۰-۲	۲-۴	۴-۶	۶-۱۸	۱۸-۸۰
وضعیت توسعه	شدیدا توسعه یافته	نسبتا توسعه یافته	در حال توسعه	نسبتا محروم	محروم از توسعه

بر اساس جداول بالا، رتبه‌بندی استان‌های ایران طبق روش تاکسونومی بر اساس گروه شاخص قیمت نشان داده شده است. این جدول حاکی از آن است که تهران در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، گیلان و در رتبه سوم، خوزستان قرار دارد. در انتهای جدول هم خراسان شمالی، چهارمحال و بختیاری و لرستان قرار دارد. همچنین ۱۶ استان پایینتر از میانگین کشوری و ۱۵ استان بالاتر از میانگین کشوری قرار دارند.

بر اساس جدول (۹۹)، کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۵۵۰۴/، در حال توسعه است.

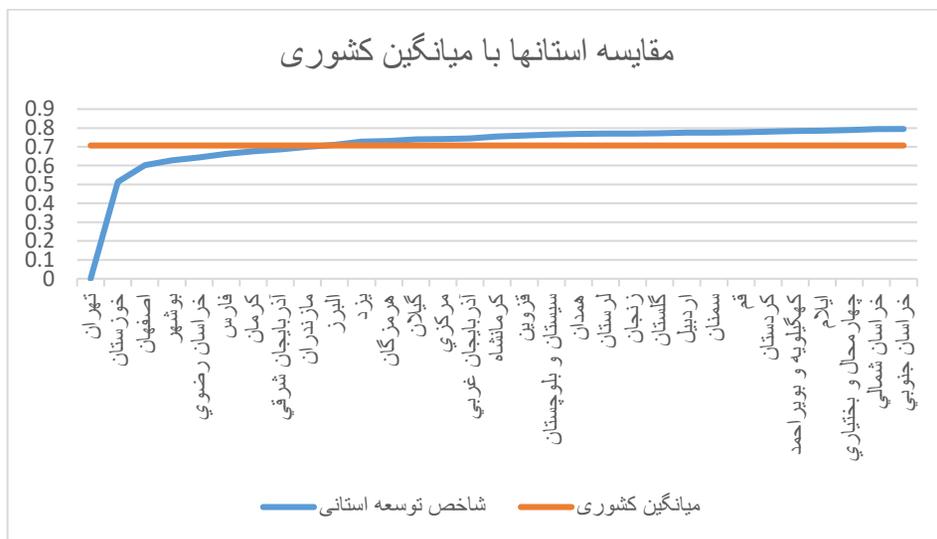
۲۳-۲۷. نتایج روش تاکسونومی در گروه حساب ملی
شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: سهم استان از تولید ناخالص داخلی (درصد)، سهم استان از محصول ناخالص داخلی (بدون نفت) (درصد).

جدول ۱۰۰. رتبه‌بندی استان‌ها در گروه حساب ملی

رتبه	شاخص توسعه استانی	Cio	استان
۱	۰	۰	تهران
۲	۰.۵۱۳۷۴	۴.۸۳۰۴۰۲	خوزستان
۳	۰.۶۰۱۹۳۹	۵.۶۵۹۵۹۵	اصفهان
۴	۰.۶۲۷۵۱۷	۵.۹۰۰۱۷۸	بوشهر
۵	۰.۶۴۲۹۰۹	۶.۰۴۴۹۰۳	خراسان رضوی
۶	۰.۶۶۳۰۶	۶.۲۳۴۳۷۲	فارس
۷	۰.۶۷۶۰۱۳	۶.۳۵۶۱۶۲	کرمان
۸	۰.۶۸۵۶۱۹	۶.۴۴۶۴۸۶	آذربایجان شرقی
۹	۰.۶۹۹۲۴	۶.۵۷۴۵۴۹	مازندران
۱۰	۰.۷۱۰۷۷۲	۶.۶۸۲۹۸۶	البرز
۱۱	۰.۷۲۶۶۵۲	۶.۸۳۲۲۹	یزد
۱۲	۰.۷۲۹۹۸۱	۶.۸۶۳۵۹۲	هرمزگان
۱۳	۰.۷۳۸۶۹۱	۶.۹۴۵۴۸۶	گیلان
۱۴	۰.۷۴۱۷۶۹	۶.۹۷۴۴۲۶	مرکزی
۱۵	۰.۷۴۴۵۴۴	۷.۰۰۰۵۱۶	آذربایجان غربی
۱۶	۰.۷۵۳۹۱۵	۷.۰۸۸۶۳۳	کرمانشاه
۱۷	۰.۷۵۹۴۳۵	۷.۱۴۰۵۲۹	قزوین
۱۸	۰.۷۶۴۲۶۳	۷.۱۸۵۹۲۹	سیستان و بلوچستان
۱۹	۰.۷۶۸۱۱۶	۷.۲۲۲۱۵	همدان
۲۰	۰.۷۶۹۷۹۵	۷.۲۳۷۹۳۸	لرستان

زنجان	۷.۲۴۷۲۳	۰.۷۷۰۷۸۳	۲۱
گلستان	۷.۲۶۴۵۲۸	۰.۷۷۲۶۲۳	۲۲
اردبیل	۷.۲۸۸۰۹۷	۰.۷۷۵۱۲۹	۲۳
سمنان	۷.۲۸۹۷۲	۰.۷۷۵۳۰۲	۲۴
قم	۷.۳۰۸۶۴۳	۰.۷۷۷۳۱۵	۲۵
کردستان	۷.۳۳۲۰۹۹	۰.۷۷۹۸۰۹	۲۶
کهگیلویه و بویراحمد	۷.۳۶۲۵۴۹	۰.۷۸۳۰۴۸	۲۷
ایلام	۷.۳۸۵۴۷	۰.۷۸۵۴۸۶	۲۸
چهارمحال و بختیاری	۷.۴۱۸۵۹۲	۰.۷۸۹۰۰۸	۲۹
خراسان شمالی	۷.۴۵۹۴۵۹	۰.۷۹۳۳۵۵	۳۰
خراسان جنوبی	۷.۴۷۰۴۸۸	۰.۷۹۴۵۲۸	۳۱

منبع: نتایج پژوهش

نمودار ۵۲: مقایسه استان‌ها با میانگین کشوری

جدول ۱۰۱- مقادیر سنجش و ارزیابی سطح کمی و کیفی پایداری توسعه از منظر شاخص تاکسونومی عددی

ارزش تاکسونومی	۰-۲	۲-۴	۴-۶	۶-۸	۸-۱
وضعیت توسعه	شدیدا توسعه یافته	نسبتا توسعه یافته	در حال توسعه	نسبتا محروم	محروم از توسعه

بر اساس جداول بالا، رتبه‌بندی استان‌های ایران طبق روش تاکسونومی بر اساس گروه حساب ملی نشان داده شده است. این جدول حاکی از آن است که تهران در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، خوزستان و در رتبه سوم، اصفهان قرار دارد. در انتهای جدول هم چهارمحال و بختیاری، خراسان شمالی و خراسان جنوبی قرار دارد. همچنین ۹ استان پایینتر از میانگین کشوری و ۲۲ استان بالاتر از میانگین کشوری قرار دارند. بر اساس جدول (۱۰۱)، کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۷۰۶۹، نسبتا محروم است.

۲۴-۲۷. نتایج روش تاکسونومی در گروه امور سیاسی

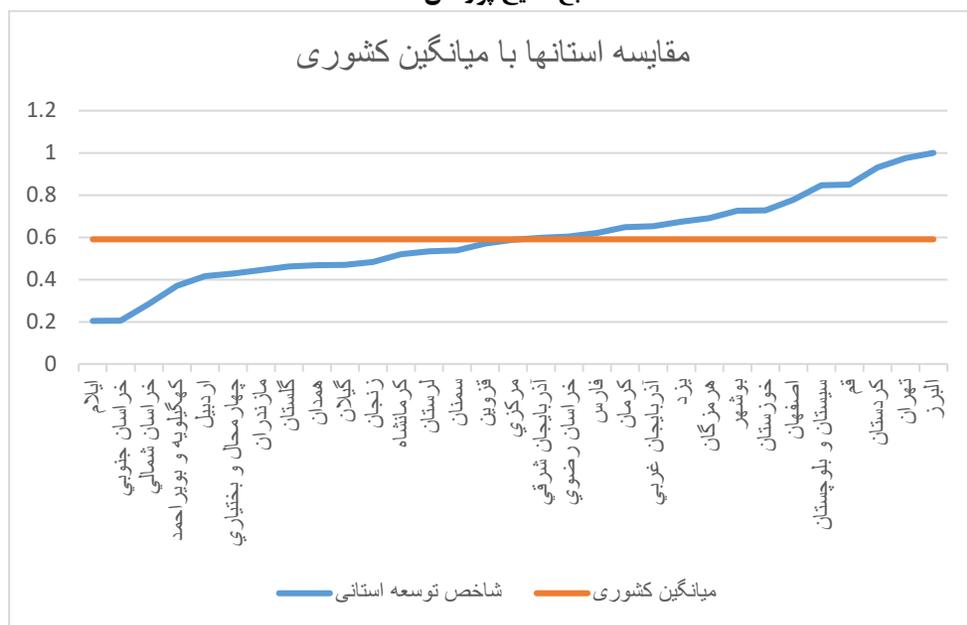
شاخص‌های این گروه برگرفته از مرکز آمار عبارتند از: نسبت رای دهندگان انتخابات ریاست جمهوری در هر دوره (درصد)، نسبت رای دهندگان در انتخابات مجلس شورای اسلامی در هر دوره (درصد).

جدول ۱۰۲. رتبه‌بندی استان‌ها در گروه امور سیاسی

رتبه	شاخص توسعه استانی	Cio	استان
۱	۰.۲۰۴۲۶۵	۱.۱۶۰۵۹۲	ایلام
۲	۰.۲۰۶۱۵۱	۱.۱۷۱۳۱۱	خراسان جنوبی
۳	۰.۲۸۴۷۲۸	۱.۶۱۷۷۶۹	خراسان شمالی
۴	۰.۳۶۹۸۵	۲.۱۰۱۴۱۳	کهگیلویه و بویراحمد
۵	۰.۴۱۵۹۹۹	۲.۳۶۳۶۲۶	اردبیل
۶	۰.۴۲۸۵۴۴	۲.۴۳۴۹۰۱	چهارمحال و بختیاری
۷	۰.۴۴۵۹۳	۲.۵۳۳۶۸۸	مازندران

گلستان	۲.۶۲۰۶۷۴	۰.۴۶۱۲۴	۸
همدان	۲.۶۵۶۲۶	۰.۴۶۷۵۰۳	۹
گیلان	۲.۶۷۲۰۹۲	۰.۴۷۰۲۸۹	۱۰
زنجان	۲.۷۴۹۵۴	۰.۴۸۳۹۲	۱۱
کرمانشاه	۲.۹۵۰۸۸۲	۰.۵۱۹۳۵۷	۱۲
لرستان	۳.۰۳۵۶۳۳	۰.۵۳۴۲۷۳	۱۳
سمنان	۳.۰۵۴۴۵۸	۰.۵۳۷۵۸۶	۱۴
قزوین	۳.۲۳۸۸۷۹	۰.۵۷۰۰۴۴	۱۵
مرکزی	۳.۳۴۷۱۵۶	۰.۵۸۹۱۰۱	۱۶
آذربایجان شرقی	۳.۳۹۳۴۸۵	۰.۵۹۷۲۵۵	۱۷
خراسان رضوی	۳.۴۲۹۵۳۴	۰.۶۰۳۶	۱۸
فارس	۳.۵۳۰۹۵۲	۰.۶۲۱۴۴۹	۱۹
کرمان	۳.۶۸۰۷۳۷	۰.۶۴۷۸۱۲	۲۰
آذربایجان غربی	۳.۷۰۷۱۵۲	۰.۶۵۲۴۶۱	۲۱
یزد	۳.۸۳۴۶۹۲	۰.۶۷۴۹۰۸	۲۲
هرمزگان	۳.۹۲۹۳۰۱	۰.۶۹۱۵۵۹	۲۳
بوشهر	۴.۱۲۷۱۲۴	۰.۷۲۶۳۷۶	۲۴
خوزستان	۴.۱۳۳۹۷۲	۰.۷۲۷۵۸۱	۲۵
اصفهان	۴.۴۱۹۸۳۶	۰.۷۷۷۸۹۳	۲۶
سیستان و بلوچستان	۴.۸۰۹۲۴۴	۰.۸۴۶۴۲۹	۲۷
قم	۴.۸۳۰۵۱	۰.۸۵۰۱۷۲	۲۸
کردستان	۵.۲۸۸۹۲۲	۰.۹۳۰۸۵۳	۲۹
تهران	۵.۵۴۰۷۰۹	۰.۹۷۵۱۶۷	۳۰
البرز	۵.۷۲۶۹۷۳	۱	۳۱

منبع: نتایج پژوهش

نمودار ۵۳: مقایسه استانها با میانگین کشوری

جدول ۱۰۳- مقادیر سنجش و ارزیابی سطح کمی و کیفی پایداری توسعه از منظر شاخص تاکسونومی عددی

ارزش تاکسونومی	۰-۲	۲-۴	۴-۶	۶-۱۸	۱-۸
وضعیت توسعه	شدیدا توسعه یافته	نسبتا توسعه یافته	در حال توسعه	نسبتا محروم	محروم از توسعه

بر اساس جداول بالا، رتبه‌بندی استان‌های ایران طبق روش تاکسونومی بر اساس گروه امور سیاسی نشان داده شده است. این جدول حاکی از آن است که ایلام در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، خراسان جنوبی و در رتبه سوم، خراسان شمالی قرار دارد. در انتهای جدول هم کردستان، تهران و البرز قرار دارد. همچنین ۱۶ استان پایینتر از میانگین کشوری و ۱۵ استان بالاتر از میانگین کشوری قرار دارند. بر اساس جدول (۱۰۳)، کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۵۹۰۷، در حال توسعه است.

۲۵-۲۷. نتایج روش تاکسونومی در گروه سایر

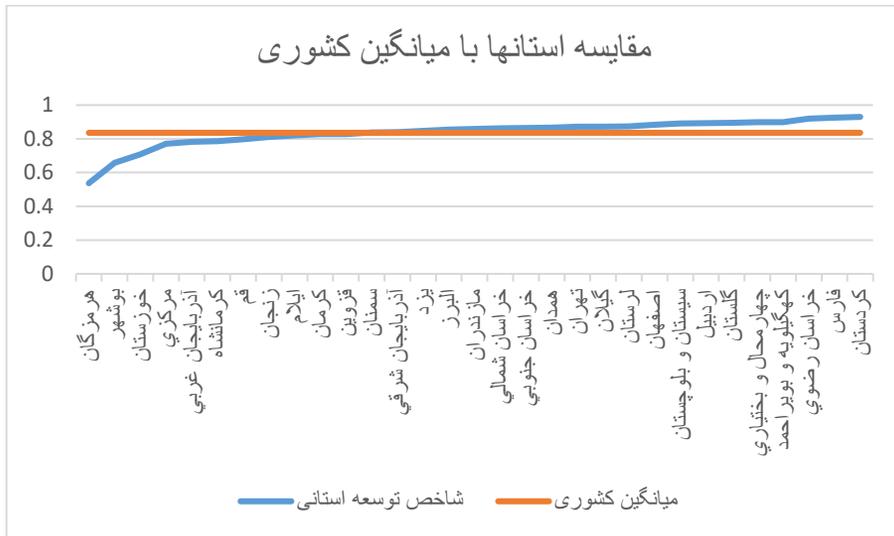
شاخص‌های این گروه عبارتند از: ارزش واردات به جمعیت، ارزش صادرات به جمعیت، شاخص کسب و کار (درصد).

جدول ۱۰۴. رتبه‌بندی استان‌ها در گروه سایر

رتبه	شاخص توسعه استانی	Cio	استان
۱	۰.۵۳۶۸	۴.۹۳۹۰۹۶	هرمزگان
۲	۰.۶۵۸۱۴۶	۶.۰۵۵۵۹۹	بوشهر
۳	۰.۷۰۷۲۴۹	۶.۵۰۷۳۹۴	خوزستان
۴	۰.۷۷۱۱۳۴	۷.۰۹۵۱۹۶	مرکزی
۵	۰.۷۸۲۳۷۶	۷.۱۹۸۶۳۳	آذربایجان غربی
۶	۰.۷۸۵۸۸۴	۷.۲۳۰۹۱۵	کرمانشاه
۷	۰.۷۹۸۵۱۴	۷.۳۴۷۱۲۲	قم
۸	۰.۸۱۰۸۸۴	۷.۴۶۰۹۳۷	زنجان
۹	۰.۸۲۱۴۷۱	۷.۵۵۸۳۴۸	ایلام
۱۰	۰.۸۲۷۳۸	۷.۶۱۲۷۱۶	کرمان
۱۱	۰.۸۲۷۹۶۵	۷.۶۱۸۰۹۸	قزوین
۱۲	۰.۸۳۸۲۳	۷.۷۱۲۵۵	سمنان
۱۳	۰.۸۳۹۳۴۷	۷.۷۲۲۸۲۶	آذربایجان شرقی
۱۴	۰.۸۴۷۱۷۹	۷.۷۹۴۸۹	یزد
۱۵	۰.۸۵۵۸۲۵	۷.۸۷۴۴۴	البرز
۱۶	۰.۸۵۹۱۷۶	۷.۹۰۵۲۶۸	مازندران
۱۷	۰.۸۶۱۹۵۶	۷.۹۳۰۸۵	خراسان شمالی
۱۸	۰.۸۶۴۳۳۵	۷.۹۵۲۷۳۵	خراسان جنوبی
۱۹	۰.۸۶۶۹۵۸	۷.۹۷۶۸۷۵	همدان
۲۰	۰.۸۷۱۸۷۴	۸.۰۲۲۱۰۸	تهران

گیلان	۸.۰۳۳۶۲۹	۰.۸۷۳۱۲۷	۲۱
لرستان	۸.۰۴۵۱۴۸	۰.۸۷۴۳۷۸	۲۲
اصفهان	۸.۱۲۶۰۲۴	۰.۸۸۳۱۶۸	۲۳
سیستان و بلوچستان	۸.۱۹۲۸۶	۰.۸۹۰۴۳۲	۲۴
اردبیل	۸.۲۲۳۸۱۲	۰.۸۹۳۷۹۶	۲۵
گلستان	۸.۲۳۳۰۲۷	۰.۸۹۴۷۹۸	۲۶
چهارمحال و بختیاری	۸.۲۷۱۲۱	۰.۸۹۸۹۴۸	۲۷
کهگیلویه و بویراحمد	۸.۲۷۸۱۳۳	۰.۸۹۹۷	۲۸
خراسان رضوی	۸.۴۷۱۹۷۱	۰.۹۲۰۷۶۷	۲۹
فارس	۸.۵۲۱۹۲۲	۰.۹۲۶۱۹۶	۳۰
کردستان	۸.۵۵۸۴۷۳	۰.۹۳۰۱۶۹	۳۱

منبع: نتایج پژوهش

۳۴۰ ❖ بررسی و تحلیل وضعیت توسعه یافتگی استان‌های ایران

جدول ۱۰۵- مقادیر سنجش و ارزیابی سطح کمی و کیفی پایداری توسعه از منظر شاخص تاکسونومی عددی

۱-۸/	۸-۱۶/	۶-۱۴/	۴-۱۲/	۲-۰/	ارزش تاکسونومی
محروم از توسعه	نسبتاً محروم	در حال توسعه	نسبتاً توسعه یافته	شدیدا توسعه یافته	وضعیت توسعه

بر اساس جداول بالا، رتبه‌بندی استان‌های ایران طبق روش تاکسونومی بر اساس گروه سایر نشان داده شده است. این جدول حاکی از آن است که هرمزگان در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، بوشهر و در رتبه سوم، خوزستان قرار دارد. در انتهای جدول هم خراسان رضوی، فارس و کردستان قرار دارد. همچنین ۱۱ استان پایینتر از میانگین کشوری و ۲۰ استان بالاتر از میانگین کشوری قرار دارند. بر اساس جدول (۱۰۵)، کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۸۳۶/، محروم از توسعه است.

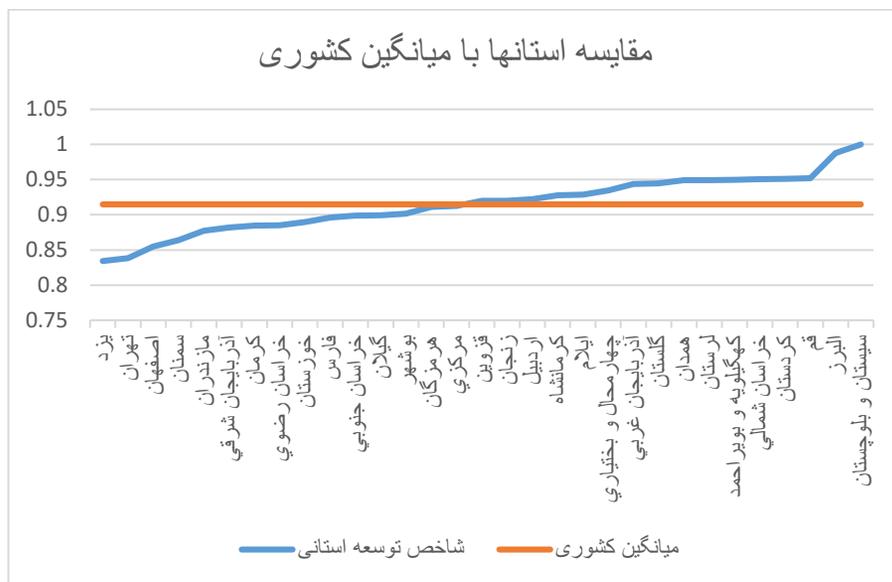
۲۶-۲۷. نتایج روش تاکسونومی به صورت کلی (تمامی گروه‌ها)

جدول ۱۰۶. رتبه‌بندی استان‌ها به صورت کلی (تمامی گروه‌ها)

رتبه	شاخص توسعه استانی	Cio	استان
۱	۰.۸۳۴۲۵۳	۴۵.۰۶۵۲۷	یزد
۲	۰.۸۳۸۳۷۹	۴۵.۲۸۸۱	تهران
۳	۰.۸۵۵۰۲۵	۴۶.۱۸۷۳	اصفهان
۴	۰.۸۶۴۱۲۵	۴۶.۶۷۸۸۷	سمنان
۵	۰.۸۷۷۴۴۸	۴۷.۳۹۸۵۶	مازندران
۶	۰.۸۸۱۹۹۴	۴۷.۶۴۴۱۴	آذربایجان شرقی
۷	۰.۸۸۴۸۲۲	۴۷.۷۹۶۹۲	کرمان
۸	۰.۸۸۵۲۰۱	۴۷.۸۱۷۳۹	خراسان رضوی
۹	۰.۸۸۹۸۸۲	۴۸.۰۷۰۲۷	خوزستان
۱۰	۰.۸۹۵۹۸۲	۴۸.۳۹۹۷۹	فارس

خراسان جنوبی	۴۸.۵۴۸۴۹	۰.۸۹۸۷۳۵	۱۱
گیلان	۴۸.۵۸۱۱۸	۰.۸۹۹۳۴	۱۲
بوشهر	۴۸.۶۹۷۹۴	۰.۹۰۱۵۰۲	۱۳
هرمزگان	۴۹.۳۱۶۳۹	۰.۹۱۱۰۹۸	۱۴
مرکزی	۴۹.۳۸۴۷۷	۰.۹۱۳۳۶۵	۱۵
قزوین	۴۹.۶۹۷۳	۰.۹۲۰۰۰۲	۱۶
زنجان	۴۹.۶۹۸۳۱	۰.۹۲۰۰۲۱	۱۷
اردبیل	۴۹.۸۰۸۵۶	۰.۹۲۲۰۶۲	۱۸
کرمانشاه	۵۰.۱۰۶۱۹	۰.۹۲۷۵۷۲	۱۹
ایلام	۵۰.۱۶۰۳۴	۰.۹۲۸۵۷۴	۲۰
چهارمحال و بختیاری	۵۰.۴۸۰۳۶	۰.۹۳۴۴۹۸	۲۱
آذربایجان غربی	۵۰.۹۸۲۳۵	۰.۹۴۳۷۹۱	۲۲
گلستان	۵۱.۰۱۷۰۴	۰.۹۴۴۴۳۳	۲۳
همدان	۵۱.۲۶۹۰۲	۰.۹۴۹۰۹۸	۲۴
لرستان	۵۱.۲۸۰۶۸	۰.۹۴۹۳۱۴	۲۵
کهگیلویه و بویراحمد	۵۱.۳۱۴۰۴	۰.۹۴۹۹۳۱	۲۶
خراسان شمالی	۵۱.۳۵۴۰۵	۰.۹۵۰۶۷۲	۲۷
کردستان	۵۱.۳۷۶۵۱	۰.۹۵۱۰۸۸	۲۸
قم	۵۱.۴۱۷۰۸	۰.۹۵۱۸۳۹	۲۹
البرز	۵۳.۳۶۵۹۸	۰.۹۸۷۹۱۷	۳۰
سیستان و بلوچستان	۵۵.۶۴۱۹۵	۱	۳۱

منبع: نتایج پژوهش

نمودار ۵۵: مقایسه استان‌ها با میانگین کشوری

جدول ۱۰۷-۱: مقادیر سنجش و ارزیابی سطح کمی و کیفی پایداری توسعه از منظر شاخص تاکسونومی عددی

ارزش تاکسونومی	۰-۲	۲-۴	۴-۶	۶-۸	۸-۱
وضعیت توسعه	شدیدا توسعه یافته	نسبتا توسعه یافته	در حال توسعه	نسبتا محروم	محروم از توسعه

بر اساس جداول بالا، رتبه‌بندی استان‌های ایران طبق روش تاکسونومی به صورت کلی (تمامی گروه‌ها) نشان داده شده است. این جدول حاکی از آن است که یزد در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، تهران و در رتبه سوم، اصفهان قرار دارد. در انتهای جدول هم قم، البرز و سیستان و بلوچستان قرار دارد. همچنین ۱۵ استان پایینتر از میانگین کشوری و ۱۶ استان بالاتر از میانگین کشوری قرار دارند.

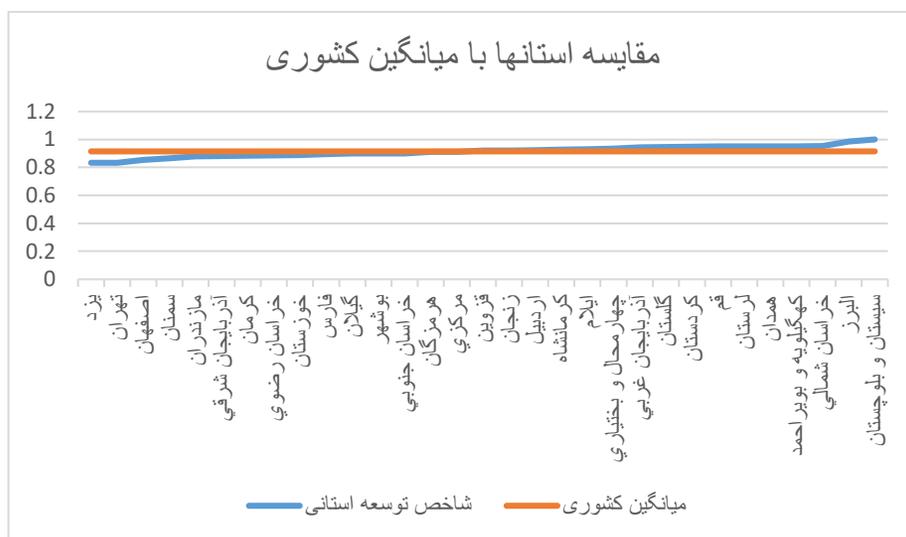
بر اساس جدول (۱۰۷)، کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۹۱۴۸/، محروم از توسعه است.

۲۷-۲۷. نتایج روش تاکسونومی به صورت کلی (بدون امور سیاسی)
جدول ۱۰۸. رتبه‌بندی استان‌ها به صورت کلی (بدون امور سیاسی)

استان	Cio	شاخص توسعه استانی	رتبه
یزد	۴۴.۹۰۱۸۲	۰.۸۳۳۰۴۲	۱
تهران	۴۴.۹۴۷۸۹	۰.۸۳۳۸۹۷	۲
اصفهان	۴۵.۹۷۵۳۳	۰.۸۵۲۹۵۸	۳
سمنان	۴۶.۵۷۸۸۳	۰.۸۶۴۱۵۵	۴
مازندران	۴۷.۳۳۰۷۹	۰.۸۷۸۱۰۶	۵
آذربایجان شرقی	۴۷.۵۲۳۱۳	۰.۸۸۱۶۷۴	۶
کرمان	۴۷.۶۵۴۹۸	۰.۸۸۴۱۲	۷
خراسان رضوی	۴۷.۶۹۴۲۴	۰.۸۸۴۸۴۸	۸
خوزستان	۴۷.۸۹۲۱۸	۰.۸۸۸۵۲۱	۹
فارس	۴۸.۲۷۰۸۲	۰.۸۹۵۵۴۵	۱۰
گیلان	۴۸.۵۰۷۶۴	۰.۸۹۹۹۳۹	۱۱
بوشهر	۴۸.۵۲۲۷۴	۰.۹۰۰۲۱۹	۱۲
خراسان جنوبی	۴۸.۵۳۴۳۶	۰.۹۰۰۴۳۵	۱۳
هرمزگان	۴۹.۰۵۹۱۹	۰.۹۱۰۱۷۲	۱۴
مرکزی	۴۹.۱۷۰۹۷	۰.۹۱۲۲۴۶	۱۵
قزوین	۴۹.۵۹۱۶۴	۰.۹۲۰۰۵	۱۶
زنجان	۴۹.۶۲۲۲	۰.۹۲۰۶۱۷	۱۷
اردبیل	۴۹.۷۵۲۴۴	۰.۹۲۳۰۳۳	۱۸
کرمانشاه	۵۰.۰۱۹۲۲	۰.۹۲۷۹۸۳	۱۹
ایلام	۵۰.۱۴۶۹۱	۰.۹۳۰۳۵۲	۲۰
چهارمحال و بختیاری	۵۰.۴۲۱۶	۰.۹۳۵۴۴۸	۲۱
آذربایجان غربی	۵۰.۸۴۷۳۹	۰.۹۴۳۳۴۷	۲۲

گلستان	۵۰.۹۴۹۶۸	۰.۹۴۵۲۴۵	۲۳
کردستان	۵۱.۱۰۳۵۶	۰.۹۴۸۱	۲۴
قم	۵۱.۱۸۹۶۷	۰.۹۴۹۶۹۷	۲۵
لرستان	۵۱.۱۹۰۷۶	۰.۹۴۹۷۱۸	۲۶
همدان	۵۱.۲۰۰۱۷	۰.۹۴۹۸۹۲	۲۷
کهگیلویه و بویراحمد	۵۱.۲۷۱	۰.۹۵۱۲۰۶	۲۸
خراسان شمالی	۵۱.۳۲۸۵۷	۰.۹۵۲۲۷۴	۲۹
البرز	۵۳.۰۵۷۸	۰.۹۸۴۳۵۶	۳۰
سیستان و بلوچستان	۵۵.۴۳۳۷۲	۱	۳۱

منبع: نتایج پژوهش

نمودار ۵۶: مقایسه استان‌ها با میانگین کشوری

جدول ۱۰۹- مقادیر سنجش و ارزیابی سطح کمی و کیفی پایداری توسعه از منظر شاخص تاکسونومی عددی

ارزش تاکسونومی	۰-۲	۲-۴	۴-۶	۶-۸	۸-۱
وضعیت توسعه	شدیدا توسعه یافته	نسبتا توسعه یافته	در حال توسعه	نسبتا محروم	محروم از توسعه

بر اساس جداول بالا، رتبه‌بندی استان‌های ایران طبق روش تاکسونومی به صورت کلی (بدون امور سیاسی) نشان داده شده است. این جدول حاکی از آن است که یزد در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، تهران و در رتبه سوم، اصفهان قرار دارد. در انتهای جدول هم خراسان شمالی، البرز و سیستان و بلوچستان قرار دارد. همچنین ۱۵ استان پایینتر از میانگین کشوری و ۱۶ استان بالاتر از میانگین کشوری قرار دارند.

بر اساس جدول (۱۰۹)، کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۹۱۴۵/، محروم از توسعه است.

نتایج روش شناسی
روش میانگین گیری رتبه‌ها
(قسمت سوم)

۲۸. روش میانگین‌گیری رتبه‌ها

در یک مساله تصمیم‌گیری چند معیاره، ممکن است از چند روش تصمیم‌گیری چند معیاره (MCDM) استفاده شود که نتایج این روش‌ها همیشه یکسان نیستند. در این حال روش میانگین‌گیری رتبه‌ها مورد استفاده قرار می‌گیرد. در واقع در چنین مواقعی که نتایج روش‌های مختلف تصمیم‌گیری چند معیاره یکسان نیست سوالی که مطرح می‌شود این است که کدام گزینه باید انتخاب شود؟ در چنین مواقعی است که باید از روش ادغام که در بالا نام برده شد استفاده شود.

به عنوان مثال فرض کنید که در یک مساله مکان‌یابی کارخانه، ۵ معیار دارید و ۴ مکان، که می‌خواهید یک مکان مناسب برای احداث کارخانه انتخاب کنید. حال ممکن است با روش‌های مختلفی نظیر AHP، تاپسیس و یا روش‌های جدید مانند WASPAS مکان‌ها را رتبه‌بندی نمایید. هر روش ممکن است یک رتبه‌بندی متفاوت ارائه دهد. حال برای ادغام نتایج رتبه‌بندی روش‌ها از این تکنیکی که در ادامه به آن می‌پردازیم استفاده می‌شود.

بنابراین، ممکن است با توجه به تکنیک‌های مختلفی که در حل مسائل استفاده می‌شود، رتبه‌های متفاوتی برای یک مسأله واحد بدست بیاید، آن موقع بایستی برای اجماع در رتبه‌بندی‌های گوناگون از روش ادغام (میانگین رتبه‌ها)، استفاده نمود.

این روش به میانگین رتبه‌ها معروف است در این روش، رتبه‌گزینه‌ها را بر اساس هر روش تصمیم‌گیری چند معیاره محاسبه می‌کنیم سپس برای هر گزینه، میانگین حسابی رتبه‌های بدست آمده با استفاده از روش‌های مختلف تصمیم‌گیری تعیین می‌شود و بر این اساس، گزینه‌ها اولویت‌بندی می‌شوند. بدیهی است که گزینه‌های با میانگین حسابی بالاتر در اولویت خواهند بود.

نکته: اگر میانگین حسابی رتبه‌های برخی گزینه‌ها برابر باشند، در آن صورت در روش‌های مختلف بررسی می‌شود که کدام گزینه از فاصله بیشتری برخوردار است و آن

انتخاب می‌شود. بر فرض مثال در روش تاپسیس، تهران اول و یزد دوم شد ولی در روش تاکسونومی، یزد اول و تهران دوم شد؛ از آنجایی که فاصله تهران از یزد در روش تاپسیس بیشتر از فاصله یزد از تهران در روش تاکسونومی بود در نتیجه تهران اول و یزد دوم انتخاب شدند.

۱-۲۸. روش میانگین‌گیری رتبه‌ها برای کل گروه‌ها

جدول ۱۱۰. رتبه‌بندی نهایی استان‌ها به صورت کلی (روش میانگین‌گیری)

رتبه	میانگین رتبه‌ها	رتبه در تاکسونومی	رتبه در تاپسیس	استان
۱	۱.۵	۲	۱	تهران
۲	۱.۵	۱	۲	یزد
۳	۳.۵	۴	۳	سمنان
۴	۳.۵	۳	۴	اصفهان
۵	۵	۵	۵	مازندران
۶	۷.۵	۷	۸	کرمان
۷	۹	۸	۱۰	خراسان رضوی
۸	۹	۱۱	۷	خراسان جنوبی
۹	۱۰	۶	۱۴	آذربایجان شرقی
۱۰	۱۰	۹	۱۱	خوزستان
۱۱	۱۱	۱۳	۹	بوشهر
۱۲	۱۲.۵	۱۰	۱۵	فارس
۱۳	۱۲.۵	۱۲	۱۳	گیلان
۱۴	۱۳	۱۴	۱۲	هرمزگان
۱۵	۱۳	۲۰	۶	ایلام

مرکزی	۱۶	۱۵	۱۵.۵	۱۶
قزوین	۱۸	۱۶	۱۷	۱۷
اردبیل	۱۷	۱۸	۱۷.۵	۱۸
زنجان	۲۱	۱۷	۱۹	۱۹
کرمانشاه	۲۲	۱۹	۲۰.۵	۲۰
چهارمحال و بختیاری	۲۰	۲۱	۲۰.۵	۲۱
کهگیلویه و بویراحمد	۱۹	۲۶	۲۲.۵	۲۲
آذربایجان غربی	۲۶	۲۲	۲۴	۲۳
خراسان شمالی	۲۴	۲۷	۲۵.۵	۲۴
قم	۲۳	۲۹	۲۶	۲۵
گلستان	۲۹	۲۳	۲۶	۲۶
کردستان	۲۵	۲۸	۲۶.۵	۲۷
لرستان	۲۸	۲۵	۲۶.۵	۲۸
همدان	۳۰	۲۴	۲۷	۲۹
البرز	۲۷	۳۰	۲۸.۵	۳۰
سیستان و بلوچستان	۳۱	۳۱	۳۱	۳۱

بر اساس جداول بالا، **رتبه‌بندی نهایی** استان‌های ایران طبق روش میانگین‌گیری رتبه‌ها به صورت کلی نشان داده شده است. این جدول حاکی از آن است که تهران در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، یزد و در رتبه سوم، سمنان قرار دارد. در انتهای جدول هم همدان، البرز و سیستان و بلوچستان قرار دارد.

۲-۲۸. روش میانگین‌گیری رتبه‌ها برای کل گروه‌ها (بدون امور سیاسی)

جدول ۱۱۱. رتبه‌بندی نهایی استان‌ها به صورت کلی (روش میانگین‌گیری - بدون امور سیاسی)

رتبه	میانگین رتبه‌ها	رتبه در تاکسونومی	رتبه در تاپسیس	استان
۱	۱.۵	۲	۱	تهران
۲	۱.۵	۱	۲	یزد
۳	۳.۵	۴	۳	سمنان
۴	۳.۵	۳	۴	اصفهان
۵	۵	۵	۵	مازندران
۶	۷	۷	۷	کرمان
۷	۹	۸	۱۰	خراسان رضوی
۸	۹.۵	۶	۱۳	آذربایجان شرقی
۹	۱۰	۹	۱۱	خوزستان
۱۰	۱۰.۵	۱۳	۸	خراسان جنوبی
۱۱	۱۰.۵	۱۲	۹	بوشهر
۱۲	۱۲.۵	۱۰	۱۵	فارس
۱۳	۱۲.۵	۱۱	۱۴	گیلان
۱۴	۱۳	۱۴	۱۲	هرمزگان
۱۵	۱۳	۲۰	۶	ایلام
۱۶	۱۵.۵	۱۵	۱۶	مرکزی
۱۷	۱۶.۵	۱۶	۱۷	قزوین
۱۸	۱۸	۱۸	۱۸	اردبیل
۱۹	۱۸.۵	۱۷	۲۰	زنجان
۲۰	۲۱	۱۹	۲۳	کرمانشاه
۲۱	۲۱	۲۱	۲۱	چهارمحال و بختیاری
۲۲	۲۳.۵	۲۸	۱۹	کهگیلویه و بویراحمد
۲۳	۲۳.۵	۲۵	۲۲	قم

آذربایجان غربی	۲۶	۲۲	۲۴	۲۴
کردستان	۲۴	۲۴	۲۴	۲۵
گلستان	۲۹	۲۳	۲۶	۲۶
لرستان	۲۸	۲۶	۲۷	۲۷
البرز	۲۵	۳۰	۲۷.۵	۲۸
خراسان شمالی	۲۷	۲۹	۲۸	۲۹
همدان	۳۰	۲۷	۲۸.۵	۳۰
سیستان و بلوچستان	۳۱	۳۱	۳۱	۳۱

بر اساس جداول بالا، **رتبه‌بندی نهایی** استان‌های ایران طبق روش میانگین‌گیری رتبه‌ها به صورت کلی (بدون امور سیاسی) نشان داده شده است. این جدول حاکی از آن است که تهران در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، یزد و در رتبه سوم، سمنان قرار دارد. در انتهای جدول هم خراسان شمالی، همدان و سیستان و بلوچستان قرار دارد.

نتیجه گیری و پیشنهادات

۲۹. نتیجه‌گیری و پیشنهادات

رشد و توسعه به عنوان یک مقوله اقتصادی و اجتماعی ابتدا از سوی اقتصاددانان و سپس جامعه‌شناسان و پژوهشگران برخی از علوم دیگر همچون جغرافیا و... مورد توجه و اساس برنامه‌ریزان قرار گرفت. از جمله دشواری‌های همیشگی در بررسی ادبیات توسعه اقتصادی و دگرگونی‌های اجتماعی، مشخص کردن مفهوم رشد و توسعه است. توسعه را می‌توان فرایندی اقتصادی، اجتماعی و سیاسی دانست که منتج از استانداردهای زندگی بوده و باعث بهبود سطح زندگی مردم جامعه می‌شود. فرآیند توسعه به حدی اهمیت دارد که باید به موازات رشد جمعیت قابل مشاهده باشد و توصیفی اینچنین، مفاهیم کیفی و منصفانه را به عنوان اهداف قطعی در هر فرآیند توسعه در بر می‌گیرد به عبارت ساده می‌توان گفت با توجه به اینکه هدف اصلی توسعه، حذف نابرابری‌ها است، بهترین مفهوم توسعه، رشد همراه با عدالت اجتماعی است. برای تعیین درجه توسعه یافتگی کشورها، مناطق، نواحی و سکونتگاه‌ها، تکنیک‌های مختلفی وجود دارد. استفاده از روش‌های آماری، بهترین و مناسب‌ترین راه‌ها برای حل مسایل در زمینه‌ی تعیین درجه توسعه یافتگی و رتبه‌بندی سکونتگاه‌ها در برنامه‌ریزی‌های ناحیه‌ای و منطقه‌ای می‌باشد. در فرایند توسعه استان‌ها نیز هر چند ارتقاء کلیه استان‌ها مهم است ولی توجه به استان‌های محروم و کم‌برخورد در راستای تامین نیازهای اساسی آنها و تعدیل تفاوت آنها، اهمیت بیشتری دارد و همچنین ابتدایی‌ترین اقدامات در خصوص توسعه یکپارچه و هماهنگ، شناسایی و سطح‌بندی وضعیت موجود مناطق مختلف از نظر برخورداری از مواهب و امکانات توسعه است. واگذاری و ایجاد امکانات و زیر ساخت‌های موثر به صورت متمرکز و به یک ناحیه به سبب سیاست‌ها و برنامه‌های غیراصولی باعث ایجاد دوگانگی و محرومیت مناطق و نواحی مختلف یک کشور می‌شود. این محرومیت‌ها و توزیع ناعادلانه، سبب انتقال کمبودها و مشکلات به مناطق توسعه یافته نیز می‌شود و با ادامه‌ی این رویه، روند کلی

توسعه و پیشرفت استان‌ها مختل می‌گردد. در این راستا ارائه برنامه‌های مدرن و منسجم و متناسب با امکانات موجود در مناطق و شناخت خصوصیات آن لازم و ضروری است. در این پژوهش به رتبه‌بندی استان‌های ایران بر اساس ۲۵ گروه و ۲۲۵ شاخص به صورت مجزا و کلی بر اساس داده‌های مرکز آمار ایران برای سال ۱۴۰۲ با استفاده از روش‌های تاپسیس و تاکسونومی عددی پرداخته شد. سپس برای رسیدن به نتیجه واحد، از میانگین‌گیری رتبه‌ها استفاده گردید.

نتایج روش تاپسیس به صورت کلی (تمامی گروه‌ها)

رتبه‌بندی استان‌های ایران بر اساس شاخص‌های کلی (تمامی گروه‌ها) طبق روش تاپسیس نشان داد که تهران در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، یزد و در رتبه سوم، سمنان قرار دارد. در انتهای جدول هم گلستان، همدان و سیستان و بلوچستان قرار دارد. همچنین ۱۵ استان بالاتر از میانگین کشوری و ۱۶ استان پایینتر از میانگین کشوری قرار دارند. کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۳۹۵۱، نسبتاً محروم است.

نتایج روش تاپسیس به صورت کلی (بدون امور سیاسی)

رتبه‌بندی استان‌های ایران بر اساس شاخص‌های کلی (بدون امور سیاسی) طبق روش تاپسیس نشان داد که تهران در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، یزد و در رتبه سوم، سمنان قرار دارد. در انتهای جدول هم گلستان، همدان و سیستان و بلوچستان قرار دارد. همچنین ۱۵ استان بالاتر از میانگین کشوری و ۱۶ استان پایینتر از میانگین کشوری قرار دارند. کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۳۹۴۴، نسبتاً محروم است.

نتایج روش تاکسونومی به صورت کلی (تمامی گروه‌ها)

رتبه‌بندی استان‌های ایران طبق روش تاکسونومی به صورت کلی (تمامی گروه‌ها) نشان داد که یزد در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، تهران و در رتبه سوم، اصفهان قرار دارد. در انتهای جدول هم قم، البرز و سیستان و بلوچستان قرار دارد. همچنین ۱۵ استان پایینتر

از میانگین کشوری و ۱۶ استان بالاتر از میانگین کشوری قرار دارند. کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۹۱۴۸/، محروم از توسعه است.

نتایج روش تاکسونومی به صورت کلی (بدون امور سیاسی)

رتبه‌بندی استان‌های ایران طبق روش تاکسونومی به صورت کلی (بدون امور سیاسی) نشان داد که یزد در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، تهران و در رتبه سوم، اصفهان قرار دارد. در انتهای جدول هم خراسان شمالی، البرز و سیستان و بلوچستان قرار دارد. همچنین ۱۵ استان پایینتر از میانگین کشوری و ۱۶ استان بالاتر از میانگین کشوری قرار دارند. کشور ایران (میانگین ۳۱ استان) با شاخص توسعه ۹۱۴۵/، محروم از توسعه است.

روش میانگین‌گیری رتبه‌ها برای کل گروه‌ها

در یک مساله تصمیم‌گیری چند معیاره، ممکن است از چند روش تصمیم‌گیری چند معیاره (MCDM) استفاده شود که نتایج این روش‌ها همیشه یکسان نیستند. در این حال روش میانگین‌گیری رتبه‌ها مورد استفاده قرار می‌گیرد. در واقع در چنین مواقعی که نتایج روش‌های مختلف تصمیم‌گیری چند معیاره یکسان نیست سوالی که مطرح می‌شود این است که کدام گزینه باید انتخاب شود؟ در چنین مواقعی است که باید از روش ادغام که در بالا نام برده شد استفاده می‌شود.

رتبه‌بندی نهایی استان‌های ایران طبق روش میانگین‌گیری رتبه‌ها به صورت کلی نشان داد که تهران در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، یزد و در رتبه سوم، سمنان قرار دارد. در انتهای جدول هم همدان، البرز و سیستان و بلوچستان قرار دارد.

روش میانگین‌گیری رتبه‌ها برای کل گروه‌ها

رتبه‌بندی نهایی استان‌های ایران طبق روش میانگین‌گیری رتبه‌ها به صورت کلی نشان داد که تهران در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، یزد و در رتبه سوم، سمنان قرار دارد. در انتهای جدول هم همدان، البرز و سیستان و بلوچستان قرار دارد.

روش میانگین‌گیری رتبه‌ها برای کل گروه‌ها (بدون امور سیاسی)

رتبه‌بندی نهایی استان‌های ایران طبق روش میانگین‌گیری رتبه‌ها به صورت کلی (بدون امور سیاسی) نشان داد که تهران در رتبه اول قرار دارد و در رتبه دوم، یزد و در رتبه سوم، سمنان قرار دارد. در انتهای جدول هم خراسان شمالی، همدان و سیستان و بلوچستان قرار دارد.

پیشنهادات پژوهش عبارتند از:

- بررسی و نظارت بر عملکرد سالانه مدیران استان‌ها در صرف بودجه‌های تخصیص یافته به حوزه‌های مختلف، اهمیت بسیاری دارد. در این رابطه پیشنهاد می‌شود سطح توسعه یافتگی استان‌ها به صورت سالانه مورد پایش قرار گرفته و با مقایسه نتایج با سال قبل، عملکرد مدیران استان‌ها در توزیع عادلانه امکانات مورد ارزیابی قرار گیرد؛
- توزیع اعتبارات با تاکید بر استان‌های محروم؛
- توسعه زیر بخش‌های صادرات فن‌آورانه و کشاورزی در استان‌های مستعد؛
- افزایش جلب و جذب سرمایه‌گذاری‌های داخلی و خارجی با توجه به نقش غیرقابل انکار عوامل اقتصادی و پویا شدن چرخه‌ی اقتصاد در توسعه‌ی استان‌ها؛
- توجه به رویکردهای توسعه منطقه‌ای با اولویت‌بندی استان‌ها بر اساس درجه توسعه یافتگی؛
- توجه به شاخص‌های توسعه به خصوص شاخص‌های آموزشی، بهداشتی، اقتصادی و زیربنایی؛
- ارائه معافیت‌های مالیاتی و غیره به استان‌های محروم جهت تشویق سرمایه‌گذاران.

منابع

۱. احمدی، امید، الباجی، یوسف و بذرافکن، اشکان. (۱۴۰۳). رتبه‌بندی توسعه یافتگی استان‌های ایران (بر اساس شاخص‌های حوزه وزارت امور اقتصادی و دارایی)، سیزدهمین کنفرانس بین‌المللی پژوهش‌های نوین حسابداری، مدیریت و علوم انسانی در هزاره سوم.
۲. احمدی، امید، الباجی، یوسف و بذرافکن، اشکان. (۱۴۰۳). رتبه‌بندی توسعه یافتگی استان‌های ایران (با استفاده از روش تاکسونومی عددی)، سیزدهمین کنفرانس بین‌المللی پژوهش‌های نوین حسابداری، مدیریت و علوم انسانی در هزاره سوم.
۳. احمدی، فاطمه و رحمن ستایش، علیرضا. (۱۳۹۸). رتبه‌بندی استان‌های کشور ایران بر اساس شاخص‌های توسعه یافتگی با استفاده از مدل‌های تصمیم‌گیری، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، موسسه آموزش عالی زند شیراز.
۴. افصح حسینی، فاطمه السادات و شیخ الاسلامی، علیرضا. (۱۳۹۴). رتبه‌بندی توسعه شهرستان‌های استان لرستان با استفاده از تاکسونومی عددی، اولین کنفرانس بین‌المللی علوم جغرافیایی، موسسه علوم و فناوری خوارزمی، شیراز.
۵. آذر، عادل و غلامرضایی، داود. (۱۳۸۴). رتبه‌بندی استان‌های کشور با رویکرد تحلیل پوششی داده‌ها (با به کارگیری شاخص‌های توسعه انسانی)، فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی ایران، سال هشتم، شماره ۲۷، ۱۷۳-۱۵۳.
۶. آسایش، حسین. (۱۳۷۵). اصول و برنامه‌ریزی ناحیه‌ای، انتشارات دانشگاه پیام نور تهران.

۷. بهلور مهدی آبادی، مهتاب، فیض‌پور، محمدعلی و یاوری، کاظم. (۱۳۹۸). توسعه منطقه‌ای و روند آن در ایران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه یزد.

۸. بیون، امید، شهدادی، علی، میرزاده، مهدی و روستا، مجتبی. (۱۳۹۶). بررسی و تحلیل میزان توسعه یافتگی و نابرابری‌های فضایی استان کرمان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه هرمزگان.

۹. پارسی‌پور، حسن، حسین‌زاده، احمد و عاقلی مقدم، حمیدرضا. (۱۴۰۰). رتبه‌بندی و تحلیل درجه توسعه یافتگی استان‌های کشور، مهندسی جغرافیایی سرزمین، دوره ۶، شماره ۴، ۷۶۶-۷۵۱.

۱۰. جمینی، داوود، سجادی، مسعود، شهبازی، زینب، امرایی، ایمان (۱۳۹۴). بررسی سطح توسعه یافتگی استان اصفهان در زمینه شاخص‌های آموزشی با استفاده از تکنیک TOPSIS، تحلیل خوشه‌ای GIS، نشریه علمی پژوهشی فناوری آموزش، جلد ۹، شماره ۳، صص ۱۷۹-۱۶۹.

۱۱. حسون‌دیان، مریم، پورسعید، علیرضا، اشراقی سامانی، رویا و چهارسوقی امین، حامد. (۱۳۹۹). تحلیل مقایسه‌ای سنجش سطح توسعه یافتگی دهستان‌های استان لرستان با استفاده از روش‌های ویکور و تاکسونومی عددی، رساله دکتری، دانشگاه آزاد ایلام.

۱۲. حسین‌زاده دلیر، کریم. (۱۳۸۴). برنامه‌ریزی ناحیه‌ای، انتشارات سمت، تهران.

۱۳. زیاری، کرمت‌الله. (۱۳۸۳). اصول و روش‌های برنامه‌ریزی منطقه‌ای، انتشارات دانشگاه یزد.

۱۴. سرور، رحیم. (۱۳۸۴). جغرافیای کاربردی آمایش سرزمین، تهران، انتشارات سمت.

۱۵. سمیعی، ریحانه، عیسوی، محمود و دلشاد تهرانی، مصطفی. (۱۳۹۱). بررسی عوامل مؤثر در توسعه اقتصادی از نگاه امام علی علیه السلام، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علوم حدیث.

۱۶. شکری خانقاه، حسن رضا، یآوری، غلامرضا و کلانتری، خلیل. (۱۳۸۸). سنجش درجه توسعه یافتگی بخش کشاورزی منطقه غرب استان تهران، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام نور.

۱۷. شیخ الاسلامی، علیرضا، بیرانوندزاده، مریم. (۱۳۸۸). مطالعه تطبیقی و سنجش درجه توسعه یافتگی استان لرستان، فصلنامه جغرافیایی چشم انداز زاگرس، سال اول، شماره ۱، ۳۲-۱۹.

۱۸. شیخ بیگلر، رعنا، تقوایی، مسعود و وارثی، حمیدرضا. (۱۳۹۱). تحلیل فضایی محرومیت و نابرابری‌های توسعه در شهرستان‌های ایران، فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، سال دوازده، شماره ۴۶.

۱۹. صادقی‌فر، جمیل، سیدین، حسام، انجم شعاع، مینا، رجبی واسو کالیی، قاسم، موسوی، میثم و آرمون، بهرام. (۱۳۹۳). تعیین درجه توسعه یافتگی شهرستان‌های استان بوشهر از

نظر شاخص‌های بهداشتی درمانی با استفاده از روش تاکسونومی عددی، مجله علوم پزشکی رازی، دوره ۲۱، شماره ۱۱۸، ۹۱-۸۱.

۲۰. صرافی، مظفر. (۱۳۸۷). ساماندهی سکونتگاه‌های غیررسمی کشور در پرتو حکمروایی خوب شهری، هفت شهر، شماره ۲۳، ۳۸-۲۱.

۲۱. صفری، رباب، بیات، مقصود. (۱۳۹۱). تعیین سطح توسعه یافتگی نواحی روستایی استان آذربایجان شرقی با استفاده از تکنیک آماری تحلیل عاملی و تحلیل خوشه‌ای، نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، سال سیزدهم، شماره ۲۸، ۴۸-۳۱.

۲۲. ضرابی، اصغر و ایزدی، ملیحه. (۱۳۹۲). تحلیلی بر توسعه منطقه‌ای استان‌های کشور، مجله علمی-پژوهشی برنامه‌ریزی فضایی، سال سوم، شماره ۱، ۱۱۶-۱۰۱.

۲۳. علی بخشی، آمنه، نظم‌فر، حسین و یزدانی، محمدحسن. (۱۳۹۳). سنجش توسعه یافتگی شهرستان‌های استان خوزستان با استفاده از روش کپ لند، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه محقق اردبیلی.

۲۴. فرجی، محمدامین، حسینی، سید علی، ظهیری، محمد و حسینی، مریم. (۱۳۹۸). سطح‌بندی و سنجش درجه‌ی توسعه یافتگی شهرستان‌های استان آذربایجان غربی با استفاده از تکنیک‌های برنامه‌ریزی، فصلنامه جغرافیایی سرزمین، سال شانزدهم، شماره ۶، ص ۳۸.

۲۵. کاظمی، افشار. (۱۳۸۷). تاپسیس، تکنیکی برای ترجیح سفارش از طریق شباهت به راه حل ایده آل.

۲۶. کرمی، بهاره، خانزادی، آزاد، فلاحتی، علی و کریمی، محمد شریف. (۱۴۰۲). اندازه گیری و رتبه بندی شاخص فرصت های توسعه در استان های ایران، پژوهش های اقتصادی ایران، دوره ۲۸، شماره ۹۴، ۱۷۴-۱۲۷.

۲۷. کشاورزی، سامان، نجفی و ترکمانی. (۱۳۹۰). سنجش درجه توسعه یافتگی بخش کشاورزی شهرستان های استان فارس، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت.

۲۸. گودرزی، مصطفی و شاغری، زینب. (۱۳۹۲). رتبه بندی استان های کشور به لحاظ بهره مندی از شاخص های اجتماعی - فرهنگی به روش فرایند تحلیل سلسله مراتبی، کنفرانس بین المللی مدیریت چالش ها و راهکارها، شیراز.

۲۹. لطفی، تارا، فقه مجیدی، علی و محمدی، احمد. (۱۳۹۸). بررسی عوامل مؤثر بر توسعه در استان های ایران، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه کردستان.

۳۰. مبینی دهکردی، علی و هاشمیان اصفهانی، مسعود. (۱۳۸۷). شناخت محیط ملی، انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، چاپ سوم، تهران.

۳۱. مرادی، یعقوب و احمدی، رضا. (۱۳۹۵). بررسی سلسله مراتب توسعه یافتگی در شهرستان‌های استان خوزستان با تاکید بر نظریه توسعه پایدار، فصلنامه مطالعات مدیریت شهری، سال هشتم، شماره ۲۷.

۳۲. مسعود، حیدری، نصرالهی، خدیجه و نعمت‌الله، اکبری. (۱۳۸۹). تحلیل مقایسه‌ای روش‌های رتبه‌بندی در اندازه‌گیری توسعه یافتگی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه اصفهان.

۳۳. ملکی، سعید، احمدی، رضا و ترابی، ذبیح‌الله. (۱۳۹۲). سطح‌بندی توسعه آموزشی در شهرستان‌های استان خوزستان، دو فصلنامه مطالعات برنامه ریزی آموزشی، سال دوم، شماره ۴.

۳۴. منفردیان سروستانی، محسن. (۱۳۸۶). رتبه‌بندی مناطق مختلف شهری شیراز از لحاظ درجه توسعه یافتگی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه اصفهان.

۳۵. موحد، علی، فیروزی، محمدعلی و روزبه، حبیبه. (۱۳۹۰). تحلیل درجه توسعه یافتگی شهرستان‌های استان خوزستان با استفاده از روش تحلیل عاملی و تحلیل خوشه‌ای، مجله پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، سال دوم، شماره ۵، ۴۳-۵۶.

۳۶. نظم‌فر، حسین و علی بخشی، آمنه. (۱۳۹۳). سنجش نابرابری فضایی توسعه یافتگی ناحیه‌ای (مطالعه موردی: استان خوزستان)، مجله علمی پژوهشی برنامه‌ریزی فضایی، سال چهارم، شماره ۳، ۹۹-۱۱۴.

37. Bakour, C & Abahamid, M. Y. (2019). Regional disparities in development in Morocco: Statistical analyses using dispersion indicators and multidimensional techniques. <https://mpra.ub.unimuenchen.de/id/eprint/97105>.
38. Bhatia, V.K. & S.C. Rai. (2004). Evaluation of Socio-Economic Development in Small Areas, New Delhi University.
39. Joa, Oliveria, S., Maria & Manuela, L. (2001). A Multivariate Methodology to Uncover Regional Disparities, *European Journal of Operational Research*, Vol. 145, 121-135.
40. Li, W, Yi, P & Zhang, D. (2018). Sustainability evaluation of cities in northeastern China using dynamic Topsis-Entropy methods, *Sustainability*, pp 2-15.
41. Ramatu, M. (2007). Regional Disparities in Ghana: Policy Options and Public Investment Implications. University of Ghana, International Food Policy Research Institute, Vol 11.1-32.
42. Roszkowska, E & Perlo, D .(2017). The application of soft modelling and TOPSIS method for the analysis of competitiveness of companies in urban functional areas in Poland, *Optimum studia ekonomiczne*, NO 5(89), pp 67-84.
43. Salvati, L., Venanzoni, G., & Carlucci, M. (2016). Towards (spatially) unbalanced development? A joint assessment of regional disparities insocioeconomic and territorial variables in Italy. *Land Use Policy*, 51, 229- 235.
44. Shankar, R & Shah, A (2003), Bridging the Economic Divide within Countries: A Scorecard on the Performance of Regional Policies in Reducing Regional Income Disparities, *World Development*, Vol. 31, NO. 8, PP. 1421-1441.
45. Zabelina, I. (2021). Interregional inequality in environmental and economic development in the Russian Federation. In *E3S Web of Conferences* (Vol. 258, p. 06013). EDP Sciences. <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202125806013>.

